

Αθήνα 1999

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Του Υποψηφίου Διδάκτορα ΣΤΑΘΗ Παναγιώτη.

ΘΕΜΑ : « Κρατική Επιβολή και Εσωτερική Ασφάλεια στην Ελλάδα του 19^{ου}
αιώνα (1833 – 1864)».

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καθηγητής
>>
Επίκουρος

Ν. Σαρρής
Α. Μαγγανάς
Ν. Κοταρίδης

Επιβλέπων
Μέλος
>>

ΝΔ: 11730
ΚΘΕ: 11601

Αθήνα 1999

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ



ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Του Υποψηφίου Διδάκτορα ΣΤΑΘΗ Παναγιώτη.

ΘΕΜΑ : « Κρατική Επιβολή και Εσωτερική Ασφάλεια στην Ελλάδα του 19^{ου}
αιώνα (1833 – 1864)».

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καθηγητής
>>
Επίκουρος

Ν. Σαρρής
Α. Μαγγανάς
Ν. Κοταρίδης

Επιβλέπων
Μέλος
>>

«Ὡςπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν
ζώων ἄνθρωπος ἐστίν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς
νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων.....»

Αριστοτέλης (Πολιτικά 1253 α 31-36)

«Ἡ δικαιοσύνη χωρὶς τὴ βία εἶναι ἀδύναμη ἡ βία χωρὶς τὴ δικαιοσύνη
εἶναι Τυραννική Πρέπει, λοιπὸν νὰ συνενώσουμε τὴ δικαιοσύνη με τὴ βία
καὶ ἔτσι νὰ γίνῃ ὥστε αὐτὸ που εἶναι δίκαιο νὰ εἶναι δυνατό καὶ αὐτὸ που εἶναι
δυνατὸ νὰ εἶναι δίκαιο ... μὴ μπορώντας ὅμως νὰ κάμουν ὥστε αὐτὸ που εἶναι
δίκαιο νὰ γίνῃ ἰσχυρό, ἔκαμαν ἔτσι ὥστε αὐτὸ που εἶναι ἰσχυρό νὰ γίνῃ
δίκαιο».

B. Pascal (1613-1662), στο *Pensees Oeuvres completes*, 1963.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3 – 6
---------------	-------

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

- Εισαγωγή	
1. Το Κοινωνικό και Πολιτικό Πλαίσιο.....	7 – 31
2. Η κατάσταση της Δημόσιας Τάξης στην Περίοδο της Αναρχίας μέχρι το 1833.....	32 – 37

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

- Η Οργάνωση της Δημόσιας Τάξης και το Θεσμικό Πλαίσιο Καταστολής	38
1. Η διάλυση των ατάκτων	39 – 43
2. Οι Ποινικοί Νόμοι	44 – 55
3. Εξάρθρωση συμμορίας και «μάρτυρας του στέμματος»	56 – 58
4. Βασιλική Αμνηστία και Χάρη	59 – 60
5. Σωφρονιστική μεταχείριση και κατάσταση στις φυλακές	61 – 63
6. Έκτακτα Δικαστήρια/ Στρατοδικεία	64 – 69
7. Η εκτέλεση της θανατικής Ποινής	70 – 77

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

- Τρία Σώματα με Ιδιαίτερη σημασία	
1. Βασιλική Φάλαγγα	78 – 84
1α Προικοδοτημένη Φάλαγγα	84 – 89
2. Εθνοφυλακή	90 – 98
3. Χωροφυλακή	
α.- Οργάνωση και Λειτουργία	99 – 120
α.- Η δημόσια Ασφάλεια εν γένει (1832-1864)	121 – 130
γ.- Η καταδίωξη της ληστείας	
(1) Γενικά περί ληστείας	131 – 138
(2) Εθνικό Κράτος και (Κοινωνική) Ληστεία	139 – 142
(3) Αίτια της ληστείας	143 – 150
(4) Μορφές της ληστείας	151 – 174
(5) Η Χωροφυλακή στη δίωξη της ληστείας	175 – 200
- Επίλογος	201 – 208
- Παράρτημα εγγράφων	209 – 219
- Βιβλιογραφικός Οδηγός	220 – 226

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μελέτη αυτή επιχειρεί την καταγραφή της προσπάθειας κρατικής επιβολής κατά την περίοδο της Οθωνικής διακυβέρνησης (1833-1862) και παρακολουθεί τις εξελίξεις που επήλθαν στο κοινωνικό πεδίο έως και τα χρόνια της Μεσοβασιλείας (1862-1864). Η περίοδος αυτή είναι εξαιρετικής σημασίας, από την άποψη ότι τίθενται τα πρώτα οργανωτικά θεσμικά πλαίσια λειτουργίας του νεοελληνικού κράτους, που χαρακτηρίζουν ολόκληρο το 19ο αιώνα.

Σε πολλές από τις υπάρχουσες μελέτες που αναφέρονται στην τριακονταετή βασιλεία του Όθωνα, διακρίνει κανείς μία έντονη ιδεολογικοπολιτική φόρτιση στον τρόπο προσέγγισης και στην ερμηνεία των γεγονότων, ιδιαίτερα στα ζητήματα που αφορούν την τύχη των παλαίμαχων αγωνιστών του 1821, την απόρριψή τους από το κράτος και την καταφυγή τους στη ληστεία. Έτσι άλλοι καταγγέλλουν την πολιτική των Βαυαρών ως "ανθελληνική" ή ως "αυταρχική" και άλλοι αισθάνονται την ανάγκη να υπερασπισθούν το θρόνο και τις επιλογές του Μονάρχη, μετατοπίζοντας το πρόβλημα στις σύγχρονες ιδεολογικοπολιτικές διαμάχες και εκτιμήσεις.

Στην περίπτωση μας έχουμε να κάνουμε με την συνύπαρξη των όρων (κοινωνική) ληστεία και εθνικό κράτος, που παρ' ότι αρχικά φαντάζει ως αντιφατική σχέση, εν τούτοις κάτω από τους ειδικούς κοινωνικοπολιτικούς όρους που διαμορφώθηκαν στη χώρα μας μετά τον Αγώνα, αποτέλεσε πραγματικό γεγονός.

Η ληστεία υπήρξε το μόνιμο πρόβλημα του Ελληνικού κράτους από την ίδρυσή του και όλο το 19ο αιώνα βρίσκεται σε έξαρση, ειδικά στην ελληνοτουρκική μεθόριο. Τα ληστρικά σώματα και οι ληστοτρόφοι ήταν μια πραγματικότητα αναπαραγόμενη από τους επαχθείς φόρους, τη φτώχεια, τις αυθαιρεσίες των αρχών, τη φυγοδικία, τη διάψευση των προσδοκιών, αλλά και την επιδίωξη γρήγορου πλουτισμού, που εξακολουθούσε να απηχεί μια από τις όχι λιγότερο σημαντικές συνιστώσες της "οικονομίας της βίας" των χρόνων της τουρκοκρατίας.

Έτσι από τη μία έχουμε την παραδοσιακή αγροτική κοινωνία, τις ιδιαίτερες μορφές συγκρούσεων και εντάσεων που γενούν οι κυρίαρχες σχέσεις, τη μακρά παράδοση λαϊκής ανυποταγής, τον αμφίδρομο δεσμό κοινοτικών αυτονομιών και κεντρικής εξουσίας, τη νομιμοποίηση κάτω από ορισμένους όρους της παρανομίας (π.χ. αλυτρωτικά κινήματα, πολιτική χρησιμοποίηση). Από την άλλη ορθώνεται η αστική κοινωνία με το οργανωμένο κράτος δικαίου και το αντιπροσωπευτικό πολίτευμα, την εξατομικευμένη κοινωνική ενσωμάτωση, την επιβολή μίας ενιαίας αντίληψης νομιμότητας, την εγκατάσταση και αποτελεσματική λειτουργία μηχανισμού καταστολής.

Η παγίωση λοιπόν των εθνικών συνόρων και η σταδιακή κατίσχυση της κεντρικής εξουσίας, άλλαζαν τους όρους. Η κλεφταρματολική παράδοση δεν είχε χάσει μόνο τους πραγματικούς όρους ύπαρξής της, έχανε και τους φαντασιακούς. Απ' την άλλη η κεντρική εξουσία κρατούσε το δικαίωμα να κινείται όπως της υπαγόρευαν οι (εθνικές) σκοπιμότητες και οι (πολιτικές) περιστάσεις.

Οι διάφοροι συγγραφείς που ασχολήθηκαν με το ζήτημα της δημόσιας ασφάλειας και ειδικότερα με το ληστρικό φαινόμενο στην Ελλάδα, εξετάζουν αυτό από διαφορετική σκοπιά ο καθένας, αν και στις βασικές γραμμές οι απόψεις όλων ταυτίζονται ως προς τα γενεσιουργά αίτια της ληστείας και την αδυναμία του Κράτους να την αντιμετωπίσει. Εκείνο που πιστεύουμε πως λείπει και αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, είναι η καταγραφή των προσπαθειών περιστολής του φαινομένου και γενικότερα της κρατικής επιβολής και εξασφάλισης εσωτερικής ασφάλειας στο νεοσύστατο κράτος, καθώς και του ρόλου των κατασταλτικών μηχανισμών και κυρίως των σωμάτων που είχαν επωμισθεί το βάρος του αγώνα κατά της ληστείας.

Η εργασία διακρίνεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος, προηγείται ένα εισαγωγικό κεφάλαιο, στο οποίο αναλύεται το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Εξετάζεται ο χαρακτήρας της ταξικής διαστρωμάτωσης όπως αποκρυσταλλώθηκε στην ύστερη φάση της τουρκοκρατίας, καθώς και οι προσδοκίες των κοινωνικών τάξεων μέσα στις συνθήκες λειτουργίας του νεοσύστατου κράτους. Στο ίδιο κεφάλαιο αναλύονται οι πολιτικές επαγγελίες των Βαυαρών, ο τρόπος δηλαδή της οργάνωσης που θέλουν να δώσουν στο κράτος, και η απήχηση και εφαρμογή που έχουν στο κοινωνικό σώμα οι δυτικογενείς αυτές αντιλήψεις. Κάτω από το πρίσμα της αντιπαράθεσης μεταξύ κράτους και κοινωνίας, εξετάζεται και η σύνθεση και σημασία των σχέσεων "πελατείας - προστασίας" που διατρέχουν ολόκληρο τον κοινωνικό ιστό.

Η επισκόπηση της κατάστασης της δημόσιας τάξης, κατά την περίοδο της "Αναρχίας" (1831 - 1833), καθώς και η σημασία της αποστολής Βαυαρικού επικουρικού στρατιωτικού σώματος, μας βοηθούν να κατανοήσουμε τόσο τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι Βαυαροί, όσο και την καχυποψία τους για τα άτακτα στρατιωτικά σώματα που υπάκουαν στους ισχυρούς τοπάρχες - καπετάνιους τους. Έτσι η έλευση έμπιστου στρατού απηχούσε απόλυτα τη λογική της στήριξης της Απόλυτης Μοναρχίας και την επιβολή των επιλογών του νέου καθεστώτος.

Στο δεύτερο μέρος, εξετάζονται οι προσπάθειες για συγκρότηση της έννομης τάξης από τους Βαυαρούς και τα γνωρίσματα και οι αρχές που διέπουν αυτές τις προσπάθειες. Πρόκειται για κατάστρωση (πολιτικών) σχεδίων, ενέργειες επίλυσης προβλημάτων και νομοθετικές μεταβολές. Με άλλες λέξεις το μέρος αυτό αφορά τη δημόσια τάξη και τους μηχανισμούς καταστολής.

Στο τρίτο μέρος γίνεται ανάλυση αυτής καθ' εαυτής της κρατικής επιβολής, με την αναφορά στον τρόπο σύστασης και λειτουργίας τριών σωμάτων με ιδιαίτερη σημασία. Πιο συγκεκριμένα, η ανάλυση του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της Χωροφυλακής, της Βασιλικής Φάλαγγας και της Εθνοφυλακής, μας παρέχει όλα τα δυνατά ερμηνευτικά σχήματα της πολιτικής ασφάλειας των Βαυαρών: δημιουργία δύναμης κρατικής καταστολής και στήριξης των κυβερνητικών επιλογών (Χωροφυλακή), τιμητική περιθωριοποίηση και ενσωμάτωση των παλαιών οπλαρχηγών της Επανάστασης στον κρατικό μηχανισμό (Βασιλική Φάλαγγα), αποδυνάμωση του λαϊκού χαρακτήρα και χρησιμοποίησή της ως δύναμης καταστολής της Εθνοφυλακής.

Κρίθηκε συνεπώς σκόπιμο, να μη γίνει αναφορά στα υπόλοιπα στρατιωτικά σώματα, αφού κάτι τέτοιο δε θα πρόσφερε τίποτε περισσότερο στην ερμηνεία και κατανόηση του υπό διαπραγμάτευση θέματος. Στο κεφάλαιο που αναφέρεται η οργάνωση και ο ρόλος της Χωροφυλακής συνεξετάζεται και το πρόβλημα της ληστείας, που άπτεται άμεσα της πολιτικής εσωτερικής ασφάλειας των Βαυαρών. Σε ότι αφορά τη Βασιλική Φάλαγγα και ιδιαίτερα την "Προικοδοτημένη", γίνονται αντιληπτές κάποιες πτυχές του αγροτικού ζητήματος, κατά την εν λόγω περίοδο.

Οι δυσκολίες συγγραφής αυτής της μελέτης, οφείλοντο κατά κύριο λόγο στη διασπορά των πρωτογενών και αδημοσίευτων αρχειακών πηγών. Ωστόσο πραγματοποιήθηκε μια συστηματική έρευνα στους φακέλους των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Γ.Α.Κ) και ειδικότερα στο ογκωδέστατο υλικό των φακέλων του Οθωνικού Αρχείου / Υπουργεία Στρατιωτικών, Εσωτερικών, Δικαιοσύνης, του Αρχείου Πέτρου Βακάλογλου, του Αρχείου του Τμήματος Ιστορίας της Ελληνικής Αστυνομίας, καθώς και του Ιστορικού Αρχείου του Γ.Ε.Σ. Πολύτιμη πηγή άντλησης στοιχείων για την έρευνα, στάθηκε επίσης η μελέτη της αρθρογραφίας εφημερίδων της εποχής. Σχετικά με τη βιβλιογραφία - όπως και με τις πηγές - σημειώνονται μόνο τα βιβλία και τα άρθρα που συναντώνται στις παραπομπές.

Η πορεία της διδακτορικής διατριβής, είναι συνήθως πορεία μοναχικής ερευνητικής εξερεύνησης, που θα έμενε όμως ατελέσφορη χωρίς τη βοήθεια ή τη συνεργασία φίλων και συναδέλφων. Έτσι είχα τη χαρά και την τύχη να

συναντήσω ανθρώπους που με βοήθησαν σ' αυτή την όχι πάντα εύκολη διαδρομή, που με στήριξαν ή πίστεψαν στην έρευνά μου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον Νεοκλή Σαρρή, επιβλέποντα καθηγητή της διατριβής και συνάμα δάσκαλό μου εξέχοντα, καθώς και τα μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής, τον καθηγητή Αντώνιο Μαγγανά και τον Επίκουρο καθηγητή Νίκο Κοταρίδη.

Το Δημήτρη Νικολακόπουλο για τη φιλική υποστήριξη που μου παρείχε.

Τους Νίκο Μποκογιάννη και Άγγελο Βασιλάκη, για την ουσιαστική τους συμβολή στην τεχνική επεξεργασία του κειμένου της διατριβής.

Τη Τζένη για τη συμπαράσταση και την υπομονή της.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.- ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η μελέτη αυτή αποσκοπεί στην προσέγγιση του χαρακτήρα της πολιτικής της Οθωνικής διακυβέρνησης και της περιόδου της Μεσοβασιλείας (1862-1864), σε ότι αφορά την προσπάθεια συγκρότησης κατασταλτικού μηχανισμού και επιβολής της έννομης τάξης, στο νεοσύστατο Κράτος. Η συστηματική ανάλυση του τρόπου λειτουργίας του "δημόσιου πυρήνα" του Κράτους (τακτικού στρατού, αστυνομίας, φυλακών, δικαστηρίων), μηχανισμών δηλαδή που περιλαμβάνονται στο στρατηγικό πεδίο του Κράτους¹, είναι καθοριστικής σημασίας, για την κατανόηση της υπό εξέταση περιόδου. Γιατί η εισαγωγή από τους Βαυαρούς, νέων, δυτικογενών θεσμικών πλαισίων σε όλους τους τομείς, που αποτελούσαν μέρος του Κρατικού πεδίου (δημόσια διοίκηση, εκκλησία, παιδεία κλπ), προϋπέθετε τη δύναμη επιβολής, δεδομένου ότι στον Ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό, τα ερείσματα του τοπικισμού, φαίνονταν ακλόνητα και ισχυρά έχοντας τις ρίζες τους στη μακραίωνη παράδοση του Οθωμανικού συστήματος.

Το όλο πρόβλημα τίθεται στη βάση της αντιπαλότητας της συγκεντρωτικής εξουσίας, όπως αυτή έπρεπε να συνδέεται με την πολιτική της κεντρικής εξουσίας στο εσωτερικό του νεοσύστατου εθνικού κράτους, για την εξουδετέρωση των φεουδαρχικών προνομίων ή αυθαιρεσιών. Δύο αιώνες νωρίτερα ο θεωρητικός του Καπιταλισμού Ανταμ Σμίθ, αναφερόμενος στα έξοδα του κράτους, δίνει προτεραιότητα στις στρατιωτικές δαπάνες, θεωρώντας ότι ο τακτικός στρατός ήταν η εγγύηση για τη διατήρηση της σταθερότητας και συνοχής του κράτους.²

Η συγκέντρωση της ένοπλης δύναμης από το Κράτος, ο αφοπλισμός και η αποστρατιωτικοποίηση των ιδιωτικών τομέων, προϋπόθεση για την εδραίωση της κεντρικής εξουσίας, συντείνουν στη μετατόπιση των αντιδράσεων από ένα μόνιμο εμφύλιο πόλεμο - με τη μορφή περιοδικών και τακτικών ένοπλων συγκρούσεων - προς νέες μορφές, όπως είναι η πολιτική οργάνωση των λαϊκών μαζών, οι οποίες (μορφές), ωστόσο σε μια κοινωνία με προαστικές δομές, εκλαμβάνεται ότι αποστερούν το λαό από τη "δημόσια" δύναμή του. Έτσι ενώ το Κράτος συγκεντρώνει στα ειδικευμένα σώματά του τη βία, μονοπωλεί αυτήν

1 Βλ. Ν. Πουλαντζάς, *Το Κράτος – Η εξουσία – Ο σοσιαλισμός*, εκδ. Θεμέλιο, χ.χ. σελ. 51

2 Βλ. Adam Smith, *An inquire into the nature...*, London, ed G. BELL and sons, 1925.

και αναπαράγει την κυριαρχία του, ο λαός θεωρεί ότι δεν ζεί πια την πολιτική κυριαρχία με τη μορφή μιάς φυσικής και "ιερής" μοίρας και ότι η μονοπώληση της εξουσίας από το Κράτος στερείται νομιμότητας.

Από μια άλλη σημαντική άποψη η συγκρότηση τακτικών στρατιωτικών σωμάτων θα μπορούσε να λειτουργήσει ως εκσυγχρονιστικός παράγοντας, αφού άμεσα ή έμμεσα ασκούν πίεση προς ανανέωση της οικονομίας και της κοινωνίας, πραγματώνοντας τα ίδια με την σύστασή τους αυτή την ανανέωση. Είναι προφανές ότι σε μια χώρα δίχως αστική τάξη δύσκολα βρίσκονται μορφωμένα στελέχη για επάνδρωση των εν λόγω σωμάτων, κι αυτό πάλι δυσκολεύει την οργάνωση της μεγάλης μάζας των απλών στρατιωτών. Επιπλέον η κακή κατάσταση της οικονομίας εμποδίζει σημαντικά κάθε καινοτόμο εγχείρημα, ενώ οι μορφές συμπεριφοράς και οι παραδοσιακές αξίες που επικρατούν στις προβιομηχανικές κοινωνίες αποτελούν ουσιώδες εμπόδιο σε κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού του στρατεύματος. Έτσι η απόπειρα στρατιωτικού εκσυγχρονισμού σημαίνει τελικά αντιμετώπιση του προβλήματος του εκσυγχρονισμού εν γένει σε όλα τα επίπεδα.

Τα πολιτισμικά όρια γίνονται αισθητά μόλις επιχειρήσει η συγκεντρωτική εξουσία να διαμορφώσει ένα ικανό κατασταλτικό μηχανισμό ελεύθερο από τις επιχώριες προκαταλήψεις και βιοτικές συνήθειες. Κάτι τέτοιο μόνο μακροπρόθεσμο εγχείρημα μπορεί να είναι, "και σίγουρα θα συναντήσει την πιο ξεροκέφαλη αντίσταση από μέρους της ανατολίτικης άγνοιας, ανυπομονησίας, προκατάληψης, καθώς και των μεταστροφών της τύχης και της εύνοιας που ενδημούν στις αυλές της Ανατολής"³.

Είναι γνωστό ότι η κοινωνική διαστρωμάτωση στην τελευταία φάση της τουρκοκρατίας είχε εδραιώσει στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας του Ελληνισμού την τάξη των προυχόντων και τον ανώτερο κλήρο. Ενδιάμεσα υπήρχαν τα αστικοποιημένα στρώματα των παροικιών, ενώ ο αγροτικός πληθυσμός, αποτελούσε τη συντριπτική πλειοψηφία του υπόδουλου γένους και συγχρόνως τη χαμηλότερη κατηγορία αυτής της διαστρωμάτωσης. Ιδιότυπη ένοπλη κατηγορία, χαρακτηριζόμενη ως "οιονεί (ένοπλη χριστιανική) αριστοκρατία"⁴ αποτελούσαν οι κλεφτοκαπεταναίοι, που αντλούσαν την δύναμή τους από τον αρματολισμό.

³ Engels, *Persia – China*, υποσημ 161, στο *Θεωρία του πολέμου*, Π. Κονδύλη, Αθήνα 1998, σελ. 221.

⁴ Σ. Παπαγεωργίου, *το Ελληνικό Κράτος*, Αθήνα 1988, σελ. 51.

Η Οθωμανική εξουσία όταν δεν μπορούσε να εξαλείψει τους κλεφτοκαπετάνιους που είχαν καταστεί επίφοβοι, συχνά τους προσεταιριζόταν αμνηστευοντάς τους και αναθέτοντάς τους τη φύλαξη των ορεινών περασμάτων (δερβενίων), τα οποία ήταν εκτεθειμένα στις ληστρικές συμμορίες των κλεφτών δηλ. των παλαιών ομολόγων τους. Αυτοί ήταν οι αρματολοί, δηλ. οι παλαιοί κλέφτες στην υπηρεσία πλέον της Οθωμανικής Διοίκησης, η οποία τους χρησιμοποιούσε για τον σκοπό που προαναφέρθηκε με την καταβολή μισθού (λουφέ). Αποτελούσαν ουσιαστικά άτυπο Σώμα Ασφάλειας, το σύστημα οργανώσεως του οποίου παρέλαβαν οι Τούρκοι από τους Ενετούς, που είχαν συστήσει στις κατεχόμενες από αυτούς επαρχίες "Αρματόρες", δηλ. ένοπλα σώματα συγκροτούμενα από Έλληνες εθελοντές.

Μέσα στα πλαίσια της αγροτικής κοινωνίας η παγίωση της οικονομικοκοινωνικής ισχύος των προυχοντικών στοιχείων στηριζόταν στην κατοχή μεγάλης έκτασης γής, δημιουργώντας μια γαιοκτητική ολιγαρχία, που έλεγχε την παραγωγική διαδικασία. Παράλληλα ο κοτζαμπασισμός, διασφάλιζε την εύρυθμη λειτουργία των δημοσιονομικών πραγμάτων και με το δυσυπόστατο χαρακτήρα του (τοποτηρητής των συμφερόντων και της εξουσίας του κυρίαρχου αφ ενός, ενδιάμεσος μεταξύ κατακτητή και κατακτημένου αφ ετέρου), εκτόνωνε τις υποβόσκουσες κοινωνικές αντιθέσεις. Η διατήρηση των σημαντικών προνομίων και της δεσπόζουσας θέσης της, ήταν για την παραδοσιακά αυτή άρχουσα τάξη, ζήτημα άμεσης προτεραιότητας δεδομένου ότι διασφάλιζε την αναπαραγωγή της ταξικής της κυριαρχίας μέσα στις νέες συνθήκες.

Ο ανώτερος κλήρος (Πατριάρχες, Επίσκοποι), αντλώντας δύναμη από το καθεστώς των προνομίων που παραχώρησε το Οθωμανικό Κράτος⁵, ασκούσε μεγάλη επιρροή και εξουσιαστικό έλεγχο του υπόδουλου ορθόδοξου πληθυσμού. Η πολιτισμική αυτή ισχύς της Ορθόδοξης Εκκλησίας, υποχρέωσε την κρατική εξουσία να επιχειρήσει άμεσα (1833), τον περιορισμό της σύμφωνα με τα Βαυαρικά πρότυπα του προτεσταντισμού. Ωστόσο η κρατική πολιτική στον ευαίσθητο αυτό τομέα θα πυροδοτήσει αντιδράσεις και εξεγέρσεις που προσέλαβαν κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις (επαναστατικά γεγονότα Μάνης και Μεσσηνίας το 1834).

Ιδιαίτερη κοινωνική κατηγορία συνιστούσαν οι ένοπλες ομάδες, οι αρματολοί και οι κλέφτες. Οι ένοπλοι της προεπαναστατικής περιόδου, έχοντας μεγάλη δύναμη και απήχηση στο λαό, όχι μόνο γιατί δρουν ως αρνητές της κατεστημένης εξουσίας χριστιανών και μουσουλμάνων, αλλά γιατί προέρχονται από τα αγροτο-ποιμενικά στρώματα, δημιουργούν ένα σύστημα πελατειακών

5. Βλ. Ν. Σαρρής, *Οσμανική Πραγματικότητα*, εκδ. Αρσενίδη, χ.χ, τ. Ι, σελ. 267 επόμ.

σχέσεων, το δίκτυο των οποίων περιλάμβανε τόσο την Οθωμανική τοπική αρχή, όσο και την Ελληνική γαιοκτητική/προυχοντική, μέσα στα πλαίσια αμοιβαίων εξυπηρετήσεων και διευκολύνσεων.

Οι αρχηγοί των σωμάτων αυτών, που αργότερα δίνουν την στρατιωτική ηγεσία της Επανάστασης, έρχονται να αμφισβητήσουν την τοπική ηγεσία των προυχόντων. Η έλλειψη όμως ενιαίου στόχου και συντονισμού των δυνάμεών τους, η εμπλοκή σε τοπικές αντιθέσεις, η μισθοφορική στάση και νοοτροπία συνακόλουθη της υπηρεσίας στον κατακτητή, η διαφθορά του πλούτου και το παραδοσιακό φεουδαρχικό πρότυπο εξουσίας, οδήγησε στη διάσπασή τους και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των κατεστημένων κοινωνικών δυνάμεων. Έτσι τα δικαιώματα που θα διεκδικήσουν μετά την ανεξαρτησία, σχετίζονται άμεσα με την επαγγελματική τους αποκατάσταση στη στρατιωτική ιεραρχία. Όμως η διαφορετική εκτίμηση που είχε η νέα Αρχή για το στρατιωτικό ζήτημα, γρήγορα δημιούργησε μεγάλες απογοητεύσεις, οξύτητες και συγκρούσεις.

Η Επανάσταση του 1821 δεν οδήγησε σε καμία περίπτωση σε συνθήκες διαφοροποίησης και ανατροπής της κοινωνικής πυραμίδας. Μετά την απελευθέρωση όμως η δημιουργία κεντρικού Κράτους με δυτικόφερνους θεσμούς οδήγησε την παλαιά προυχοντική τάξη σε αναδίπλωση των ταξικών της επιδιώξεων, με τον προσανατολισμό της προς την κατάκτηση της Διοίκησης στο σύνολό της, την "άλωση" δηλ. και χρησιμοποίηση για ίδιο όφελος του κρατικού μηχανισμού⁶. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες της οικονομικοκοινωνικής καθυστέρησης αυτό το οποίο υπεραναπτύσσεται είναι η πολιτική.

Πράγματι όλο το 19ο αιώνα, κύριο γνώρισμα της Ελληνικής κοινωνίας είναι μια υπερπολιτικοποίηση, ένα τεράστιο ενδιαφέρον για τα πολιτικά θεσμικά αιτήματα (δικαίωμα ψήφου, κοινοβουλευτισμός, ελευθεροτυπία κ.τ.ό), πρωτοποριακά για την Ευρώπη της εποχής. Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις εστιάζονταν κατά κύριο λόγο, στην οργάνωση και στη διοίκηση του Κράτους, με τις αντιμαχόμενες πολιτικές φατρίες να διεκδικούν κάθε μια για λογαριασμό της τις δυνατότητες πρόσβασης και ελέγχου στην κρατική μηχανή. Η στάση των πολιτικών φατριών έναντι της εξουσίας, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αμφίθυμη. Από τη μια αρνητική και υπονομευτική όταν δεν συμμετείχαν στους εξουσιαστικούς μηχανισμούς, από την άλλη θετική όταν κατείχαν την εξουσία και προσπορίζονταν ωφέλη από τα προνόμια της.

6. Βλ. Κων/νος Τσουκαλάς, *Κοινωνική ανάπτυξη και Κράτος*, Αθήνα 1993, σελ. 282 επόμε.

Σε μια κοινωνία με ισχνούς έως ανύπαρκτους όρους ταξικών, οριζόντιων και αποπροσωποποιημένων αντιθέσεων ευδοκίμησαν οι πυραμοειδούς μορφής κάθετες πελατειακές σχέσεις, που εξυπηρετούσαν τις παραδοσιακά κατεστημένες ομάδες που είχαν διεισδύσει στον κρατικό μηχανισμό.

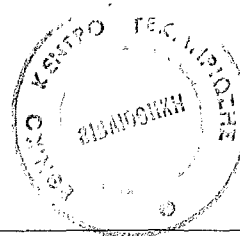
Η παράλληλη έλλειψη της "απρόσωπης γραφειοκρατικής δομής" (M. Weber), δημιούργησε τις προϋποθέσεις μιας χρόνιας πολιτικής υπανάπτυξης, μέσα σε συνθήκες υπερπολιτικοποίησης. Οι αστικοδημοκρατικού χαρακτήρα κατακτήσεις, όπως το Σύνταγμα του 1844, η καθολική ψηφοφορία (ουσιαστικά από το 1844), η ελευθεροτυπία κ.ά. μόνο ως φενάκη μπορούν να ειπωθούν, αφού το σύστημα πολιτικής χειραγώγησης των μαζών από τους ισχυρούς τοπάρχες, εξακολουθούσε να λειτουργεί.

Στις 25 Ιανουαρίου του 1833, με διάγγελμά του ο Οθων (το οποίο υπέγραψαν οι τρεις αντιβασιλείς λόγω της ανηλικότητάς του), έκανε γνωστές τις προθέσεις της πολιτικής βούλησης των Βαυαρών, καθώς όπως επιβεβαιώνει και ο Μάουρερ "η προκήρυξη αυτή στάθηκε ο οδηγός μας για τη μελλοντική μας διοίκηση και ποτέ δεν ξεφύγαμε έστω και κατά γράμμα από τον δρόμο εκείνο."⁷. Στην αρχή του διαγγέλματος ο Οθων αναφέρεται στο ρόλο των Μεγάλων Δυνάμεων, προκειμένου να αναλάβει τον ελληνικό θρόνο, θεωρώντας ότι η ανάληψη της εξουσίας είναι αποτέλεσμα της θέλησης τόσο των ξένων "μεσιτών", όσο και της ελεύθερης εκλογής των Ελλήνων, αφού οι τελευταίοι επικύρωσαν με τους αντιπροσώπους τους, την εκλογή του ως Βασιλιά. (Δ' Εθνική Συνέλευση, Πρόνοια 27.7.1832).

Η εξασφάλιση της νομιμοποίησης και των συναινετικών διαδικασιών αναζητούντο μονίμως από τον Οθωνα, καθ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του. Χωρίς την εξασφάλιση αυτών των προϋποθέσεων, κάθε απόπειρα θεμελίωσης και συνάρθρωσης των οργανωτικών δομών του κράτους, μέσα στα πλαίσια της παραδοσιακής ελληνικής κοινωνίας, κινδύνευε από πλήρη αποτυχία, καθώς θα εμπόδιζε την αφομοίωση και την ενσωμάτωση των κάθε είδους κοινωνικών αντιθέσεων και αμφισβητήσεων, γεγονός που μακροπρόθεσμα θα έθετε εν αμφιβόλω την ίδια την ύπαρξη του Μονάρχη.

Ερχόμενοι οι Βαυαροί στην Ελλάδα το 1833, γνώριζαν την κατάσταση της γενικής ερήμωσης στην οποία βρισκόταν η χώρα. Περιγράφοντάς την στο διάγγελμα σπεύδουν να θίξουν το ζήτημα της δημόσιας τάξης. "Τον τόπον του δεσποτισμού κατέλαβεν η αναρχία, η οποία πλήττει τα νώτα σας απανθρώπως με την αιμοσταγή μάστιγά της".

7 Γ. Λ. Μάουρερ, *Ο Ελληνικός Λαός*, Αθήνα 1976, σελ. 609



Συνεπώς πρώτιστο ζήτημα τίθεται η επίτευξη της "κοινής ευταξίας", για να εξαληφθούν "τα πολυάριθμα των προτέρων και εσχάτων δυστυχημάτων ίχνη". Απώτερος στόχος προβάλλει το "κοινόν καλόν". Είναι γνωστό ότι η εντός του κράτους υφιστάμενη τάξη, προϋποθέτει την ύπαρξη εξουσίας που επιβάλλει την συγκεκριμένη ρύθμιση και υποδηλώνει την γενική υποταγή των διαβιούντων στην ρύθμιση αυτή. Κατ' ακολουθία η ύπαρξη έννομης τάξης -η ρύθμιση, η τακτοποίηση εντός του κράτους- δεν συνεπάγεται αναγκαία την προς αυτήν γενική ή εκούσια υποταγή των εντός του κράτους συμβιούντων, αλλά την απαιτεί.

Η δημόσια τάξη, ως αντικειμενικός παράγοντας της εσωτερικής ασφάλειας του κράτους, συνεπάγεται δύο βασικά επακόλουθα: α) την εξασφάλιση επιβολής της θεσπιζόμενης ρύθμισης και επομένως την εκπλήρωση του περιεχομένου της βουλήσεως των κατεχόντων την κρατική εξουσία και β) την εξασφάλιση ειρηνικής συμβίωσης των υποκειμένων στη ρύθμιση προσώπων (όπου επικρατεί τάξη, υπάρχει κοινή ειρήνη).

Το πρώτο επακόλουθο, συνάπτεται άμεσα με την κρατική εξουσία. Το δεύτερο αναφέρεται στο κοινωνικό σύνολο που διατελεί υπό την συγκεκριμένη ρύθμιση. Η διασάλευση της τάξης επιφέρει αφ' ενός την διατάραξη της υπάρχουσας ρύθμισης και επομένως την αδυναμία πλήρους επιβολής της κρατικής βούλησης και αφ' ετέρου την διατάραξη των ειρηνικών σχέσεων των πολιτών και την αναίρεση της κατάστασης ηρεμίας. Όταν διαφυλάσσει επομένως αδιατάρακτη την δημόσια τάξη, η κρατική εξουσία, προστατεύει και πρώτο λόγο τον εαυτό της -αυτοπροστατεύεται-. Κατά δεύτερο λόγο προστατεύει την κοινή ειρήνη που αφορά έμμεσα μεν αυτή, άμεσα δε τα πρόσωπα τα οποία συμβιώνουν ειρηνικά μέσα στη χώρα⁸.

Οι Βαυαροί εμπνεόμενοι εξ ολοκλήρου από τις αρχές της "ελέω Θεού" Μοναρχίας, υποστηρίζουν το Χομπσιανό μοντέλο της κρατικής οργάνωσης, κατά το οποίο η "Πολιτική Κοινότητα" (Civitas), προϋπέθετε κυρίαρχη εξουσία η οποία μπορούσε να αποκτηθεί με δύο τρόπους: ή με "φυσική βία", ή με αμοιβαία συμφωνία των ανθρώπων να υποταχθούν εθελοντικά σε κάποιο άτομο ή συνέλευση ατόμων, πιστεύοντας ότι θα τους προστατεύσει έναντι όλων των άλλων. Στο διάγγελμα ο νέος Μονάρχης απεύχεται να περιέλθει "στην θλιβεράν ανάγκη του να κάμει να καταδιωχθώσι με όλην την αυστηρότητα των νόμων οι ταραττοντες την κοινήν ησυχία και οι αποστάται".

8 Βλ. Ι. Μανωλεδάκης, *Η προστασία της δημόσιας τάξεως κατά τον Ελληνικόν Ποινικόν Κώδικα*, εκδ. Σακκούλα 1970, σελ. 17 επόμε.

Παράλληλα προσδοκά ότι "έκαστος εκ των Ελλήνων θα αποδώσει εις το Έθνος την προσήκουσαν υποταγήν εις τους νόμους και εις τας αρχάς τας επιτετραμμένας την τούτων εκτέλεσιν και να επιστρέψη ειρηνικώς εις την εστίαν του".

Στην προκειμένη περίπτωση το "κοινόν καλόν", ταυτιζόταν πλήρως με την συγκρότηση ισχυρού, απόλυτα συγκεντρωτικού κράτους, στο οποίο ο Μονάρχης προσωποποιούσε αυτή την ενότητα ως αρχηγός της εκάστοτε Κυβέρνησης. Η καθυποταγή των επιμέρους ατομικών βουλήσεων και των κοινωνικοπολιτικών παράκεντρων εξουσίας για την επίτευξη του "κοινού καλού", γινόταν στο όνομα της μίας και αδιαίρετης εξουσίας του Μονάρχη, ο οποίος στηριγμένος στην γύρω από αυτόν γραφειοκρατική elite νομοθετούσε (*auctoritas facit legem*). Οποσδήποτε οι πολιτικές αντιλήψεις των Βαυαρών και οι επιδιώξεις τους για την οργάνωση του κράτους θα πρέπει να ενταχθούν μέσα στο ευρωπαϊκό πολιτικό πλαίσιο της εποχής και στη συγκυρία κατά την οποία επιδιώκουν να εφαρμόσουν τα σχέδιά τους στην Ελλάδα.

Μετά την επαναστατική πλημμυρίδα του τέλους του 18ου αιώνα και των αρχών του 19ου, ακολουθεί παντού η αντεπαναστατική άμπωτις. Ήδη στα 1815 η οργάνωση της δημόσιας εξουσίας στα ευρωπαϊκά κράτη, στηρίζεται ξανά στην απόλυτη μοναρχία και στην αριστοκρατική ολιγαρχία που διατηρεί τα σημαντικά της προνόμια και στον γραφειοκρατικό μηχανισμό, ενώ το Συνέδριο του Λάιμπαχ (σημερινή Λουμπλιάνα της Κροατίας, Ιανουάριος 1821), είχε σηματοδοτήσει την αντιδραστική πολιτική των δυνάμεων, σε βάρος των λαών που "διατάρασσαν" την ησυχία της Ευρώπης.

Ο Όθων και η Αντιβασιλεία εκφράζουν αυτό το πνεύμα του ευρωπαϊκού απολυταρχισμού, πόσο μάλλον όταν είναι γνώστες των ανώμαλων κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν στο αρτισύστατο ελληνικό κράτος. Ήταν η περίοδος της αναρχίας που ακολούθησε τη δολοφονία του Καποδίστρια και στην οποία υπήρξε παντελής έλλειψη κρατικής εξουσίας, ενώ η χώρα μέσα σε συνθήκες έντονης πολιτικής διαπάλης από τις διάφορες φατρίες, παρουσίαζε εικόνα γενικής διάλυσης.

Ο Όθων από τον Νοέμβριο του 1832 πληροφορείται από τον Εϋνάρδο, που γνωρίζει τα ελληνικά πράγματα, ότι "αι πληγαί της Ελλάδος είναι οι αρχηγοί της. Άπαντες έχουν γλώσσαν χρυσωμένην. Ασχολούνται (κατά το πλείστον) αποκλειστικώς με τα ιδιαίτερα συμφέροντά των. Και τούτο υπό το πρόσχημα του αγνοτέρου πατριωτισμού. Άπαντες είναι ικανώτατοι εις το να προβάλλουν τους εαυτούς των και να εκμηδενίζουν τους αντιπάλους των με εκθέσεις

πλήρεις υπερβολών".⁹. Η προσβλητική αυτή εικόνα που παρέστησε ο Εϋνάρδος στον Οθωνα, δεν απείχε από την πραγματικότητα.

Τρία ήταν τα βασικά προβλήματα που ταλαιπωρούσαν τη χώρα: Το πολιτικοκοινωνικό πρόβλημα για τη δημοκρατικοποίηση του τόπου, το εθνικό που συμπλέκεται σε ένα θανάσιμο αγκάλιασμα με το μεγαλοϊδεατισμό, και το πρόβλημα της γής. Όλα αποτελούσαν παλιές πληγές, οι οποίες κρατούσαν τη χώρα σε αναστάτωση από τα πρώτα χρόνια της απελευθέρωσης και συνδέονται αναπόσπαστα μεταξύ τους. Αν η λύση τους στάθηκε αδύνατη εξ αιτίας της έλλειψης συνειδητών δυνάμεων που θα οργάνωναν την λαϊκή διεκδίκηση, όμως αυτή η ίδια η ύπαρξή τους απέναντι στη μεγαλοϊδεατική πολιτική που σκόπιμα προκρίθηκε, αποτελεί τον άξονα που γύρω του περιστράφηκε η κατοπινή ιστορία της Ελλάδας.

Αναφορικά με τους πολιτικούς εσωτερικούς διακανονισμούς, το κράτος έπρεπε να ανταποκριθεί προς τα ευρωπαϊκά (συνταγματικά) δεδομένα, την ελευθερία του ατόμου και τη λαϊκή κυριαρχία. Για να μπορέσει όμως να ανταποκριθεί στις υπέρμετρες αυτές επιδιώξεις του, έπρεπε να αποκτήσει αποτελεσματική και αμερόληπτη διοίκηση, ελεγχόμενη από το κέντρο, στην οποία θα ήταν υπόκειντο ιεραρχικά, ο στρατός, η εκκλησία και οι τοπικοί παράγοντες. Μια τέτοια πολιτική, διαπνεόμενη από το οξύ κριτικό πνεύμα, που είχε χαρακτηρίσει το λαϊκιστικό ρεύμα του Ελληνικού διαφωτισμού, απέναντι στις ελληνικές ηγετικές ομάδες, έπληττε ακριβώς τα κέντρα δυνάμεως των τελευταίων. Εν τούτοις οι αρχές που στήριζαν αυτό το τυπικό σχήμα ενέργειας, ήταν τόσο ισχυρές, ώστε οι παραδοσιακές ηγετικές ομάδες, εναντίον των οποίων στρεφόταν, συνήθιζαν να επικρίνουν περισσότερο το χρόνο και τον τρόπο εφαρμογής του και όχι τις ίδιες τις αρχές.

Εφόσον η πνευματική ηγεσία ήταν η δύναμη που θα προωθούσε τις επαναστατικές διεκδικήσεις ή τη ριζική αλλαγή, έπρεπε να απευθύνεται σε συγκεκριμένο ανθρώπινο υλικό προκειμένου να το διαπλάσει σύμφωνα με τις ιδέες της. Το υλικό αυτό μπορούσε να ανταποκριθεί σε δύο, διαφορετικής υφής προσδοκίες: η μία χαρακτήριζε τη στάση του λαϊκού στοιχείου, η άλλη τη στάση των ηγετικών ομάδων.

Στις λαϊκές προσδοκίες ενυπήρχε το ηρωικό ιδεώδες και η πανάρχαιη ελπίδα που την εκπροσωπούσε το, κάπως συγκεχυμένο, ιδανικό της "δικαιοσύνης". Αναμενόταν ο θεόπεμπτος αρχηγός που θα αποκαθιστούσε τη δικαιοσύνη και την ισότητα. Η δύναμη αυτού του λαϊκού πνεύματος έγινε φανερή από τη γοητεία που ασκούσαν στο λαό ηγετικές προσωπικότητες,

9 Π. Πετρίδης, *Πολιτικοί και Συνταγματικοί θεσμοί στη νεότερη Ελλάδα* τ. 1. Θεσ/νίκη 1990, σελ. 211.

(Δημήτριος Υψηλάντης και Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στα επαναστατικά χρόνια, Ιωάννης Καποδίστριας αργότερα) και είναι φανερό ότι τέτοιου είδους λαϊκές - μεσσιανικές προσδοκίες περιέκλειαν την παραδοχή αν όχι πρόσκληση προς την πολιτική απολυταρχία.

Όσο για τις προσδοκίες των ηγετικών ομάδων, αυτές ήταν διαφορετικές, αφού περίμεναν από το κράτος ότι θα εξασφάλιζε και θα διεύρυνε την προνομιακή μεταχείριση την οποία απολάμβαναν στο οθωμανικό σύστημα. Βασισμένοι στις προνομιακές τους θέσεις οι πρόκριτοι, ο ανώτερος κλήρος και οι οπλαρχηγοί είχαν γίνει οι ρυθμιστές της καθημερινής ζωής τόσο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, όσο και στα χρόνια που ακολούθησαν. Χωρίς να ενεργούν ως ενιαίο σώμα, ασκούσαν εν τούτοις την επιρροή τους σε μικρότερες ομάδες και άτομα, επιδιώκοντας να διατηρηθούν τουλάχιστον εκείνες οι δομές που μέσα στην Οθωμανική περίοδο είχαν εναρμονισθεί με τα συμφέροντά τους.

Η γενική κατάσταση συνεπώς στην Ελλάδα της Οθωμανικής διακυβέρνησης εμφάνιζε την ακόλουθη μορφή: Οι προερχόμενοι από τη δύση Έλληνες λόγιοι, καθόριζαν τις αρχές της πολιτικής νομιμότητας, ακολουθώντας γραμμή ιδεαλιστική. Αυτές οι γραμμές χρησίμευαν ως ένα είδος οδηγού που θα μπορούσε να βοηθήσει στη διαμόρφωση του πολιτεύματος αν δεν διακρινόταν από κοντόφθαλμη πολιτικά στρατηγική και δεν αποτελούσε μια "δημοκρατική λεοντή" για τους ολιγαρχικούς γαιοκτήμονες και άρχοντες. Όσοι πάλι ασκούσαν εξουσία, ενεργούσαν σύμφωνα με όσα φαίνονταν πως εξυπηρετούσαν τα συμφέροντά τους και επίσης με ότι θεωρούσαν ως εφικτό. Ανέσυραν και διέσωσαν παραδοσιακές διαδικασίες που έγιναν ένα ανεπίσημο και εναλλακτικό σύστημα, χωρίς να έχει τη σφραγίδα της νομιμότητας, το οποίο όμως ενισχυόταν από τη δύναμη της συνήθειας, συνεπικουρούμενο και από τις ιδιόζουσες συνθήκες. Ο λαός, αλλά ακόμη και μέλη των ηγετικών ομάδων, βρέθηκαν σε δύσκολη θέση, αναγκασμένοι καθώς ήταν να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους ανάλογα με τους κανόνες του ανεπίσημου αυτού συστήματος, για να μπορούν να ανταποκρίνονται στους κανόνες που καθόριζαν την εργασία και τις επαγγελματικές τους ασχολίες.

Έτσι οι αρχικές δεκαετίες του Ελληνικού Βασιλείου αναλώνονται σε εσωτερικούς αγώνες γύρω από την εδραίωση της κρατικής εξουσίας, η αδυναμία της οποίας εκφράζεται με καταδιωκτικά – καταπιεστικά μέτρα. Τα ζωντανά στοιχεία του νεοελληνικού πολιτισμού, που αναπτύχθηκε χέρι - χέρι με το ίδιο το έθνος, παραμερίζονται, όπως και οι κοινωνικές δυνάμεις που είναι οι φυσιολογικοί τους φορείς, οι βιοτέχνες, οι μικρέμποροι, οι διανοούμενοι και ο αγροτικός πληθυσμός. Και για να στερεώσει την εξουσία της η ολιγαρχία, για να την δικαιώσει και να την επιβάλλει οριστικά, εφευρίσκει και τη "Μεγάλη Ιδέα", καπηλευόμενη τον πόθο του λαού για λύση του εθνικού προβλήματος.

Κατ' αυτό τον τρόπο η εθνική συνείδηση "μαζικοποιείται" και προσφέρεται στο λαό ένας επιθετικός εθνικισμός, που τον αποπροσανατολίζει από το φιλελεύθερο ουμανισμό¹⁰, τον συμβιβάζει με το κράτος, αμβλύνει τις εσωτερικές αντιθέσεις και διοχετεύει προς τα έξω τη λαϊκή αγανάκτηση και διάθεση για αγώνα.

Οι διάφορες πολιτικοστρατιωτικές φατρίες, είχαν αποδυθεί σε έναν καταστροφικό για τη χώρα ανταγωνισμό, προκειμένου να ελέγξουν την πολιτική εξουσία. Το ζητούμενο επομένως για τη νέα Αρχή, ήταν πώς θα ελέγξει αυτές τις πολιτικές δυνάμεις έτσι ώστε να επιβληθεί ως αδιαμφισβήτητη και μοναδική εξουσία.

Στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα, όταν η βασιλική απολυταρχία και η βαυαρική επιρροή αποτελούσαν τα κύρια χαρακτηριστικά του ελληνικού πολιτικού συστήματος, η διαμόρφωση του πολιτεύματος καθοριζόταν από μια διαδικασία που αφορούσε το διοικητικό σύστημα και έθετε ως κυριαρχικό στόχο τη δημιουργία αποτελεσματικού και εύρυθμου μηχανισμού, με τον οποίο το κράτος θα μπορούσε να ικανοποιεί βασικές ανάγκες, όπως ήταν η τάξη και η ασφάλεια, η εκπαίδευση και η δικαιοσύνη.

Συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικό κράτος είχε δημιουργηθεί λοιπόν, με την επίβλεψη και προστασία της βαυαρικής αντιβασιλείας, του βασιλιά και των δυτικομαθημένων Ελλήνων. Η διοίκηση, συγκεντρωμένη στην πρωτεύουσα, διεξαγόταν σύμφωνα με τις δυτικότροπες γραφειοκρατικές διαδικασίες. Η απονομή της δικαιοσύνης γινόταν σύμφωνα με το γερμανορωμαϊκό νόμο και μέσα από ένα ιεραρχικά οργανωμένο σύστημα δικαστηρίων που είχαν πολλά όμοια στοιχεία με τα δικαστήρια της Δύσης. Τακτικός επαγγελματικός στρατός και σώμα επιβολής του νόμου (Χωροφυλακή) είχαν δημιουργηθεί για να αντικαταστήσουν τους προηγούμενους στρατιωτικούς σχηματισμούς των "άτακτων" και να εμπεδώσουν την κυριαρχία της κεντρικής εξουσίας. Η Εκκλησία αποχωρίστηκε από τη διοικητική εξάρτηση της Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης και υπήχθη στην κοσμική εξουσία.

Όλοι οι προηγούμενοι τρόποι οργάνωσης και λειτουργίας της (νέας) Ελληνικής Πολιτείας, απειλούσαν να υποκαταστήσουν τους παραδοσιακούς θεσμούς, διαμέσου των οποίων είχαν αναδειχθεί ηγετικές ομάδες, όπως ο κλήρος, οι πρόκριτοι και οι οπλαρχηγοί. Ο Όθωνας, όπως άλλωστε και ο Καποδίστριας νωρίτερα, θεώρησε όλες αυτές τις προσπάθειες, που απέβλεπαν

10. Βλ. Θ. Βερέμης, «Κράτος και Έθνος στην Ελλάδα», στο *Ελληνισμός και Ελληνικότητα*, επιμ. Δ. Τσαούση, Αθήνα 1998, σελ.62.

στη διαμόρφωση του πολιτεύματος και της πολιτικής, ως το θεσμικό εγχείρημα που θα διασφάλιζε τα συμφέροντα των κοινών ανθρώπων, τα οποία κινδύνευαν από τις καταχρήσεις των ισχυρών τοπαρχών. Η αποτελεσματική λειτουργικότητα αυτού του διοικητικού συστήματος, προϋπέθετε τη βασιλική απολυταρχία μαζί με τη δημιουργία μιας νέας γραφειοκρατικής ηγεσίας ανεξάρτητης από τις παραδοσιακές προνομιούχες/ ηγετικές ομάδες.

Έτσι, δύο μόλις χρόνια μετά την έλευσή του στην Ελλάδα, ο Όθωνας δέχεται (Απρίλιος 1835) τις συμβουλές του πατέρα του Λουδοβίκου του Α' βασιλιά της Βαυαρίας, για την εγκαθίδρυση απολυταρχικής διακυβέρνησης και την απόφυγή Συνταγματικού καθεστώτος, για το οποίο και η διεθνής συγκυρία ήταν ανασχετική¹¹.

Η εφαρμογή κοινοβουλευτικού πολιτεύματος άρχισε μόνο στη δεύτερη δεκαετία της οθωνικής περιόδου και για να πραγματοποιηθεί χρειάστηκε να προηγηθεί επαναστατική εξέγερση, την οποία ανέλαβε μία ομάδα στρατιωτικών και πολιτικών προσωπικοτήτων που ανήκαν στους κύκλους της ελληνικής ηγεσίας. Η επανάσταση του 1843 ήταν έργο των ηγετικών ομάδων που είχαν αποκλεισθεί από την άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Η κίνησή τους απέβλεπε, όχι στην αντικατάσταση του βασιλιά, αλλά των Βαυαρών και της ελληνικής γραφειοκρατίας, ως διαμορφωτών της πολιτικής. Σαν αποτέλεσμα είχε την εκδίωξη των Βαυαρών και την καθιέρωση Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο ο βασιλιάς διαμοιραζόταν την αρχή με την εκλεγμένη νομοθετική εξουσία, ενώ αποτέλεσε την ουσιαστικότερη πολιτική νίκη των προυχοντικών στοιχείων, που αντιστάθμισε σε μεγάλο βαθμό την ήττα τους στο ζήτημα της γαιοκτησίας.

Η σχέση που προκύπτει ανάμεσα στο βασιλιά, στη βασιλική αυλή και στη γραφειοκρατία από τη μία μεριά και τη νομοθετική εξουσία και τα κόμματα από την άλλη, είναι σχέση έντασης. Οι μεν πρώτοι καθοδηγούμενοι από πνεύμα "πατερναλιστικό" είχαν ως πρότυπο κράτη όπως η Αυστρία και η Πρωσσία και υποστήριζαν τον γραφειοκρατικό συγκεντρωτισμό, οι δε δεύτεροι - οι παραδοσιακοί αντίπαλοι της συγκεντρωτικής απολυταρχικής διακυβέρνησης - προσεταιρίστηκαν το δυτικό κοινοβουλευτισμό προβάλλοντας τα παραδείγματα της Αγγλίας και Γαλλίας, για να μειώσουν την ισχύ της κεντρικής εξουσίας. Επιστράτευσαν δηλαδή μια δυτική ιδεολογία για να μετριασθεί η εφαρμογή

11. "Οι Έλληνες ακόμη δεν είναι κατάλληλοι δια την χορήγησιν Συντάγματος. Διότι αν γίνει τούτο θα ήνοιγον διάπλατα αι θύραι δια να εγκατασταθή η εσωτερική και εξωτερική προπέτεια και αυθάδεια. Τόσον η Ρωσία, όσον και η Αυστρία θα ήσαν αντίθετοι προς χορήγησιν Συντάγματος..." Βλ. Α. Σ. Σκανδάμη, *Η τριακονταετία της Βασιλείας του Όθωνος*, Αθήνα 1961, σελ. 927.

ενός επίσης δυτικού μοντέλου διακυβέρνησης. Συμμετέχοντας κατ' αυτό τον τρόπο στην όλη πολιτική διαδικασία, το σύστημα της "προστασίας" κατόρθωσε να διεισδύσει στον κοινοβουλευτισμό.

Η ένταση αντανakλούσε την ανακατάταξη των ελληνικών ηγετικών ομάδων σε δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα, εκ των οποίων το ένα περιστοίχιζε τον βασιλιά, την αυλή και την κρατική διοίκηση και το άλλο ανήκε στην (εκάστοτε) αντιπολίτευση.

Αμφότερα τα στρατόπεδα αντλούσαν τα μέλη τους, είτε ως άτομα είτε ως πολιτικές φατρίες, τόσο από τις παραδοσιακές ηγετικές ομάδες (πρόκριτους, κλήρο, οπλαρχηγούς), όσο και από τις καινούργιες πνευματικές όμοιες (ομάδες) των ετεροχθόνων, Φαναριωτών και αποφοίτων του Πανεπιστημίου. Η σύνθεση του κάθε σχήματος ήταν ρευστή ανάλογα με το χρόνο και σύμφωνα με παράγοντες καθοριστικούς, όπως ήταν η βασιλική εύνοια, η απονομή δημοσίων αξιωμάτων και ο ρόλος του κάθε κόμματος ή πολιτικής ομάδας στην κυβέρνηση. Η ένταση επομένως υπήρχε ανάμεσα σε ετερόκλητες διοικητικές, κοινοβουλευτικές και παραδοσιακές ηγετικές ομάδες και σε κάθε περίπτωση οι πολιτικές δυνάμεις και όσοι συνωστίζονταν γύρω τους, διαδραμάτιζαν ουσιαστικό ρόλο, εξαρτώμενο κάθε φορά από τη θέση τους στο πολιτικό περιβάλλον, δηλαδή αν βρίσκονταν στην κυβέρνηση ή στην αντιπολίτευση.

Οι παραδοσιακές ηγετικές ομάδες στάθηκαν ικανές να εκμεταλλευθούν τις καινούργιες δομές του πολιτεύματος για να εξυπηρετήσουν το σύστημα της "πελατείας" και παρά το γεγονός ότι το σύγχρονο σύστημα διακυβέρνησης είχε προορισθεί από τους βαυαρούς να υποκαταστήσει το παραδοσιακό, το πολίτευμα του νέου ελληνικού κράτους στην πρακτική εφαρμογή και στην βαθμιαία του ανάπτυξη ήταν προϊόν και των δύο, γιατί το ένα επενεργούσε πάνω στο άλλο.

Υφίστατο επομένως αλληλεπίδραση ανάμεσα στο επίσημο σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο ενυπήρχε στις δυτικότροπες καινοτομίες και στο (ανεπίσημο) παραδοσιακό σύστημα που αποτελούσε "οιονεί" σύστημα διακυβέρνησης. Κύριο στοιχείο του ανεπίσημου συστήματος ήταν η "προστασία". Δεν ήταν θεσμός νομοθετημένος, αλλά καθιερωμένος από την καθημερινή χρήση και τη συνήθεια. Χαρακτηριστικό του γνώρισμα, ήταν η εξάρτηση, όχι όμως η εξάρτηση που υπήρχε στις Φεουδαρχικού τύπου κοινωνίες της Δύσης, δηλαδή άμεση εξάρτηση/ υπαγωγή στο Φεουδάρχη, όταν οι θεσμοί, αμετάκλητοι και διαρκείς, καθορίζονταν από το νόμο ή την κοινωνική θέση, αλλά η εξάρτηση τύπου "προστάτης - πελάτης" που προϋπέθετε την ικανότητα του πρώτου να εξυπηρετεί τον δεύτερο και την ελευθερία του τελευταίου να διακόπτει τους δεσμούς, όταν έβρισκε ότι δεν τον

ικανοποιούσαν τα ανταλλάγματα με τα οποία εξαγόραζαν την εξάρτησή του.

Το σύστημα, λειτουργούσε πέρα από διαχωρισμούς τάξεων, δημιουργώντας πλέγματα οριζόντια σε σχήμα πυραμίδας και εμφανιζόταν ως εναλλακτική λύση καλύπτοντας αδυναμίες της επίσημης εξουσίας και παρέχοντας στα άτομα, ασφάλεια και ευκαιρίες που δεν παρείχε το επίσημο κράτος.

Ενισχύοντας τη διεύρυνση της δυνάμεως και της εξουσίας δημιουργούσε συχνά πολιτική αστάθεια και εμφύλια διαμάχη και ενώ αποτελούσε το έρεισμα των παραδοσιακών ηγετικών ομάδων, ταυτόχρονα τις κρατούσε και χωρισμένες κάτω από το πνεύμα του ανταγωνισμού¹².

Συνεπώς η πολιτική που υιοθέτησαν οι Βαυαροί για τη διακυβέρνηση της χώρας ήταν απόλυτα εναρμονισμένη με τα αυταρχικά καθεστώτα της Ευρώπης, όπως αυτά παγιώθηκαν μετά το 1815 και τις επιταγές των Μεγάλων Δυνάμεων, γεγονός που διασφάλιζε την έξωθεν καλή μαρτυρία και τη νομιμοποίηση της πολιτικής τους. Από τις πρώτες μέρες ωστόσο, της Αντιβασιλείας, οι Βαυαροί συνολικά, όχι όμως ο ίδιος ο Όθωνας, θα βρεθούν αντιμέτωποι με μια συνεχώς διογκούμενη δυσαρέσκεια (αρχικά) και αντίδραση (αργότερα) από τον γηγενή πληθυσμό. Από τους πρώτους που αντέδρασαν στην πολιτική των Βαυαρών ήταν οι στρατιωτικοί, οι πολεμιστές της Επανάστασης, οι οποίοι είχαν περιέλθει σε κατάσταση εξαθλίωσης. "Τα βουνά πλημμυρίζουν από αντάρτες που δεν δρουν βέβαια οργανωμένα και πειθαρχημένα. Οι ενέργειές τους έχουν αυθόρμητο χαρακτήρα και επιβαρύνουν τον πληθυσμό της υπαίθρου για την συντήρησή τους."¹³

Καθώς κύριο γνώρισμα της δράσης των ανταρτικών ομάδων είναι η συμμετοχή σε ένοπλες συγκρούσεις, ατόμων που δεν ανήκουν στον τακτικό στρατό, η δράση αυτή προφανώς ισχυροποιείται και υπόσχεται καλύτερα αποτελέσματα όσο ευρύτερες μάζες την στηρίζουν. Όπου δεν υπάρχει προοπτική πρόθυμης συμμετοχής λαϊκών μαζών, εκεί δεν έχει νόημα η προσπάθεια οργάνωσης τελέσφορων ανταρτικών ομάδων. Το αρχικό «αδέσποτο» αντάρτικο, το ακολούθησε γρήγορα μια φάση όπου δέσποζαν ομάδες συγροτημένες από λιποτάκτες του τακτικού στρατού, φυγόδικους και στοιχεία

12. Αυτό δεν σημαίνει ότι τα πολιτικά κέντρα ελέγχουν απόλυτα τη δυναμική των αναταραχών που προκαλούν. Από τη στιγμή της εκδήλωσής της η ένοπλη εξέγερση αποκτά δική της δυναμική, που καθορίζεται σε τελική ανάλυση από την προσαρμογή στο νέο πολιτικό σκηνικό μιας παραδοσιακής πολιτικής πρακτικής, όπως είναι η χρήση της βίας και των όπλων στα τοπικά κέντρα εξουσίας. Βλ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή επανάσταση και εικοσιένα*, εκδ. Πλέθρον, σελ.276.

13 Ε. Αμπού, *Η Ελλάδα του Όθωνος*, εκδ. Τολίδη, χ.χ. σελ. 23.

που πήραν τα όπλα μονάχα για τους δικούς τους σκοπούς και συμφέροντα (π.χ στάση Κριεζώτη στην Εύβοια το 1847). Αν και συνολικά οι ομάδες αυτές δεν ήσαν αξιόμαχες, ωστόσο ήσαν "άκρως επικίνδυνες" για την Χωροφυλακή και το στρατό, ακριβώς επειδή τους έλειπε η οργάνωση και περέμεναν έτσι εξαιρετικά ευέλικτες.

Σε μια άλλη φάση όταν οι ομάδες αυτές έγιναν "σώματα" ανδρών που εξουσιάζονταν από τοπικούς ηγέτες, οι οποίοι τις εκμεταλλεύονταν για δικούς τους σκοπούς, (όπως ο Θ. Γρίβας, ο απίθανος εκείνος ένοπλος παλικάράς της Στερεάς, που θεωρούσε το Κράτος ιδιωτική του υπόθεση), έχασαν την ευελιξία τους ακριβώς επειδή προσπαθούσαν να μιμηθούν τα τακτικά σώματα. Οι ένοπλοι αποστάτες κατάντησαν ουσιαστικά αδέσποτα "ασκέρια" που συνεχώς κινδύνευαν να ξεπέσουν σε επίπεδο ληστών ή να ενταχθούν σε μόνιμες μονάδες. Μετά από μικρό χρόνο οι ένοπλες ομάδες απέκτησαν τις συνήθειες πλανόδιων κακοποιών και γύριζαν πέρα-δώθε, λεηλατώντας και εκδικούμενοι, πάντοτε έτοιμοι να υπηρετήσουν όποιον υποσχόταν αμνηστία, ένταξη σε επικουρικό στρατιωτικό σώμα ή πλήρωνε καλά.

Χαρακτηριστικό της δράσης των ένοπλων ομάδων είναι λοιπόν η έλλειψη προοπτικής και η εύκολη ολίσθηση προς την εγκληματικότητα όταν δεν τελούν υπό τις οδηγίες μιας πολιτικής ηγεσίας με πάγιους και σαφείς σκοπούς. Στην Οθωνική περίοδο οι ένοπλοι αποστάτες, αποσυνδέονται από τη δράση των πολιτικών ομάδων στις πόλεις και μένουν ξεκρέμαστοι. Είναι -όπως υποστηρίζει ο Τ. Βουρνάς- το καθοριστικό σημείο του περάσματος στη ληστεία.¹⁴

Πράγματι και στην Ελλάδα της υπό εξέταση περιόδου, κατείχαν οι άτακτοι τα συνήθη πλεονεκτήματα απέναντι στην οργανωμένη Χωροφυλακή: ευελιξία, καλύτερη προσαρμογή στις τοπικές συνθήκες, ευκολότερο ανεφοδιασμό, φιλικό πληθυσμό.

Όμως η στρατιωτική τους ανικανότητα, η οργανωτική τους αδυναμία και η έλλειψη σαφούς πολιτικού προσανατολισμού, ήταν τόσο έντονες, ώστε αναπόφευκτα κατέληξαν στη ληστεία. Αντί να οργανώσουν επαρκώς την αντίστασή τους, με αποκοπή των επικοινωνιών των πόλεων, παρεμπόδιση του ανεφοδιασμού τους και διατύπωση αιτημάτων, όπως η διανομή της γής, που αποτελούσε πόθο του αγροτικού πληθυσμού ("να δώσετε εις τους απλούς πενήντα στρέμματα γης, οπού 'ναι μιλλιούνια και κάθεσαι χέρσα ...και κατ' αναλογίαν να πάτε από τον απλόν στρατιώτη ως τον βαθμό του χιλιάρχου...", γράφει ο Μακρυγιάννης στα απομνημονεύματά του,¹⁵) αρκέστηκαν να

14 Τ. Βουρνάς, «Η Οθωνική Ελλάδα στο έργο του Εντμόντ Αμπού», στο Ε. Αμπού, *η Ελλάδα του Όθωνος*, ό.π. σελ. 24.

15 Στρατηγός Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1996, σελ. 235.

επιβάλλουν φόρους για δικό τους λογαριασμό και να γλεντήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους, πράγμα που επιδείνωσε τις σχέσεις τους με τον πληθυσμό.

Έτσι όχι μόνο οι ίδιοι "έγδυναν" τους χωρικούς, αλλά και οι χωρικοί τους κατέδιδαν στις αρχές ή τους δολοφονούσαν. Αλλά η Βαυαρική απολυταρχία είχε να αντιμετωπίσει και κάποιες άλλες κοινωνικές δυνάμεις: εκείνες που αντλούσαν την ισχύ τους από ένα παραδοσιακό πολυκεντρισμό της εξουσίας και οι οποίες ήδη από την καποδιστριακή διακυβέρνηση ήσαν αντίθετες σε οποιαδήποτε πολιτική, που συρρικνώνοντας τα κεκτημένα δικαιώματά τους όπως αυτά απέρρεαν από την τοπικού χαρακτήρα κυριαρχία τους, θα ενίσχυε την κεντρική εξουσία, καθιστώντας την πραγματικό και μοναδικό φορέα πολιτικής ισχύος. Ο προαστικός χαρακτήρας της ελληνικής κοινωνίας, επέτρεψε στην ηγέτιδα τάξη, που ήταν κατά μείζονα λόγο η γαιοκτητική ολιγαρχία, να προσαρμόσει τη στάση της έναντι της πολιτικής εξουσίας με τρόπο ώστε να διατηρήσει σταθερές προσβάσεις στον κρατικό μηχανισμό.

Πρόκειται πράγματι, για μία επιτυχέστατη αναδίπλωση των ταξικών της επιδιώξεων, η οποία μπορεί να συνοψισθεί, όπως υποστηρίζει ο Τσουκαλάς, στην συστηματική τους προσπάθεια, να "αλώσουν" και να χρησιμοποιήσουν για ίδιο όφελος τον κρατικό μηχανισμό, με δεδομένη την αποτυχία τους να μετατραπούν σε μεγαλοκτηματίες ή να διαιωνίσουν την ταξική τους ισχύ σαν πασάδες ή μπέηδες "κληρονομικώ δικαιώματι".¹⁶ Και τούτο γιατί η εθνικοποίηση της γής από τον Καποδίστρια (1828) και η περιορισμένης έστω εκτάσεως, αναδιανεμητική πολιτική της Αντιβασιλείας (1834), λειτούργησαν ανασχετικά όσον αφορά τη δημιουργία μεγάλης γαιοκτησίας. Το Ελληνικό κράτος εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του 1830 ως ο μεγαλύτερος γαιοκτήμονας του ελληνικού χώρου, αφού σύμφωνα με μέτριους υπολογισμούς, η κρατική γη, ανερχόταν τουλάχιστον στο 1/3 της καλλιεργούμενης και καλλιεργήσιμης έκτασης του ελληνικού βασιλείου, ενώ άλλοι υπολογισμοί την αναβιβάζουν περίπου στα 2/3¹⁷. Από την άλλη το γεγονός της μη απονομής διακρίσεων ευγενείας που προέβλεπε η νομοθεσία, επισημοποίησε την πραγματική κατάσταση της έλλειψης ιδιαίτερης τάξης ευγενών - αριστοκρατών, αφού όλοι οι Έλληνες είχαν υποστεί το βάρος της τουρκικής κυριαρχίας και δεν υπήρχε κανείς που να μην έχει θυσιάσει κάτι.¹⁸

Αυτή η πολιτική καθώς και οι νέοι συσχετισμοί δυνάμεων που άρχισαν να διαμορφώνονται, υποχρέωσαν την κατεστημένη προυχοντική ολιγαρχία να

16 Κ. Τσουκαλάς, ό. π. σελ. 282.

17 Βλ. Θ. Σακελλαρόπουλος, *Θεσμικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη*, Εξάντας 1991, σελ. 66

18 Πρβλ. Γ. Μάουερ, ό. π., σελ. 426 και Ε. Αμπού, ό. π., σελ. 63

μετέλθει άλλα μέσα για την επίτευξη της αναπαραγωγής της ταξικής της κυριαρχίας. Διατηρώντας προσωπικό και οικογενειακό κύρος, στράφηκε επιτυχώς προς τον κρατικό μηχανισμό, με την χρησιμοποίηση του οποίου θα ήταν σε θέση να συνυφάνει το απαραίτητο πλέγμα συμφερόντων, που θα της επέτρεπε την ιδιοποίηση των κοινωνικοπολιτικών προνομίων βάσει της προσοδικής κατανομής των κρατικών πόρων. Κύριο μέσο αποτέλεσε, προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, το ευρύτατα διαδεδομένο σύστημα προστασίας - πελατείας, το οποίο ήδη από την ύστερη φάση της τουρκοκρατίας, διέτρεχε τον κοινωνικό ιστό.

Ως πελατειακό σύστημα μπορεί να ορισθεί μία "σχέση εκούσιας διπολικής ανταλλαγής ανάμεσα σε κοινωνικούς φορείς άνισης κοινωνικής και οικονομικής ισχύος, που συνοψίζεται στην αμοιβαία ανάληψη υποχρεώσεων παροχής ορισμένων διαφορετικών υπηρεσιών, χωρίς το πλέγμα αυτό των αμοιβαίων υποχρεώσεων να εντάσσεται σε ένα δεδομένο έννομο ή οπωσδήποτε θεσμοποιημένο σύστημα αξιολογικών κανόνων συμπεριφοράς και αντίστοιχων κυρώσεων"¹⁹. Στην ελληνική κοινωνία η εκ των άνω επιβολή θεσμικών πλαισίων, ξένων προς την κοινωνική πραγματικότητα, από την κεντρική εξουσία, υποχρέωσε το σύνολο σχεδόν του κοινωνικού σώματος να ενταχθεί σε κάποιο πελατειακό δίκτυο, υποθέτοντας ότι έτσι "προστατεύεται" από την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας.

Η πυραμιδική ιεράρχιση και η πέρα από ταξικούς διαχωρισμούς λειτουργία του συστήματος έδινε τη δυνατότητα σε κάποιο "πελάτη" να γίνεται "προστάτης" ενός λιγότερο ισχυρού μέσα στην ιεραρχία. Επιπλέον, ο "πελάτης" μπορούσε - οποιαδήποτε στιγμή έκρινε ότι τα συμφέροντά του δεν τα προωθούσε στο βαθμό που επιθυμούσε ο προστάτης του - ελεύθερα να ενταχθεί σε άλλη πελατειακή ομάδα, ανταγωνιστική με την προηγούμενη. Η ελευθερία μετακίνησης δημιουργούσε κλίμα ανταγωνιστικό, με συνέπεια ο "προστάτης" να μην εφησυχάζει αλλά να μεριμνά και να κινείται δραστήρια, ώστε να μπορέσει να σταματήσει τυχόν διαρροές μελών που θα αποδυνάμωναν το όλο σύστημα.

Από την άλλη πλευρά το ίδιο το κράτος γρήγορα υποχρεώθηκε να προσαρμόσει μερικά την πολιτική του, σύμφωνα με τα παραδοσιακά καθιερωμένα πρότυπα και να λειτουργήσει κι αυτό ως "προστάτης", όσων κατέφευγαν στην υπηρεσία του. Αυτή ακριβώς η εξωθεσμικού χαρακτήρα σύμπληξη συμφερόντων ήταν η άμυνα τόσο των πατρώνων, όσο και των πελατών μέσα στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν. Οι μεν πρώτοι, γιατί χάρη στην υποστήριξη των

¹⁹ Κ. Τσουκαλάς, ό. π., σελ. 324 επόμ.

πελατών τους μπορούσαν να έχουν τα ερείσματα εκείνα που τους επέτρεπαν την διεκδίκηση των υψηλών κρατικών λειτουργημάτων, οι δε πελάτες, γιατί η ένταξή τους σε ένα δίκτυο πελατείας – προστασίας, τους παρείχε ασφάλεια και ελπίδες για την ικανοποίηση των προσδοκιών τους.

Τα δίκτυα πελατείας - προστασίας, λειτούργησαν και στο στρατό. Από το Μάρτιο του 1833 όταν η Αντιβασιλεία αποφάσισε τη διάλυση των ατάκτων στρατευμάτων και τέθηκε επιτακτικά για τους περισσότερους αγωνιστές του '21 το ζήτημα της επαγγελματικής τους αποκατάστασης, άρχισε να διαμορφώνεται ένα συνεχώς διογκούμενο κοινωνικό πρόβλημα που σύντομα πήρε μεγάλες διαστάσεις. Ένα μέρος των στρατιωτικών αδυνατώντας να επιβιώσει επαγγελματικά μέσα στις νέες συνθήκες, στράφηκε γρήγορα σ' αυτό που πολύ καλά γνώριζε από την επαναστατική περίοδο ή και πριν απ' αυτήν : την παρανομία.

Ο ληστρικός βίος αποτέλεσε τη διέξοδο για μία μεγάλη μερίδα στρατιωτικών από τη στιγμή που αδυνατούσαν να βιώσουν τη νέα πραγματικότητα που επέβαλε η θεσμοθετημένη Αρχή. Άλλοι πάλι μπόρεσαν να εκμεταλλευθούν τις νέες συνθήκες και να γίνουν λειτουργοί του νεοσύστατου κράτους καταλαμβάνοντας σημαντικές θέσεις στη διοίκηση, το στρατό και την πολιτική. Η προνομιακή κατάταξη των στρατιωτικών στα νεοσύσταθέντα στρατιωτικά σώματα και η επαγγελματική τους αποκατάσταση, ήταν αποτέλεσμα της λειτουργίας αυτών ακριβώς των δικτύων πελατείας - προστασίας, μέσα στα οποία συνυφαίνονταν πολυποίκιλα συμφέροντα.

Πιο συγκεκριμένα, από τη στιγμή που το κράτος είχε το προνόμιο της απονομής αξιωμάτων, χρησιμοποιούσε αυτό το πλεονέκτημα για να αποσπάσει τη συναίνεση και την πειθαρχία εκείνων των στοιχείων που διέθεταν την οπλική ισχύ και ήταν σε θέση να δημιουργήσουν σοβαρά προσκόμματα στη συγκεντρωτική πολιτική του. Κατ' αυτό τον τρόπο ο στρατός λειτουργούσε ως μηχανισμός ενσωμάτωσης των πλέον επικίνδυνων για την εμπέδωση της τάξης στοιχείων. Η διπολική αυτή σχέση κράτους - προστάτη και στρατιωτικών - πελατών αρθρωνόταν με τρόπο πυραμιδοειδή, έχοντας ως βάση τους χαμηλόβαθμους στρατιωτικούς και καταλήγοντας στους πρώην οπλαρχηγούς, που αποτελούσαν την κορυφή της πυραμίδας και συνδιαλέγονταν άμεσα με εκπροσώπους της εξουσίας και πολιτικούς παράγοντες.

Υφίστατο επομένως τριπολική σχέση: κρατική εξουσία - πολιτικοί παράγοντες - στρατιωτικοί, οι οποίοι συνέπρατταν σε κάποιες άτυπες, εξωθεσμικές σχέσεις για την εξυπηρέτηση των προσωπικών και πελατειακών τους επιδιώξεων. Η συμμετοχή στις διακοινωνικές αυτές σχέσεις δεν χαρακτηριζόταν από κάποια σταθερότητα. Αντίθετα παρουσιαζόταν μία μεγάλη

κινητικότητα, καθώς δυσαρεστημένοι στρατιωτικοί - πελάτες κατέφευγαν σε άλλους προστάτες, όταν δεν εκπληρωνόταν ο στόχος τους ή ακολουθούσαν επιλογές ρήξης καταφεύγοντας στη ληστεία και θέτοντας εκ νέου από θέση ισχύος όρους επανένταξης στο σύστημα. Στη διελκυστίνδα αυτή των διαπραγματεύσεων συμμετείχαν για να αποσπάσουν κομματικά ωφέλη οι πολιτικοί, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τους ένοπλους ως όργανα πίεσεως κατά του κράτους "δι ανηθικούς πολιτικές επιδιώξεις"²⁰

Ο Μακρυγιάννης είναι εξαιρετικά αποκαλυπτικός: "...οι Γριβαίοι 'ρεθίζουν τους στρατιωτικούς και τους στέλνουν και πηγαίνουν έξω εις το κράτος και κάνουν ληστείες...Τότε όσους ήταν άξιοι δια παλούκι, όλους τους ληστές, τους σύναξε ο Γρίβας και προστάζει ο Κατζιλέρης ο Αρμασπέρης (Αρμανσπεργκ)...να τους κάμωμεν αξιωματικούς...Τότε έγινε η Αθήνα σπίτι των ληστών, δεν κόταγαν να βγούνε οι άνθρωποι έξω..."²¹.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί, ότι η διασύνδεση ληστρικών συμμοριών με πολιτικά πρόσωπα ή η χρησιμοποίησή τους σε βίαιες φατριαστικές συγκρούσεις, αποτελούν ζητήματα τα οποία εθίγησαν σε διάφορες περιόδους. Χαρακτηριστικό είναι το υπόμνημα του Λόρδου Πάλμερστον προς τον Πρίγκιπα Αλβέρτο (σύζυγο της Βασίλισσας Βικτωρίας), περί το έτος 1847, όταν ο ανωτερω ως Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας είχε κατηγορηθεί σαν "Λόρδος Εμπρηστής" από τα ανακτοβούλια Ελλάδος και Βαυαρίας. Στο εν λόγω υπόμνημα, ο Πάλμερστον χαρακτηρίζει απροκάλυπτα τον Κωλλέτη (Πρωθυπουργό εκείνη την περίοδο), ως "αρχηγό όλων των ληστών της Ελλάδος" τους οποίους προστάτευε για να διατηρείται ο ίδιος στην εξουσία.²²

²⁰ Χριστόφορος (Γιόχαν-Κρίστοφ) Νέξερ, *Απομνημονεύματα Χριστόφορου Νέξερ, απελευθερωτού της Ακροπόλεως και πρώτου αυτής Χριστιανού Φρούραρχου – Τα πρώτα έτη της ιδρύσεως του Ελληνικού Κράτους*, Αθήνα 1963

²¹ Μακρυγιάννη «Απομνημονεύματα», ό. π. σελ. 253-254.

²² Γ. Ρούσσος, *Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1975 τ. 3, σελ. 405 επόμε

Οπωσδήποτε τα γραφόμενα του Πάλμερστον είναι "χρωματισμένα" με χρώματα τέτοια που συνέφεραν τον ίδιο και τη χώρα του, αλλά αυτό δεν αναιρεί στο σύνολο την αξία των στοιχείων που επικαλείται, αν συνδυασθούν ιδίως, με την μεθοδολογία των πολιτικών προσώπων της εποχής, για την αναρρίχηση και διατήρησή τους στην εξουσία με όλα τα μέσα και την απουσία ομαλού και εξελικτικού κοινοβουλευτικού βίου. Πλέον αυτών, η ανοχή του κράτους στις αυθαιρεσίες διαφόρων τοπαρχών που είχαν σχηματίσει γύρω τους μικρούς στρατούς από οπλοφόρους και ασκούσαν με τη βία ιδιότυπη εξουσία στις περιοχές τους, καταδυναστεύοντας τους πληθυσμούς, ενίσχυε το κλίμα χαλάρωσης των κυβερνητικών και κοινωνικών δεσμών, συνέτεινε στην παράλυση της εν γένει διοίκησης του τόπου, επέφερε την αξιοθρήνητη κατάσταση της δημόσιας ασφάλειας και συντηρούσε τα πελατειακά δίκτυα.

Παρατηρήθηκε λοιπόν το φαινόμενο, στρατιωτικοί που θεωρούσαν τον εαυτό τους αδικημένο μέσα στα τακτικά σώματα, ή επειδή προσδοκούσαν μεγαλύτερα ωφέλη, να παίζουν ρόλο εναλασσόμενο, τότε ως υπερασπιστές της νομιμότητας και τότε ως αντιμέτωποι με την κρατική πολιτική, περνώντας στις τάξεις των ληστών. Επρόκειτο για μία σχέση κράτους - προστάτη και στρατιωτικών - πελατών που στηριζόταν σε αμοιβαία συμφέροντα και γινόταν άλλοτε "ανταγωνιστική" και άλλοτε "συμπληρωματική"²³. Η επιλογή του κράτους να συνεργάζεται με στρατιωτικούς οι οποίοι μέχρι πρότινος είχαν καταφύγει στο ληστρικό βίο, ήταν αναγκαία, όχι μόνο γιατί έτσι καθιέρωνε ένα μηχανισμό ενσωμάτωσης στο σύστημα των πλέον επικίνδυνων στοιχείων, αλλά και γιατί κατ' αυτό τον τρόπο ήταν σε θέση να καταφέρει αποφασιστικά κτυπήματα στις ληστρικές συμμορίες. Δε δίσταζε μάλιστα το κράτος να απονέμει αφειδώς είτε τιμητικά παράσημα, είτε γαίες, είτε αμνηστία σε πολλούς που ενώ προηγουμένως είχαν καταφύγει στη ληστεία, επανέκαμπταν στη νομιμότητα.

Οι πελατειακές σχέσεις και η ένταξη των στρατιωτικών σ' αυτές θα πρέπει να ερμηνευθούν βάσει των κοινωνικών και των οικονομικών ωφελημάτων που συνεπαγόταν η ένταξη. Μόνο έτσι θα μπορούσε να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρονται οι στρατιωτικοί και επιλέγουν τον τρόπο δράσης τους, είτε μέσα στον κρατικό μηχανισμό, είτε έξω από αυτόν. Συνεπώς τα πελατειακά δίκτυα είναι μάλλον οι απαραίτητοι δίαυλοι επικοινωνίας με την

23 Βλ. Ι. Κολιόπουλος, *Ληστές Η Κεντρική Ελλάδα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1988, σελ. 42

πολιτική εξουσία ως ενισχυτές και όχι ως δημιουργοί των κοινωνικών και οικονομικών αντιθέσεων που ενυπάρχουν στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Σε καμία περίπτωση η επιλογή για ένταξη σ' ένα συγκεκριμένο πελατειακό δίκτυο δεν εμπεριέχει το στοιχείο κάποιου ιδεολογικοπολιτικού προσανατολισμού, παρά μόνο υπαγορεύεται από τη διασφάλιση των προσωπικών οικονομικών συμφερόντων. "Αν ρωτούσες", γράφει σε άρθρο της η εφημερίδα της εποχής "Ήλιος" στο φύλλο της 11.7.1833, "ένα στρατιώτη γιατί ανήκε στο λεγόμενο κόμμα του Κολοκοτρώνη, θα σου απαντούσε "γιατί πληρώνομαι από τον Κολοκοτρώνη ως στρατιώτης που ανήκει στον προσωπικό του στρατό"²⁴.

Η ανορθολογικά οργανωμένη δομή της κοινωνίας, μπορούσε να εξασφαλίσει αποτελεσματικότερα τους όρους της κοινωνικής συναίνεσης. Αυτό επιτυγχάνετο σε πολιτικό επίπεδο με τις νομιμοποιητικές για το σύστημα διαδικασίες των επείσαστων αστικών θεσμικών πλαισίων, που επιβλήθηκαν σχετικά νωρίς και σε οικονομικό επίπεδο με την πρωτοβουλία του κράτους να γίνει το ίδιο ιδιοκτήτης του μεγαλύτερου μέρους της γής, επιδιώκοντας, όπως προαναφέρθηκε, την οικονομική ενσωμάτωση των εξαρτημένων από αυτό αγροτικών στρωμάτων. Οι πρόωρες, σχετικά με την Ευρώπη, συνθήκες μιάς τυπικά θεσμοθετημένης συναίνεσης, στην πράξη αναιρούνταν από μία άλλη ρύθμιση, εξωθεσμική, διάφορη της κλασικής αστικής, όπου αντί των αντικειμενικοποιημένων σχέσεων, εμπεδώνονταν οι πελατειακές, προαστικές και παραδοσιακές.

Σχετικό με την πολιτική διαπάλη της εποχής είναι και το ζήτημα που αφορά την απήχηση που είχε ο θεσμός της Μοναρχίας ανάμεσα στο λαό και τις ποικιλώνυμες πολιτικοστρατιωτικές ομάδες και τη μορφή που θα έπρεπε να πάρει η οργάνωση του εξουσιαστικού πλέγματος μετά την ανεξαρτησία. Ζήτημα που θα πρέπει να ερμηνευθεί εκ νέου καθ' όσον η επικρατούσα μέχρι τώρα αντίληψη ανάμεσα στους μελετητές της περιόδου αποδίδει στο λαό και την ηγεσία του μία αντιμοναρχική, "δημοκρατική" στάση, καθώς όλοι οι δυσαρεστημένοι από την πολιτική του θρόνου φέρονται να εμφορούνται από "δημοκρατικά" ιδεώδη²⁵.

²⁴ Βλ. Ι. Πετρόπουλος, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο, 1833-1843*, Αθήνα 1985, σελ. 17-18.

²⁵ Βλ. Τ. Βουρνάς, *Το ελληνικό 1848*, Αθήνα 1983, σελ. 6, 127.

Όλες οι εκδηλώσεις αντίδρασης προς την πολιτική των Βαυαρών θα πρέπει να ερμηνευθούν βάσει μικροκομματικών και τελικά ιδιοτελών συμφερόντων. Με εξαίρεση την ύστερη φάση της Οθωνικής περιόδου, οπότε οι εξελίξεις οδήγησαν στην εκθρόνιση του Βαυαρού Μονάρχη (1862), κανείς δεν αμφισβητεί σοβαρά ούτε το θεσμό της Μοναρχίας, ούτε τον φυσικό της φορέα τον Όθωνα. Το ζήτημα επικεντρώθηκε στο αν η Μοναρχία θα ήταν συνταγματική ή όχι και κυρίως ποιοί θα μπορούσαν μέσα στο νέο κράτος να γίνουν λειτουργοί του και να προσπορισθούν αξιώματα. Αν υπήρξε μία αντίδραση και μάλιστα συνεχώς διογκούμενη, αυτή αφορούσε τη Βαυαροκρατία, τη Βασιλική "καμαρίλα", αλλά και εκείνους που δρουν ανασχετικά για τις κοινωνικές και πολιτικές προσδοκίες των αυτοχθόνων προυχοντικών στοιχείων.

Στρατιωτικοί και πολιτικοί βάλλουν συλλήβδην κατά της Αντιβασιλείας μέχρι το 1835, οπότε η ενηλικίωση του νεαρού Μονάρχη θα αποκαθιστούσε στο επίπεδο εξουσίας τις ισορροπίες. Όταν διαψεύδονται αυτές οι ελπίδες, τα πυρά στρέφονται κατά των Βαυαρών που περιστοιχίζουν τον Όθωνα και λυμαίνονταν τον κρατικό μηχανισμό. Για όλα τα κακώς κείμενα του κράτους υποδεικνύονται οι Βαυαροί και η γραφειοκρατία που είχαν παγιώσει, σε καμία όμως περίπτωση ο ίδιος ο Όθων. Το αίτημα για παραχώρηση Συντάγματος, το προωθούσαν ετερόκλητες από κοινωνική και ιδεολογική άποψη ομάδες, που απέβλεπαν στην καθιέρωση της Συνταγματικής Μοναρχίας και του κοινοβουλευτισμού, ως μέσων για την επίτευξη των κομματικών τους επιδιώξεων, οι οποίες εξαντλούνταν στην εξυπηρέτηση πελατειακών συμφερόντων. Είναι λοιπόν κατάδηλο, ότι η ολόψυχη συμμετοχή της πλειοψηφίας των παραδοσιακών ηγετών (αποκλεισμένων από τις πρώτες απολυταρχικές κυβερνήσεις), στις αντιαπολυταρχικές εκδηλώσεις, στρέφεται όχι μόνο κατά των Βαυαρών, αλλά και εναντίον όλων εκείνων που τους αμφισβητούσαν την πολιτική πρωτοκαθεδρία.

Τη στάση αυτή συνοψίζει καλύτερα από οποιαδήποτε άλλη η φράση του Ζαΐμη : "Είναι εύκολο να διώξουμε τους Βαυαρούς.Θα τους ακολουθήσουν και οι Φαναριώτες και οι υπόλοιποι ετερόχθονες"²⁶. Το μένος που εκφράζει η στάση του Ζαΐμη αντικατοπτρίζει μία άμεση και συνειδητή στρατηγική του συνόλου

26. Κ. Τσουκαλάς, ό. π. σελ. 286

της ιθαγενούς άρχουσας τάξης που επιδιώκει να μονοπωλήσει τους μηχανισμούς εκείνους που θα της εξασφαλίζουν την αναπαραγωγή της ταξικής της υπόστασης. Ο Μακρυγιάννης απηχώντας την αντίληψη αυτή υψώνει επικριτική φωνή: "Αν είναι να μείνουμε εμείς νηστικοί, ας πάει στο διάολο η λευτεριά. Έφαγαν αυτοί. Τώρα ας φάμε και εμείς...Λίγοι αγωνιστήκαμε μα στον καρπό επλάκωσαν πολλοί"²⁷.

Το 1848 ο αντίλαλος από τον επαναστατικό αναβρασμό της Ευρώπης φθάνει και στην Ελλάδα. Αν και σε περιορισμένη κλίμακα και οπωσδήποτε με άλλο χαρακτήρα, παρατηρήθηκαν και στην Ελλάδα εξεγέρσεις και στάσεις. Είναι χαρακτηριστικό, ότι οι κινηματίες ποτέ δεν έθεσαν θέμα απομακρύνσεως του Όθωνα, αλλά κατήγγειλαν τη διαφθορά των πολιτικών και ζητούσαν την απομάκρυνση όλων των προσώπων που περιστοίχιζαν το θρόνο και υποστήριζαν τις καταχρήσεις και τη σπατάλη του δημοσίου πλούτου.

Αποκαλυπτική και ενδεικτική για να γίνει κατανοητό πόσο εύκολη ήταν η μεταπήδηση από την παρανομία στη νομιμότητα, η εναλλαγή των ρόλων νόμιμου και παράνομου, αλλά τα πραγματικά κίνητρα των κάθε λογής κινηματιών είναι η συμπεριφορά του Ιωάννη Βελέντζα²⁸. Ο τελευταίος αφού έλαβε μέρος από την αρχή στην Επανάσταση, γρήγορα συνθηκολόγησε (1823) με τον Κιουταχή υπό τον όρο να του δοθεί ο έλεγχος της περιοχής του Αλμυρού Θεσσαλίας, απ' όπου και η καταγωγή του. Σύντομα όμως επανέλαβε την επαναστατική του δράση και το 1824 προήχθη σε ταξίαρχο. Επί Καποδίστρια ονομάσθηκε χιλίαρχος και το 1830 διορίσθηκε στρατηγός ατάκτων σωμάτων. Μετά την άφιξη του Όθωνα κατετάγη στη Χωροφυλακή με το βαθμό του Μοιράρχου που ήταν την εποχή εκείνη ο ανώτερος στην ιεραρχία του Σώματος και τοποθετήθηκε διοικητής της Μοιραρχίας Εύβοιας και ακολούθως Φθιώτιδος και Φωκίδος με σκοπό την καταδίωξη της ληστείας. Το 1835 κατηγορήθηκε από άλλους αξιωματικούς, για υπόθαλψη των στην περιφέρειά του δρώντων ληστών, κατηγορία για την οποία αρχικά αντικαταστάθηκε ,προφυλακίσθηκε επί 14 μήνες και εν συνεχεία τέθηκε σε διαθεσιμότητα. Τελικά οι κατηγορίες δεν επιβεβαιώθηκαν και μετά την εκδίκαση της υπόθεσης (11.3. 1837), ο Βελέντζας αθωώθηκε.

27. Ι. Μακρυγιάννης, ό. π. σελ. 305

28. Πρβλ. *Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα* 1998, τ. 13, σελ. 436, *Περιοδικό Επιθεώρηση Χωροφυλακής*, τ. 39, σελ. 170, Ν. Κτενιάδη *Ελλην. Χωρ/κή-Ιστορ Σελίδες* Αθήνα 1960, σελ. 165

Μετά το 1839 όμως πέρασε ξανά στην παρανομία και διακρίθηκε σε εξεγέρσεις κατά της απολυταρχικής διακυβέρνησης του Όθωνα. Το 1844 εκλέγεται μέλος της Εθνοσυνέλευσης αλλά τον Απρίλιο του 1848 τίθεται επικεφαλής ομάδας ενόπλων ατάκτων που εξεγείρονται με συνθήματα κατά της Βαυαροκρατίας. Στις προκηρύξεις τους οι εξεγερμένοι βάζουν κατά της διαφθοράς της πολιτικής και του κύκλου του παλατιού, σε καμία όμως περίπτωση δεν θίγουν το θεσμό της Μοναρχίας και τον ίδιο τον Όθωνα. Απαιτούν τη μη καταστράτηγηση του Συντάγματος και την προκήρυξη τίμιων εκλογών. Να σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις κατά την Οθωνική περίοδο, η νοθεία του εκλογικού αποτελέσματος και ο αθέμιτος πολιτικός ανταγωνισμός, ήταν τα κύρια μέσα που μετέρχονταν οι ίδιοι οι υποστηρικτές των συνταγματικών ελευθεριών.

Σε αναφορά²⁹ του Υπ. Στρατιωτικών προς τον Όθωνα, την 21.11.1851, αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι οι στρατηγοί Νάκος Πανουργιάς και Ιωάννης του Γκούρα, διέσπειραν στο λαό της Παρνασσίδας τη φήμη ότι ο περιβόητος λήσταρχος Καλαμάτας (ένας από τους συμμετέχοντες στο αιμοσταγές περιστατικό της Γλύφας το Σεπτέμβριο του 1852), κρυβόταν στην περιοχή της Αράχωβας, με μοναδικό σκοπό να δημιουργήσουν ανησυχία στους κατοίκους και να εμφανισθούν - προκαλώντας την επέμβαση δύναμης της Χωροφυλακής υπό τον Ταγ/ρχη Φράγκο - ως προστάτες του λαού, προκειμένου να προσπορισθούν πολιτικά ωφέλη, αφού την συγκεκριμένη εποχή διεξάγονταν Βουλευτικές εκλογές. (Ο Πανουργιάς εκλεγόταν μετά το 1843 Βουλευτής στην περιοχή, από την οποία και καταγόταν).

Το κίνημα του Βελέντζα κατεστάλη, όπως εξάλλου κατεστάλησαν, σχετικά σύντομα, και τα προηγούμενα και αυτά που ακολούθησαν, μέχρι τη γενικευμένη εξέγερση του 1862. Εκείνο όμως το σημείο που χαρακτηρίζει όλες τις στάσεις και εξεγέρσεις και διαφωτίζει τα κίνητρα των κινηματιών, είναι η σταθερή προσήλωσή τους στο θεσμό της Βασιλείας με χαρακτήρα όμως Συνταγματικό, υπό την έννοια ότι θα γίνονταν σεβαστές οι συνταγματικές διατάξεις και ο ρόλος του Όθωνα θα ήταν ουδέτερος στο πολιτικό σκηνικό, ενώ παράλληλα θα ικανοποιούντο οι προσωπικοί, μικροκομματικοί/πελατειακοί τους στόχοι. Υπογραμμίζεται και πάλι ο συχνά εναλασσόμενος ρόλος των στρατιωτικών, άλλοτε ως υπερασπιστών της κρατικής νομιμότητας και άλλοτε ως παρανόμων, εφ' όσον αυτό υπαγόρευαν οι προσωπικές τους φιλοδοξίες.

29. Γ. Α. Κ., Οθωνικό Αρχείο – Υπ. Εσωτερικών, Φ. 163-α.

Παράλληλα με το στοιχείο της προσωπικής και κομματικής ιδιοτέλειας, η αντίδραση στην πολιτική του Όθωνα εμπεριέχει και ένα άλλο στοιχείο το οποίο συμπυκνωνόταν σε ένα σύμφυρμα από παραδοσιακά, ανορθολογικά και σε κάθε περίπτωση προαστικά αιτήματα, όπως η αντίθεση σε οτιδήποτε δυτικόφερτο, η υπεράσπιση της παραδοσιακής φορεσιάς και η καταγγελία των "στενών"³⁰, η απόκρουση των κινδύνων που διέτρεχε η ορθόδοξη χριστιανική παράδοση από τους καθολικούς και τους προτεστάντες κ.λ.π.

Όλα αυτά τα αιτήματα έβρισκαν κοινή σκέπη και απόληξη στο αίτημα για παραχώρηση Συντάγματος και αστικών ελευθεριών. Το πώς αντιλαμβάνεται το Σύνταγμα και τον κοινοβουλευτισμό η πλειοψηφία του λαού εκείνη την εποχή, αποδίδεται εύγλωττα στα γραφόμενα του Μακρυγιάννη. Γράφει λοιπόν ο στρατηγός ότι το Σύνταγμα "είναι το αγαθό δώρο του Θεού και μας προστάτεψε κ' εμάς και τον Βασιλέα μας...και φώτισε και τα δυό μέρη εις το εξής να ζήσωμεν με την ευλογίαν του Θεού, ως πατέρας με τα παιδιά"³¹. Αυτή η ιδεολογική αντίληψη περί της λειτουργίας του Συντάγματος, αντιστρέφει την ιστορικότητα του θεσμού και από στοιχείο εκκοσμίκευσης και εξορθολογισμού της εξουσίας, μεταβάλλεται σε παράγοντα θρησκευτικού ελέγχου και εξαγνισμού. Το Σύνταγμα συμβολίζει έτσι τη θεία παρέμβαση που εξασφαλίζει τη δικαιοσύνη την οποία δεν μπόρεσαν να επιτύχουν οι άνθρωποι.

Οπωσδήποτε τα διαστρεβλωτικά και παθογενή χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας, ορίζονται ως τέτοια σε σχέση με την εξέλιξη των κρατών της καπιταλιστικής δυτικοευρωπαϊκής πραγματικότητας που ακολούθησαν τελείως διαφορετικούς τρόπους ανάπτυξης τόσο σε ποιοτικό όσο και σε ποσοτικό επίπεδο. Εδώ ακριβώς υποκρύπτεται ο κίνδυνος μιάς φορμαλιστικής μεταφοράς εννοιών, όπως εκσυγχρονισμός, αστικοποίηση, συσσώρευση κεφαλαίων, "κράτος νυκτοφύλακας", που αρκετές φορές διαμορφώνει την εικόνα της "στρεβλής" ή "νόθας" εξέλιξης. Ο τρόπος με τον οποίο οι επείσακτοι θεσμοί αντανακλώνται μέσα σε μία νέα κοινωνική πραγματικότητα και η μορφή της συνάρθρωσης που θα πάρουν τα νέα στοιχεία με τα παραδοσιακά, οριοθετούν το πρόβλημα της δυσλειτουργίας και της απόκλισης από ορισμένα πρότυπα εκ μέρους ενός νεότευκτου κράτους, όπως ήταν το ελληνικό. Αυτό το ζήτημα αποτελεί ίσως, και την πεμπτούσια του προβλήματος. Της σύζευξης δηλαδή, μιάς νέας ιδεολογικής και πρακτικής, όπως ήταν η κρατική επιβολή που

30. "θέλουν να με κάμουν αρχηγόν της χωροφυλακής...διορίζουν τον Γραλλιάρη τον Γάλλο και με διορίζουν κ' εμένα εις την οδηγίαν του και να βάλω τα στενά. Ούτε εις την οδηγίαν του μπαίνω, τους είπα, ούτε τα φορέματά μου βγάξω..." Βλ. Ι. Μακρυγιάννης, ό. π. σελ. 240

31 Στρατηγός Μακρυγιάννης, *Οράματα και Θάματα*, Αθήνα 1983, σελ. 173

επιχείρησαν να εγκαθιδρύσουν οι Βαυαροί και μιάς παραδοσιακής όμοιας, καθώς τα αυτόχθονα στοιχεία και οι ποικιλώνυμοι εκπρόσωποί τους εκδήλωναν μονίμως μία στάση αντιπαράθεσης σε σχέση με κάθε νεωτερισμό.

Η αντίδραση προς την πολιτική του συγκεντρωτισμού των Βαυαρών, ήταν για την παραδοσιακή προυχοντική ολιγαρχία η εύστοχη αναδίπλωση και η αναζήτηση τρόπων για την αναπαραγωγή της ταξικής της κυριαρχίας μέσω του κρατικού μηχανισμού και της πολιτικής, ενώ για τα ένοπλα στοιχεία η παράλληλη επιδίωξη επαγγελματικής αποκατάστασης ως λειτουργών των τακτικών στρατιωτικών σωμάτων με το πλεονέκτημα της διαπραγμάτευσης με το κράτος, που απέρρε από την οπλική τους ισχύ.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο Όθων είχε καταφέρει να αποσπάσει τη συναίνεση και οι αντιδράσεις στην πολιτική του κράτους, λιγότερο ή περισσότερο βίαιες, δεν οδήγησαν στην κατάσταση ανατροπής του, παρά μόνο κατά την γενικευμένη εξέγερση του 1862 και αφού βεβαίως οι Μεγάλες Δυνάμεις, για δικούς τους λόγους η κάθε μία, αρνήθηκαν να παράσχουν οποιαδήποτε υποστήριξη στο Μονάρχη έχοντας εξασφαλίσει προηγουμένως τη διαβεβαίωση από την επαναστατική επιτροπή του Ναυπλίου, όπου και ο πυρήνας της εξέγερσης, ότι αυτή (εξέγερση) "...ουδόλως τείνει εις προσβολήν της δια συνθηκών καθιερωθείσης και υφισταμένης εν Ελλάδι Μοναρχικής και Συνταγματικής τάξεως..."³².

Τελικά αν θεωρήσουμε την προσπάθεια των Βαυαρών τόσο στον τομέα της Δημόσιας Τάξης, όσο και στους άλλους τομείς, ως εκσυγχρονιστική, μέσα σε μία κοινωνία προαστική με έντονα τα σημάδια της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής υπανάπτυξης, τότε αντιλαμβανόμαστε το εύρος των δυσκολιών και των αντιφάσεων που παρουσιάστηκαν προκειμένου να επιβληθεί η πολιτική της νόμιμης, κεντρικής πλέον, εξουσίας. Κι αν ακόμη λάβουμε υπόψη ότι ο εκσυγχρονισμός που κατευθύνεται από ένα σαφώς προσδιορισμένο κέντρο το οποίο ελέγχει τον κρατικό μηχανισμό, έχει πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας από παρόμοια προσπάθεια ατόμων, τα οποία δρούν χωρίς ή ακόμη κι εναντίον της κυβερνητικής συναίνεσης ξεκινώντας από πολλαπλά και διάσπαρτα κέντρα δράσης, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε και το γεγονός ότι η εισδοχή νέων θεσμικών πλαισίων "από πάνω", από τον θεσμοθετημένο εξουσιαστικό φορέα, χωρίς την ύπαρξη αντιστοιχίας με τον κοινωνικό χώρο, ενέχει από μόνη της τον κίνδυνο της δυσπροσαρμοστικότητας και της δυσλειτουργίας.

32. Βλ. Τ. Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας από την Επανάσταση του 1821 ως το κίνημα στο Γουδί*, εκδ. Τολίδη, χ.χ. σελ. 401

2.- Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1833.

Όπως είναι γνωστό, ο Καποδίστριας είχε επιτύχει με τη δημιουργία τακτικού στρατού πιστού στον ίδιο και την Κυβέρνησή του μέχρι τη δολοφονία του, να εξουδετερώσει τα ερείσματα της αντιπολίτευσης μεταξύ των ενόπλων και να επιφέρει κατάσταση σχετικής ησυχίας και ασφάλειας στο λαό. Δυσκολίες αντιμετώπισε ο Κυβερνήτης, όχι όμως ανυπέρβλητες, από το γεγονός ότι η εκθρόνιση του βασιλιά της Γαλλίας Καρόλου Ι' σήμανε παράλληλα την ανάκληση μεγάλου αριθμού Γάλλων αξιωματικών και οπλιτών που υπηρετούσαν στην Ελλάδα με σκοπό την διαφύλαξη της τάξης, από το 1827. Η ανάκληση των Γάλλων συνοδεύτηκε και από τη στέρηση της υλικής και ηθικής βοήθειας που παρείχε μέχρι τότε η Γαλλία προς την Κυβέρνηση του Καποδίστρια και τα αποτελέσματα φάνηκαν αργότερα ,μετά την δολοφονία του, όταν επικράτησε πλήρης αταξία, διάλυση του στρατού και ένταξη των ενόπλων στους παραδοσιακούς άτακτους σχηματισμούς.

Η έλλειψη χρηματικών πόρων που αντιμετώπισε ο Αυγουστίνος Καποδίστριας, επιτάχυνε τις διαλυτικές τάσεις στο στράτευμα καθώς δεν υπήρχαν ούτε μισθοί, ούτε σιτηρέσια. Οι αγεφύρωτες πολιτικές διαφορές, οδήγησαν σε νέα εμφύλια διαμάχη και η Ελλάδα χωρίστηκε σε δύο στρατόπεδα: στο "κυβερνητικό" με έδρα το Ναύπλιο και το "συνταγματικό" με έδρα τα Μέγαρα και την Περαχώρα. Τότε σημειώθηκαν οι πρώτες σοβαρές λιποταξίες από το στράτευμα με σημαντικότερη εκείνη του Θεόδωρου Γρίβα, που τάχθηκε στο πλευρό του "συνταγματικού" Κωλέττη.

Λόγω των πελατειακών σχέσεων και των διαπροσωπικών εξαρτήσεων, τον Γρίβα ακολούθησαν τα "παληκάρια" του προσδοκώντας καλύτερη τύχη. Η χώρα είχε περάσει ουσιαστικά στην περίοδο της αναρχίας με άμεσο αποτέλεσμα να διαλυθούν τόσο τα υπάρχοντα ελαφρά τάγματα, όσο και ο τακτικός στρατός που είχαν απομείνει μετά τις αλλεπάλληλες λιποταξίες. Οι ένοπλοι στο σύνολό τους τέθηκαν ξανά υπό την καθοδήγηση των παραδοσιακών αρχηγών τους, των καπετάνιων, οι οποίοι με τη σειρά τους επανασυνδέθηκαν με τις αντιμαχόμενες πολιτικές φατρίες στα πλαίσια της εξυπηρέτησης αμοιβαίων συμφερόντων. Για τη συγκεκριμένη περίοδο μπορούμε να μιλήσουμε για "στίφη" ενόπλων που κινούνταν για την εξυπηρέτηση ιδιοτελών σκοπών. Όπως σημειώνει ο Γ. Λασσάνης, "αν παρατηρητής ...πατήσει κατά την εποχήν ταύτην το έδαφος της Ελλάδος... εις μάτην θα περιστρέψει τους οφθαλμούς του να ιδει καν σκιά οργανισμένου στρατού! Αντί τούτου θ' απαντήσει αγέλας οπλοφορούντων ανθρώπων, οδηγημένων από θηριώδεις αρχηγούς, λεηλατούντων πόλεις μόλις ανεγειρομένας εκ των ερειπίων των, κατερημονούντων ολοκλήρους επαρχίας, πυρπολούντων πολίσματα, διαρπαζόντων αφειδώς τα

θρέμματα, βασανιζόντων ανιλεώς αθώους πολίτας, καταστρεφόντων, αργυρολογούντων, εις ένα λόγο φερόντων φρίκην και τρόμον καθ' όλην την επικράτειαν και αναγκαζόντων τους δυστυχείς κατοίκους να ζητώσιν άσυλον εις τους Τούρκους"³³.

Ένα παράδειγμα, που περισσότερο από οτιδήποτε άλλο δείχνει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσαν οι ένοπλοι, είναι αυτό που αναφέρει ο Φίνλεϋ³⁴ για την περίοδο της Αναρχίας : μια ομάδα ενόπλων με επικεφαλής τον Κριεζώτη, απαιτώντας τους καθυστερημένους μισθούς και τα σιτηρέσια, εισέβαλαν στην αίθουσα συνεδριάσεων της Δ' Εθνοσυνέλευσης που διεξαγόταν στην Πρόνοια, προάστιο του Ναυπλίου, διέκοψαν τις εργασίες και απείλησαν ότι θα αιχμαλωτίσουν τους πληρεξούσιους αν δεν ικανοποιούνταν τα αιτήματά τους. Μετά από διαπραγματεύσεις δόθηκε δεκαήμερη προθεσμία έως ότου βρεθούν τα χρήματα. Η προθεσμία όμως παρήλθε χωρίς την ικανοποίηση του αιτήματος και τότε τα "ένοπλα στίφη" του Κριεζώτη με επιδρομή στο οίκημα της Εθνοσυνέλευσης συνέλαβαν επτά από τους πληρεξουσίους, τους πλουσιότερους, καθώς και τον πρόεδρο αυτής (Εθνοσυνέλευσης) και τους απήγαγαν στα βουνά όπου είχαν τα λημέρια τους, κρατώντας τους ως ομήρους, μέχρι που πληρώθηκε ένα μέρος από τα εκατό χιλιάδες γρόσια που ζητούσαν συνολικά.

Το περιστατικό αυτό δείχνει την δύναμη που διέθεταν οι ένοπλες ομάδες για να επιβάλλουν τις απόψεις τους και η τακτική αυτή αποτέλεσε την απαρχή για να σημειωθούν παρόμοια κρούσματα στη συνέχεια, λόγω της εφεκτικής στάσης που τήρησαν τα κυβερνητικά σχήματα της προοθωνικής περιόδου, όχι πάντα από αδυναμία επιβολής, αλλά και εξ αιτίας της διαπλοκής τους, συχνά, με τις παραπάνω ομάδες.

Ετσι οι Κυβερνήσεις έγιναν έρμαιο των διαθέσεων των ενόπλων, κυρίως ορεσίβιων, οι οποίοι ικανοποιούσαν τις οικονομικές τους ανάγκες με τρόπο ληστικό, σε βάρος του αμάχου πληθυσμού της υπαίθρου. Η κυβέρνηση των "Συνταγματικών" υπό τον Κωλέττη προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανάγκες για την ικανοποίηση των στρατιωτικών της πελατών, παρέσχε το δικαίωμα στους "ημετέρους ηγαπητούς καπιταναίους" να εισπράττουν αυτοί αντί των νομίμων φοροεισπρακτόρων τις προσόδους. Οι ατασθαλίες ήταν πολύ μεγαλύτερες στην πώληση της δεκάτης, καθώς δημιουργήθηκε ολόκληρο πλέγμα συμφερόντων μεταξύ οπλαρχηγών, πολιτικών, ανώτερων κρατικών

33. Βλ. Κων/νος Βακαλόπουλος, *Τρία ανέκδοτα ιστορικά δοκίμια του φιλικού Γεωργίου Λασσάνη*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσ/κη 1973, σελ. 139 επόμ.

34. G. Finlay, *History of the Greek Revolution*, W. Blackwood & sons, Edinburgh and London, vol. , p. 279.

υπαλλήλων και ο προσδιορισμός της φορολογίας γινόταν μετά από διαπραγματεύσεις μέσα σε κλίμα πρωτοφανούς ευνοιοκρατίας. Οι περισσότεροι ευνοημένοι από αυτή την κατάσταση ήταν ορισμένοι οπλαρχηγοί, ενώ τα οικονομικά του Κράτους περιήλθαν σε δυσχερέστατη θέση.

Συμπερασματικά, η περίοδος μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια (Σεπτέμβριος 1831), μέχρι την άφιξη των Βαυαρών (Ιανουάριος 1833), δίνει απτά δείγματα των προβλημάτων και της νοοτροπίας που είχε να αντιμετωπίσει η νέα Αρχή που αναμενόταν ως "θεόπεμπτος σωτήρας", στο σοβαρό ζήτημα της εμπέδωσης της δημόσιας τάξης. Ο μεσσιανισμός βέβαια, φαινόταν να λειτουργεί κατ' αρχήν υπέρ των Βαυαρών, ενείχε όμως και πολλές δυσκολίες για την αποστολή τους και πιο συγκεκριμένα για τον τρόπο με τον οποίο θα υλοποιούσαν τις προσδοκίες των υπηκόων τους. Οι προσδοκίες αυτές διέφεραν πολύ μεταξύ τους, δεδομένου ότι η κάθε πλευρά αντιλαμβανόταν με ιδιαίτερο τρόπο τη θέσπιση του Κράτους.

Εν τω μεταξύ κατά τη διάρκεια του εμφυλίου 1831-1833, είχε προκληθεί μια ανεπανόρθωτη ζημιά: η διάλυση της Εθνοσυνέλευσης από τους ενόπλους του Κριεζώτη, στερούσε από τους Έλληνες την ύπαρξη ενός ενοποιημένου αντιπροσωπευτικού σώματος το οποίο θα μπορούσε σε πρώτη φάση και εφ' όσον το ανέχονταν οι Βαυαροί και οι Μεγάλες Δυνάμεις, να ασκήσει την επιρροή του για την πολιτική στρατηγική και τον τρόπο διοίκησης του Κράτους. Όσον αφορά τον στρατό, η περίοδος αυτή επιτρέπει την ακόμη περισσότερο σύνδεσή του με τις πολιτικές φατρίες για την προστασία των συμφερόντων τους και την άντληση προσωπικών ωφελημάτων των ενόπλων από τον προστάτη πολιτικό. Παράλληλα όμως καθιερώνεται ο ρόλος των ένοπλων αρχηγών ως δυνάμει αυτόνομου πόλου εξουσίας, όταν μέσω των πελατειακών διασυνδέσεων με τους πολιτικούς δεν εκπληρώνονταν οι φιλοδοξίες τους και μπορούσαν, χρησιμοποιώντας την οπλική τους ισχύ να διαπραγματεύονται και να επιβάλλουν την θέλησή τους.

Η εμπλοκή στρατιωτικών αρχηγών σε φατριαστικές συνωμοσίες και η χρησιμοποίηση ένοπλων ηγετών με σκοτεινό εγληματικό παρελθόν σε διάφορες περιπτώσεις ή ακόμη και σε αλυτρωτικά κινήματα, παρέπεμπαν στην προκαποδιστριακή περίοδο, όταν ελλείπει τακτικού και οργανωμένου στρατού, ο κάθε οπλαρχηγός έχοντας υπό την καθοδήγησή του ένα αριθμό παληκαριών, ενεργούσε αυτόνομα, έχοντας ελάχιστα ανεπτυγμένη αντίληψη εθνικής κοινότητας και υπερανεπτυγμένη μια "τοπική" συνείδηση, που τους εμπόδιζε να αποδεχθούν τη νομιμότητα της κεντρικής διοίκησης/εξουσίας.

Οι λιγοστές δυνάμεις του Γαλλικού στρατού που απέμειναν στην Ελλάδα, απόδειξη του διηνεκούς ενδιαφέροντος της Γαλλίας για τα τεκταινόμενα στην

χώρα, ήταν αδύνατο να διαφυλάξουν την τάξη και την πειθαρχία και σε κάθε περίπτωση επιβαλλόταν το δίκαιο του ισχυροτέρου. Η αποκατάσταση της τάξης στο Κράτος έπρεπε επομένως να εξασφαλισθεί εξ αρχής και για το σκοπό αυτό προκρίθηκε η αποστολή στην Ελλάδα Βαυαρικού Επικουρικού Σώματος, (εθελοντών), το οποίο δεν είχε ανάμιξη στις εμφύλιες διαμάχες, μπορούσε να σταθεί αποτελεσματικά έξω από τα συγκρουόμενα συμφέροντα των διαφόρων πολιτικών και στρατιωτικών ομάδων και αποτελούσε στήριγμα του νέου καθεστώτος.

Η κριτική της αντιπολίτευσης για το βαυαρικό επικουρικό σώμα, επικεντρώθηκε στα οικονομικά ωφέλη που απέβλεπαν από την αποστολή του στην Ελλάδα ο Όθωνας και ο πατέρας του Λουδοβίκος Α'.

Ο Κ. Λεβίδης αντικυβερνητικός, διευθυντής και εκδότης της εφημερίδας "Η Ελπίς", υποστηρίζει την άποψη ότι ο σκοπός της αποστολής του Βαυαρικού "τούτου στρατού δεν απέβλεπε παρά να χορηγήσει εις τον βασιλέα της Βαυαρίας Λουδοβίκον, τρόπον να σφετερισθεί πολλά εκατομμύρια"³⁵, παραβλέποντας έτσι τον κύριο λόγο της παρουσίας των Βαυαρών στρατιωτικών στην Ελλάδα, δηλαδή την στήριξη της Μοναρχίας από έμπιστο κατασταλτικό μηχανισμό. Όπως έγραφε ο Κ. Μάρξ σε άρθρο του σε εφημερίδα της εποχής, ασκώντας κριτική στην πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων έναντι των μικρών κρατών : "ακόμη κι ίσαμε την Ελλάδα στάλθηκαν ασκέρια Γερμανών μισθοφόρων επιφορτισμένα να στηρίζουν τον θρόνισκο του καλού μας Οθωνα..."³⁶. Η ακαταλληλότητα πολλών ανδρών του βαυαρικού επικουρικού σώματος, επέτεινε τη δυσαρέσκεια και όξυνε τις σχέσεις με τους Έλληνες στρατιωτικούς και μη. Πόσο μάλλον όταν οι Βαυαροί συμπεριφέρονταν συχνά με τρόπο αλαζονικό και περιφρονητικό προς τους Έλληνες, θεωρώντας τους εαυτούς τους φορείς πολιτισμού που άφησαν την πατρίδα τους για να υπηρετήσουν μία απολίτιστη και καθυστερημένη χώρα. Από την άλλη πλευρά ο Μάουρερ εκθειάζει τις ικανότητες των εθελοντών συμπατριωτών του και τονίζει το σημαντικό ρόλο τους σε ότι αφορά τόσο το τεχνικό τους έργο (κατασκευές δημοσίων κτιρίων, ιδιωτικών κατοικιών, τεχνικών εργαστηρίων κ. ά), όσο και την οργάνωση του στρατού.

Οπωσδήποτε όμως οι συνθήκες ήταν τέτοιες που οποιαδήποτε νέα αρχή θα ήταν αναγκασμένη να στηριχθεί στη δύναμη ένοπλου σώματος επιβολής της τάξης, προκειμένου να διασφαλίσει αρχικά την ύπαρξή της και στη συνέχεια

35. Βλ. εφημ. *Η Ελπίς*, Αθήνα 15-5-1849, σελ. 2101.

36. Βλ. Κ. Μάρξ - Φ. Ενγκελς, *Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1985, σελ. 82.

την κυριαρχία της. Αυτό άλλωστε είχε υποδειχθεί -έμμεσα- και στον Καποδίστρια, πριν από την έλευσή του στη χώρα, υπόδειξη που ίδιος δεν ακολούθησε³⁷.

Η αποστολή λοιπόν του Βαυαρικού επικουρικού σώματος στην Ελλάδα τη συγκεκριμένη περίοδο, εξυπηρετούσε διττό σκοπό: αφ' ενός αποτελούσε το κύριο στήριγμα του θρόνου και των κυβερνητικών επιλογών κι αφετέρου συνέβαλε στην παροχή γνώσεων και εμπειριών τεχνικού χαρακτήρα στον υπό οργάνωση τακτικό εθνικό στρατό. Αυτό εξάλλου υποδήλωνε και ο προσωρινός χαρακτήρας της αποστολής, σύμφωνα με τη Συνθήκη, άσχετα αν δεν τηρήθηκε το χρονοδιάγραμμα παραμονής. Η παράταση μάλιστα της παραμονής και μετά την 1.1.1836, που είχε ορισθεί ως χρόνος αποχώρησης, ενισχύει την άποψη για τη μεγάλη σημασία που είχε το σώμα για την κεντρική εξουσία.

Η Βαυαρική αποστολή πέτυχε σε γενικές γραμμές, και τους δύο στόχους για τους οποίους ήλθε στην Ελλάδα. Στις πρώτες σοβαρές εξεγέρσεις που εκδηλώθηκαν μετά το 1833, αποτέλεσε τον κύριο κατασταλτικό μηχανισμό. Η αδυναμία επιβολής του σε ορισμένες περιπτώσεις, (με χαρακτηριστικότερη αυτή της Μάνης του 1834), οφειλόταν στην λάθος εκτίμηση της κεντρικής εξουσίας και στην άγνοια των ιδιομορφιών που παρουσίαζαν αυτές οι περιπτώσεις, με τις παραδοσιακά διαμορφωμένες τοπικές επιρροές. Όσον αφορά την οργάνωση και την εκπαίδευση του ελληνικού στρατού, η εκτίμηση είναι ότι, παρά τις δυσκολίες, έγινε πραγματικότητα η οργάνωση και η εκπαίδευσή του από την ανυπαρξία που μέχρι τότε υφίστατο, ιδιαίτερα μάλιστα σε σώματα που χρειάζονταν εξειδικευμένες γνώσεις, όπως το Πυροβολικό και το Μηχανικό.

Όπως σημείωνε ο Μάουερ, "μέσα σε λίγους μήνες το εθνικό ελληνικό πεζικό, το ιππικό και το πυροβολικό, κατόρθωσε κι έμαθε να παρελαύνει, να ελίσσεται και να μάχεται εξίσου καλά όσο και ο στρατός που είχε στρατολογηθεί στη Βαυαρία για την Ελλάδα."³⁸.

37. Η τραγικότερη "αυτο-εκπληρούμενη προφητεία" της Νεοελληνικής ιστορίας, πρέπει σίγουρα να είναι η προειδοποίηση του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη προς τον μητροπολίτη Ιγνάτιο στις 2.10.1827, πως ο Καποδίστριας πρέπει να κατέβει στην Ελλάδα περιστοιχισμένος από 6.000 τουλάχιστον λοχοφόρους, αλλιώς "η υπόληψις αυτή της εξοχότητός του θέλει κλονισθεί μετ' ολίγον οπότεν φθάσει να κρεμασθεί από την διάκρισιν των μαχαιοφορούντων...." Βλ. περιοδ. *Διαβάζω*, τ 275, 1991, σελ. 58.

38. Γ. Μάουερ, ό. π. σελ. 563

Οι αντίθετες απόψεις, ενώ ορθά επισημαίνουν τους επαχθείς για την Ελλάδα όρους της Συνθήκης του 1832 για την αποστολή του Βαυαρικού σώματος, παραγνωρίζουν τη χρησιμότητα των Βαυαρών στρατιωτικών, χωρίς την παρουσία των οποίων, δε θα μπορούσε η κεντρική εξουσία να σταθεί, αλλά παράλληλα η εξυπαρχής οργάνωση και πειθαρχία ελληνικού τακτικού στρατού, θα ήταν σχεδόν αδύνατη εξ αιτίας της μακρόχρονης παράδοσης του φατριασμού και της αταξίας που επικρατούσε.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ

Η Αντιβασιλεία και ο Όθωνας ήταν εκείνοι που τελικά στερέωσαν μια μορφή συγκεντρωτικού Κράτους, στο οποίο η εξασφάλιση της έννομης τάξης αποτελούσε αναγκαίο όρο για τις επιχειρηματικές δραστηριότητες και γενικά την σταθεροποίηση του νέου αστικού πλαισίου. Στην πράξη η παγίωση της δημόσιας ασφάλειας και η προστασία της ιδιοκτησίας αποτέλεσαν ένα από τα σημαντικότερα "εσωτερικά" καθήκοντα της νέας αστικής πολιτικής εξουσίας.

Γνώστες οι Βαυαροί του σχήματος της Εγγεληνής διαλεκτικής για το κράτος, σύμφωνα με το οποίο αυτό (Κράτος), συνδυάζει και υπερβαίνει τις παραδοσιακές αξίες (θέση), αλλά και τις αξίες της αστικής κοινωνίας (αντίθεση), αποτελώντας στην πραγματικότητα τον έσχατο σκοπό της κοινωνικής πράξης, όπου το ατομικό συμφέρον συγχωνεύεται με το δημόσιο, γνώριζαν επίσης ότι η επιβολή της δημόσιας τάξης ως εσωτερικής ασφάλειας, έπρεπε να ανατεθεί σε συγκεκριμένους μηχανισμούς.

Οι νέοι μηχανισμοί που δημιουργήθηκαν για τον σκοπό αυτό (Χωροφυλακή, Ποινική Δικαιοσύνη κλπ), όφειλαν να καταπολεμήσουν τόσο την συλλογική, όσο και την μεμονωμένη αμφισβήτηση της ατομικής ιδιοκτησίας. Η πρώτη εκδηλωνόταν μέσα από τα κοινωνικά κινήματα αμφισβήτησης που λάμβαναν χώρα κατά καιρούς, ενώ η δεύτερη εκφραζόταν με την εγκληματικότητα και την ανομία. Στην προσπάθειά τους αυτή, οι μηχανισμοί καταστολής, διέθεταν μόνο την ισχυρή υποστήριξη των αστικών στρωμάτων των πόλεων κι αυτό όχι μόνο γιατί η "λαϊκή αντιπάθεια προς την ανθρωποκτονία είναι ελάχιστη", όπως υποστηρίζει ο Bickford-Smith³⁹ αλλά – κυρίως - επειδή η σύγκρουση και η συνδιαλλαγή, αποτελούσαν τις ασφαλιστικές δικλίδες που χρησιμοποιούσε η κρατική εξουσία ή οι φορείς της, για τον έλεγχο της ληστείας και την διασφάλιση συνοχής του συστήματος. Ενός συστήματος περιέργων ισορροπιών, που συντηρούσε τα πράγματα τελείως ακίνητα. Κανείς, κανένα κόμμα δεν επιχείρησε να ταραξει αυτή την ισορροπία μεταξύ εκλογικής πελατείας, κομμάτων, τοπαρχών, αλυτρωτικών και άλλων συμφερόντων. Το σύστημα εξουσίας που είχε διαμορφωθεί, δεν ευνοούσε, δεν διευκόλυνε την κίνηση, την ανάπτυξη και την πρόοδο, αλλά αντίθετα συντηρούσε και επέτρεπε την ακινησία, τον "μετεωρισμό" και την οπισθοδρόμηση.

39. Bickford Smith *Η Ελλάδα την εποχή του Γεωργίου του Α'*, Αθήνα 1993, σελ. 207.

1.- Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΤΑΚΤΩΝ.

Με τη διάλυση των ατάκτων στρατευμάτων του Αγώνα, τη σύσταση τακτικού Στρατού και τη δημιουργία Χωροφυλακής, αποκλείσθηκαν από την έμμισθη υπηρεσία του Κράτους οι περισσότεροι από τους εκπροσώπους της στρατιωτικής τάξης (κλέφτες, αρματολοί). Με εξαίρεση λοιπόν αυτούς που κατέλαβαν κρατικά αξιώματα, οι παλιοί αγωνιστές αποτελούν ένα στοιχείο επιρρεπές στην παρανομία που ενισχύθηκε από τους παραδοσιακούς αρνητές της έννομης τάξης καθώς αποσυντίθεται το ορεινό οικοσύστημα. Η αδυναμία του νέου κράτους είχε ως αποτέλεσμα την περιστασιακή νομιμοποίηση των ληστών με την αμνήστευσή τους, ή με την ένταξή τους σε άτυπα σώματα καταδίωξης της ληστείας και την στρατολόγησή τους με σκοπό την υποκίνηση απελευθερωτικών κινημάτων σε αλύτρωτα μέρη. Αρματολοί, ληστές, φυγόδοκοι, δραπέτες, παρατηρεί ο Κολιόπουλος, δρούσαν στο μεταίχμιο της παρανομίας και της νομιμότητας ή και αλλαζαν ρόλους⁴⁰.

Η έκρυθμη κατάσταση στην οποία περιήλθε το Κράτος μετά την δολοφονία του Καποδίστρια, η διάλυση των στατευμάτων και η πλήρης αναρχία κατά την οποία διάφορες ομάδες οπλοφόρων σχηματίσθηκαν, επέβαλαν την λήψη μέτρων ασφαλείας, αφ' ενός μεν με την κατάργηση της οπλοφορίας και αφ' ετέρου με τον ανασχηματισμό του τακτικού Στρατού. Η αντιμετώπιση του ζητήματος των ατάκτων, αποτελούσε βασική προτεραιότητα για την Αντιβασιλεία, προκειμένου να εμπεδώσει την τάξη και επιβληθεί ως νόμιμη (και υπέρτατη) Αρχή.

Για τους λόγους αυτούς, εκδόθηκαν αρχικά ο νομοθετικός όρος της 9^{ης} Φεβρουαρίου, με τον οποίο απαγορεύθηκε σε όλους ανεξαιρέτως, το να φέρουν πυροβόλα όπλα χωρίς την άδεια της Κυβέρνησης, κατόπιν δε τα από 2 και 14 Μαρτίου 1833, Διατάγματα "Περί διαλύσεως των ατάκτων στρατευμάτων". Σύμφωνα με τα Διατάγματα αυτά διαλύονταν τα μέχρι τότε υπάρχοντα στην Χώρα άτακτα στρατεύματα και λογίζονταν ως άκυρες όλες οι άδειες που είχαν χορηγηθεί, για την στρατολογία τέτοιων στρατευμάτων. Οι καταταχθέντες στα εν λόγω στρατεύματα, ως υπαξ/κοί και στρατιώτες, ήταν ελεύθεροι να επιστρέψουν στις εστίες τους, ή να καταταχθούν στον στρατό "της γραμμής" (όσοι δεν είχαν υπερβεί το 30ο έτος της ηλικίας τους και είχαν υπηρετήσει στα άτακτα στρατεύματα ,πριν από την 1η Δεκεμβρίου 1831). Σε όσους υπερέβαιναν το όριο αυτό της ηλικίας, επιτρεπόταν να καταταχθούν στα Τάγματα των Ακροβολιστών.

40. Βλ. Γ. Κολιόπουλος, «το ληστρικό φαινόμενο στην Ελλάδα του 19ου αιώνα», στο *Όψεις της Ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα*, επιμ. Δ. Τσαούση, Αθήνα 1984, σελ. 159-164.

Σε περίπτωση που οι ένοπλοι δεν υπάκουαν στις διατάξεις περί διαλύσεως, τα άρθρα 17 και 18 του σχετικού Διατάγματος, προέβλεπαν ποινές φυλάκισης. Παράλληλα με τις απειλούμενες ποινές, είχε δοθεί αμνηστία, σε όσους μέχρι τότε είχαν λιποτακτήσει από τον Στρατό (Φ.Ε.Κ "διακήρυξης γενικής αμνηστίας περί των λιποτακτησάντων και παραιτηθέντων υπαξ/κών και στρατιωτών των τακτικών σωμάτων", της 12.3.1833), ενώ με διακήρυξή του το Υπουργικό Συμβούλιο, Πρόεδρος του οποίου ήταν ο Σπυρίδων Τρικούπης, παρουσίαζε την αμνηστία και το δικαίωμα απονομής χάριτος ως προνόμια του Μονάρχη, αποσκοπούντα στην αποκατάσταση της εσωτερικής ησυχίας και ευταξίας. (Φ.Ε.Κ. της 22.3.1833).

Οι συνέπειες του μέτρου της διάλυσης των ατάκτων, υπήρξαν τραγικές για την Χώρα. Μεγάλος αριθμός οπλιτών των διαλυθέντων Σωμάτων, κατάγονταν από την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και την Κρήτη, περιοχές που βρίσκονταν ακόμη υπό Οθωμανική Κυριαρχία, συνακόλουθα δεν μπορούσαν να επιστρέψουν στις "εστίες" τους, όπως όριζε το σχετικό Διάταγμα. Αλλά και οι καταγόμενοι από την ελεύθερη Ελλάδα, δεν βρισκονταν σε καλύτερη θέση. Τα χωριά τους είχαν καταστραφεί, η γή είχε μείνει ακαλλιέργητη για πολλά χρόνια και απαιτείτο χρόνος πολύς και χρήματα για ανεύρεση πόρων ζωής, πέραν του γεγονότος ότι κυρίως για τους Ρουμελιώτες, άντρες εξοικειωμένους με τη στρατιωτική ζωή, η επιστροφή στην αγροτική ενασχόληση, θεωρείτο απαράδεκτη, σύμφωνα με τον Γερμανό ιστορικό Μέντελσον – Μπαρτόλντ⁴¹.

Η Αντιβασιλεία εν τούτοις τα αγνόησε όλα αυτά σε μια προσπάθεια αποδυνάμωσης των κομμάτων από τους στρατολογηθέντες από αυτά, οπλοφόρους και επιβολής της συγκεντρωτικής πολιτικής της, σε βάρος των φυγόκεντρων δυνάμεων του τοπικισμού και του έκνομου ληστρικού βίου. Αλλά η δυσφορία και η αγανάκτηση των παληκαριών, έφθασαν στο αποκορύφωμά τους, όταν αντελήφθησαν ότι τις θέσεις τους στο στράτευμα κατέλαβαν χιλιάδες Βαυαροί, αδρά μισθοδοτούμενοι και περιφρονητικά συμπεριφερόμενοι προς τους Έλληνες. Παρά τα υποστηριζόμενα από την Αντιβασιλεία, ότι σκοπός της παρουσίας του Βαυαρικού Επικουρικού Σώματος, ήταν η εκπαίδευση των Ελλήνων και ο εκσυγχρονισμός του στρατιωτικού συστήματος, στην πραγματικότητα κύρια αποστολή του ήταν η στήριξη της Μοναρχίας.

Ο επιδιωκόμενος από την Αντιβασιλεία στόχος, της εξασφάλισης απόλυτου ελέγχου στο στράτευμα, καταδεικνύεται από την τοποθέτηση ξένων,

41. MENDELSSON-BARTHOLDY Karl. *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1972.

κατά προτίμηση Βαυαρών, στις καίριες στρατιωτικές θέσεις. Έτσι ο Lesuire έγινε Γραμματέας των Στρατιωτικών (Υπουργός), ο Χριστιανός Schmaltz Γενικός επιθεωρητής του Στρατού, ο Fuchs Γενικός Δ/τής φρουρίων και ναυστάθμων, ο Zech Δ/τής του Μηχανικού και ο Luders Δ/τής του πυροβολικού. Ο Αγγλος Φιλέλληνας Thomas Gordon, τοποθετήθηκε αρχηγός του Επιτελείου και ο Γάλλος Francois Graillard, αρχηγός της Χωροφυλακής.

Η προκληθείσα αγανάκτηση κατά της Αντιβασιλείας, ήταν γενική. Ο λαός ακόμη και όταν δεν μετείχε ενεργά στις εξεγέρσεις εναντίον των Βαυαρών, τήρησε στάση παθητική και σε καμιά βοήθεια προς τις αρχές ή προσπάθεια καταδίωξης ληστοςυμμοριών, προέβη.

Ο Επαμεινώνδας Κυριακίδης, γράφει χαρακτηριστικά : "Πρώτιστα πάντων διηγέρθησαν αντιζηλίες και μίσση μεταξύ Ελλήνων και Βαυαρών. Ο λαός εθεώρησε αυτούς δεσπότες και ουχί φίλους, ουχί διδασκάλους"⁴². Και προσθέτει εύγλωττα ότι ενώ υπήρχαν οι δάσκαλοι, δεν υπήρχαν οι μαθητές, γιατί οι τελευταίοι είχαν εκδιωχθεί. Αποκαλυπτικές πληροφορίες και σαφή εικόνα της κατάστασης που δημιουργήθηκε από τον παραγκωνισμό των παλληκαριών, μας δίνει ο Μακρυγιάννης στα απομνημονεύματά του:

"Με διόρισαν πρώτον ταματάρχη, θα γένουν δέκα τάματα κι ο πρώτος να είμαι εγώ, νάχω υποταματάρχηδες...Ο Δήμο Λιούλιας υποταματάρχης - ταματάρχης χωρίς θυσίες και αγώνες. Τον Βελέντζα, ήταν ταματάρχης, τον κάνουν υποταματάρχη εις την οδηγίαν του Λιούλια, ότ' είναι συγγενής του Μπότζαρη..."⁴³.

Ο Μακρυγιάννης είχε δίκιο, αφού επικεφαλής των δέκα ταγμάτων Ακροβολιστών, ορίσθηκαν υποβιβασθέντες σε ταγματάρχες, γενναίοι στρατηγοί του Αγώνα, όπως ο Κων. Βλαχόπουλος, ο Ιωάν. Βελέντζας, ο Δήμος Τσέλιος, ο Κ. Δυοβουνιώτης και άλλοι. Ο υποβιβασμός των αγωνιστών και οι διακρίσεις και αδικίες που λάμβαναν χώρα, δεν φαίνεται να απασχολούσε την Αντιβασιλεία. Σε σχετική παρατήρησή του Μακρυγιάννη προς τον Έϋδεκ, ο τελευταίος απαντά με αυταρχισμό : "ό,τι σας λένε αυτό θα κάμετε και γνώμες δεν μπορείτε να δώσετε, ότι η Μπαυαρία έχει τριάντα χιλιάδες μπαγεννέτα (δηλ. ξιφολόγχες) και φέρνει εδώ και σας υποτάζει"⁴⁴.

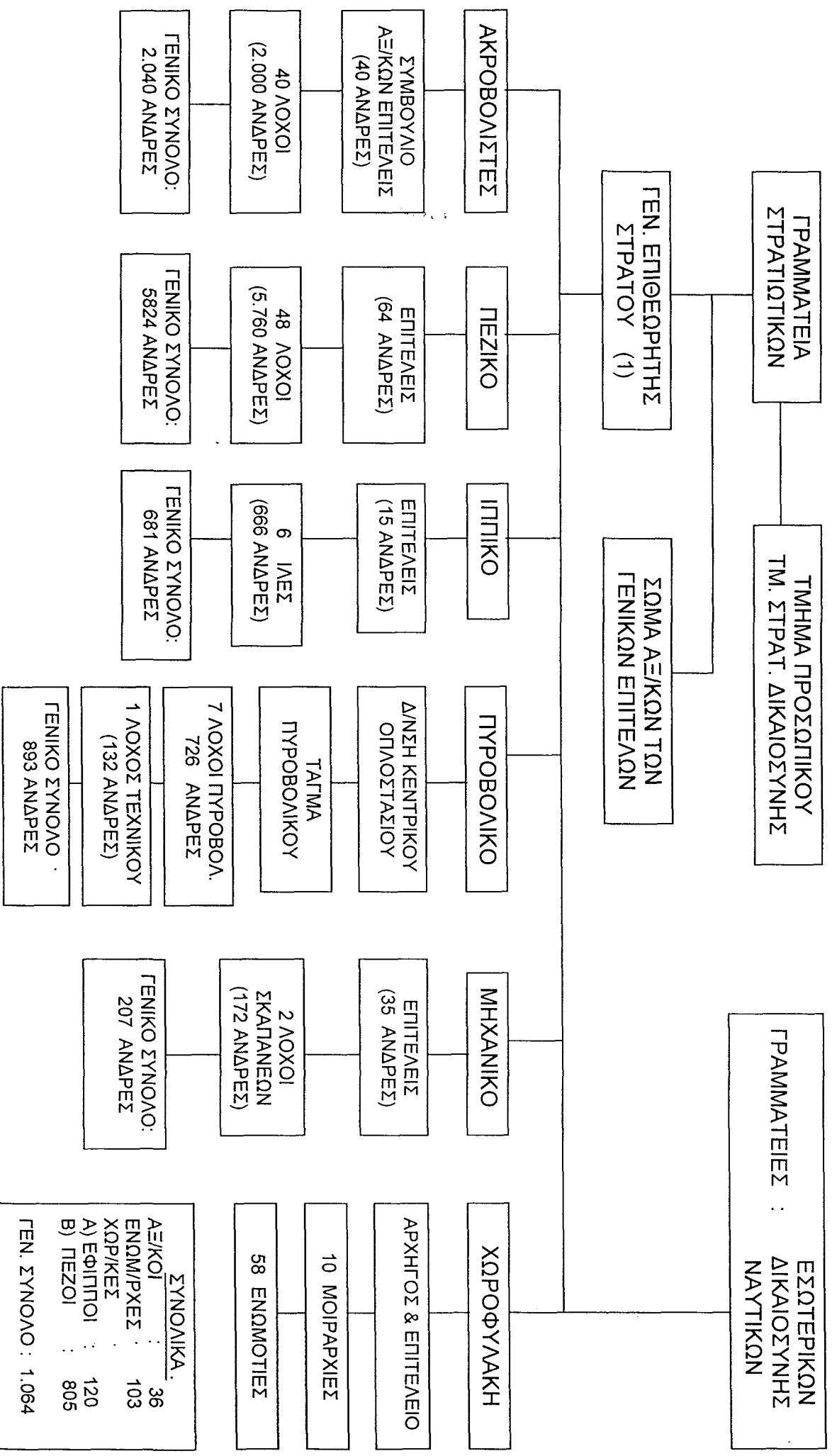
Κατόπιν της περιφρονητικής και εχθρικής στάσεως της Αντιβασιλείας, τα παληκάρια των ατάκτων Σωμάτων, παρά την ένδειά τους αρνήθηκαν να καταταγούν στα τάγματα των Ακροβολιστών. Εξ αιτίας αυτού του λόγου, ο σχηματισμός των συγκεκριμένων ταγμάτων, εγκαταλείφθηκε.

42. Επαμ. Κυριακίδης. *Ιστορία του σύγχρονου Ελληνισμού*, Αθήνα 1892.

43. Στρατηγός Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό. π. σελ. 232

44. Ι. Μακρυγιάννης, στο ίδιο, σελ. 233.

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 1833



Τα γεγονότα του Ναυπλίου και του Άργους τον Μάιο του 1833, όπου τριακόσιοι αποπεμφθέντες αγωνιστές που τόλμησαν να διαμαρτυρηθούν και να εκλιπαρήσουν βοήθεια, απειλήθηκαν με χρήση βίας από δύο λόχους Βαυαρικού Πεζικού που η Κυβέρνηση έστειλε εναντίον τους, διόγκωσαν την λαϊκή δυσaréσκεια.

"Δια του βαρβάρου και αδίκου τούτου τρόπου - παρατηρεί ο Μέντελσον Μπαρτόλντ - οι Αντιβασιλείς παρεσκεύαζον εχθρούς και υπέθαλπον ανοήτως την ληστείαν, ήτις κατά παράδοσιν, διετηρήθη μέχρι των καθ' ημάς χρόνων, ως λείψανον ηρωικής εποχής...Οι ξένοι εθεώρουν τους ατάκτους ως ληστές. Επειδή δε έφερον ρυπαρά ενδύματα και εμάχοντο ουχί εν παρατάξει, υπελάμβανον αυτούς ως ελεεινούς στρατιώτας, ανικάνους ν' αντιστώσι και δεκαπλάσιοι αν ήσαν, καθ' ενός μόνον λόχου ησκημένων στρατιωτών...Η Αντιβασιλεία εσκέπτετο περί των παλληκαριών, ως ο κόμης Αρτουά περί της παλαιάς αυτοκρατορικής φρουράς του Ναπολέοντος : "Δεν χρειαζόμεθα πλέον ανδρείους!"⁴⁵.

Η Αντιβασιλεία με την ασύνετη διαγωγή της, μετέβαλε πιστούς και γενναίους υπηκόους του Κράτους σε φανατικούς αντιπάλους της φατρίας που Κυβερνούσε και σε πολέμιους της ξενοκρατίας. Έτσι πολλοί κατέφυγαν στα βουνά ή πέρασαν τα σύνορα και επανήλθαν στον ληστρικό βίο. Η αναζωπύρωση της ληστείας, αποτέλεσε μάλιστα των πληθυσμών της υπαίθρου αφού εκατοντάδες ληστές οργανωμένοι σε ισχυρές συμμορίες, κατέρχονταν στα πεδινά και διέπρατταν ληστείες, φόνους και διαρπαγές.

Οι ληστές του 19ου αιώνα είναι περισσότερο κοινωνικοί ληστές, λησταντάρτες. Η παράνομη συμπεριφορά τους αποτελεί στοιχείο του παραδοσιακού κόσμου και ταυτόχρονα δυναμική ανάσχεση της νέας κρατικής νομιμότητας. Αποτελεί βέβαια υπερβολή να χαρακτηρισθούν ως κοινωνικοί επαναστάτες, αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ουσιαστικά νομιμοποιούνται στο ρόλο τους και χρησιμοποιούνται από την κεντρική εξουσία, αμνηστευόμενοι και στρατολογούμενοι σε κάθε αλυτρωτικό κίνημα.

45. Βλ. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 70.

2.- ΟΙ ΠΟΙΝΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ.

Με την εγκατάσταση των Βαυαρών στην Ελλάδα (30.1.1833), επιδιώχθηκε αμέσως η λήψη μέτρων για την εμπέδωση της τάξεως και την εδραίωση του καθεστώτος της Αντιβασιλείας, έναντι των πολιτικών δυνάμεων που κυριαρχούσαν στον τόπο.

Εκδόθηκε έτσι ένα μεταβατικής ισχύος Διάταγμα της 21.2.1833 "Περί τιμωρίας των κατά της κοινής ασφαλείας εντός της Επικρατείας εγκλημάτων και σφαλμάτων", με το οποίο τροποποιείτο προς το αυστηρότερο και συμπληρωνόταν το "Απάνθισμα των Εγκληματικών", ενώ συγχρόνως άρχισε προσπάθεια για την σύνταξη Κωδίκων, με την καθοδήγηση του Μάουρερ, παλιού καθηγητή της Νομικής Σχολής του Μονάχου και έπειτα μέλους της Αντιβασιλείας και Υπουργού Δικαιοσύνης στην Ελλάδα έως την 31.7.1834.

Άλλο διάταγμα (18.2.1833), απαγόρευε την γενική οπλοφορία και καθόριζε τους όρους και τις προϋποθέσεις κατοχής όπλων. Με τις προαναγραφόμενες διατάξεις η παράνομη οπλοφορία τιμωρείτο με ποινή φυλάκισης τριών μηνών, ενώ άδειες οπλοφορίας δικαιούνται να ζητήσουν όσοι είχαν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας και υπήρχε ανάγκη υπεράσπισης της ζωής και της περιουσίας τους, καθώς επίσης ποιμένες, κυνηγοί, οδοιπόροι και ειδικές επαγγελματικές κατηγορίες (έμποροι, κάτοχοι δημοσίων κτημάτων, θέσεων) υπό προϋποθέσεις.

Η προβλεπόμενη ποινή όμως, για τον εξοπλισμό πολιτών με ανατρεπτικούς σκοπούς, την στρατολόγηση ατόμων χωρίς άδεια της Κυβέρνησης, την διατήρηση ενόπλων σωμάτων μετά το Διάταγμα για την διάλυση των ατάκτων και την συμμετοχή σε ένοπλες ή άοπλες συνωμοσίες ή "εταιρίες" με σκοπό την διαρπαγή, τον φόνο ή την ερήμωση ατόμων ή κοινοτήτων, ήταν η θανατική ποινή. Η απειλούμενη ποινή του θανάτου για αδικήματα που θεωρούνταν ότι στρέφονταν κατά της Κρατικής Εξουσίας, δεν ανταποκρινόταν μόνο στην καινούργια πραγματικότητα, αλλά και στο μοντέλο κοινωνικής συγκρότησης και συνακόλουθης νομοθεσίας που έμελλε να εμπεδωθεί.

Είναι γνωστό ότι στρατηγικού χαρακτήρα επιλογές της εκάστοτε εξουσίας αποτυπώνονται χαρακτηριστικά στο Ποινικό Δίκαιο. Κι αυτό ειδικότερα στο πεδίο τυποποιήσεως των εννόμων αγαθών των οποίων η διακριτική, έναντι των άλλων κοινωνικών αγαθών, προστασία με τα έσχατα μέσα του κρατικού καταναγκασμού, προδίδει σταθμίσεις και επιλογές της εξουσίας, ενώ έμμεσα προσδίδει και το ιδεολογικό της στίγμα.

Η εκπόνηση Ποινικού Κώδικα, υπήρξε προσωπικό έργο του Μάουρερ, ο οποίος κατά την κατάρτιση του "Ποινικού Νόμου", ακολούθησε τις μοντέρνες για την εποχή του, απόψεις του Φώυερμπαχ.

Ο Anselm von Feuerbach, εκτός από βασικός συντελεστής της σύνταξης του Βαυαρικού Κώδικα (1813), υπήρξε ο εισηγητής της θεωρίας του "ψυχολογικού καταναγκασμού", σύμφωνα με την οποία σκοπός της ποινής έπρεπε να είναι η άσκηση ψυχολογικής βίας στους πολίτες, ώστε να λειτουργεί η γενική πρόληψη⁴⁶.

Ο Ποινικός λοιπόν Νόμος, κυρώθηκε την 30.12.1833 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Μαΐου 1834, αφού μεταφράσθηκε στα Ελληνικά από τους Γερμανομαθείς Κων/νο Σχινά και Αναστάσιο Πολυζωΐδη. Η όλη δομή και το περιεχόμενό του, φανερώνουν μια τάση συγκεντρωτισμού και εκτεταμένου ελέγχου όλων των πτυχών της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής⁴⁷, ως έκφραση της απολυταρχικής εξουσίας των Βαυαρών στο νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος και μετέφερε και μεταφύτευσε σ' αυτό την Γερμανική νομική παιδεία, αποτελώντας την απαρχή της μέχρι και σήμερα στενότερης επίδρασης της Γερμανικής στην Ελληνική ποινική σκέψη.

Πνεύμα αυταρχικότητας διέπει και τις ρυθμίσεις για τις ποινές και ακολουθείται η Γαλλική τριχοτόμηση των εγκλημάτων σε κακουργήματα, πλημμελήματα και πταίσματα που ανίστοιχα επισύρουν ποινές εγκληματικές (θάνατος, ισόβια ή πρόσκαιρα δεσμά και ειρκτή), επανορθωτικές (φυλάκιση και χρηματική ποινή) και πταισματικές ή αστυνομικές (κράτηση και πρόστιμο).

Ειδικά το κεφάλαιο KB' περιέγραφε το έγκλημα της ληστείας, της εκβιάσεως (εισπράξεως λύτρων δια βίας) και της δηώσεως (λεηλασίας), της χώρας και καθόριζε την κλίμακα των ποινών. Αναλυτικά, σύμφωνα με το άρ. 363, ληστεία διέπρατταν όσοι με τη βία ή την απειλή βίας οικειοποιούνταν ξένη κινητή περιουσία. Όσοι με σκοπό τη ληστεία ήταν εφοδιασμένοι με όπλα και τα χρησιμοποιούσαν, καθώς επίσης εκείνοι που στερούσαν κάποιον από τα μέσα υπεράσπισής του.

46. Βλ. αντί άλλων Ν. Κουράκης, *Ποινική Καταστολή*, Αθήνα 1985, σελ. 158 επόμενα.

47. Ν. Κουράκης ό.π., σελ. 152.

Παρατηρούμε λοιπόν, πως εκτός από κολάσιμη πράξη που "διασαλεύει" τα θεμέλια του πολιτικού και κοινωνικού οργανισμού, η ληστεία, χαρακτηρίζεται αμέσως από το δικαιοκρατικό σύστημα των Βαυαρών, ως αξιόποινη συμπεριφορά που στρέφεται κατά των δικαιωμάτων των πολιτών και προσβάλλει : α) την προσωπικότητα αυτών δηλ. ζωή, σωματική ακεραιότητα, ελευθερία, τιμή, πολιτική τάξη (*status civilis*) και β) την περιουσία τους. Βρίσκεται έτσι λόγω του "διφυούς" χαρακτήρα της στο μεταίχμιο των εγκλημάτων κατά του προσώπου και αυτών κατά της περιουσίας.

Με την ποινή του θανάτου (άρ.364) τιμωρούνταν : α) ληστές που είχαν βασανίσει κάποιον σωματικά για να τον αναγκάσουν να αποκαλύψει σ'αυτούς κρυμμένη περιουσία του, β) ληστές που φόνευσαν, πλήγωσαν καίρια ή κατ' άλλο τρόπο εξέθεσαν σε κίνδυνο ζωής ή ακρωτηρίασαν κάποιον, ή με την βία που μεταχειρίστηκαν προς αυτόν επέφεραν ανίατη ή πιθανά ανίατη, σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του (φρενοβλάβεια, σύμφωνα με την διατύπωση του άρθρου), γ) ληστές που διέπραξαν ληστεία είτε αφού μεταχειρίστηκαν προς τούτο όπλα, είτε αλλοίωσαν τα χαρακτηριστικά τους με ένα από τους τρόπους που προέβλεπε το άρ. 366 (βάψιμο του προσώπου, ψεύτικο μούσι, ένδυση με στολή κ.ά) και συγχρόνως ήταν οπλισμένοι, αλλά χωρίς να έχουν κάνει χρήση των όπλων και δ) πειρατές κάθε είδους.

Κατά το άρθρο 365 του ίδιου Νόμου, σε ισόβια δεσμά τιμωρούνταν :

α) οι αρχηγοί και οι οδηγοί ληστρικών συμμοριών που δεν καταδικάζονταν σε θάνατο, β) ληστές που είχαν ήδη καταδικασθεί για ληστεία στην ποινή των δεσμών και ως ένοχοι ληστείας τιμωρούντο και πάλι σε πρόσκαιρα δεσμά (δηλαδή υπότροποι), γ) ληστές που είχαν διαπράξει τουλάχιστον τρεις ληστείες, που η κάθε μια επέσυρε την ποινή των προσκαιρών δεσμών, δ) ληστές οι οποίοι "έβλαψαν" μεν κάποιον λιγότερο απ' ότι διαλαμβάνεται στο άρ. 364 παρ. 2 (δηλ. χωρίς ανθρωποκτονία, ακρωτηριασμό ή ανίατη πάθηση του σώματος ή της διάνοιας του θύματος), η κακουργηματική τους πράξη δε, περιλάμβανε δύο τουλάχιστον από τις περιστάσεις του άρ. 365 και ε) ληστές που είχαν διαπράξει ληστεία σε δημόσιους δρόμους ή τόπους.

Με πρόσκαιρα δεσμά (άρ. 366), τιμωρούνταν ληστές :α) που είχαν κακοποιήσει κάποιον, αλλά χωρίς να προκαλέσουν σ' αυτόν σωματική βλάβη, β) που είχαν διαπράξει ληστεία οπλισμένοι και με απειλή σωματικής βλάβης ή (κινδύνου) της ζωής, γ) που προσπάθησαν να καταστήσουν τους εαυτούς τους αγνώριστους με διάφορα μέσα (προσωπείο, βάψιμο/μελάνωση του προσώπου, ψεύτικο μούσι, ένδυση με στολή κ.ά), δ) που είχαν εισβάλλει σε κατοικία ή εισήλθαν σ' αυτή κατά την διάρκεια της νύκτας, ε) ήδη καταδικασμένοι για ληστεία σε ειρκτή, τιμωρούνταν και πάλι με την ίδια ποινή, στ) που ενεργούσαν

μαζί δύο ή περισσότεροι (δηλ. συναυτουργοί) και ζ) που είχαν διαπράξει τρεις τουλάχιστον ληστείες, κάθε μια των οποίων τιμωρείτο με ειρκτή. Με ειρκτή, δηλαδή ποινή χρονικής διάρκειας από πέντε μέχρι δέκα χρόνια (άρ. 4 και 11 Π.Ν), τιμωρείτο κάθε άλλη ληστεία που δεν ενέπιπτε στις προαναγραφόμενες περιπτώσεις.

Οι προβλεπόμενες – αυστηρές - ποινές και η άμεση επιβολή τους, είχαν ως αποτέλεσμα την περιστολή της ληστείας κατά την πρώιμη περίοδο, γεγονός που επιβεβαιώνεται τόσο από τα στατιστικά στοιχεία που δημοσίευσε το Υπ. Δικαιοσύνης για τα έτη 1833-1834, όσο και από τα γραφόμενα του Μάουρερ, ο οποίος αφηγείται σχετικά " Μ'αυτό τον τρόπο ο κόσμος άρχισε να υπολογίζει τα Δικαστήρια...Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες απαλλάχθηκαν από την πειρατεία και σ' ολόκληρη τη χώρα επικράτησε απόλυτη ασφάλεια και ησυχία"⁴⁸

Σύμφωνα με τα στοιχεία των Δικαστηρίων, τον πρώτο χρόνο, σε σύνολο 436 κακουργγημάτων και πλημμελημάτων, οι ληστείες ανέρχονταν σε 64, δηλ. ποσοστό 14,6%, ενώ τον δεύτερο χρόνο σε σύνολο 607 κακουργγημάτων και πλημμελημάτων, οι ληστείες ήταν 56, δηλ. ποσοστό 9%⁴⁹.

Ωστόσο πρέπει να σημειώσουμε ότι οι στατιστικές των Δικαστηρίων, αφορούν τις περιπτώσεις εκείνες που έχουν καταμνηυθεί και εκδικασθεί οι οποίες ουσιαστικά αντιπροσωπεύουν μέρος μόνο των σχετικών αδικημάτων. Υπάρχει πάντα ένα ποσοστό "άδηλης εγκληματικότητας", η οποία διαφεύγει από τον έλεγχο του κατασταλτικού μηχανισμού. Ανεξάρτητα λοιπόν από το ότι η ληστεία λόγω της φύσης της, παρουσίαζε αυξημένη "θεατότητα" (γινόταν δηλ. αντιληπτή) και συνακόλουθα περιορισμένο σκοτεινό αριθμό πράξεων, από την άλλη ο αριθμός των δραστών ήταν απροσδιόριστος, εξ αιτίας της ιδιαιτερότητας των κοινωνικών συνθηκών (στενές διαπροσωπικές σχέσεις, σχέσεις πελατείας-προστασίας, σχέσεις εξάρτησης και συναλλαγής κ.τ.ό).

Παρά την προσωρινή ύφεση, η ληστεία γνώρισε νέα έξαρση και το πρόβλημα άρχισε να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις μετά την αλυσιδωτή έκρηξη των στασιαστικών κινημάτων του 1834 στην Λακωνία, Μεσσηνία και Γορτυνία, καθώς επίσης την εξέγερση της Ακαρνανίας το 1836.

Με το από 10 Νοεμβρίου 1836 Διάταγμα, οι Δήμοι ανέλαβαν την ευθύνη για τις ληστείες που γίνονταν στην περιοχή τους, με την υποχρέωση καταβολής -ύστερα από Δικαστική απόφαση- αποζημίωσης στα θύματα, την κινητοποίηση ενόπλων πολιτών σε κάθε εμφάνιση ληστών και την λογοδοσία για κάθε ολιγωρία τους. Ακόμη προβλεπόταν και η αποζημίωση των Δήμων σε βάρος της περιουσίας των ενόχων κάθε ληστείας.

48. Γ. Α. Μάουρερ, ό.π. σελ. 609.

49. Βλ. Ι. Κολιόπουλος, ό. π., σελ. 6.

Το Διάταγμα αυτό που καταργήθηκε το 1841, αποτέλεσε την αρχή μιας σειράς διοικητικών μέτρων κατά της ληστείας και του στενού οικογενειακού, συγγενικού και φιλικού περιβάλλοντος των ληστών. Αυστηρότερα ακόμη μέτρα πάρθηκαν στην διετία 1838-1840 με την έκδοση τεσσάρων Διαταγμάτων με τα οποία προβλεπόταν η εκτόπιση ατόμων που ανήκαν στο περιβάλλον αυτό, καθώς και των αρχηγών οικογενειών των νεοσυλλέκτων που λιποτακτούσαν από τις τάξεις του Στρατού και μετέρχονταν τον ληστρικό βίο.

Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους⁵⁰, σώζονται οι εισηγητικές εκθέσεις των Υπουργών Εσωτερικών και τα σχέδια των παραπάνω Διαταγμάτων με ιδιόχειρες διορθώσεις του Όθωνα. Για την Ελληνομάθεια του τελευταίου και τις σχολαστικές διορθώσεις του στα διάφορα κείμενα που του παρουσίαζαν για υπογραφή, η Χριστιάνα Λύτ, γράφει: "Όταν του έδιναν διάφορα έγγραφα που έπρεπε να διεκπεραιωθούν αυτός άρχιζε να διορθώνει τα γραμματικά λάθη, γιατί ήταν πολύ καλός στα Ελληνικά. Μ' αυτό τον τρόπο πολλές επείγουσες υποθέσεις έμεναν στην άκρη"⁵¹. Όπως φαίνεται όμως από τα συγκεκριμένα κείμενα, οι διορθώσεις του Όθωνα δεν ήταν μόνο ορθογραφικές, αλλά και φραστικές.

Με το Διάταγμα της 16/28 Νοεμβρίου 1838, εξουσιοδοτήθηκαν οι Διοικητές των περιοχών Κυναίθης (Καλάβρυτα), Ηλείας, Γορτυνίας και Λακεδαιμόνος να ενεργήσουν ύστερα από σύμφωνη γνώμη των κατά τόπους Μοιράρχων "μετατοπίσεις" συγγενών των ληστών αν οι τελευταίοι ήταν "βαρέως ύποπτοι ως τροφοδοτούντες ή κατ' άλλο τρόπο υποστηρίζοντες τους ληστές" και δεν φρόντιζαν να τους παραδώσουν στις Αρχές μέσα σε προθεσμία δέκα ημερών. Οι εκτοπίσεις των συγγενών των ληστών από τις παραπάνω περιοχές θα γινόταν στη Στερεά Ελλάδα, με απόφαση του Υπ. Εσωτερικών προς τον οποίο θα υποβάλλονταν ονομαστικές καταστάσεις των εκτοπιστών.

Το Διάταγμα αυτό, είναι σύμφωνο στα βασικά σημεία με την εισηγητική έκθεση του Υπ. Εσωτερικών Γ. Γλαράκη και περιέβαλε με νομοθετική κάλυψη ένα μέτρο που είχε υιοθετηθεί άτυπα από τις διωκτικές αρχές, με πρωτοβουλία του Αξ/κού της Χωροφυλακής Δ. Τζήνου. Ο Όθωνας αντικατέστησε στο χειρόγραφο σχέδιο του νομοθετήματος την φράση "εις όποιον μέρος της Στερεάς Ελλάδος ευχαριστούνται τα μετατοπιζόμενα άτομα", σημειώνοντας ότι η εκτόπιση θα γινόταν "έως νεωτέρας διαταγής εις το Μεσολόγγιον".

50. Βλ. Γ.Α.Κ., Οθωνικό αρχείο, Υπ. Εσωτερικών Φ. 167

51. Χριστιάνα Λύτ: *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα*, Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστενσεν, Αθήνα 1981, σ. 56

Με το δεύτερο Διάταγμα της 12/24 Δεκεμβρίου 1838, αποφασίσθηκε να επεκταθεί η δικαιοδοσία του Στρατοδικείου Καρύταινας και στην Διοίκηση Τριφυλλίας, αφού σύμφωνα με αναφορά των Εισαγγελέων Ναυπλίου και Καλαμάτας, στην περιοχή της Τριφυλλίας και μάλιστα στην Επαρχία Ολυμπίας συνέβαιναν οι περισσότερες ληστείες.

Το μέτρο της εκτοπίσεως θεωρήθηκε ότι θα συντελούσε στην εξάλειψη της ληστείας και για το σκοπό αυτό με το από 16/28 Φεβρουαρίου 1839 Διάταγμα επεκτάθηκε η ισχύς του σε ολόκληρη τη Στερεά Ελλάδα. Ακολούθως όμως ο Υπουργός Εσωτερικών με αναφορά του (19-2/3-3-1839), παρατηρούσε ότι οι εκτοπίσεις συγγενών λιποτακτών στρατιωτών από την Πελοπόννησο στη Στερεά Ελλάδα και αντίστροφα, δεν είχαν αποδώσει ουσιαστικά αποτελέσματα.

Ελάχιστοι από αυτούς συλλαμβάνονταν ή συνοδεύονταν από τους συγγενείς τους στην αρμόδια Αρχή, μέσα στην προθεσμία των 45 ημερών που όριζε το σχετικό Διάταγμα. Σε συνέχεια πρότεινε το μέτρο αυτό να διατηρηθεί μόνο στις περιοχές Φθιώτιδας, Λοκρίδας, Ευρυτανίας, Ακαρνανίας και Τριχωνίδας. Όπως παρατηρούσε οι καταγόμενοι από τις περιοχές αυτές λιποτάκτες, μετέβαιναν συνήθως στο Τουρκικό και εκεί αφού ενώνονταν με άλλους, σχημάτιζαν ληστρικές συμμορίες και εξορμούσαν στις Ελληνικές περιοχές, επανερχόμενοι στη συνέχεια, για ασφαλή απόκρυψη στα Τουρκοκρατούμενα μέρη. Επειδή όμως δεν ήταν εύκολη στην πράξη η διακρίβωση της συμμετοχής τους σε συγκεκριμένες ληστείες, πρότεινε να εκτοπίζονται μόνο οι γονείς και αδελφοί τους, αν δεν παρέδιδαν αυτούς μέσα σε δέκα ημέρες.

Οι προτάσεις αυτές υιοθετήθηκαν με την έκδοση του από 20 Φεβρουαρίου/4 Μαρτίου 1839 Διατάγματος. Το σχέδιο όριζε ότι η 10ήμερη προθεσμία υπολογιζόταν "αφ' ης έλαβε χώρα η δραπετεύσις ή λιποταξία", ο Όθωνας όμως διόρθωσε σε "αφ' ης ειδοποιήθηκαν περί της δραπετεύσεως οι οικείοι του".

Την 1η Σεπτεμβρίου 1839 ο Υπ.Εσωτερικών υπέβαλε μια μακροσκελή εισηγητική έκθεση για την έκδοση Διατάγματος που να προβλέπει την εκτόπιση "των υπόπτων λησταποδοχής οικογενειών". Στην αρχή γίνεται λόγος για την παρουσία και δράση συμμοριών "συγκειμένων" από διάσημους ληστές που δρούσαν στην Πελοπόννησο και στην περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας με αρχηγούς τους λήσταρχους Κιάφα, Μπάκα, Στελάκη και Μαμαλάκη.

Ο εισηγητής παρατηρούσε ότι η επίμονη καταδίωξη των ληστών αυτών, η εκτόπιση των συγγενών τους και άλλα έκτακτα μέτρα, δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Οι ληστές είχαν παντού "υποστηρίγματα" δηλαδή φίλους και χωρικούς που χορηγούσαν σ' αυτούς τροφές, άσυλο και άλλες

βοήθειες. Οι υποστηρικτές των ληστών ήταν γνωστοί στις αρχές από πληροφορίες και φήμες, ωστόσο δεν μπορούσαν να ασκήσουν δίωξη σε βάρος τους λόγω ανεπαρκών αποδείξεων.

Το προβλεπόμενο μέτρο της αστυνομικής επιτήρησης των υπόπτων, είχε αποτύχει επειδή οι επιφορτισμένοι με αυτό το καθήκον, κλητήρες της Δημοτικής Αστυνομίας, εκτός του ότι ήταν ανίκανοι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, δεν είχαν την δυνατότητα να επιτηρούν ανθρώπους που κατοικούσαν σε μικρά χωριά και τις περισσότερες φορές στις ποιμενικές τους σκηνές. Για τον λόγο αυτό προτάθηκε με την εισηγητική έκθεση η επέκταση του μέτρου της εκτοπίσεως και επί των υπόπτων λησταποδοχής, δηλαδή εκείνων που ήταν μεν "από την κοινήν φήμην στιγματισμένοι ως υποθάλποντες ή άλλως πως υποστηρίζοντες τους ληστές και κατά των οποίων αι αρμόδιαι πολιτικά και στατιωτικά αρχαί έχουσιν επισχηματισμένην ηθικώς τοιαύτην πεποίθησιν, αλλά δεν υπάρχουσιν ενδείξεις ικαναί να προκαλέσωσι κατ' αυτών δικαστικήν καταδίωξιν".

Το προτεινόμενο Διάταγμα περιλάμβανε τους ακόλουθους όρους:

- α) Προβλεπόταν η εκτόπιση μόνο του αρχηγού της συνεργαζόμενης με τους ληστές οικογένειας, με το σκεπτικό ότι στερούμενη αυτή της προστασίας του αρχηγού της, θα ήταν αναγκασμένη να συνεργασθεί με τις καταδιωκτικές αρχές για την εξάλειψη των ληστών.
- β) Κατηγοριοποιούσε τους υπόπτους λησταποδοχής σε "βαρέως" και "ελαφρώς" υπόπτους, ορίζοντας ότι οι μεν πρώτοι θα μετατοπίζονταν από την Πελοπόννησο στην Χαλκίδα και Βοιωτία και από την Στερεά στην Ηλεία, Μεσσηνία και Αργολίδα, οι δε δεύτεροι στην πρωτεύουσα της κάθε Διοικήσεως υπό καθεστώς αστυνομικής επιτήρησης των Δημοτικών αρχών και της Χωρ/κής.
- γ) Η εκτόπιση θα εκτελείτο μετά από την έκδοση Απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών, προς τον οποίο θα υποβάλλονταν οι καταστάσεις των εκτοπιστέων, υπογραμμένες από τον Πολιτικό Δ/τή του Νομού και τον Δ/τή της εκεί Μοιραρχίας.
- δ) Αν οι εκτοπιστέοι, μέσα σε προθεσμία δύο εβδομάδων, παρέδιδαν τους ληστές ή καταδείκνυαν τον χώρο απόκρυψής τους, προβλεπόταν ανάκληση της περί εκτοπίσεως απόφασης.

Προς ενίσχυση των λόγων που επέβαλαν την έκδοση του Διατάγματος, ο Γλαράκης με νεώτερη αναφορά του (11/23 Σεπτεμβρίου 1839), παρατηρούσε ότι η επέκταση του δυσμενούς διοικητικού μέτρου της εκτοπίσεως δεν θα δημιουργούσε καμιά επιβλαβή συνέπεια στους λοιπούς κατοίκους, αφού με την απειλή της εφαρμογής του δεν θα υπήρχε φόβος να συγκρουσθεί ο αθώος με

τον ένοχο.Ωστόσο πρότεινε να περιορισθεί κατ'αρχήν το μέτρο στις παραπάνω περιοχές.Για τις μη προβληματικές περιοχές πρότεινε να διαταχθούν οι Δ/τές των Διοικήσεων και Μοιραρχιών να καλέσουν όλους τους υπόπτους λησταποδοχής και να χορηγήσουν σ' αυτούς προθεσμία ενός μηνός, μέσα στην οποία όφειλαν να δείξουν πραγματικά δείγματα μεταμέλειας και υποστήριξης των Αρχών στην καταστολή του φαινομένου. Όσοι δεν συμμορφώνονταν εντός της προθεσμίας, θα συμπεριλαμβάνονταν σε ειδικό κατάλογο υπόπτων, για την εν συνεχεία εκτίμηση περί της λήψεως απόφασης εκτόπισής τους. Ειδικά οι λησταποδόχοι χαρακτηρίζονται ως άνθρωποι "κατά το μέγα μέρος ευκατάστατοι" που επαγγέλονταν ως επί το πλείστον τον ποιμένα και τον γεωργό.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι αγροποιομενικές καταβολές της ληστείας και οι πολλαπλοί, στενοί δεσμοί της με τις ορεσίνομες, ημινομαδικές κοινωνίες την καθιστούν "συμπληρωματική λειτουργία" της ποιμενικής δραστηριότητας, σύμφωνα με τη διατύπωση του Γ. Κολιόπουλου⁵², και αποτελεί αυτή (ληστεία) μια από τις εκδηλώσεις της λαϊκής ανυποταγής, ιδιαίτερα ζωντανής στους αγροποιομενικούς πληθυσμούς. Η στενή σχέση τσελιγκάτου - ληστοσυμμορίας, εκτίθεται με αποκαλυπτική λεπτομέρεια σε κείμενο της εποχής⁵³, από το οποίο προκύπτει αβίαστα ότι οι πυκνές διαπλοκές ποικίλων συνενοχών ανάμεσα στις δυο ομάδες, συμπληρώνουν και ενισχύουν τις ενδείξεις ομοιότητας δομών και αλληλεξάρτησης.

Στο σχέδιο του Διατάγματος, εξαιρέθηκε από τους προβλεπόμενους τόπους εκτόπισης η περιοχή της Μεσσηνίας, προφανώς από φόβο ότι τυχόν εκτοπίσεις στον εν λόγω τόπο, θα μεγάλωναν τον αριθμό των δυσारेστημένων με απρόβλεπτες εξελίξεις. Είχαν άλλωστε προηγηθεί εκεί τα επαναστατικά γεγονότα του 1834 και η Κυβέρνηση είχε κάθε λόγο να είναι επιφυλακτική.

Ο Όθωνας υπέγραψε το από 16/28 Σεπτεμβρίου 1839 Διάταγμα, με το οποίο υιοθετήθηκαν οι προτάσεις του Υπουργού, πλην όμως τα προαναγραφόμενα διοικητικά μέτρα δεν απέδωσαν ουσιαστικά αποτελέσματα. Η απολογιστική έκθεση του Υπουργού Εσωτερικών Ν. Θεοχάρη, που υποβλήθηκε την 6/18 Ιουνίου 1840 στον Όθωνα εντοπίζει με πληρότητα τα αρνητικά αποτελέσματα των νομοθετημάτων. Σύμφωνα με τα αναφερθέντα, οι εκτοπίσεις

52. Γ. Κολιόπουλος, *Ληστές.....*, ό. π.

53. Α. Μοσχονήσιος, *Το κάτοπτρον της εν Ελλάδι ληστείας*, Ερμούπολις 1869, σελ. 3 επόμε.

συγγενών των ληστών, είχαν προκαλέσει δυσμενή εντύπωση στον λαό, χωρίς αυτές να επιτύχουν τον επιδιωκόμενο σκοπό. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην περιοχή της Φωκίδας, ένας μόνο ληστής αναγκάστηκε να παρουσιαστεί στις Αρχές, υπό την πίεση των δυσμενών διοικητικών μέτρων. Σε άλλες περιοχές, η παρουσίαση αρκετών ληστών στα αρμόδια κρατικά όργανα, οφειλόταν μάλλον στην δραστήρια καταδίωξη των αποσπασμάτων και όχι στο νομικό πλαίσιο των εκτοπίσεων. Επιπλέον αυτών, οι ληστές - συγγενείς των εκτοπισθέντων, κατέδειξαν συμπεριφορά σκληρότερη και περισσότερο αιμοβόρα. Αναφέρεται η περίπτωση του λήσταρχου Κατσαβού και της συμμορίας του, οι οποίοι έστειλαν επιστολές στους διοικητές της Πελοποννήσου, με τις οποίες απειλούσαν ότι θα σκότωναν αδιακρίτως, όποιον συναντούσαν αν δεν επέστρεφαν οι οικογένειές τους από την εξορία. Η απειλή τους πραγματοποιήθηκε, όταν την 17 Μαΐου 1840, στη Γορτυνία επιτέθηκαν και φόνευσαν ένα χωροφύλακα, συνέλαβαν δε και βασάνισαν σκληρά διάφορους πολίτες.

Επειδή λοιπόν το μέτρο των εκτοπίσεων, δεν βοήθησε στην εξάλειψη της ληστείας, αλλά αντίθετα αποδοκιμάστηκε από την κοινή γνώμη, έγινε αιτία θανάτων και προκάλεσε μεγαλύτερα προβλήματα από αυτά τα οποία υποτίθεται πως θα έλυνε, προτάθηκε η κατάργηση των σχετικών Διαταγμάτων και η λήψη πρόσθετων μέτρων ενισχυτικών των στρατιωτικών δυναμεων, ιδίως στις περιοχές που οι κάτοικοι ήταν ύποπτοι λησταποδοχής.

Οι προτάσεις του Θεοχάρη έγιναν δεκτές και με το από 8/20 Ιουνίου 1840 διάταγμα, καταργήθηκε το μέτρο της εκτοπίσεως. Ωστόσο με άλλα διατάγματα που εξακολουθούσαν να ισχύουν, οι ύποπτοι λησταποδοχής βλαχοποιμένες, αντιμετώπιζαν το δυσμενές μέτρο της μετατοπίσεως (αποπομπής), από συγκεκριμένο τόπο. Πέραν των ανωτέρω μέτρων, επικηρύχθηκαν χρηματικές αμοιβές, για διάφορους ληστές, οι οποίοι κατετάγησαν σε τρεις (3) κατηγορίες/τάξεις και εξουσιοδοτήθηκαν οι διοικητές των μεταβατικών αποσπασμάτων, να προσλαμβάνουν στην υπηρεσία τους έναντι αμοιβής, κατάλληλα για την καταδίωξη των ληστών πρόσωπα. Συγχρόνως καθιερώθηκαν χρηματικές αμοιβές τόσο για τους στρατιωτικούς που θα διακρίνονταν στον αγώνα κατά της ληστείας, όσο και για αυτούς οι οποίοι θα παρείχαν πληροφορίες για το κρησφύγετο ληστρικής συμμορίας. Οι χρηματικές παροχές είχαν διττό σκοπό. Αφ' ενός μεν να αυξήσουν τον ζήλο και την δραστηριότητα των διωκτικών οργάνων, αφ' ετέρου δε να δημιουργήσουν πληροφοριοδότες στις τάξεις εκείνων που υπέθαλπαν ή ήταν σε θέση να γνωρίζουν τα μέρη όπου κατέφευγαν οι ληστές.

Έτσι την 23/1/1840, εκδόθηκε Βασιλικό Διάταγμα, "Περί καταδιώξεως της ληστείας και περί αμοιβών επί τη συλλήψει ή τω φόνω ληστών", το οποίο αν και δεν δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως τέθηκε σε εφαρμογή⁵⁴. Το Β.Δ. που εκδόθηκε, επαύξησε τις υποχρεώσεις των δημοτικών αρχών και προέβλεπε τα εξής :

«α.-Να διαταχθώσι δια των διοικητών αι δημοτικάί αρχαί, οσάκις ήθελον εμφανισθή λησταί εντός της περιφέρειας μιας εξ αυτών να κάμνουν αμέσως εις τους πλησιεστέρους δήμους ή κοινότητας σημεία εμφανίσεως των ληστών με τα όπλα προς καταδίωξιν αυτών.Ο τρόπος, δια του οποίου θέλουν δίνεσθαι τα σημεία πρέπει να συμφωνηθή μεταξύ των διοικητών ή υποδιοικητών και των υπ' αυτούς δημοτικών αρχών αναλόγως της θέσεως και των αποστάσεων των δήμων και χωρίων απ' αλλήλων. Εν περιπτώσει αμελείας των δημοτικών αρχών, ως προς την ενέργεια του μέτρου τούτου, θέλουν εφαρμόζεσθαι κατ' αυτών πειθαρχικάί ποιναί και χρείας καλούσης, η παύσις αυτών, δυνάμει του άρθρου 3 του από 7 Φεβρουαρίου 1840 συμπληρωματικού νόμου, περί ευθύνης των δήμων, ένεκα των πραττομένων ληστειών.

β.-Προσδιορίζονται χρηματικάί αμοιβαί επί των κεφαλών των ληστών ως ακολούθως :

1. Τριών χιλιάδων δραχμών εις τον όστις ήθελε συλλάβει ή φονεύσει ένα των ληστών α' τάξεως, ήτοι τους Κατσαβόν, Μπουζιώτην, Κιτσίρην, Μαμαλάκην, Καντάν, Σκουλάκην και Καπουγιάννην και δυο χιλ. δραχμών δια τον καταδείξαντα εις αρχήν τινα τον τόπον της φωλεάς των με αποτέλεσμα.
- 2..Δύο χιλιάδων δραχμών εις τον όστις ήθελε συλλάβει ή φονεύσει ένα των ληστών β' τάξεως, ήτοι τους Αγγελή, Χρονόπουλον, Γυφτογιάννην, Πλιάτσικα και Μπάκα και χιλίων εις τον καταδείξαντα τον τόπον της φωλεάς των με αποτέλεσμα. Χιλίων εις τον όστις ήθελε συλλάβει ή φονεύσει ένα των άλλων ληστών όστις είναι πασίγνωστος ή αποδεδειγμένος ως τοιούτος και πεντακοσίων εις τον καταδείξαντα την φωλεάν ενός των ληστών τούτων με αποτέλεσμα.

54. Κατά την περίοδο της απόλυτης Μοναρχίας, είχε επικρατήσει η συνήθεια της εκδόσεως διαφόρων Διαταγμάτων τα οποία αν και δεν δημοσιεύονταν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εν τούτοις ετίθεντο σε εφαρμογή. Όταν όμως ασκείτο προσφυγή κατά της εγκυρότητάς τους, τα εν λόγω νομοθετήματα θεωρούντο ως μη εκδοθέντα. Βλ. Θ. Δηλιγιάννης, - Γ. Ζηνόπουλος: *Ελληνική νομοθεσία από του 1833*, Αθήνα 1860-1870, τ. 2, σελ. 379.

-Η ημετέρα επί των Εσωτερικών Γραμματεία θέλει φροντίσει να σταλή αμέσως κατάλογος των τοιούτων ληστών εις τους διοικητάς και εις τους αρχηγούς των μεταβατικών σωμάτων. Προσδιορίζομεν εν γένει αμοιβήν χιλίων δραχμών εις τον όστις ήθελε καταδείξει με αποτέλεσμα την φωλεάν οποιασδήποτε ληστρικής συμμορίας. Οι Διοικηταί του Κράτους, οι Μοίραρχοι της Χωροφυλακής και οι αρχηγοί των μεταβατικών σωμάτων θέλουν επιφορτισθή να γνωστοποιήσωσι κατ' αρχάς μυστικώ τρόπω τας αμοιβάς ταύτας εις τους υπόπτους επί λησταποδοχή, τους εγνωσμένους ήδη και γνωσθησομένους εις εξόντωσιν των ληστών επι τη βάσει των προσδιορισμένων αμοιβών και επί τη διαβεβαιώσει ότι η Κυβέρνησις θέλει τους αφήνει ανενόχλητους δια την περασμένην λησταποδοχήν και θέλει τους χορηγήσει πάσαν ασφάλειαν πρόσ απόκρουσιν ενδεχόμενης επιδρομής των ληστών κατ' αυτών. Προσέτι ότι θέλει τους δώσει δικαίωμα οπλοφορίας άνευ αδείας, δι όσον καιρόν ήθελε κριθή αναγκαίον. Θέλει δε γίνει συγχρόνως εις αυτούς η απειλή, ότι αν εντός 20 ημερών από της γνωστοποιήσεως, δεν ήθελον συνεργήσει δι ενός των εκτεθέντων τρόπων εις την εξόντωσιν των ληστών, θέλουν τοποθετῆσθαι στρατιώται εις τας οικίας των και η απειλή αυτή θέλει πραγματοποιηθῆσθαι δια τους υπόπτους επί λησταποδοχή.

- γ) Η Ημετέρα επί των Στρατιωτικών Γραμματεία θέλει επιτρέψει εις τους αρχηγούς των μεταβατικών σωμάτων να μισθώσωσι δι εξόδων της Κυβερνήσεως αριθμόν τινά εντοπίων μεταξύ εκείνων, οίτινες έχουν εξιδιασμένας γνώσεις, αναγομένας εις την ληστείαν και οι οποίοι είναι γνωστοί δια την ιδιαιτέραν επιτηδειότητα και ζήλον των κατά των ληστών δια να χρησιμεύσωσιν ως οδηγοί και να συμπράξωσιν εν γένει μετ' αυτών. Θέλουν δε ληφθῆ υπ' όψιν κατά τούτο και οι κυνηγοί.
- δ) Θέλουν τοποθετηθῆ στρατιωτικά αποσπάσματα εις τους δήμους ή κοινότητας εκείνας αίτινες είναι μάλλον των άλλων ύποπτοι επί λησταποδοχή, τα οποία ενώ θέλουν περιπολεί πρόσ καταδίωξιν των ληστών, θέλουν εμποδίζει συγχρόνως και τας σχέσεις των υπόπτων μετά των τελευταίων.
- ε) Οι δήμοι και αι κοινότητες θέλουν διαταχθή να φανερώσωσιν εις τα στρατιωτικά αποσπάσματα τα απόκρυφα μέρη των περιφερειών των χωρίων και κυρίως εκείνα όπου συνήθως κρύπτονται λησταί δια να επισκέπτονται συνεχώς ταύτα.
- ζ) Εγκρίνομεν να χορηγώνται αμοιβαί εις τους στρατιώτας, υπαξ/κούς, αξιωματικούς και εθνοφύλακας, οίτινες ήθελον δώσει δείγματα γενναιότητος, πολεμούντες κατά των ληστών ή ήθελον πληγωθῆ παρ' αυτών. Εν περιπτώσει

δε θανάτου τινος εξ αυτών εις τον κατά των ληστών πόλεμον, θέλομεν προσδιορίζει ανάλογον σύνταξιν εις την οικογένειάν του.

Εις τους τόπους όπου παραχειμάζουν ποιμένες και συμβαίνουν συνεχώς ληστεΐαι, θέλουν περιπολεί στρατιωτικά αποσπάσματα δια να επαγρυπνώσι την διαγωγήν των ποιμένων τούτων και εμποδίζουν όσο το δυνατόν τας τυχόν σχέσεις αυτών μετά των ληστών. Οσάκις δε οι επι κεφαλής των αποσπασμάτων λάβουν πληροφορίας επιβαρυνούσας την διαγωγήν τινος των ποιμένων τούτων, ως υπόπτου επί λησταποδοχή, θέλουν αναφέρει τούτο εις τον αρχηγόν των, όστις συνεννοούμενος μετά του αρμοδίου διοικητού, θέλει διατάττει συμφώνως την αποπομπήν τοιούτου ποιμένος εις άλλα μέρη της ίδιας οικονομικής περιφερείας όπου είναι ολιγώτερον πιθανόν ότι θέλουν διατηρεί σχέσεις μετά των ληστών».

Προς συμπλήρωση του παραπάνω Β.Δ. εκδόθηκαν δύο ακόμη την 8/2/1841 και την 6/18.2.1841 (που δεν δημοσιεύθηκαν επίσης στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως), με γενικό τίτλο "Περί αμοιβών περί τη καταμηνύσει κρυφίων ληστών" και ειδικότερο περιεχόμενο την έγκριση χορήγησης αμοιβής μέχρι τετρακόσιες δραχμές σε όποιον καταμήνυε συνεργό των ληστών. Επιπλέον προσέθεταν υποχρεώσεις στους ποιμένες, οι οποίοι έπρεπε να καταγράφουν σε καταστάσεις τα στοιχεία των μελών της οικογένειάς τους (όνομα, ηλικία), τις οποίες υπέβαλαν τόσο στις διοικητικές αρχές όσο και στην Χωροφυλακή και τα λοιπά -καταδιώκοντα τους ληστές- στρατιωτικά αποσπάσματα, για να επιθεωρούνται περιοδικά. Κάθε μεταβολή ατόμου που περιλαμβανόταν στις καταστάσεις/καταλόγους έπρεπε αμέσως να δηλωνόταν στις παραπάνω αρχές.

3.- ΕΞΑΡΘΡΩΣΗ ΣΥΜΜΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΑΣ ΤΟΥ ΣΤΕΜΜΑΤΟΣ.

“Τινα δικαστήρια συγχωρούν το πταίσμα εις εκείνον, όστις φανέρωση τους συναιτίους του. Η συγχώρησις αύτη δύναται να είναι και βλαβερά και ωφέλιμος. Είναι βλαβερά διότι το Έθνος δικαιώνει τοιουτοτρόπως την προδοσίαν, την οποίαν μισούν και αυτοί οι κακούργοι. Είναι βλαβερά, διότι ολιγώτερον βλάπτουν το Έθνος τα αδικήματα της ανδρείας παρά της ανανδρίας, καθόσον η μεν ανδρεία είναι σπάνιος..., η δε δειλία είναι κοινοτέρα, διαδίδεται ευκόλως... αυξάνουσα καθημέραν. Με ταύτην την συγχώρησιν το δικαστήριον δείχνει ακόμη την αμηχανίαν του, και ο νόμος φανερώνει την ιδίαν αδυναμίαν, επειδή ζητεί βοήθειαν απ' αυτόν τον παραβάτην του νόμου. Γίνεται εξεναντίας ωφέλιμος, διότι εμποδίζει τα δεινά αδικήματα, τα οποία φοβίζουν περισσά τον λαόν, ενόσω αγνοεί τους αιτίους.... Ωφελιμότερος ήθελε είσθαι, κατά την γνώμην μου, γενικός τις νόμος υποσχόμενος συγχώρησιν εις εκείνον από τους συναιτίους όστις φανέρωση το αδίκημα, παρά μερικόν συγχωρήσεως διαλάλημα εις μερικήν τινα περίστασιν. Διότι τοιούτος νόμος ήθελ' εμποδίζει τας ενώσεις και συνωμοσίας των κακούργων, φοβίζων καθένα από τους συναιτίους... Αλλά τι ματαίως αγωνίζομαι να παύσω της συνειδήσεως την ταραχήν, την οποίαν αισθάνομαι, συγχωρών την προδοσίαν και το ψεύδος εις τους ιερούς νόμους, οι οποίοι είναι το σημείον της κοινής πίστεως, και το θεμέλιον της ηθικής των ανθρώπων;...”⁵⁵.

Τουλάχιστον πενήντα χρόνια μετά τη διατύπωση των παραπάνω σκέψεων από τον Beccaria, ο Έλληνας νομοθέτης, αποφάσισε να ζητήσει και να ανταμείψει τη βοήθεια των παραβατών της νομοθεσίας για την ληστεία. Ετσι το Β.Δ της 23.1.1840 που με λεπτομέρεια εκτέθηκε παραπάνω, όριζε στο εδάφιο (β), ότι οι λησταποδόχοι (γνωστοί ή απλά ύποπτοι), που θα συνέλαμβαναν ή θα φόνευαν ληστές, ή θα καταδείκνυαν το κρησφύγετό τους, πέραν της χρηματικής αμοιβής που θα αποκόμιζαν, θα παρέμεναν ακαταδίωκτοι για την προηγηθείσα εγκληματική τους συμπεριφορά. («...η Κυβέρνησις θέλει τους αφήνει ανενοχλήτους δια την περασμένην λησταποδοχήν...»).

54. Μπεκκαρία Τσέζαρε, *Περί αδικημάτων και ποινών*, μτφρ. Αδ. Κοραή, 2η έκδοση, Παρίσι 1823, σελ. 58-61.

«Ο μάρτυς του στέμματος» (kings evidence, states witness), ο δράστης δηλαδή που καταδίδει συνενόχους του με αντάλλαγμα την ατιμωρησία του, είναι θεσμός αγγλοαμερικανικής προελεύσεως⁵⁶. Η ένταξή του στο Ελληνικό ποινικό σύστημα που ακολουθούσε την δομή των Ευρωπαϊκών ηπειρωτικών συστημάτων, στα οποία η ποινική τιμωρία δεν αποτελεί αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ πολιτείας και δράστη συναντά σιβαρές δυσκολίες και θα πρέπει αναμφίβολα να αποδοθεί στο "ζήλο" για την πάταξη της ληστείας και στο τιμωρητικό κλίμα που διαμορφώθηκε, στοιχεία που ευνοούσαν οποιοδήποτε μέτρο έμοιαζε να συμβάλλει στην περιστολή του φαινομένου, (του τέρατος που ελυμαίνετο την "ωραία ελληνική χώραν" κατά τον Μοσχονήσιο)⁵⁷.

Το συγκεκριμένο νομοθέτημα, έχει και έναν άλλο (έμμεσο) στόχο. Υποδαυλίζει ένα είδος εμφυλίου πολέμου μεταξύ των (τέως) συντρόφων στο έγκλημα. Και αν ακόμη πιστεύει κανείς ότι είναι "ωφελιμότερον να βάλη την απιστίαν και την υποψίαν αναμέσον των κακούργων"⁵⁸ δεν μπορεί εντούτοις να παραβλέψει τον κίνδυνο αβάσιμων αλληλοκατηγοριών ιδίως σε μια εποχή με έντονα τοπικιστικά συμφέροντα και προσωπικά πάθη. Ο κάθε ύποπτος εξωθείται να επιβαρύνει άλλους με ανακριβή και ψευδή στοιχεία, για να αποδείξει την ουσιώδη συμβολή του στην εξάρθρωση συμμορίας και να γλιτώσει την τιμωρία. Ο κίνδυνος αναξιόπιστων μαρτυριών και παραπλανήσεως των οργάνων της πολιτείας είναι προφανής.

Η ατιμωρησία μέλους ληστρικής συμμορίας, εξαρτάται από συμπτώσεις. Οποιος προλάβει να καταδώσει τους υπολοίπους, γλιτώνει την τιμωρία, εφόσον βέβαια οι πληροφορίες του οδηγήσουν στην ανακάλυψη και εξάρθρωση της συμμορίας. Για τους άλλους δεν υπάρχουν πλέον δυνατότητες σωτηρίας, αφού αυτά που θα κατέδιδαν είναι ήδη γνωστά στις διωκτικές αρχές.

Σε ληστή που φόνευε άλλον, με δόλιο τέχνασμα, δίδοταν αμνηστία και πολλοί ληστές με τον τρόπο αυτό έτυχαν αμνηστίας, κατοικούντες στις πόλεις και τα χωριά ως άσπιλοι πολίτες και μάλιστα ζώντας με πολυτέλεια από τα κέρδη της ληστείας, ή ως ισχυροί τοπάρχες που επηρέαζαν εξελίξεις.

56. Βλ. Radzinowicz, *A History of English Criminal Law and its Administration from 1750*, Vol. 2, London 1956, 40 επ.

57. Μοσχονήσιος, ό. π. σελ. 8'.

58. Diderot στην υποσημ. 1 στο έργο του Beccaria, ό.π. σελ. 59.

Φυσικά με τέτοια "ανταμοιβή", ορθά δημιουργήθηκε ανυποληψία προς το δίκαιο και τους νόμους, ιδιαίτερα δε όταν οι αμνηστευθέντες ληστές ή εξακολουθούσαν κρυφά τον εγκληματικό τους βίο ή δρούσαν τρομοκρατώντας, εκβιάζοντας και προετοιμάζοντας ληστείες και φόνους που πραγματοποιούσαν με άτομα που ενεργούσαν ως όργανά τους, όντας ασύδοτοι, αφού υποστηρίζονταν από τα κόμματα, στα οποία παρείχαν την υποστήριξη και τη δύναμή τους κατά τις εκλογές.

Η προσεκτική παρατήρηση αποδεικνύει ότι το εν λόγω νομοθέτημα διαταράσσει τη γενικοπροληπτική λειτουργία του (νέου) ποινικού συστήματος το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, επηρεασμένο από τους ποινικούς φιλοσόφους της εποχής, ήταν προσανατολισμένο στη γενική πρόληψη και τον ασκούμενο στους πολίτες ψυχολογικό καταναγκασμό.

Η αντίστροφη όψη του προσδοκώμενου εκφοβισμού των μελών ληστρικών συμμοριών είναι η υπόθαλψη τους να δραστηριοποιηθούν εγκληματικά, αποβλέποντας στο "σωσίβιο" των παραπάνω διατάξεων αν κάποτε έπεφταν στα χέρια των καταδιωκτικών αρχών. Η ανταμοιβή του «μάρτυρα του στέμματος», στρέβλωσε τις βασικές αρχές της ποινικής διαδικασίας και σε συνδυασμό με τις αφειδώς χορηγούμενες αμνηστίες κατέδειξε ότι ουσιαστικά δεν επιδιώκονταν οι σκοποί του αστικού Κράτους Δικαίου, οι οποίοι μέσω της ποινικής διαδικασίας αποβλέπουν στην αποκατάσταση της ορθής σχέσης Κράτους και ατόμου, αλλά αυτό κατ' επίφαση μόνο ενδιέφερε αφού η διαπίστωση της ενοχής του δράστη δεν συνοδευόταν από την τιμωρία αλλά από την ατιμωρησία του. Πιο σημαντική από την τήρηση αρχών δικαίου, ήταν η εξάρθρωση των συμμοριών.

4.-ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΜΝΗΣΤΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΗ.

"Καμιά λέξη δεν αρμόζει καλύτερα στο στόμα των βασιλιάδων από τη συγγνώμη", υποστηρίζει η δούκισσα της Υόρκης. (Σαίξπηρ, Ριχάρδος ο 2^{ος} πράξη 2, σκηνή 2).

Η συγχώρεση και η επιείκεια είναι πράγματι ιδιότητες, αρετές που παραδοσιακά αποδίδονται στον Ανώτατο Άρχοντα. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, οι αυτοδιοικούμενες κοινότητες, δεν είχαν δικαίωμα να απονέμουν χάρη. Διάταξη για την απονομή χάριτος δεν υπάρχει ούτε στο "Απάνθισμα των Εγκληματικών", την πρώτη δηλ. ποινική νομοθεσία, η οποία ίσχυσε ως νόμος επι 10 χρόνια, κατά την περίοδο 1824-1834. Στην Καποδιστριακή περίοδο, "ο Κυβερνήτης της Ελλάδος, δύναται να συγχωρήσει ή να μεταβάλει την ποινή, ως θέλει", ενώ αργότερα, το 1834, με Βασιλικό Διάταγμα, θεσπίζεται ότι όλες οι θανατικές αποφάσεις, πριν από την εκτέλεσή τους, πρέπει να κοινοποιούνται στον Βασιλιά, με έκθεση των τυχόν υπαρχόντων λόγων που δικαιολογούν την απονομή χάριτος⁵⁹.

Τόποθετώντας την νομική διάταξη στο κοινωνικοϊστορικό πλαίσιο, προσπαθώντας δηλ. να εξηγήσουμε την άρνηση της εξουσίας, να κάνει χρήση της κατασταλτικής της δύναμης, παρατηρούμε ότι ως πράξη της ποινικής δικαιοσύνης, η χάρη "διορθώνει" τις ατέλειες του ποινικού συστήματος, ανοίγοντας στον κατάδικο το δρόμο προσφυγής σε άλλη αρχή. Συνιστά επίσης παράγοντα κοινωνικής ειρήνης, αφού δεν αποφεύγεται απλά η τιμωρία, αλλά ο κατάδικος μπορεί να ελπίσει στην κοινωνική του επανένταξη. Ως κυβερνητική, πολιτική πράξη, η χάρη είναι μέσο ανάδειξης της κυριαρχίας, της ανωτερότητας του ανώτατου άρχοντα και αποκαθιστά επίσης μια άμεση, προσωπική σύνδεση των υπηκόων μαζί του, παρακάμπτοντας τον γραφειοκρατικό μηχανισμό.

Η χάρη μπορεί λοιπόν να αποτελεί την πρακτική πραγματοποίηση πολιτικών επιδιώξεων. Τα έγγραφα της εποχής μαρτυρούν, ότι το Βασιλικό αυτό δικαίωμα ασκήθηκε συχνά κατά την Οθωνική περίοδο, όχι μόνο με την αφορμή μιας σημαντικής επετείου ή μετά από αίτηση του ενδιαφερομένου ή των συγγενών του, αλλά κυρίως για την εξισορρόπηση των δυσλειτουργιών του σωφρονιστικού συστήματος (κατάσταση φυλακών, μέσο ηθικής βελτίωσης) και της εξυπηρέτησης των στόχων μιας ευρύτερης πολιτικής που επιθυμούσαν ο Βασιλιάς ή η Κυβέρνηση για τον εαυτό τους και για το Κράτος.

59. Βλ σχετ. Φ.Ε.Κ., Ιουνίου 1834 περί των απαγγελομένων θανατικών αποφάσεων.

Αμνηστία, αρματολίκι ή ένταξη σε κάποιο επικουρικό στρατιωτικό σώμα, ζητούσαν πολλοί από τους ληστές της υπό εξέταση περιόδου, ως απότερους στόχους της έκνομης δραστηριότητάς τους. Οπωσδήποτε η αμνηστία, επιχειρεί ή έρχεται να "κλείσει" μια περίοδο αναταραχής, όπως η επανάσταση, ο εμφύλιος ή ο εξωτερικός πόλεμος και συνδέεται με επιδιώξεις της γενικότερης κρατικής πολιτικής (π.χ ομόνοια, καταπράυνση πολιτικών παθών) και σε αντίθεση με τη χάρη, έχει από τη φύση της απρόσωπο χαρακτήρα. Παρέχεται δηλαδή με κανόνα δικαίου γενικού περιεχομένου σε όλους τους υποδίκους ή καταδίκους που βρίσκονται κάτω από τις ίδιες προϋποθέσεις και συνθήκες. (Με το Σύνταγμα του 1844, άρ. 32, προβλεπόταν η δυνατότητα χορήγησης αμνηστίας ανεξάρτητα από το είδος του εγκλήματος, κοινού, πολιτικού ή σύνθετου, ενώ με το Σύνταγμα του 1864, άρ. 39, η απονομή αμνηστίας προβλεπόταν μόνο για τα πολιτικά εγκλήματα).

Τα χαριστικά αυτά μέτρα που χορηγούνταν σε ένοπλους αντιφρονούντες, ως αποτέλεσμα πολιτικών πιέσεων, επικρίθηκαν από τον Ευστάθιο Ηλιόπουλο, Πρόεδρο του Δικαστηρίου Μεσολογγίου, ο οποίος σε υπόμνημά του προς τον Όθωνα, θεωρούσε ότι το ζήτημα της κατάχρησης των χαριστικών μέτρων αποτελούσε αίτιο της ληστείας⁶⁰.

Είναι φανερό εξ αρχής η πρόθεση της Κεντρικής Εξουσίας να κάνει επίδειξη δύναμης και να παγιωθεί ως η μόνη πρωτογενής, απόλυτη και αδιαίρετη, σε μια κοινωνία με έντονο πολυκεντρικό χαρακτήρα. Σαφώς προσανατολισμένοι στην ex Deo Απόλυτη Μοναρχία, οι Βαυαροί, υιοθετούν την Χομπσιανής εμπνεύσεως κρατική συγκρότηση (Leviathan), στην οποία το γνωστό απόφθεγμα "bellum omnium contra omnes" (πόλεμος όλων εναντίον όλων), βρίσκει λύση στην κυρίαρχη αυθεντία του Μονάρχη. Από την άλλη όμως, το ίδιο το Κράτος, αδυνατώντας να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις φυγόκεντρες και διαλυτικές για το σύστημα τάσεις, αναγκάζεται και μετέρχεται παραδοσιακά μέσα και τακτικές.

Η συνδιαλλαγή με τους ενόπλους, η χρησιμοποίησή τους στην καταστολή στασιαστικών κινημάτων και τέλος η χορήγηση αμνηστιών, απέβλεπε στην άμβλυνση των αντιθέσεων και στη δημιουργία σχέσεων πελατείας – προστασίας μέσω των οποίων οι πελάτες – στρατιωτικοί, μεταβάλλονταν στους πλέον πιστούς υπηρέτες, με το νέο θεσμοθετημένο ρόλο που αναλάμβαναν. Σε μια κοινωνία ωστόσο, με προαστικές δομές η αναγκαστική αναπροσαρμογή της συμπεριφοράς από τους ίδιους τους φορείς της Κρατικής Εξουσίας, ακύρωνε, ανέστειλε ή στην καλύτερη περίπτωση καθυστέρουσε την εκσυγχρονιστική τομή.

60. Γ.Α.Κ., Υπ. Εσωτ. Φ 171. υπόμνημα προς τον Βασιλιά, 15.1.1857.

5.- ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ.

Το πνεύμα που κυριαρχούσε την εποχή εκείνη, σε συνδυασμό με την έλλειψη οικονομικών μέσων, οδήγησαν τις φυλακές σε άθλια κατάσταση. Όταν ο Μάουρερ επισκέφθηκε αυτές κατά την διάρκεια της υπουργίας του, διαπίστωσε μια θλιβερή κατάσταση, που απέδωσε συνοπτικά με την ακόλουθη φράση: "οι κρατούμενοι ευρίσκοντο εντός βρωμερών υπονόμων, ανάμεσον των ιδίων αυτών περιττωμάτων"⁶¹.

Ειδικότερα στην Οθωνική Ελλάδα, έως την εποχή δηλ. της ενώσεως με τα Επτάνησα (17.3.1864), υπήρχαν πέντε **ποινικές** φυλακές που στεγάζονταν σε παλιά Ενετικά κτίσματα, στη Χαλκίδα, το Ναύπλιο (Ακροναυπλία), το Παλαμήδι, την Πύλο και το Ρίο. Επίσης υπήρχαν "**εξεταστικές**" φυλακές (για υποδίκους κυρίως), στην Αθήνα (Μενδρεσές, στην αρχή της οδού Αιόλου), την Τρίπολη, την Καλαμάτα, τη Σπάρτη και το Μεσολλόγι. Την κατάσταση των φυλακών αυτής της περιόδου, περιγράφει με εύγλωττο τρόπο, ο Γάλλος ιππότης Αππέρ (Appert), που τις επισκέφθηκε επι δύο μήνες το έτος 1855 και δημοσίευσε τις εντυπώσεις του στο βιβλίο "**Ταξίδι στην Ελλάδα**", που εκδόθηκε το 1856 με δαπάνες της Οθωνικής Κυβέρνησης⁶².

Η γενική εικόνα που επικρατεί παντού, όπως την δίνει ο Αππέρ, είναι η εικόνα μιάς φυλακής - σχολείου εγκληματικής συμπεριφοράς, για νέους εγκληματίες και φυλακής - τάφου για τους ηλικιωμένους : " Κατάδικοι, κατηγορούμενοι, υπόδικοι 6,8 μηνών και περισσότερο, είναι έγκλειστοι φύρδην-μίγδην, χωρίς την παραμικρή διάκριση... να επιδίδονται όλοι μαζί με ριψοκίνδυνο τρόπο σε παρεκτροπές, να μιλάνε με αυθάδεια για τις κακές τους πράξεις, να μαθαίνουν στους νεώτερους τα μυστικά του εγκλήματος..."⁶³.

Αλλά οι Ελληνικές φυλακές της Οθωνικής περιόδου, δεν πληρούν και στοιχειώδεις προϋποθέσεις ασφαλείας, όπως παρατηρεί ο Ε. Αμπού: "Δεν υπάρχει σ' όλο το Βασίλειο παρά μια μονάχα φυλακή εφοδιασμένη με καλή κλειδωνιά. Είναι το σωφρονιστήριο του φρουρίου του Ναυπλίου. Παντού αλλού οι κρατούμενοι βρίσκονται με τόνα πόδι στα σίδερα και με τ' άλλο στο δρόμο. Η ελληνική κυβέρνηση θάκανε καλά αν πήγαινε να μελετήσει τις φυλακές της Κέρκυρας"⁶⁴.

61. Γ. Μάουρερ, ό. π. σελ. 613

62. Β. Μ. Appert, *Συμβουλαί αληθούς φίλου της Ελλάδος, προς όφελος των εν τη ποινική αποικία του κράτους φυλακισμένων*, Αθήνα 1860.

63. Β. Μ. Appert, ό. π. σελ. 54.

64. Ε. Αμπού, *Η Ελλάδα του Όθωνος*, ό.π., σελ. 165-166.

Εχοντας υπόψη τα παραπάνω, αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς ότι η δημόσια τάξη δεν ήταν δυνατό να εξασφαλισθεί, αφού ούτε η βελτίωση των κρατουμένων επιτυγχάνετο, ούτε οι φυλακές χρησίμευαν ως εμπόδιο μεταξύ των εγκληματούντων και της κοινωνίας και συνακόλουθης προστασίας της τελευταίας.

Το "σωφρονιστικό" πλαίσιο επέτρεψε επίσης, την συντήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη ενός πραγματικού υποπολιτισμού που αντιτίθεται, μεσω της αντιπαράθεσης με το προσωπικό της φυλακής, στο γενικότερο πολιτισμό που οι εγκλείστοι εκπροσωπούν. Αυτός ο υποπολιτισμός αποτελεί την εκδήλωση των παραδοσιακών μορφών συμπεριφοράς που εξακολουθούν να βρίσκουν αγκυροβόλιο στους ποιμενικούς πληθυσμούς. Κατά το έτος 1835, ο αριθμός των εγκλείστων στις φυλακές του Κράτους ανέρχεται σε 107 άτομα, όπως προκύπτει από σχετική έκθεση του Υπ.Δικαιοσύνης⁶⁵, αριθμός μάλλον μικρός αν υπολογίσει κανείς ότι το χειμώνα του 1834 και την άνοιξη του 1835 η ληστεία παρουσίασε έξαρση, λαμβάνοντας τη μορφή της συστηματικής λεηλασίας των παραμεθόριων κυρίως περιοχών.

Από την έκθεση προκύπτει ότι το ποσοστό των νέων μεταξύ των φυλακισμένων ανέρχεται σε 49.5%, οριοθετώντας τις ηλικίες από τα έτη 21 έως 30. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τη Ρωμαϊκή διάταξη, το όριο ενηλικιότητας ήταν το 25ο έτος της ηλικίας, όριο το οποίο διατηρήθηκε μέχρι το 1861, οπότε με τα άρ. 1 και 114 του Ν. ΧΠΘ' της 17.8.1861, μειώθηκε στο 21ο έτος.

Καταδεικνύεται λοιπόν ότι τα χρόνια ανάμεσα στα 20 και στα 30, συνιστούν την πλέον "εγκληματική" ηλικία, χαρακτηριστικό των ληστών της εποχής⁶⁶. Πραγματικά, εξετάζοντας τα εγκλήματα σε σχέση με την ηλικία των φυλακισμένων, παρατηρείται ιδιαίτερη επίδοση στις ληστείες. Οι νέοι (20-30), που αντιπροσωπεύουν το 49.5% των φυλακισμένων, έχουν διαπράξει το 68.8% των ληστειών και το 75% των πειρατειών. Ανάλογα αυξημένο είναι και το ποσοστό συμμετοχής τους στα εγκλήματα της λεηλασίας (75%) και του φόνου (58.3%).

65. Γ. Α. Κ., Υπ. Δικαιοσύνης.

66. Γ. Κολιόπουλος, ό. π. σελ. 194.

Η νεανική εγκληματικότητα στρέφεται λοιπόν στα εγκλήματα βίας, υπολαμβάνοντας ότι υποστηρίζεται από μια κοινωνία που "ντύνει" τις πράξεις αυτές με ηρωισμό και αντιεξουσιαστικό μένος. Ληστές-ρομαντικοί, ληστές-κακοποιοί, "βασιλιάδες των ορέων", ληστές-ήρωες, παλιοί αντάρτες, κοινωνικοί κακούργοι, κοσμούν το Ελληνικό στερέωμα της εποχής και συνιστούν χαρακτηριστικά παραδείγματα ενός κόσμου εγκλήματος, βίας, τυχοδιωκτισμού και αντεκδίκησης, όπου κυριαρχούσε ένας ιδιόμορφος κώδικας τιμής. Ίσως αρχικά εντυπωσιάζει το υψηλό ποσοστό της νεανικής εγκληματικότητας στις πρώτες δεκαετίες του Ελληνικού Κράτους, αλλά θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, αφ' ενός η πληθυσμιακή δομή και αφ' ετέρου αυτή καθ' αυτή η κατηγορία "νεότητα".

Έτσι για το πρώτο σκέλος θα παρατηρήσουμε ότι η Ελλάδα του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, είναι "κοινωνία νέων". Οι μέχρι την ηλικία των 15 ετών αντιπροσώπευαν τα 4/10 του συνολικού πληθυσμού και οι κάτω των 30 περισσότερους από τους μισούς. Οι άνω των 50, ήσαν μόλις ένας στους δέκα κατοίκους. Όσο για την κατηγορία "νεότητα", αυτή όπως προαναφέρθηκε, εμφανίζει μια ποσοτική έκφραση διαφορετική από την σύγχρονη, αφού σύμφωνα με το δίκαιο της εποχής ως όριο ανηλικότητας προσδιοριζόταν η ηλικία των 25 ετών, επιπλέον δε αυτοί οι "νέοι" εγκληματίες, ουσιαστικά, δεν είναι τόσο νέοι, αφού ανήκουν σε μια κοινωνική ομάδα της οποίας τα μέλη εργάζονται από νωρίς, πεθαίνουν νωρίς, παντρεύονται νωρίς και νωρίς αρχίζουν και την εγκληματική τους δραστηριότητα.

6.- ΕΚΤΑΚΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ/ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΕΙΑ.

Μια από τις πτυχές της κατασταλτικής πολιτικής, ήταν η σύσταση και λειτουργία των έκτακτων στρατοδικείων κι αυτό γιατί, παρά τα γραφόμενα του Μάουρερ ότι δηλ. "ο κόσμος άρχισε να υπολογίζει τα δικαστήρια", εξ αιτίας της αυστηρότητας με την οποία εκτελούντο οι αποφάσεις τους⁶⁷, εν τούτοις τα (τακτικά) δικαστήρια δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθούν στις ανάγκες που δημιουργούσε η σύντομη καταδίωξη της ληστείας⁶⁸, αφ' ενός λόγω του μακρού χρόνου που μεσολαβούσε από το αρχικό (προδικασία), μέχρι το τελικό (εκτέλεση απόφασης) στάδιο της ποινικής δίκης, αφ' ετέρου λόγω της επιείκειας που αυτά τα δικαστήρια έδειχναν σε σχέση με τους ληστές⁶⁹.

Τα στρατιωτικά δικαστήρια, είχαν χαρακτήρα έκτακτο και ήταν αποτέλεσμα της ανάγκης να αντιμετωπισθεί καίρια και με ταχύτητα το ληστρικό φαινόμενο. Η πρόβλεψη για τη λειτουργία αυτών των δικαστηρίων στηρίχθηκε στο νόμο "περί μέτρων εκτάκτου ανάγκης", της 5/17.9.1833⁷⁰

Σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου, καθορίζονταν οι περιπτώσεις εκείνες στις οποίες η σύσταση των εκτάκτων στρατιωτικών δικαστηρίων γινόταν απαραίτητη :επρόκειτο για την αντιμετώπιση της "αποστασίας" και της "ληστείας" ή "πειρατείας". Ουσιαστικά όμως επρόκειτο για την αντιμετώπιση του ίδιου προβλήματος, που συνίστατο στην εκτροπή στρατιωτικών και μη, από την θεσμοθετημένη νομιμότητα και έπαιρνε ποικίλες κατά καιρούς μορφές. Αποστασία, σύμφωνα με το νόμο ότι υπήρχε, από τη στιγμή που "διάφορα άτομα συσσωματωθώσι δημοσίως δια να αντισταθώσι ενωμένοι εις μίαν αρχήν, δια να εμποδίσουν μίαν σύλληψιν, ήτις διετάχθη από μίαν αρχήν, ή διά να ελευθερώσουν ένα φυλακισμένον από την εξουσίαν της αρχής, ή δια να εκδικηθώσι μίαν αρχήν δια δημοσίαν της πράξιν..."

Ακόμη όταν σε ορισμένες περιοχές είχαν σημειωθεί "σε ασυνήθιστο βαθμό φόνοι, ληστείες, πειρατείες και εμπρησμοί, ιδιαίτερα μάλιστα όταν τα εγκλήματα αυτά γίνονται από οργανωμένες συμμορίες και τα συνήθη μέτρα για την αποκατάσταση της τάξεως δεν φέρνουν αποτέλεσμα " συγκροτούνταν έκτακτα στρατοδικεία (ό.π. άρ. 1).

Ο νόμος προέβλεπε την αναστολή της τακτικής ποινικής δικαιοδοσίας και την έναρξη, εντός 24 ωρών, της έκτακτης δικαστικής διαδικασίας. Τυχόν ενοχή των κατηγορουμένων επέσυρε την θανατική καταδίκη τους, ανεξάρτητα αν για παρόμοια εγκλήματα απειλούνταν, σύμφωνα με τους γενικούς ποινικούς νόμους

67. Γ. Μάουρερ, ό. π. σελ. 608,609

68. Βλ. και Κολιόπουλος, ό. π. σελ.121.

69. Γ. Μάουρερ, στο ίδιο.

70. Φ. Ε. Κ. τ. 28/17-9-1833.

ελαφρότερες ποινές (άρ. 2). Ακόμη και η απλή συμμετοχή στα παραπάνω εγκλήματα, επέφερε την θανατική τιμωρία και μάλιστα με τις ίδιες συνοπτικές διαδικασίες.

Η σύσταση εκτάκτου στρατιωτικού δικαστηρίου λάμβανε χώρα κατόπιν αποφάσεως του Μονάρχη, αφού προηγουμένως γνωμοδοτούσε το Υπουργικό Συμβούλιο. Για την αντιμετώπιση όμως εκτάκτων περιστάσεων και την αποφυγή επέκτασης των εκνόμων δραστηριοτήτων, παρεχόταν το ίδιο δικαίωμα στο Νομάρχη (κατ' εξαίρεση, σε περίπτωση που λόγω αργοπορίας στη λήψη του μέτρου απειλείτο κίνδυνος, άρ. 3 και 19). Το έκτακτο στρατιωτικό δικαστήριο αποτελούσαν τέσσερα μέλη (τα δύο της τακτικής δικαιοσύνης και τα άλλα δύο Αξ/κοί του Στρατού), ο Πρόεδρος και ο Γραμματέας. Ακόμη διοριζόταν "Επίτροπος της Επικρατείας", ο οποίος εκλεγόταν μεταξύ των ήδη υπηρετούντων στην τακτική δικαιοσύνη και αποτελούσε την κατηγορούσα αρχή (δηλ. την σημερινή εισαγγελική). Επειδή υπήρχε πάντοτε ο φόβος για βίαιη διάλυση του δικαστηρίου από ένοπλες ομάδες, προβλέφθηκε η στρατιωτική φρούρηση και υποστήριξη της περιοχής που αυτό λειτουργούσε.

Η υποχρέωση προς μαρτυρία εξασφαλιζόταν με την πρόβλεψη για βίαιη προσαγωγή των μαρτύρων (άρ. 11), αν και ήταν α ργιοί αμφίβολη η παρουσία τους και κατάθεση γεγονότων σε βάρος των ληστών αφού οι απειλούμενες σε βάρος τους "ποινές" που προβλέπονταν από τον ιδιότυπο "νόμο" των ληστών επιδρούσαν εκφοβιστικά και απέτρεπαν όμοιες ενέργειες.

Ο εκφοβισμός και η τιμωρία συνδέονταν άμεσα με τη λειτουργία του ληστή ως φορέα απονομής (πρωτόγονης) "δικαιοσύνης" και ταυτόχρονα με τις πρακτικές που έπρεπε να εφαρμόζει για την στήριξη του ρόλου του στην τοπική κοινωνία. Ο ακρωτηριασμός αποτελεί την ελάχιστη τιμωρία γι αυτούς που "προδίδουν στην εξουσία", προκειμένου να παραδειγματίζονται οι πάντες⁷¹.

Οι καταδικαστικές αποφάσεις των δικαστηρίων εφαρμόζονταν αμέσως, ενώ δεν επιτρεπόταν η άσκηση έφεσης κατά της οποιασδήποτε απόφασης.

Η θανατική ποινή εκτελείτο μέσα σε δύο ώρες με τουφεκισμό σύμφωνα με το άρ. 16, το οποίο προέβλεπε την δυνατότητα αναβολής της εκτέλεσης μόνο στις περιπτώσεις που το Δικαστήριο έκρινε ότι θα έπρεπε να αναφερθούν στη Γραμματεία της Δικαιοσύνης. Δικαίωμα απονομής χάριτος είχε μόνο ο Μονάρχης.

71.. Βλ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 227 επόμ., Α. Μοσχονήσιος, ό.π. σελ. 1, Σ. Σωτηρόπουλος, *Τριανταέξι ημερών αιχμαλωσία και συμβίωση με ληστές*, εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 1998, σελ. 80.

Το προνόμιο της απονομής χάριτος του Μονάρχη, καθώς και της σύστασης των έκτακτων στρατοδικείων, ήταν ένας ακόμη ενισχυτικός των εξουσιών του Όθωνα παράγοντάς, τον οποίο χρησιμοποιούσε επιδέξια η κεντρική εξουσία για να εφαρμόσει την πολιτική της.

Συγκεκριμένα τα αυστηρά μέτρα καταστολής απέβλεπαν στην περιστολή του ληστρικού φαινομένου, ενώ η απονομή χάριτος λειτουργούσε ως μέσο εκτόνωσης της δυσφορίας και ως μέτρο ευεργεσίας του Μονάρχη προς τους παρανομούντες οι οποίοι για να καταδείξουν την ευγνωμοσύνη τους προς το Κράτος μεταπηδούσαν στις τάξεις των μηχανισμών του ως διώκτες των πρώην συντρόφων τους.

Το φαινόμενο της παροχής αμνηστίας ή χάριτος από τον Όθωνα ήταν συχνό και παρουσιαζόταν μετά από μια εκτεταμένη και σοβαρής έντασης ανταρσία. Η πρώτη αμνηστία δόθηκε τον πρώτο κιόλας μήνα από την έλευση των Βαυαρών με την διακήρυξη "Γενικής αμνηστίας περί των λιποτακτησάντων και παραιτηθέντων υπαξιωματικών και στρατιωτών των τακτικών σωμάτων" το Μάρτιο του 1833⁷².

Το 1834 και μετά την (δύσκολη) καταστολή της εξέγερσης της Μάνης ακολούθησε το Διάταγμα περι αμνηστίας για όσους συμμετείχαν στις ταραχές, με την δικαιολογητική βάση ότι αυτό αποτελούσε "νέον τεκμήριον" της επιείκειας του Βασιλιά και της ευμένειας του προς τους στασιαστές. Το 1836 σηματοδεύτηκε από την εξέγερση της Ακαρνανίας, στην οποία πρωτοστάτησαν γνωστοί καπετάνιοι της Ρούμελης, δυσαρεστημένοι από την πολιτική του Αρχικαγκελάριου Άρμανσπεργκ. Στερεοελλαδίτες οπλαρχηγοί με μεγάλη ισχύ στη Ρούμελη όπως ο Δήμος Τσέλιος, ο Νικόλαος Ζέρβας, ο Σωτήριος Στράτος, ο Γ. Μαλάμος "ύψωσαν την σημαία της αποστασίας" την 3-2-1836 στην περιφέρεια της Βόνιτσας και κατέλαβαν τα χωριά Αστακό και Μύτικα. Για τα αίτια του νέου αυτού αιματηρού κινήματος γράφτηκαν πολλά.

Οι εφημερίδες της εποχής, ακολουθούσες το παράδειγμα των Κυβερνητικών ανακοινώσεων, χαρακτήρισαν "ληστές" και "προδότες" τους ηγέτες της εξέγερσης. Η αλήθεια ωστόσο απέχει πολύ από τα επηρεασμένα σχόλια του Τύπου και από τα ανακοινωθέντα της Κυβέρνησης, χωρίς βέβαια να παραβλέπει κανείς ότι το ετερόκλητο των αιτημάτων (Σύνταγμα, Ορθοδοξία, Συνταγματικός Μονάρχης, άρση των αδικιών) και η χαρακτηριστικά ασυντόνιστη και περιστασιακή συνένωση ετερόκλητων στοιχείων, αποτελούν ενδείξεις περί υποκίνησης της στάσης, για ίδιο όφελος, διαφόρων ισχυρών παραγόντων της περιοχής.

72. Φ. Ε. Κ. της 12 Μαρτίου, τεύχος 7

"Πηγαίνει ο Γαρδικιώτης Γρίβας - γράφει ο Μακρυγιάννης - με το τάμα του στην Δυτική Ελλάδα και 'ρέθιζε τους κατοίκους να σηκωθούν αναντίον της Κυβέρνησης...καθώς κι ο Θεοδωράκης Γρίβας έβγαζε ληστές παντού κι άλλοι τοιούτοι"⁷³. Για την καταστολή της στάσης, η Κυβέρνηση απέστειλε στην περιοχή τους συνταγματάρχες Κίτσο Τζαβέλλα, Θεόδωρο Γρίβα, Ιωάννη Μамούρη και Βάσο Μαυροβουνιώτη με 2.000 στρατιώτες, ενώ ενίσχυσε την δύναμη των εκεί ευρισκομένων Μοιραρχιών (Αιτωλοακαρνανίας και Φθιωτιδοφωκίδας) και την Οροφυλακή. Χρησιμοποίησε δηλ. τα Ελληνικά Στρατιωτικά Σώματα και όχι τον Βαυαρικό Στρατό. Συνέστησε επίσης δύο έκτακτα στρατοδικεία και διέταξε τον Σύμβουλο της Επικρατείας Βενιζέλο Ρούφο να μεταβεί στην εξεγερμένη περιοχή.

Την καταστολή ακολούθησε το Διάταγμα αμνηστίας της 28 Απριλίου 1836 και το όμοιο του 1837 "περί επεκτάσεως της δοθείσης αμνηστίας εις τους γενομένους ενόχους των κατά το 1836 αποστατικών και ληστρικών κινήματων"⁷⁴. Από την αμνηστία εξαιρέθηκαν οι αρχηγοί της στάσης Δήμος Τσέλιος, Νικ. Ζέρβας, Σωτ. Στράτος, Γ. Πεσλής, Μαλάμος και οι αρχιληστές Χοσάδας, Ρουπακιάς, Καλαμάτας, Μελισσόβας, Χονδρογιάννης, Κούτρας κ.ά., οι οποίοι είχαν κόψει κάθε γέφυρα επικοινωνίας με την Κρατική εξουσία.

Η Κυβέρνηση όπως και κατά την μέθοδο της καταστολής της εξέγερσης που χρησιμοποίησε επιδέξια μόνο Έλληνες στρατιωτικούς, έτσι και με τα διατάγματα αυτά επιχείρησε να διασπάσει το εναντίον της μέτωπο με κατευναστική και συμβιβαστική πολιτική. Με αμνηστία αντιμετώπισε ο Όθωνας και την αποτυχημένη εξέγερση της Υδρας το 1838⁷⁵, εξαιρώντας μεγάλο αριθμό στασιαστών οι οποίοι δεν είχαν συλληφθεί και δικάστηκαν ερήμην. Δηλωτικό των κρατικών προθέσεων αποτελούσε το γεγονός της νομοθετικής πρόβλεψης στο Διάταγμα περί μετριασμού των καταγνωσθεισών ποινών στην περίπτωση που οι καταδικασθέντες έδειχναν έμπρακτη μεταμέλεια. Στις περιπτώσεις αυτές η έμπρακτη μεταμέλεια ισοδυναμούσε με την παροχή βοήθειας και συνεργασία εκ μέρους όσων είχαν στασιάσει, προς τις Κρατικές Αρχές για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση παρομοίων καταστάσεων.

Η σύσταση εκτάκτων στρατοδικείων παρουσιάστηκε με μεγάλη συχνότητα τα έτη 1838 - 1840, οπότε και η έξαρση της ληστείας ήταν ίσως το βασικότερο των προβλημάτων που αντιμετώπιζε το Ελληνικό Κράτος. Τα Στρατοδικεία συγκροτούνταν ως επί το πλείστον στη Στερεά, όπου το πρόβλημα

73. Στρατηγός Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό. π. σελ. 252.

74. Φ. Ε. Κ. τ. 19, Β.Δ. της 20-5-1837

75. Φ. Ε. Κ. τ. 17, Β.Δ. της 10-5-1838

της ληστείας λόγω της γειτνίασης με το "Τουρκικό" είχε προσλάβει ενδημική διάσταση. Ως στρατοδίκες διορίζονταν τα πρώτα χρόνια και Βαυαροί, αν και στην πλειοψηφία τους τα μέλη ήταν Έλληνες. Η σύσταση και η λειτουργία των εκτάκτων στρατιωτικών δικαστηρίων εντασσόταν στα κατασταλτικά μέτρα του Κράτους που αφορούσαν την καταπολέμηση της ληστείας και σχετιζόμενα μ'αυτήν προβλήματα του στρατού όπως η λιποταξία και η στάση των ενόπλων.

Οι Βαυαροί, όπως προαναφέρθηκε, από τον πρώτο χρόνο της διακυβέρνησής τους απέβλεπαν στην επιβολή ενός νέου νομικού θεσμικού πλαισίου, προσπάθεια στην οποία πρωταγωνίστησε ο Μάουρερ. Μέσα στα πλαίσια της νέας ποινικής νομοθεσίας εντάχθηκε και η στρατιωτική δικαιοσύνη, με τη διαφορά ότι λόγω του χαρακτήρα του αντικειμένου της είχε έκτακτη μορφή, διαφοροποιείτο από την τακτική δικαιοσύνη και προϋπέθετε την κήρυξη καταστάσεως πολιορκίας στην Επικράτεια ή σε κατά τόπους περιφέρειες.

Οι ποινές που προβλέπονταν, αλλά και η όλη διαδικασία διεξαγωγής της δίκης συνιστούσαν ένα καθεστώς εκτάκτων μέτρων, που περιόριζαν την υπερασπιστική θωράκιση των κατηγορουμένων. Από την άποψη αυτή η διαδικασία των στρατιωτικών δικαστηρίων διέφερε κατά πολύ από το γενικότερο θεσμικό πλαίσιο της Ποινικής Δικονομίας, το οποίο ήταν για την εποχή του νεωτεριστικό και φιλελεύθερο (κατά την προδικασία καθιέρωνε το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου και προέβλεπε τον έγγραφο τύπο των ανακριτικών πράξεων, άρ. 69 - 75, ενώ κατά την κύρια/ακροαματική διαδικασία καθιέρωνε τις αρχές της δημοσιότητας, της προφορικότητας και της ηθικής απόδειξης, άρ. 77, 79, 92. Η παρουσία συνηγόρου επιτρεπόταν στα πλημμελήματα και ήταν υποχρεωτική για τα κακουργήματα, άρ. 25-26)⁷⁶.

Η αρχική βούληση του νομοθέτη για τήρηση της προβλεπόμενης αυστηρής διαδικασίας των εκτάκτων δικαστηρίων, πολλές φορές έμενε γράμμα κενό, αφού - όπως και σε άλλες περιπτώσεις νομικής θέσμησης - η πολιτική πρακτική/σκοπιμότητα, αναιρούσε την αρχή της νομιμότητας.

Κατά τον Μάουρερ η απονομή χάριτος στους καταδικασθέντες από τα έκτακτα δικαστήρια, "απαγορευόταν", εκτός αν το ίδιο το δικαστήριο "συνιστούσε" να δοθεί χάρις⁷⁷. Στην πράξη αυτό όχι μόνο δεν τηρήθηκε, αλλά αποτέλεσε, αντίθετα, βασικό άξονα της κρατικής πολιτικής. Και σ' αυτή την περίπτωση οι φορείς της κεντρικής εξουσίας προτίμησαν τους τακτικούς ελιγμούς και τις υποχωρήσεις μπροστά σε μία κοινωνική πραγματικότητα που λειτουργούσε με τους δικούς της εξωθεσμικούς κανόνες. Κατά συνέπεια η

76. Γ. Μάουρερ, ό. π. σελ. 646 επόμ.

77. Γ. Μάουρερ, ό. π. σελ. 661.

αναίρεση στην πράξη ορισμένων θεσμοθετημένων κανόνων δικαίου αποτελούσε τον αναγκαίο επαναπροσδιορισμό των Κρατικών στόχων και το παράλληλο μέσο για την επίτευξή τους. Η διάρρηξη των σχέσεων του ένοπλου με το κράτος και το πέρασμα στην παρανομία δε δημιουργούσε σταθερά περιχαρακωμένα πλαίσια συμπεριφοράς και δράσης. Μεταξύ παρανομίας και νομιμότητας υπήρχε ανοικτός διάυλος επικοινωνίας έτσι ώστε η μεταπήδηση από το ένα στρατόπεδο στο άλλο να αποτελεί συχνό φαινόμενο.

Στην προκειμένη περίπτωση ο "παράνομος" μπορούσε να διαπραγματευθεί την επανάκαμψή του στη νομιμότητα αρκεί να εξασφάλιζε αμνηστία και πιθανώς μία καλύτερη θέση στον τακτικό στρατό. Το Κράτος κατέληξε να γίνει το ίδιο συμμετόχο σε τέτοιου είδους διαπραγματεύσεις από την αδυναμία του να περιστείλει το ληστρικό φαινόμενο. Αυτό βέβαια παραπέμπει σε άλλου τύπου πολιτική πρακτική, την παραδοσιακή.

Οι ίδιοι οι φορείς του δυτικοευρωπαϊκού οργανωτικού πνεύματος, αναγκάστηκαν να μετέλθουν παραδοσιακά μέσα για να αντιμετωπίσουν ένα φλέγον πρόβλημα. Στην πραγματικότητα το κράτος καλείται να παίξει το ρόλο του προστάτη, παρέχοντας στον προστατευόμενο πελάτη του επαγγελματική αποκατάσταση και σταθερό μισθό. Αν τα δίκτυα πελατείας - προστασίας κατά το παρελθόν εκφράζονταν με την πυραμιδοειδούς τύπου σχέση καπετάνιος-παληκάρια, το κέντρο βάρους αυτών των σχέσεων μετατέθηκε στα πλαίσια του νέου κράτους προς την θεσμοθετημένη κρατική εξουσία. Αυτού του νέου τύπου η πελατειακή σχέση απέβλεπε σε μία εξωθεσμικού χαρακτήρα ρύθμιση, προς όφελος των θεσμοθετημένων κρατικών λειτουργιών. Αυτή είναι και η αντίφαση που διατρέχει τον πολιτικό βίο στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία και η οποία έχει την εξήγησή της στην εξ αρχής δυσαρμονία, μεταξύ επείσασκτων θεσμικών πλαισίων δυτικού τύπου και προκαπιταλιστικής παραδοσιακής κοινωνίας.

7.Η ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΘΑΝΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Η ποινή του θανάτου καθιερώθηκε με άτυπη διαδικασία από την αρχή της επανάστασης του 1821. Οι οπλαρχηγοί με δική τους πρωτοβουλία τιμωρούσαν με την εσχάτη των ποινών τους "τουρκοπροσκυνημένους" τους "πλιατσικατζήδες", τους "τζιασίτηδες" (κατασκόπους), τους "κιοτήδες" (δειλούς) και γενικά όσους κατά τη γνώμη τους ζημίωναν με οποιοδήποτε τρόπο τον απελευθερωτικό αγώνα. Οι αναθεματικές φράσεις "φωτιά και τσεκούρι", "φούρκα και παλούκι" για τους σκόπιμα αμέτοχους στον αγώνα αυτό, φανερώνει την αποφασιστικότητα των ηγετών για την συνέχιση του ένοπλου αγώνα μέχρι την εθνική αποκατάσταση. Ωστόσο δεν έλλειψαν και οι καθαρά δολοφονικού χαρακτήρα εκτελέσεις ενόπλων και αμάχων, σε εποχές έξαρσης των παθών και εμφύλιων συγκρούσεων που έφεραν τον Αγώνα στα πρόθυρα της ολοκληρωτικής συντριβής.

Η θανατική καταδίκη και εκτέλεση πήραν επίσημη μορφή στην περίπτωση του Γ. Μαυρομιχάλη, ενός από τους δράστες της ανθρωποκτονίας του Καποδίστρια, που εκτελέστηκε, όπως είναι γνωστό στο Παλαμήδι, με τουφεκισμό. Η έκρυθμη κατάσταση που δημιουργήθηκε μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη και συνεχιζόταν και μετά την άφιξη του Όθωνα, οδήγησε την Αντιβασιλεία στην απόφαση να εκδόσει (9 Φεβρουαρίου) ειδική νομοθετική διάταξη με την οποία προβλεπόταν η ποινή του θανάτου για τις ακόλουθες περιπτώσεις :1) Οπλοφορία πολιτών για ανατρεπτικούς σκοπούς, 2) Συμμετοχή "εις ενόπλους ή αόπλους συνωμοσίας ή εταιρίας των οποίων σκοπός ήθελεν είσθαι η διαρπαγή, ο φόνος ή η ερήμωσις ατόμων ή κοινοτήτων", 3) Οργάνωση στρατολογίας χωρίς άδεια της Κυβέρνησης, 4) Ανταπόκριση στη στρατολογία αυτή κάθε ενόπλου ή αόπλου και 5) Διατήρηση ενόπλων σωμάτων από οπλαρχηγούς.

Οι περιπτώσεις αυτές αντικατοπτρίζουν την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί μετά την άφιξη του Οθωνα, όταν οι επαναστατημένοι αντιμετώπιστηκαν από την Αντιβασιλεία με βιαστικά και αψυχολόγητα μέτρα, το κυριότερο των οποίων ήταν η σχεδόν ταυτόχρονη διάλυση των ατάκτων Σωμάτων, γεγονός που οδήγησε σε ολοκληρωτική άρνηση της Κρατικής εξουσίας από χιλιάδες αγωνιστές. Αυτή την άρνηση θέλησε να κάμψει η παραπάνω διάταξη, χωρίς επιτυχία. Έτσι παρατηρήθηκε μεγάλης κλίμακας τροπή προς τη ληστεία, μιάς και δεν υπήρχαν πολλές διέξοδοι επιβίωσης, ιδιαίτερα για όσους αγωνιστές κατάγονταν από αλύτρωτες περιοχές.

Ο νεοεισαχθείς Ποινικός Νόμος, όριζε ότι με θάνατο τιμωρούνταν οι ληστές που είχαν :

1. Εξαναγκάσει με βασανιστήριά τα θύματά τους να τους παραδώσουν κρυμμένα χρήματα ή άλλα αντικείμενα αξίας.
2. Σκοτώσει, φέρει σε κίνδυνο ζωής, ακρωτηριάσει ή προκαλέσει στο θύμα τους αθεράπευτη σωματική ή ψυχική πάθηση και
3. Διαπράξει ληστεία με την απειλή των όπλων.

Με θάνατο τιμωρούνταν ακόμη οι ληστοπειρατές, οι κοινοί δολοφόνοι και βέβαια όσοι περιλαμβάνονταν στην *suí generis* ρύθμιση του 1833 που προαναφέρθηκε. Η ίδια ποινή προβλεπόταν και για μια σειρά στρατιωτικών αδικημάτων που εκδικάζονταν από τα Στρατιωτικά Δικαστήρια, με την διαφορά ότι η εκτέλεση της ποινής για τους στρατιωτικούς πραγματοποιείτο με τουφεκισμό. Για τους ιδιώτες αρχικά προβλεπόταν η εκτέλεση μόνο με γκιλοτίνα ή λαιμητόμο, όπως λεξικογραφήθηκε στα Ελληνικά η χρονολογούμενη από το 1792 εφεύρεση του Γάλλου γιατρού και βουλευτή Ζοζέφ Ινιάς Γκιγιωτέν (Guillotin), που θέλησε με τον τρόπο αυτό να συντομεύεται, για λόγους ανθρωπιστικούς, το μαρτύριο των καταδικαζομένων σε αποκεφαλισμό.

Η λαιμητόμος ονομαζόταν και καρμανιόλα, από το ομώνυμο Γαλλικό επαναστατικό τραγούδι ανωνύμου, (χρονολογούμενο από την εποχή της σύλληψης και φυλάκισης του Λουδοβίκου ΙΣΤ' στον Πύργο των Ναϊτών), που είχε μεγάλη διάδοση κατά την περίοδο της Τρομοκρατίας και τελικά απαγορεύθηκε από τον Ναπολέοντα. Ο Μακρυγιάννης την ονομάζει "τζελατίνα", επηρεασμένος προφανώς από την τουρκική λέξη "τζελάτ" που σημαίνει δήμιος. Ο ίδιος αναφέρεται με ιδιαίτερη αποστροφή για το ξενόφερτο αυτό μέσο εκτέλεσης. Μάλιστα σε σημείο των γραπτών του τη χαρακτηρίζει με διάθεση τραγικής ειρωνίας "...κοπίδι όπου ήφεραν οι φωτισμένοι άνθρωποι της Ευρώπης να κόψουν τους άγριους Έλληνες.." ⁷⁸

Ο άγνωστος στην Ελλάδα και ανατριχιαστικός αυτός τρόπος εκτέλεσης, ήταν επόμενο να προκαλεί δυναμικές αντιδράσεις τόσο από τους μελλοθανάτους, όσο και από το συγκεντρωμένο πλήθος. Οι Βαυαροί βέβαια πίστευαν πως με αυτό τον τρόπο θα επετύγχαναν να τρομοκρατήσουν τους

78. Στρατηγός Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό.π. σελ. 242.

ληστές λόγω του ψυχολογικού επηρεασμού που οπωσδήποτε θα ασκούσε στις μάζες το συγκεκριμένο "μηχάνημα", το οποίο ήταν τελείως άγνωστο στην Ελλάδα εκείνη την εποχή. Αρχικά μάλιστα προσέλαβαν δήμιο από τη Μασσαλία με δύο βοηθούς από τους οποίους ο ένας ήταν Ιταλός και ο άλλος Σλαύος.

Οι λεπτομέρειες εκφορτώσεως της λαιμητόμου στο λιμάνι του Μεσολογγίου της αποβιβάσεως, της εχθρικής υποδοχής του δημίου και της ομαδικής εκτελέσεως οκτώ καταδικασμένων, είναι δραματικές. Ο Μάουρερ παραδέχεται, ότι επρόκειτο για "ανατριχιαστική περίπτωση" που ανάγκασε την Κυβέρνηση να εκδόσει Διάταγμα σύμφωνα με το οποίο "καμιά θανατική ποινή δεν θα επιτρεπόταν ...εαν προηγουμένως δεν υπήρχε αυτεπάγγελτη αναφορά του Εισαγγελέα ..." προς ενημέρωση της Κυβέρνησης και εκτίμηση των λόγων απονομής χάριτος⁷⁹.

Επιπλέον, για να συντομεύονται οι εκτελέσεις και να αποφεύγονται οι αντιδράσεις αυτές, το Υπουργείο Δικαιοσύνης όριζε με εγκύκλιό του ότι ο δήμιος μετά την παραλαβή του μελλοθανάτου "ενεργεί τα περαιτέρω με την μεγαλύτεραν ταχύτητα και ευστοχίαν". Ο δήμιος αστοχούσε όταν ο μελλοθάνατος πρόβαλλε αντίσταση, πολλές φορές ακόμη και για να αναβληθεί η εκτέλεση και να πραγματοποιηθεί με τουφεκισμό. Σε δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής είναι καταχωρημένα τέτοιου είδους περιστατικά, με χαρακτηριστικότερο αυτό που έλαβε χώρα την 19.11.1841.

Την παραπάνω ημερομηνία, στο Φάληρο, είχε στηθεί η λαιμητόμος για την εκτέλεση δύο καταδίκων. Από το πρωί ένας λόχος στρατού και χωροφυλακής φρουρούσαν την μακάβρια συσκευή, το δήμιο και το βοηθό του. Όταν τελικά έφτασαν στο σημείο οι δύο καταδικασθέντες συνοδευόμενοι από έφιππο απόσπασμα Χωροφυλάκων, εκπροσώπους των αρχών και ιερέα, ο δήμιος - κατάδικος και ο ίδιος -, εκβιάζοντας την κατάσταση ζήτησε γραπτές εγγυήσεις για άδεια αναχώρησης στο εξωτερικό και καταβολή μεγάλης χρηματικής αμοιβής. Μπροστά στον κίνδυνο να δημιουργηθούν έκτροπα από το συγκεντρωμένο πλήθος οι αρχές προσανατολίζονταν να αποδεχθούν τις αξιώσεις του δημίου, αλλά η ένταση του πλήθους που κορυφώθηκε όταν ο πρώτος κατάδικος αρνήθηκε να οδηγηθεί στο ικρίωμα προβάλλοντας σθεναρή αντίσταση, οδήγησε σε ματαίωση της εκτέλεσης, που πραγματοποιήθηκε τρείς ημέρες αργότερα στο ίδιο μέρος με τουφεκισμό "κατά επιθυμίαν των φονευθέντων"⁸⁰.

79. Γ. Μάουρερ, ό.π. σελ. 609.

80. Βλ. Εφημ. *Ζέφυρος* φ. 73/22.11.1841.

Οι κατατομήσεις καταδίκων αποτελούσαν τον κανόνα και τα έγγραφα της εποχής μας δίνουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά μ' αυτές, τα εμπόδια που κάθε φορά προέβαλαν οι δήμιοι ή οι συγγενείς των καταδίκων, αλλά και τις αντικειμενικές αδυναμίες που προέκυπταν από την παραλαβή των κρατουμένων και την μεταγωγή τους στον τόπο της εκτέλεσης, μέχρι την τελική επιβολή της ποινής.

Πληροφορούμαστε λοιπόν⁸¹ ότι στις 25 Ιουλίου 1846, το Υπουργείο Στρατιωτικών διέταξε το Φρουραρχείο Ναυπλίου να αναζητήσει τη μοναδική - όπως φαίνεται - λαιμητόμο, που βρισκόταν, σύμφωνα με τις πληροφορίες του, στο εκεί οπλοστάσιο. Το Φρουραρχείο απάντησε ότι η συσκευή παραδόθηκε τον Οκτώβριο του 1843 στην αποθήκη υλικού της φρουράς του Ρίου, κατόπιν εγγράφου του Εισαγγελέα Μεσολογγίου. Στις 8 Αυγούστου 1846 ο Φρούραρχος Ναυπλίου υποστράτηγος Αλμέϊδα, πληροφορούσε τον Υπουργό Στρατιωτικών, ότι η λαιμητόμος βρέθηκε, επισκευάστηκε και παραδόθηκε στον Εισαγγελέα Εφετών Ναυπλίου. Στις 17 Σεπτεμβρίου 1846, η λαιμητόμος συνοδευόμενη από δύο δημίους μεταφέρθηκε με το πολεμικό πλοίο "Ναυτίλος" στον Πειραιά, όπου θα πραγματοποιείτο η εκτέλεση τεσσάρων καταδίκων "φονέων του Καπούδα" όπως σημειώνεται στην σχετική αναφορά της Μοιραρχίας Αργολιδοκορινθίας προς το Αρχηγείο Χωροφυλακής. Στην ίδια αναφορά εκφράζονταν επιφυλάξεις περί του αν οι δήμιοι θα εκτελούσαν την κατατόμηση επειδή πριν από λίγες ημέρες είχαν αποπειραθεί να αποδράσουν από το "επιθαλάσσιον φρούριον της Ναυπλίας" δηλ. το Μπούρτζι όπου λειτουργούσαν φυλακές.

Ο Υπουργός Δικαιοσύνης Ιωάννης Κωλλέτης, που ενημερώθηκε σχετικά, σε έγγραφό του προς το Υπ. Στρατιωτικών, παρατηρούσε ότι οι δήμιοι "είναι ενδεχόμενον να δειλιάσωσιν ή άλλως να επιφέρωσιν κατά τη στιγμή της εκτελέσεως δυσκολίας". Για να αντιμετωπιστεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο συνιστούσε να γίνει η εκτέλεση με τουφεκισμό, σύμφωνα με τον από 28.1.1846 Νόμο. Στις 14 Οκτωβρίου 1846, το Αρχηγείο της Χωροφυλακής, υπέβαλε στο Υπουργείο Στρατιωτικών μακροσκελέστατη αίτηση του Εισαγγελέα Εφετών Αθηνών, για τη λήψη των απαραίτητων μέτρων κατά την εκτέλεση της θανατικής ποινής άλλων τεσσάρων καταδίκων.

81. Βλ. Γ. Α. Κ. Οθων. Αρχείο, Υπ. Εσωτερικών Φ. 161

Αυτοί ήταν ο Χριστόφορος Γεροντίδης, δράστης ανθρωποκτονίας στην Χαλκίδα και οι Ιωάννης Παπαδιώτης, Γεώργιος Μπαλαμούτης και Γεώργιος Καρακάζης, δράστες ανθρωποκτονίας του Α. Πετσάλη στο χωριό Βιστρίτσα Ιστιαίας. Πρέπει να σημειωθεί, ότι οι εκτελέσεις των καταδικασθέντων για ανθρωποκτονία (φόνος, σύμφωνα με το Ποινικό Δίκαιο της εποχής), πραγματοποιούνται στον τόπο που είχε τελεσθεί η εγκληματική πράξη, προφανώς για παραδειγματισμό και ταυτόχρονη ικανοποίηση των συγγενών του θύματος προς αποφυγή αντεκδικήσεων.

Οι τέσσερις κατάδικοι θα μεταγονταν από τις Φυλακές της Σύρου και του Ναυπλίου στη Χαλκίδα, μέσω Πειραιά με πολεμικό πλοίο, το οποίο θα μετέφερε επίσης τη λαιμητόμο, τους δημίους και τη συνοδευτική δύναμη ενισχυμένης Ενωμοτίας Χωροφυλάκων με επικεφαλής αξιωματικό. Σύμφωνα πάντα με την Εισαγγελική αίτηση, ο αξιωματικός αυτός φθάνοντας στη Χαλκίδα, θα συνεργαζόταν με τους εκεί Εισαγγελέα, Γραμματέα της Νομαρχίας, Διοικητή της Μοιραρχίας και Φρούραρχο. Ο τελευταίος θα αναλάμβανε "την κυρίως διεύθυνσιν και ανωτέραν στρατιωτικήν επιτήρησιν" και για το σκοπό αυτό έπρεπε να συνεννοηθεί έγκαιρα με το Υπ. Στρατιωτικών, ώστε να βρεθεί η απαραίτητη στρατιωτική δύναμη στους τόπους εκτέλεσης και ιδίως στη Βιστρίτσα, όπου οι μελλοθάνατοι ως ντόπιοι, "είχον πολλούς συγγενείς ή και ισχυρούς τινάς προστάτας, μέλλοντας ίσως να καταβάλλωσι πάσαν προσπάθεια προς απόδρασιν αυτών ή εις το να ματαιώσωσιν άλλως την εκτέλεσιν".

Για να προληφθούν όλα αυτά, αλλά και ενδεχόμενη απροθυμία των δημίων στην εκτέλεση του θλιβερού τους έργου, ο Εισαγγελέας ζητούσε να υπάρχει διαθέσιμο εκτελεστικό απόσπασμα το οποίο θα αναλάμβανε την διατουφεκισμού εκτέλεση. Στην προσπάθειά του να προλάβει κάθε απρόοπτο, θεωρούσε πιθανό να μην παρέξουν οι τοπικές αρχές της Βιστρίτσας την αναγκαία συνδρομή με την διάθεση εργατών για το άνοιγμα των λάκκων, αχθοφόρων και γενικά βοηθητικού προσωπικού, γι αυτό θα έπρεπε να προβλεφθεί έγκαιρα η αντιμετώπιση τυχόν παρομοίων εμποδίων, από τον αρχηγό της στρατιωτικής δύναμης, τον Εισαγγελέα και τον Γραμματέα της Νομαρχίας.

Με το ίδιο πνεύμα είναι διατυπωμένες και οι διαταγές του Υπ. Στρατιωτικών, προς το Φρουραγείο Χαλκίδας και το Αρχηγείο Χωροφυλακής. Όμοιες εντολές δόθηκαν στον Υπομοίραρχο Ιωάννη Γούση που ορίστηκε επικεφαλής της συνοδείας. Ο ίδιος θα μετέφερε τα έγγραφα με τις επιμέρους οδηγίες/εντολές στις Αρχές της Χαλκίδας. Στον εν λόγω αξιωματικό διευκρινιζόταν ειδικά, ότι θα παρουσίαζε στο Φρούραρχο Χαλκίδας τη διαταγή

για τη συγκρότηση εκτελεστικού αποσπάσματος, μόνο στην περίπτωση που οι δήμιοι, θα πρόβαλλαν άρνηση. Με τον τρόπο αυτό -τονιζόταν στη διαταγή- θα γινόταν οπωσδήποτε η εκτέλεσή "χάριν της αξιοπρεπείας της Κυβερνήσεως και προς εκτέλεσιν του περί θανατικής ποινής νόμου". Σε εφαρμογή των διαταγών οι δήμιοι οδηγήθηκαν στην Αθήνα και τέθηκαν κάτω από τη φρουρή της Μοιραρχίας της Πρωτεύουσας. Καθώς το πλοίο με τους καταδίκους αργούσε να φθάσει στον Πειραιά, οι τραγικοί εκείνοι εκτελεστές της φοβερότερης απαίτησης του νόμου, δημιουργούσαν σοβαρά προβλήματα στη φρουρά.

Ο Μοίραρχος Νικόλαος Τζαλακώστας σε αναφορά του προς το Αρχηγείο Χωροφυλακής (16.10.1846), ανάμεσα στα άλλα έγραφε ότι οι δήμιοι "κατήντησαν ανοικονόμητοι (δηλ. ενοχλητικοί) εις τοιούτον βαθμόν, ώστε οι φυλλάτοντες αυτούς χωροφύλακες, μας κάμνουν καθημερινώς παράπονα, μη ευχαριστούμενοι να μένωσι με αυτούς, διότι τους απειλούν συνεχώς ότι θα προξενήσουν θόρυβον και άλλα τοιαύτα". Στη συνέχεια εξηγούσε ότι η κύρια απαίτηση των δημίων ήταν να τους επιτραπεί να περιφέρονται στην πόλη ημέρα και νύκτα, "να εισέρχονται εις τα καφενεία και άλλαι απαιτήσεις, αι οποίαι αν πραγματοποιηθούν, θα γεννηθούν μεγάλα σκάνδαλα".

Ο Τζαλακώστας, αγνοώντας ότι οι δήμιοι προορίζονταν για την Χαλκίδα, πρότεινε να μεταχθούν στην Ευβοϊκή πρωτεύουσα ή στο Ναύπλιο και συγκεκριμένα στο Μπούρτζι. Η περαιτέρω επιτήρησις αυτών -κατέληγε στην αναφορά του - από μέρους της Χωροφυλακής, προσβάλλει οπωσδήποτε την υπόληψιν της δια λόγους τους οποίους επισήμως δεν δυνάμεθα να εκθέσωμεν". Το Αρχηγείο της Χωροφυλακής συμφώνησε με τον αναφέροντα αξιωματικό και ζήτησε από το Υπουργείο Στρατιωτικών την εξεύρεση λύσης. Το Υπουργείο αρκέστηκε να απαντήσει, ότι μετά από τις εκτελέσεις στην Εύβοια, οι δήμιοι θα μετάγονταν στο Μπούρτζι, ενώ η λαιμητόμος θα παραδινόταν στο Οπλοστάσιο του Ναυπλίου.

Την 6 Νοεμβρίου, πραγματοποιήθηκε η εκτέλεση του Γεροντίδη "εν τάξει χωρίς να ακολουθήσει η παραμικρά δυσκολία ή ταραχή, μολονότι ήταν πλήθος λαού συνηθροισμένο", όπως ανέφερε ο διοικητής της Μοιραρχίας Εύβοιας Νικ. Φιλάρετος. Σύμφωνα με την ίδια αναφορά, ο Εισαγγελέας Χαλκίδας έδωσε εντολή να αποπλεύσει αμέσως για τους Ωρεούς το πολεμικό πλοίο "Μυκάλη" για να μεταφέρει εκεί τη λαιμητόμο, τους δημίους, τους λοιπούς μελλοθανάτους και τη συνοδευτική δύναμη. Η μεγάλη κακοκαιρία εμπόδισε το πλοίο να αναχωρήσει αμέσως και τελικά ο απόπλους πραγματοποιήθηκε μετά από 7 ημέρες.

Στις 15 Νοεμβρίου οι θανατοποινίτες κατατομήθηκαν στη Βιστρίτσα "με όλην την τάξιν και ησυχίαν, παρευρεθέντες μάλιστα και κάτοικοι των διαφόρων χωρίων της επαρχίας Ξηροχωρίου", όπως έγραφε σε αναφορά του προς το Υπουργείο Στρατιωτικών ο Λοχαγός Ι. Παρίσης. Τον Δεκέμβριο του 1846 οι δήμιοι και η λαιμητόμος βρίσκονταν στη Χαλκίδα. Στις 20 Δεκεμβρίου ο διοικητής της Χωροφυλακής, Υπομοίραρχος Γούσης, ανέφερε στα Υπουργεία Στρατιωτικών και Δικαιοσύνης ότι οι δήμιοι του δημιουργούσαν σοβαρά προβλήματα. Συγκεκριμένα ζητούσαν επίμονα να μην διανυκτερεύουν στο πολεμικό πλοίο που τους είχε μεταφέρει στην πόλη, αλλά να εγκατασταθούν σε σπίτι νοικιασμένο με δικά τους έξοδα και να κινούνται στη Χαλκίδα χωρίς στρατιωτική συνοδεία. Στην αναφορά αφήνονται υπόνοιες ακόμη και για προσπάθεια δωροδοκίας από μέρους τους, φυλάκων των Φυλακών ή στρατιωτών, με σκοπό την απόδραση κάποιου φυλακισμένου.

Οι δήμιοι μονοπωλώντας το άχαρο "επάγγελμά" τους και συγχρόνως εκμεταλλευόμενοι την Κρατική αδυναμία και αδιαφορία, είχαν φθάσει στο σημείο να οπλοφορούν ανεμπόδια, να επιζητούν ταραχές, να πυροβολούν και να εκφράζονται με θράσος ακόμη και εντός των Στρατώνων όπου κάθε φορά διέμεναν, να μεταβαίνουν "εις τα χαμαιτυπεία, εις τα καφενεία και εις τα οινοπωλεία, οι δε χωροφύλακες συνοδοί, αναγκάζονταν να τους περιμένουν" όπως χαρακτηριστικά περιγράφεται σε αναφορά της εποχής. Από μια αναφορά των δημίων που υποβλήθηκε στο Υπουργείο Στρατιωτικών το έτος 1847⁸², μαθαίνουμε ότι ονομάζονταν Βασίλειος Αγγελάτος και Δημήτριος Καζάσης. Με την αναφορά τους αυτή ζητούσαν να οριστεί τρόπος "σταθεράς" διαμονής στην Αθήνα ή στο Ναύπλιο για να εγκατασταθούν με τις συζύγους τους.

Ο Υπουργός Στρατιωτικών Ρήγας Παλαμήδης, αποφάνθηκε ότι οι δήμιοι πρέπει να παραμένουν στο Μπούρτζι και να εγκαταστήσουν εκεί τις γυναίκες τους, εξηγώντας ότι αν αφήνονταν ελεύθεροι αυτό θα ήταν επικίνδυνο γι αυτούς. Την ίδια γνώμη διατύπωσαν ο Υπουργός Εσωτερικών Ι. Κωλέττης και ο Εισαγγελέας Ναυπλίου. Στις 30 Απριλίου 1847, δόθηκε εντολή στο Φρουραρχείο Ναυπλίου, να επιτρέψει στους δημίους να εγκαταστήσουν τις γυναίκες τους στο Μπούρτζι και να τους παραχωρήσει τα απαραίτητα καταλύματα. Λίγες ημέρες αργότερα, ο Εισαγγελέας Εφετών Ναυπλίου, έχοντας -όπως φαίνεται- δεχθεί σχετικά παράπονα, ζήτησε από το εκεί Φρουραρχείο να διατάξει τη στρατιωτική φρουρά στο Μπούρτζι, ώστε να μεταχειρίζεται τους δημίους "με την επιείκειαν την οποίαν απαιτεί η θέσις των".

Πολλές εκτελέσεις στη λαιμητόμο έγιναν κατά τα έτη 1848-1860, όταν η ληστρική δράση συνεχίστηκε με αυξανόμενη ένταση, προκειμένου αυτή να κατασταλεί. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον Δεκέμβριο του 1858 μέσα σε μιά

εβδομάδα στην Αθήνα και τα Μέγαρα, εκτελέσθηκαν πέντε και έξι ληστές αντίστοιχα.

Με το νόμο ΒΝΘ του 1892, με λαιμητόμο πραγματοποιούντο οι εκτελέσεις όσων καταδικάζονταν σε θάνατο από τα κοινά ποινικά Δικαστήρια και με τουφεκισμό, όσων καταδικάζονταν από τα Στρατοδικεία, Ενώ από το έτος 1917 όλες οι εκτελέσεις, αποφασίσθηκε να εκτελούνται με τουφεκισμό, παρ' ότι ουσιαστικά η λαιμητόμος είχε τεθεί σε αχρησία από το έτος 1913.

82. Γ. Α. Κ. Οθων. Αρχείο, Υπ. Στρατιωτικών Φ. 160.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΡΙΑ ΣΩΜΑΤΑ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΣΗΜΑΣΙΑ.

1.- ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΦΑΛΑΓΓΑ

Στις 18(30) Σεπτεμβρίου 1835 εκδόθηκαν δύο διατάγματα⁸¹ με τα οποία προβλεπόταν η σύσταση και η οργάνωση ενός νέου στρατιωτικού σώματος, της Φάλαγγας. Το πρώτο από τα διατάγματα αυτά αναφερόταν γενικά στην ίδρυση της Φάλαγγας, χωρίς να υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του νέου σώματος. Στην εισαγωγική παράγραφο του διατάγματος η ίδρυση της Φάλαγγας, δικαιολογείται ως δείγμα της Βασιλικής εύνοιας και της ευγνωμοσύνης της Πατρίδος "εις τους γενναίους άνδρες, οίτινες εχρησίμευσαν ως οδηγοί των συστρατιωτών των εις τον υπέρ της Ελληνικής ανεξαρτησίας ένδοξον αγώνα και δια να δώσωμεν ευκαιρίαν να διαπρέψωσιν εις την φωνήν του Βασιλέως των, δια νέων εκδουλεύσεων, έχοντες υπ' όψιν την οικονομικήν κατάστασιν του Βασιλείου".

Από τα προαναγραφόμενα προκύπτει ότι το κράτος επεδίωξε να παίξει προστατευτικό ρόλο έναντι των αγωνιστών του 1821, προσπαθώντας να δώσει κάποια λύση στο μεγάλο πρόβλημα που είχε αρχίσει να απασχολεί έντονα τις κυβερνήσεις από το 1833 και συνίστατο στην αποκατάσταση των ανεπάγγελτων και ενδεών αγωνιστών. Η ένταξη σε στρατιωτικό σώμα όσων κατείχαν μόνο τη γνώση της πολεμικής τέχνης έστω και με τον παραδοσιακό και άτακτο τρόπο, φαινόταν να αποτελεί τη μόνη διέξοδο για τους παλαιούς αγωνιστές, αλλά και ένα στήριγμα της νέας εξουσιαστικής αρχής. Οι "εκδουλεύσεις", προς το θρόνο αυτή τη φορά, θα λειτουργούσαν ως μηχανισμός ενσωμάτωσης στις κρατικές λειτουργίες και θα τους απομάκρυνε από πιθανές αντικυβερνητικές εκτροπές που ήταν ήδη μια πραγματικότητα στο διετή βίο του κράτους. Η επισήμανση περί της οικονομικής κατάστασης του Βασιλείου, αποτελούσε υπαινικτική αναφορά στα πενιχρά οικονομικά του κράτους και ουσιαστικά επεσήμαινε τις περιορισμένες δυνατότητες πλήρους αποκατάστασης και απορρόφησης των αγωνιστών.

Στο δεύτερο διάταγμα, "περί της Ελληνικής Φάλαγγος", προβλεπόταν να αρχίσει αμέσως ο σχηματισμός της Φάλαγγος και ακολουθούσαν οι επιμέρους διατάξεις που καθόριζαν τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας, ενώ προσδιοριζόταν και ο χαρακτήρας του σώματος. Έτσι στο δεύτερο άρθρο επισημαίνεται ο τιμητικός χαρακτήρας της Φάλαγγας και για να τονισθεί αυτό προβλεπόταν στο ίδιο άρθρο, ότι "η Ελληνική Φάλαγξ και τα αποσπάσματα

81. Φ. Ε. Κ. τ. 6 και 12 της 18-9-1835 και 11-10-1835

αυτής κατέχουν εις όλας τας στρατιωτικές πομπάς τον πρώτον τόπον και μάλιστα βαδίζουν εγγύτατα Ημών, όταν εμφανιζόμεθα αυτοπροσώπως".

Η αντικατάσταση της παραδοσιακής φουστανέλας από τα "στενά", όπως χλευαστικά αποκαλούσαν οι Έλληνες την, ευρωπαϊκής προέλευσης, ενδυμασία που ήθελαν να επιβάλλουν οι Βαυαροί στον τακτικό στρατό, αποτέλεσε σημείο έντονης αντιπαράθεσης και κριτικής από το σύνολο σχεδόν των Ελλήνων στρατιωτικών. Η απέχθεια που προκαλούσε η ευρωπαϊκή ενδυμασία δημιουργούσε πολλά προσκόμματα στην εφαρμογή της στρατιωτικής πολιτικής. Έτσι στο ιδρυτικό διάταγμα "περί Φάλαγγος" παρακάμπτεται σκόπιμα αυτό το πρόβλημα και προκρίνεται η λύση υπέρ της παραδοσιακής φουστανέλας. Ακόμη και ο οπλισμός που προβλεπόταν, ήταν ο παραδοσιακός "προς ανάμνησιν των ενδόξων ημερών του υπέρ της ανεξαρτησίας αγώνος", με μόνη υπόμνηση να ληφθεί μέριμνα για το ομοιόμορφο του οπλισμού των Τετραρχιών.

Από τα παραπάνω μπορεί να συναχθεί ένα ακόμη συμπέρασμα για τους σκοπούς που επέβαλαν την ίδρυση της Φάλαγγας και οι οποίοι δεν σχετίζονται τόσο με στρατιωτικούς λόγους όσο περισσότερο με κοινωνικούς και πολιτικούς. Ως προνομιακή μεταχείριση απέναντι στους Φαλαγγίτες μπορεί ακόμη να θεωρηθεί η ρύθμιση που γινόταν βάσει του άρ. 31 του Διατάγματος, σύμφωνα με την οποία οι ιδιοκτήτες (είτε εκείνοι που είχαν σπίτι ή κτήμα ή εκείνοι που επρόκειτο στο εγγύς μέλλον να προικοδοτηθούν) καθώς και οι νυμφευόμενοι, τοποθετούνταν σε Τετραρχίες που έδρευαν κοντά στις εστίες τους.

Ερωτηματικά πάντως δημιουργεί το δεύτερο εδάφιο του ίδιου άρθρου, καθώς εξαιρούνται αυτής της προνομιακής μεταχειρίσεως όσοι στις 25 Ιανουαρίου 1835 "δεν είχαν τελειώσει το 25ον έτος της ηλικίας των". Η απορία που δημιουργείται έγκειται στο ότι οι εξαιρούμενοι των ευεργεσιών της Φάλαγγας, αν λάβουμε ως χρόνο λήξης του Αγώνα το 1828, κατά την Επανάσταση δεν υπερέβαιναν το 18ο έτος της ηλικίας τους και φαίνεται παράδοξο να αποτελούσαν τους "οδηγούς των συστρατιωτών των" όπως όριζε το ιδρυτικό της Φάλαγγας διάταγμα. Η σβλεψία αυτή του νομοθέτη – αν την θεωρήσουμε ως τέτοια – άφηνε κάποια περιθώρια καταχρηστικών διορισμών στη Φάλαγγα και ίσως αδικιών.

Σε μία συζήτηση στη Γερουσία το 1856, "περί Φαλαγγιτών", ο γερουσιαστής Κων/νος Μαγγίνας υποστηρίζει ότι "η αξιοπρέπεια των σωμάτων ελαττούται και εκμηδενίζεται όταν συγκαταλέγονται εν αυτοίς πρόσωπα παρ' αξίαν και δυστυχώς τούτο έλαβε χώραν εις το σώμα της Φάλαγγος. Ο σκοπός της συστάσεως του σώματος τούτου ήτο δια να συμπεριλάβει τους αξιωματικούς του αγώνος, αλλά οι εισχωρήσασαι καταχρήσεις έκαμαν ώστε να

είναι φαλαγγίται και άνθρωποι οίτινες δεν ήσαν γεννημένοι κατά την επανάστασιν και υποκόμοι, ίσως και μάγειροι"⁸⁴.

Για να καταταγεί κάποιος στη Φάλαγγα θα έπρεπε να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις όπως να έχει διαπρέψει με τη συμμετοχή του στην επανάσταση ως αξιωματικός του στρατού ή του ναυτικού, να έχει επιδείξει "τιμιωτάτην" διαγωγή και να έχει αναγνωρισθεί επίσημα ότι διαθέτει τα παραπάνω προσόντα. Δυνατότητα κατάταξης είχαν ακόμη όσοι είχαν διορισθεί σε πολιτικές ή στρατιωτικές θέσεις, εφ' όσον διέθεταν τις ιδιότητες που καθόριζε ο νόμος και προηγουμένως είχαν παραιτηθεί των θέσεων που κατείχαν. Ακόμη κατατάσσονταν όσοι ανήκαν στον επισταθμεύοντα στην Τρίπολη λόχο των αξιωματικών και στο λόχο των Ηπειροσουλιωτών. Τον προηγούμενο χρόνο η Αντιβασιλεία, επιδιώκοντας κυρίως να αμβλύνει τη δυσανεξία από την εφαρμοζόμενη στρατιωτική πολιτική και να ενισχύσει κάπως οικονομικά ορισμένους αξιωματικούς του Αγώνα, είχε συγκροτήσει δύο μικρούς εφεδρικούς λόχους, που αποτελούντο ο ένας από Πελοποννησίους και ο άλλος από Ηπειροσουλιώτες. Για τους τελευταίους πρέπει να σημειωθεί ότι έτυχαν ιδιαίτερης προνομιακής μεταχειρίσεως.

Οι λόγοι που υπαγόρευαν μία τέτοια τακτική ανάγονταν στο γεγονός ότι υπήρχε μεγάλος αριθμός Σουλιωτών που είχαν προσφέρει υπηρεσίες στον Αγώνα και τώρα παρέμεναν χωρίς ιδιαίτερη πατρίδα, στέγη και κάποια απασχόληση, αλλά κυρίως στο ότι ήταν ευκολότερη η επιτυχία ενσωμάτωσής τους στον κρατικό μηχανισμό με την παροχή υπηρεσιών προς τον θρόνο, δεδομένου μάλιστα ότι δεν διαπνέονταν από έντονο τοπικιστικό πνεύμα και δεν είχαν την αρματολική παράδοση των γηγενών οπλαρχηγών. Έτσι μειωνόταν ο κίνδυνος να "φατριασθούν" ή να ενταχθούν σε κάποιο πελατικό σύστημα, δημιουργώντας εμπόδια στην κεντρική εξουσία⁸⁵.

Από το άρθρο 3 το οποίο ήταν και το βασικό που αφορούσε τις προϋποθέσεις κατάταξης στη Φάλαγγα, συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι Βαυαροί επεδίωκαν μέσω της συστάσεως της Φάλαγγας να εμπεδώσουν την στρατιωτική πειθαρχία και την τάξη, επιβραβεύοντας την νομιμόφρονα διαγωγή. Και τούτο επειδή απαιτούσε από τους υποψηφίους για κατάταξη να έχουν επιδείξει "εις πάσαν περίστασιν τιμιωτάτην διαγωγή". Ως τέτοια διαγωγή δεν χαρακτηριζόταν βέβαια η αποχή από τις εμφύλιες διαμάχες του Αγώνα ή της μετακαποδιστριακής περιόδου, οπότε αποκλείονταν συλλήβδην οι

84. Βλ. *πρακτικά Γερουσίας*, συνεδρ. 8/10/1856 "περί φαλαγγιτών", σελ. 1209.

85. Την ίδια τακτική - απέναντι στους ετερόχθονες Σουλιώτες - είχε εφαρμόσει και ο Καποδίστριας. Βλ. Σ. Παπαγεωργίου, *ό. π.* σελ. 84.

αξιωματικοί, αλλά την επίδειξη νομιμόφρονος πνεύματος και διαγωγής μετά το 1833 και την εγκαθίδρυση της Αντιβασιλείας.

Με άλλα λόγια την αποχή από ενέργειες που στρέφονταν κατά του νέου καθεστώτος και που είχαν αρχίσει να εμφανίζονται λίγους μόνο μήνες μετά την άφιξη των Βαυαρών. Ωστόσο η επιτυχία της πρακτικής εφαρμογής αυτής της προϋπόθεσης ήταν αμφίβολη. Εκτός του ότι κάτι τέτοιο ήταν δυσαπόδεικτο, λόγω της διατηρήσεως διαβλητών και υποκειμενικών κριτηρίων αξιολόγησης και κρίσεων, όπου η απόσπαση της εύνοιας από τους νεοπαγείς κρατικούς φορείς γινόταν αυτοσκοπός, προκειμένου να εξασφαλισθεί η κοινωνική ανέλιξη σε βάρος κάποιων άλλων, με το να επιδιώκει ο νομοθέτης τον αποκλεισμό όσων μέχρι εκείνη τη στιγμή είχαν εμπλακεί σε ενέργειες στρεφόμενες κατά της θεσμοθετημένης εξουσίας, ήταν σαν να παραβλέπει το γεγονός ότι η ένταξη αυτών ακριβώς των στοιχείων εξασφάλιζε την ενσωμάτωσή τους και πιθανότατα την πειθαρχημένη πλέον διαγωγή τους.

Επιπλέον η απόδειξη της συμμετοχής στην Επανάσταση με την κατοχή "νομίμων διπλωμάτων" υποχρέωνε τους πρώην αγωνιστές να επανακάμψουν στους παραδοσιακούς τους ηγέτες καπετάνιους, τους μόνους νομιμοποιημένους για να τα παράσχουν. Η τακτική αυτή όμως συντηρούσε την πελατειακή σχέση καπετάνιων - παληκαριών, έθετε σε δοκιμασία τη συστηματική προσπάθεια εμπέδωσης της πειθαρχίας στο σώμα και τελικά οδηγούσε στην δυσπιστία και την έκφραση παραπόνων από όσους ένιωθαν αδικημένοι για τους διορισμούς στη Φάλαγγα.

Ο Μακρυγιάννης που αποτελούσε μέλος της επιτροπής αξιολόγησης αναφέρει στα κείμενά του : "Οι αγωνισταί αδικήθηκαν από την πρώτη επιτροπή ... Τότε διορίζουν τον γκενεράλ Τζούρτζη πρόεδρον μιάς επιτροπής, μέλη τον Κριτζώτη, τον Νικήτα, τον Τζαβέλα, τον Ομορφόπουλον κ' εμένα... Τότε όσους ήταν άξιοι δια παλούκι, όλους τους ληστάς, τους σύναξε ο Γρίβας και προστάζει ο Κατζιλέρης ο Αρμασπέρηςνα τους κάμωμεν αξιωματικούς. Ο σύντροφός μου ο γκενεράλ Τζούρτζης ήτ'αν έτοιμος. Εγώ τους είπα "Τα χέρια μου και τα δυό να τα κόψετε, υπογραφή δεν βάνω να βαθμολογήσω ληστάς..."^{86,87}.

86. Ι. Μακρυγιάννης, ό.π. σελ.252-254.

87. Ο **Ρίχαρντ Τζώρτζ**, Άγγλος Αντιστράτηγος, έλαβε μέρος στην Ελληνική Επανάσταση (εκστρατείες Αττικής και Δυτικής Ελλάδας από το 1827 έως το 1829) και υπηρέτησε τόσο το Καποδιστριακό καθεστώς, όσο και το Οθωνικό. Αντιστράτηγος έγινε στις 3 Οκτωβρίου του 1833, ενώ τον Ιανουάριο του 1835 διορίσθηκε Αρχηγός των στρατευμάτων της Στερεάς. Με το διάταγμα της 10 Ιουνίου έγινε Γραμματέας της Επικράτειας επί των Στρατιωτικών και στις 28 Οκτωβρίου 1836 Γενικός Επιθεωρητής του Στρατού. Τον Ιανουάριο του 1844 γίνεται Γερουσιαστής για να παραιτηθεί απ' αυτό το αξίωμα τον επόμενο χρόνο. Στις 10 Φεβρουαρίου του 1854 πήρε το βαθμό του Στρατηγού. Πέθανε το 1873 έχοντας χρηματίσει και αρχηγός του επιτελείου του στρατού επί Γεωργίου Α'. (Βλ. *χειρόγραφα Αρχεία Εθνικής Βιβλιοθήκης ΒΒΙ3*).

Την επιτροπή αποτελούσαν οι :Ρίχαρντ Τζώρτζ (πρόεδρος), Νικήτας Σταματελόπουλος, Διονύσιος Ευμορφόπουλος, Ιωάννης Μακρυγιάννης, Νικόλαος Κριεζώτης και Κίτσος Ήζαβέλλας. Επρόκειτο για επιτροπή από στρατιωτικούς με χαρακτήρα διακομματικό. Ο Τζώρτζ εκπροσωπούσε το Αγγλικό κόμμα, οι Μακρυγιάννης και Κριεζώτης το Γαλλικό, ενώ οι υπόλοιποι υποστήριζαν το Ρωσικό. Επιπλέον η σύνθεση της επιτροπής, φανερώνει και μία αντιπροσώπευση των γεωγραφικών διαμερισμάτων, καθώς ο Μακρυγιάννης και ο Κριεζώτης ήταν Ρουμελιώτες, ο Σταματελόπουλος Πελοποννήσιος, ενώ τους ετερόχθονες Επτανησίους και Σουλιώτες αντιπροσώπευαν οι Ευμορφόπουλος και Ήζαβέλλας αντίστοιχα.

Ήταν η περίοδος της αρχιγραμματείας ή αρχικαγκελαρίας του Άρμανσπεργκ (Ιούνιος 1835 - Φεβρουάριος 1837), ο οποίος στην προσπάθειά του να δημιουργήσει πολιτικά ερείσματα, προσπάθησε να προσεταιρισθεί τμήματα των κομμάτων, τηρώντας ίσες αποστάσεις. Ένας από τους βασικούς άξονες για την υλοποίηση αυτής της πολιτικής ήταν η προσπάθεια προσεταιρισμού των στρατιωτικών ως συνόλου, ανεξάρτητα από την κομματική τους τοποθέτηση, αποκόβοντας έτσι τους ένοπλους υποστηρικτές κάθε κόμματος από την πολιτική του ηγεσία. Όπως το πρώτο διάταγμα της 18ης Σεπτεμβρίου προέβλεπε το σχηματισμό και τους βαθμούς της Φάλαγγας, έτσι κι αυτό της 11ης Οκτωβρίου ανέλυε λεπτομερώς σε τέσσερα άρθρα τη μορφή και το σχηματισμό που θα έπαιρνε το νέο σώμα. Έτσι η Φάλαγγα διαιρείτο σε τετραρχίες η κάθε μία από τις οποίες αποτελείτο από :

- 1 Λοχαγό (Τετράρχη)
- 1 Υπολοχαγό
- 2 Ανθυπολοχαγούς
- 1 Σημαιοφόρο
- 4 Επιλοχίες
- 54 Φαλαγγίτες.

Οι βαθμοί και η αξία των διαφόρων τάξεων προσδιορίζονταν από το άρθρο 14 το οποίο προέβλεπε ότι οι Λοχαγοί αντιστοιχούσαν στο βαθμό του Συνταγματάρχη, οι Υπολοχαγοί του Αντισυνταγματάρχη, οι Ανθυπολοχαγοί του Ταγματάρχη, οι Σημαιοφόροι και οι Επιλοχίες του Λοχαγού, οι Δεκανείς του Υπολοχαγού και οι Φαλαγγίτες του Ανθυπολοχαγού. Τόσο η βαθμολογική αντιστοιχία όσο και η μισθοδοσία των Φαλαγγιτών, σε σύγκριση με τα άλλα σώματα, προκύπτει ότι ήταν υψηλότερες. Αυτό θα πρέπει να ερμηνευθεί με βάση τη γενικότερη φιλοσοφία που διείπε την ίδρυση και σύσταση της

Φάλαγγας, ως σώματος δηλαδή "τιμητικού" για την αποκατάσταση παλαιών αγωνιστών οι οποίοι "τύγχαναν της Βασιλικής ευνοίας και ευγνωμοσύνης".

Με τη διαταγή που εκδόθηκε την 25 Απριλίου 1836⁸⁸, διορίστηκαν 800 άνδρες στη Φάλαγγα, οι οποίοι κατανεμήθηκαν σε 13 Τετταρχίες, που είχαν την έδρα τους στις πόλεις της Λαμίας, Βόνιτσας, Ναυπλίου, Αρεόπολης, Μεσολογγίου, Ναυπάκτου, Θηβών, Αθήνας, Κορίνθου, Πατρών, Σπάρτης, Τρίπολης και Χαλκίδας. Με την ίδια διαταγή τοποθετήθηκαν και οι Λοχαγοί, Υπολοχαγοί και Ανθυπολοχαγοί, όλοι παλαιοί αγωνιστές της Επανάστασης. (Λοχαγός-Διοικητής στην Τετταρχία Αθηνών τοποθετήθηκε ο Ι. Μακρυγιάννης).

Η μορφή αυτή της Φάλαγγας και η επάνδρωση των Τετταρχιών ήταν η πρώτη επίσημη που εφαρμόστηκε για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα. Λίγο πριν, επειδή καθυστέρουσε η εφαρμογή του νόμου, με διαταγή του Όθωνα συστάθηκαν προσωρινά 11 Τετταρχίες. Γεγονός είναι ότι οι διαφοροποιήσεις που επέρχονταν τόσο στον τρόπο σύστασης των Τετταρχιών, όσο και στελέχωσής τους ήταν πολλές και με μεγάλη συχνότητα. Οι μεταβολές αυτές οφείλονταν είτε στην ανάγκη που παρουσιαζόταν για να αντιμετωπισθεί ένα έκτακτο περιστατικό (συνδρομή φαλαγγιτών για την καταστολή κάποιας ανταρσίας), είτε επειδή οι αλλαγές των ανδρών που απάρτιζαν κάθε τετταρχία ήταν συχνές, λόγω της εντάξεως νέων προσώπων ή της αποχωρήσεως με τη μορφή αποστασίας άλλων. Κάποιες μεταβολές συνέβαιναν και για λειτουργικούς λόγους. Έτσι με απόφαση του Όθωνα την 1 Απριλίου 1837 σχηματίζονταν 3 νέες τετταρχίες από φαλαγγίτες που δεν είχαν απαίτηση γής για καλλιέργεια, βάσει του νόμου της 1 (13) Ιανουαρίου 1837.

- Την 1η τετταρχία απάρτιζαν οι νεότεροι φαλαγγίτες και θα χρησίμευε όπου ήταν απαραίτητο ως μεταβατικό σώμα. Επικεφαλής τέθηκε ο Παναγιώτης Γιατράκος.

- Η 2η τετταρχία απαρτιζόταν από Ηπειροσουλιώτες, Ακαρνανείς και Αιτωλούς, ετίθετο ως φρουρά της πόλης της Ναυπάκτου και επιφορτιζόταν με τη διαφύλαξη ολόκληρης της επαρχίας Ακαρνανίας και Αιτωλίας. Διοικητής τέθηκε ο Σουλιώτης Νίκος Τζαβέλλας.

- Η 3η τετταρχία είχε στις τάξεις της όσους είχαν ήδη προχωρημένη ηλικία και αδυνατούσαν να παράσχουν ουσιαστική βοήθεια. Διοικητής διορίστηκε ο Νάκος Πανουργιάς.

Η σύσταση αυτών των τριών τετταρχιών το 1837, επιβεβαιώνει το πνεύμα που διείπε από την αρχή της συστάσεώς της τη φάλαγγα. Η μεν πρώτη φανεώνει τη

88. Φ.Ε.Κ. τ. 26, της 10 Ιουνίου 1836, «Διαταγή του στρατού» της 25 Απριλίου 1836

ρευστότητα στη σύσταση και την αποστολή της Φάλαγγας, η δε δεύτερη την εξ αρχής βούληση του κράτους για την αποκατάσταση των Ηπειροσουλιωτών. Τέλος η τρίτη τετραρχία με τους παλαίμαχους αγωνιστές αποτελεί το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα του τιμητικού χαρακτήρα της Φάλαγγας αλλά και του ανενεργού, πολλές φορές, ρόλου της.

1α. Προικοδοτημένη Φάλαγγα.

Την 1 (13) Ιανουαρίου 1838 με Διάταγμα⁸⁹ που δημοσιευόταν στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως, προβλεπόταν παραχώρηση εθνικών γαιών στους αξιωματικούς της Φάλαγγας. Ο νόμος αυτός, ήταν μία προσπάθεια του κράτους να υποστηρίξει τους "εν ενεργεία ενδεείς αξιωματικούς" παρέχοντάς τους "εθνικές γαίες ή άλλα ακίνητα φθαρτά κτήματα εις εντελή ιδιοκτησίαν των". Το βασικό σκεπτικό του νομοθέτη ήταν να παρασχεθεί κάποια "ασφάλεια" στους άκληρους αγωνιστές και μάλιστα "διαρκής" που να τους επιτρέπει να ζήσουν τον υπόλοιπο βίο τους καλλιεργώντας τη γή ως ανεξάρτητοι πλέον γεωργοί. Προϋπόθεση όμως απαραίτητη ήταν να παραιτηθούν από το μισθό της Φάλαγγας. Έτσι οι μισθοδοτούμενοι με μηνιαίο μισθό 140 δρχ. (Ανθυπολοχαγοί και κάτω), έπαιρναν γή ή φθαρτό κτήμα αξίας 8.400 δρχ. (που αντιστοιχούσε δηλ. σε πενταετές εισόδημα), οι μισθοδοτούμενοι με 90 δρχ., γή ή κτήμα αξίας 5.400 δρχ. και οι μισθοδοτούμενοι με 60 και 48 δρχ. γή ή κτήμα αξίας 3.600 και 2.880 δρχ. αντίστοιχα.

Αν κάποιος έπαιρνε πάνω από 140 δρχ. μισθό δεν είχε δικαίωμα να λάβει γή μεγαλύτερης αξίας, εισέπραττε όμως την διαφορά που προέκυπτε ως κανονικό μισθό. Για την απόκτηση της γης παρέχόταν στους Φαλαγγίτες ένα "γραμμάτιο πιστώσεως" με το οποίο ο ενδιαφερόμενος αγόραζε κατόπιν δημοπρασίας τη γη που επιθυμούσε. Η παραχωρούμενη στους δικαιούχους έκταση δεν μπορούσε να εκποιηθεί τα τρία πρώτα χρόνια, χωρίς βασιλική άδεια, μπορούσε όμως να υποθηκευθεί (άρ .4).

Όσοι δεν επιθυμούσαν να ανταλλάξουν το μισθό τους με την παραχωρούμενη ιδιοκτησία, παραμένοντας στη Φάλαγγα συμπύσσονταν σε λιγότερες τετραρχίες σύμφωνα με τις εκάστοτε ανάγκες. Περιορίζονταν όμως τα δικαιώματά τους σε ότι αφορούσε τις άδειες απουσίας, ακόμη και το ύψος του μισθού τους, ενώ δεν αποκλειόταν η μετάθεσή τους στους "πρεσβύτες" της Φάλαγγας. Οι τιμητικές διακρίσεις, βαθμοί και στολή διατηρούνταν και μετά την παραχώρηση των γαιών, "τιμής χάριν" χωρίς να αποκλείεται και ο διορισμός τους ως αξιωματικών της Εθνοφυλακής.

89. Β.Δ. της 1-1-1838, Φ.Ε.Κ. τ. 1.

Αν η ρητή διαβεβαίωση του νομοθέτη που αιτιολογούσε τη δημιουργία της προικοδοτημένης φάλαγγας, ήταν η παροχή "αμοιβής των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας αγώνα εκδουλεύσεών" των εν "ενεργεία ενδεών αξιωματικών" οι βαθύτεροι λόγοι που υπαγόρευσαν στα 1838 τη θέσπιση αυτού του μέτρου πρέπει να ήταν άλλοι. Αρχικά οι λόγοι που οδηγούν στην ίδρυση της προικοδοτημένης φάλαγγας, είναι οικονομικοί. Και τούτο γιατί επρόκειτο για μία συνειδητή πολιτική του κράτους με σκοπό τη μείωση των μεγάλων στρατιωτικών δαπανών. Ο προνομιακός χαρακτήρας της Φάλαγγας αλλά και η ένδεια των αγωνιστών, ώθησαν πολλούς από αυτούς, προκειμένου να εξασφαλίσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, στην κατάταξη σ' αυτήν. Ήδη το 1838 είχαν καταταγεί 900 (για πολλούς από τους οποίους υπήρξαν αμφιβολίες αν ήταν "οδηγοί των συστρατιωτών των") και τα ετήσια έξοδα για τη συντήρηση του σώματος, είχαν φθάσει στο υπερβολικό για την εποχή ποσό του ενός εκατομμυρίου. Με την ίδρυση της προικοδοτημένης φάλαγγας, ο αριθμός περιορίστηκε στους 350 και η δαπάνη στις 400.000 δρχ.

Τη διανομή εκτάσεων γης, μέσω της ιδρύσεως της προικοδοτημένης φάλαγγας, θα πρέπει να την εξετάσουμε ως μία πτυχή του ακανθώδους προβλήματος των εθνικών γαιών, το οποίο αποτέλεσε το πεδίο της πρώτης σοβαρής κοινωνικής αναμέτρησης. Όπως σημειώνει ο Μάουρερ τα πρώτα χρόνια μετά την ίδρυση του Ελληνικού κράτους, "τα περισσότερα κτήματα του Δημοσίου παρέμεναν χέρσα και ακαλλιεργήτα, περιμένοντας μοιρολατρικά το χέρι του καλλιεργητή που θα τα αξιοποιούσε"⁹⁰.

Κύριο γνώρισμα της αγροτικής πολιτικής των Βαυαρών, όπως και του Καποδίστρια προηγουμένως, ήταν η προσπάθεια για διατήρηση εκ μέρους του κράτους του μεγαλύτερου μέρους των γαιών που εγκατέλειψαν οι Τούρκοι, αποκλείοντας έτσι την ανάπτυξη μεγαλοϊδιοκτησίας στο έδαφος. Ο στόχος ήταν να συρρικνωθεί τελικά η δύναμη των παραδοσιακών τοπικών αρχόντων, οι οποίοι φιλοδοξούσαν να αντικαταστήσουν την Οθωμανική επικυριαρχία στο έδαφος με τη δική τους παρουσία. Για τους προύχοντες ίσχυε κατά λέξη ότι αναφέρει ο Πούκεβιλ, "όταν οι άνθρωποι αυτοί μιλούν για ελευθερίες, δεν είναι για να καλυτερέψει η θέση του λαού, αλλά για να μούν οι ίδιοι στη θέση των Τούρκων"⁹¹.

Ωστόσο η ιδιοτυπία αυτή της ελληνικής κοινωνίας - αγροτικός τρόπος παραγωγής με παράλληλη απουσία μεγαλοϊδιοκτητών, στο βαθμό τουλάχιστον

90. Γ. Μάουρερ, ό.π., σελ. 586.

91. Βλ. Rouqueville Francois (Πουκ(ε)βίλ Φρανσουά), «Ταξίδι στην Ελλάδα», στο Κυρ. Σιμόπουλου, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τ. Γ1 και Γ2, Αθήνα 1985

που δεν συναντάται σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, - δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε οι εθνικοποιημένες, πλέον, γαίες να αποτελέσουν μέσο ενσωμάτωσης κάποιων κοινωνικών ομάδων ή στρωμάτων, δια μέσου της δημιουργίας σχέσεων εξάρτησης του αγρότη από το κράτος - προστάτη. Η απόσπαση του υπερπροϊόντος από τον μεγαλοϊδιοκτήτη - τσιφλικά περιορίζεται σημαντικά με τη σταδιακή δημιουργία των μικροϊδιοκτητών - αγροτών και η σχέση εξάρτησης και εκμετάλλευσης αναπόδραστα μεταβιβάζεται από τη σφαίρα του ιδιωτικού, στη σφαίρα του κρατικού (δημοσίου) φορέα. Το κύριο μέσο που διέθετε το κράτος ώστε να περιορίσει τα "ανομικά" φαινόμενα και να πετύχει μέσω της ενσωμάτωσης την απαραίτητη κοινωνική συναίνεση, η καλλιεργήσιμη γη, χρησιμοποιείται ως μέσο ανάσχεσης των φυγόκεντρων, αντικρατιστικών τάσεων.

Στην περίπτωση της προικοδοτημένης φάλαγγας το πρόβλημα της αποκατάστασης των άκληρων στρατιωτικών, που απασχολούσε έντονα την ελληνική κοινωνία, καταβλήθηκε προσπάθεια να λυθεί με την αναδιανεμητική πολιτική των Βαυαρών. Το όφελος από την ευόδωση μιάς τέτοιας πολιτικής, που θα σχημάτιζε μία νέα τάξη μικροϊδιοκτητών γης, αφοσιωμένης στο θρόνο, μπορούσε να αποτελέσει το κύριο έρεισμα της πολιτικής της κεντρικής εξουσίας. Η ίδρυση της προικοδοτημένης φάλαγγας, ασφαλώς δεν αποτέλεσε το κύριο κρατικό μέσο για τη λύση του αγροτικού ζητήματος, το οποίο εξάλλου απασχόλησε επί δεκαετίες το ελληνικό κράτος. Όμως αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα δείγματα παραδοσιακής πολιτικής συμπεριφοράς ενός κράτους, το οποίο επιδιώκοντας να δώσει λύση στο στρατιωτικό πρόβλημα, μέσω μιάς αναδιανεμητικής πολιτικής γης, από την οποία απουσίαζε το επενδυμένο ιδιωτικό κεφάλαιο και η ένταση των καλλιεργειών, τείνει να επαναπροσδιορίσει τα δίκτυα των σχέσεων πελατείας - προστασίας επιφυλάσσοντας για το ίδιο, το ρόλο του προστάτη.

Ο θεσμός της προικοδοτημένης φάλαγγας ήταν βραχύβιος, αφού οι στόχοι που είχε θέσει δεν τελεσφόρησαν. Πολύ γρήγορα οι γαίες που παραχωρήθηκαν πέρασαν από τα χέρια των δικαιούχων στρατιωτικών της Επανάστασης, σε χέρια τοκογλύφων, κερδοσκόπων και διάφορων αετονύχηδων, οι οποίοι είχαν τις προσβάσεις τους -όπως φαίνεται- σε ισχυρούς παράγοντες της εποχής⁹², εξ αιτίας και της αδυναμίας των προικοδοτημένων φαλαγγιτών, να καλλιεργήσουν τα κτήματα, ελλείψει μέσων παραγωγής.

92. Βλ. Μάουερ, ό.π. σελ. 586.

Η οικονομική βοήθεια που έδινε η κυβέρνηση στους καλλιεργητές, με βάση το άρθρο 5 του ιδρυτικού διατάγματος αντιστοιχούσε σε μισθό ενός έτους και ουσιαστικά αναγνώριζε κατ' αυτό τον τρόπο ότι τα παραγωγικά μέσα έλειπαν από τους μελλοντικούς καλλιεργητές, επομένως ήταν αναγκαία η ενίσχυσή τους.

Ο τύπος της εποχής όμως αναρωτιόταν εύλογα: "αλλά διδόμενος ούτος ο μισθός εις εικοσιτέσσαρας δόσεις και εις διάστημα δύο ετών εις τι θέλει τους χρησιμεύσει; αναμφιβόλως εις τίποτε"⁹³. Ο υπολοχαγός Νέεζερ, αφού θεωρεί ότι οι παραχωρηθείσες εκτάσεις ήταν "εις τόπους βαλτώδεις" και ακατάλληλους για καλλιέργεια, αιτιολογεί με τον ίδιο τρόπο την πώληση των φαλαγγιτικών γραμματίων από τους δικαιούχους φαλαγγίτες⁹⁴. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η Φάλαγγα ήταν ένα ακόμη μέσο για να λυθεί το τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα της αποκατάστασης των αγωνιστών του 1821. Ο χρόνος ίδρυσης της Φάλαγγας, όπως και του Συμβουλίου της Επικρατείας, το 1835, συμπίπτει χρονικά με την ενηλικίωση του Μονάρχη και οι δύο αυτοί θεσμοί, θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως μέσα ανόδου της δημοτικότητας του Όθωνα, τη στιγμή μάλιστα που η πολιτική της Αντιβασιλείας κατά τα προηγούμενα χρόνια, είχε δημιουργήσει κλίμα λαϊκής αντιπάθειας και αντιβαναρικό ρεύμα.

Έτσι η δημιουργία των εν λόγω θεσμών, παρουσιαζόταν ως προσφορά του νεαρού βασιλιά προς τους υπηκόους του. Ειδικότερα για τη Φάλαγγα, πρέπει να τονισθεί ότι ήταν μαζί με τη Χωροφυλακή και την Εθνοφυλακή, τα μόνα αμιγώς Ελληνικά στρατιωτικά σώματα. Το βαναρικό εθελοντικό σώμα και η χρησιμοποίησή του σε σημαντικές θέσεις, στερούσε τη δυνατότητα σε πολλούς Έλληνες στρατιωτικούς να αποκατασταθούν. Χωρίς να μεταβάλλεται ο αποφασιστικός ρόλος των Βαυαρών στρατιωτικών επιχειρείται η αποκατάσταση των άεργων και ενδεών αγωνιστών της Επανάστασης, περισσότερο ως τιμητικά συνταξιοδοτημένων στρατιωτικών, παρά ως ενεργού στρατιωτικού σώματος. Έτσι το κέντρο βάρους στη σύνθεση και διάρθρωση του στρατού δε ματατίθεται. Παραμένει στους Βαυαρούς, τη στιγμή που ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων στρατιωτικών αποκαθίσταται και καλείται να προσφέρει υπηρεσίες στο κράτος. Η ένταξη στη Φάλαγγα ισοδυναμούσε τις περισσότερες φορές με την ενσωμάτωση επικίνδυνων για την τάξη στρατιωτικών, οι οποίοι σε αντίθετη περίπτωση θα κατέφευγαν στο ληστρικό βίο.

93. Βλ. εφημ. *Αθηνά*, Φ. 507 της 12-2-1838.

94. Χρ. Νέεζερ, ό. π., σελ. 23

Πράγματι, η προσφυγή στη ληστεία, παρουσιαζόταν ως η μόνη εναλλακτική λύση για όλους εκείνους τους στρατιωτικούς που έμεναν έξω από τον νεοσυσταθέντα τακτικό στρατό. Η επιδιωκόμενη από το κράτος τακτική της ενσωμάτωσης των παλαιών στρατιωτικών στον κρατικό μηχανισμό, δεν είχε απόλυτη επιτυχία. Από τη στιγμή που σημειώθηκε ένταξη μόνο ενός περιορισμένου αριθμού στρατιωτικών στη Φάλαγγα και στα άλλα σώματα του στρατού, μία μεγάλη μερίδα ενόπλων έμενε έξω από το κοινωνικοπολιτικό σύστημα και ανπόδραστα οδηγείτο στην έκνομη δραστηριότητα κατά της κρατικής εξουσίας. Γνωρίζοντας το πρόβλημα αυτό οι ανέντακτοι στρατιωτικοί επιχείρησαν να διαπραγματευθούν την αποκατάστασή τους και συνεπώς εξαρτούσαν από το γεγονός αυτό τη νομιμόφρονα στάση τους. Έτσι παρουσιάζεται το φαινόμενο της συνεχούς μεταβολής στη σύνθεση των Τετραρχιών, καθώς άλλοι αποστατούν επιδιώκοντας τυχοδιωκτικά την αποκόμιση μεγαλύτερων ωφελειών από τη ληστρική δραστηριότητα, ενώ άλλοι επανακάμπουν στη νομιμότητα αναλαμβάνοντας τη φορά αυτή το ρόλο του διώκτη.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της εξέγερσης στην Ακαρνανία, που ξέσπασε στις 3 Φεβρουαρίου 1836 από καπετάνιους δυσαρεστημένους από την πολιτική του Άρμανσπεργκ. Η καταστολή της εξέγερσης ήταν σχετικά εύκολη, αφού ο Άρμανσπεργκ ενεργώντας έξυπνα, ανέθεσε στους επίσης Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς Κίτσο Τζαβέλλα, Θεόδωρο Γρίβα, Βάσο Μαυροβουνιώτη και Ιωάννη Μαιούρη του Γκούρα, την έμμισθη στρατολόγηση 2.000 στρατιωτών και επέμβασή τους, αποφεύγοντας την ανάμιξη Βαυαρών στρατιωτικών.

Σε καμία περίπτωση πάντως η ένταξη στη Φάλαγγα δεν ισοδυναμεί με αυτόματη ενσωμάτωση στον κρατικό μηχανισμό. Η διατήρηση των παραδοσιακά ισχυρών δεσμών, μεταξύ των κομματικών σχηματισμών, των καπετάνιων και των παληκαριών διαιωνιζόταν, αναπαράγοντας τις εξαρτήσεις και τις αμοιβαίες "εκδουλεύσεις". Συμμετοχή φαλαγγιτών υπήρξε και στο κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, αλλά και σε άλλες αντικυβερνητικές εκδηλώσεις, όπως στην εξέγερση της Ακαρνανίας που προαναφέρθηκε ή στη "φιλορθόδοξη εταιρία" (που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1839 με σκοπό την απελευθέρωση των υπόδουλων περιοχών, αλλά κυρίως για την ενίσχυση της Ορθοδοξίας, που κατά τους ισχυρισμούς των μελών της, που ανήκαν στο Ρωσικό κόμμα, βρισκόταν σε κίνδυνο), αλλά η κρατική εξουσία αδυνατώντας να περιστείλει το ληστρικό φαινόμενο, επαναδιαπραγματευόταν κάθε φορά την επανένταξή τους στο σώμα.

Η "Βασιλική Φάλαγγ", αποτέλεσε το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της πολιτικής των Βαυαρών, σε ότι αυτή αφορούσε την προσπάθεια ενσωμάτωσης

στον κρατικό μηχανισμό των πλέον επικίνδυνων για τη συγκεντρωτική εξουσία στοιχείων, των ενόπλων. Με την απονομή τιμητικών διακρίσεων και τη συνταξιοδότησή τους οι κυβερνήσεις της Οθωνικής περιόδου, στόχευαν στην άμβλυνση της αντίθεσής τους στην νέα πολιτική της συγκεντρωτικής εξουσίας, με τη σταδιακή απορρόφησή τους σ' ένα στρατιωτικό σώμα που η παρουσία του παρέπεμπε στο "ένδοξον" παρελθόν μάλλον, παρά στις μελλοντικές αναγκαιότητες των τακτικών σωμάτων. Ωστόσο το ζήτημα της αποκατάστασης των αγωνιστών, μερικά μόνο βρήκε λύση, αφού τα μέτρα που πάρθηκαν ήταν αποσπασματικά, ελλιπή και επιφανειακά, στοχεύοντας περισσότερο στην αποφυγή των αντιδράσεων και λιγότερο στην πραγματική αποκατάστασή τους, λαμβανομένων βέβαια υπόψη, των ισχνών οικονομικών δυνατοτήτων του νεοσύστατου κράτους.

2.- ΕΘΝΟΦΥΛΑΚΗ.

Πρώτη αναφορά στο θεσμό της Εθνοφυλακής (Landwehr) γίνεται το 1833, όταν μεταξύ των καθηκόντων των Νομαρχών περιλαμβάνεται η διοργάνωση και η λειτουργία της υπηρεσίας αυτής. Παράλληλα στο ίδιο Διάταγμα αναφέρεται ότι οι Νομάρχες αποστέλλουν περιπόλους Χωροφυλακής και Εθνοφυλακής εναντίον "συσσωματωμένων κλεπτών και ληστών". Εθνοφύλακες στρατολογήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν στην καταστολή στάσεων στα πρώτα Οθωνικά χρόνια (Μάνης, Μεσσηνίας), αλλά και στη φύλαξη των συνόρων. Το 1836 διατάχθηκε η στρατολογία 2.000 εμμίσθων Εθνοφυλάκων (τα έξοδα βάρυναν τους Δήμους) για την ενίσχυση των φρουρών της μεθορίου, προς αποφυγή διείσδυσης ληστρικών συμμοριών. Η στρατολογία γινόταν με βάση το άρθρο 34 του Δημοτικού Νόμου, δεν υπήρχε όμως Σώμα Εθνοφυλακής.

Το Σώμα αυτό συστάθηκε μετά την Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, με το Διάταγμα της 15.10.1843 "προς διατήρησιν της δημοσίου ασφαλείας και ευταξίας και προς υπεράσπισιν του Συνταγματικού θρόνου του Βασιλέως Οθωνος και των θεμελιωδών νόμων του κράτους"⁹⁵. Παρατηρείται λοιπόν ότι η κύρια αποστολή της Εθνοφυλακής ήταν η παροχή βοήθειας στη Χωροφυλακή για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ληστείας αφ' ενός, και αφ' ετέρου η υπεράσπιση του Συνταγματικού καθεστώτος που επιβλήθηκε με την Επανάσταση.

Η λειτουργία της στηρίχθηκε στο αποκεντρωτικό σύστημα, καθώς οι δυνάμεις της οργανώνονταν κατά Δήμους. Υπαγόταν στη Γραμματεία των Εσωτερικών και τις Δημοτικές Αρχές, αλλά όποτε είχε ενεργητική στρατιωτική υπηρεσία (καταδιώξεις ληστρικών συμμοριών), περιερχόταν στη δικαιοδοσία των στρατιωτικών αρχών και της Γραμματείας των Στρατιωτικών. Στην Εθνοφυλακή ήταν υποχρεωμένοι να καταταγούν, κατόπιν κληρώσεως, όλοι οι Έλληνες πολίτες ηλικίας 20 έως 50 ετών, που είχαν ακίνητη περιουσία ή πλήρωναν άμεσους φόρους, ή ακόμη έφεραν το αριστείο που δόθηκε από το κράτος στις 20 Μαΐου 1834⁹⁶.

95..Φ.Ε.Κ. τ. 36 της 16-10-1843, Β.Δ. της 15-10-1843.

96..Επρόκειτο για απόφαση της Αντιβασιλείας, βάσει της οποίας οι παλαιοί και "πτωχοί" αγωνιστές ελάμβαναν καλλιεργήσιμες γαίες "προς ανταμοιβήν των παλαιών των εκδουλεύσεων και επί σκοπώ του να εξασφαλισθεί εις τας οικογενείας των σταθερός πόρος υπάρξεως...".

Της γενικής αυτής υποχρεώσεως εξαιρούνταν:

- α) Ο κλήρος και οι μαθητές του εκκλησιαστικού σχολείου.
- β) Οι εν ενεργεία στρατιωτικοί της ξηράς και της θάλασσας.
- γ) Όσοι δημόσιοι και δημοτικοί υπάλληλοι ήσαν επιφορτισμένοι για την πρόσκληση των εθνοφυλάκων.
- δ) Οι δημόσιοι υπάλληλοι όταν από την κατάταξή τους βλαπτόταν η υπηρεσία στην οποία εργάζονταν.

Επίσης αποκλείονταν από την κατάταξη οι φυσικά και νοητικά ανίκανοι, όσοι είχαν καταδικασθεί για κακούργημα ή πλημμέλημα κατά τα άρθρα 22 και 23 του Ποινικού Νόμου, οι οικιακοί υπηρέτες και οι "αγύρται, τυχοδιώκται και αργοί". Ως προς την διαδικασία της κλήρωσης, αυτή προϋπέθετε τη σύνταξη καταλόγου των ικανών προς κατάταξη, από τον πρόεδρο, τους παρέδρους και τέσσερα μέλη της τοπικής κοινότητας και κατόπιν την τυχαία επιλογή από την κάλπη, των ονομάτων όσων επάνδρωναν την Εθνοφυλακή. Πριν από την κλήρωση οι υποψήφιοι μπορούσαν να υποβάλλουν ένσταση "περί παραλείψεως ικανών και περί εγγραφής ανικάνων εις τον κατάλογον".

Ήδη με το διάταγμα "Περί εκτελέσεως του από 28 Νοεμβρίου νόμου περί συμπληρώσεως του στρατού" της 18.1.1838, είχε καθιερωθεί η διαδικασία της κληρώσεως για τη στρατολογία των νέων από 18 εως 24 ετών. Το διάταγμα αποτελούμενο από 48, συνολικά, άρθρα, ήταν χωρισμένο σε πέντε μέρη και περιέγραφε λεπτομερειακά όλα όσα αφορούσαν τον τρόπο της κλήρωσης, ενώ στο 5ο μέρος παρεχόταν το δικαίωμα αντικατάστασης κάποιων κληρωτών με άλλους. Το καθεστώς της κλήρωσης έγινε αφορμή για σωρεία σκανδάλων και πολιτικών αντεγκλήσεων, ενώ υπήρξε μία από τις βασικότερες αιτίες της τροπής των νέων στη ληστεία⁹⁷. Στην προσπάθειά τους ορισμένοι κληρωτοί να αποφύγουν την τετραετή υποχρεωτική θητεία, μετέρχονταν συχνά αθέμιτα μέσα όπως ο χρηματισμός των δημοτικών αρχόντων ή από την άλλη μεριά, οι τοπικοί παράγοντες, νόθευαν τα αποτελέσματα της κλήρωσης προς εξυπηρέτηση των κομματικών τους πελατών.

Η Εθνοφυλακή κάθε δήμου ή κοινότητας ήταν, εφόσον αυτό ήταν εφικτό, χωρισμένη σε ομάδες πενήντα ανδρών, επικεφαλής των οποίων βρισκόταν ένας "οδηγός". Κάθε επαρχία είχε επικεφαλής τον "Αρχηγό της Εθνοφυλακής της επαρχίας". Ως "οδηγός" οριζόταν ο ανώτερος ή αρχαιότερος κατά βαθμό στρατιωτικός. Οι "οδηγοί", "αρχηγοί" και "υπαρχηγοί" επιλέγονταν "εκ των μάλλον ευυπολήπτων πολιτών ή εκ των αρχαίων στρατιωτικών" οι οποίοι είτε είχαν υπηρετήσει στα ελαφρά σώματα, είτε στα τάγματα της γραμμής, είτε είχαν διακριθεί στον Αγώνα της ανεξαρτησίας. Η εκλογή κάθε "οδηγού" γινόταν με

97. Βλ. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 28 επόμε.

ψηφοφορία μεταξύ των εθνοφυλάκων που διηύθυνε ο δήμαρχος και επικύρωνε ο κατά τόπο επαρχιακός διοικητής. Οι "αρχηγοί" και "υπαρχηγοί" διορίζονταν απευθείας από τον Μονάρχη βάσει καταλόγου που συνέτασσαν οι δημοτικές αρχές και οι "οδηγοί" της Εθνοφυλακής.

Η Εθνοφυλακή αναλάμβανε υπηρεσία μέσα στην περιφέρεια των Δήμων που ανήκε, εκτός αν ζητούσαν συνδρομή οι όμοροι δήμοι ή η Χωροφυλακή. Για να προληφθούν καταχρήσεις ή στάσεις από τους Εθνοφύλακες το νομικό πλαίσιο προέβλεπε (άρ. 13) την απαγόρευση της οπλοφορίας και της συγκρότησης σε Σώμα, αν προηγουμένως δεν προσκαλούνταν από τον "αρχηγό" τους και αυτός από την αρμόδια αρχή. Παρά ταύτα δεν αποφεύχθηκε η "επαναστατική" δράση του σώματος και στις δύο επαναστάσεις κατά του Όθωνα (1843, 1862).

Τον βοηθητικό προς την Χωροφυλακή ρόλο της Εθνοφυλακής καθόριζε το άρθρο 15, σύμφωνα με το οποίο η Εθνοφυλακή όφειλε συνδρομή στη Χωροφυλακή, όταν αυτή καθίστατο αναγκαία για τη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας (κυρίως δίωξη της ληστείας). Τυχόν άρνηση ή ανυπακοή των Εθνοφυλάκων συνιστούσε ποινικό αδίκημα προβλεπόμενο από το άρθρο 164 του Π. Ν (απειθεία). Ωστόσο πάρα πολλές αιτήσεις συνδρομής έμειναν ανεκπλήρωτες, είτε από πραγματική αδυναμία των Δημάρχων, είτε από απροθυμία τους να συμβάλλουν στην καταδίωξη της ληστείας. Αναφέρεται ότι όταν το 1838 ο διοικητής του Μεταβατικού αποσπάσματος της περιοχής Θηβών, υπομοίραρχος Νικόλαος Φιλάρετος ζήτησε από το Δήμαρχο Θηβών, τη συνδρομή των εθνοφυλάκων, αυτός αρνήθηκε, συμπληρώνοντας πως "αν ο Βασιλεύς επιθυμεί την ασφάλειαν του κράτους, να στείλει ιδικά του στρατεύματα..."⁹⁸.

Η υπηρεσία των ανδρών της Εθνοφυλακής καθώς και των "αρχηγών" και "οδηγών" ήταν άμισθη. Η σύσταση και όλα τα έξοδα συντηρήσεως του σώματος βάρυναν την τοπική αυτοδιοίκηση. Οι δαπάνες που αναλάμβανε η κεντρική διοίκηση, αφορούσαν τα έξοδα για την αποκατάσταση της υγείας των τραυματισθέντων κατά τις επιχειρήσεις εθνοφυλάκων και την παροχή συντάξεων στις οικογένειες των φονευθέντων. Οι ρυθμίσεις αυτές κατέστησαν τη λειτουργία της Εθνοφυλακής προβληματική, δεδομένου ότι οι πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης συνεπάγονταν δυσκολία στην οργάνωση και την κάλυψη των δαπανών του Σώματος. Το γεγονός επίσης ότι η προσφερόμενη υπηρεσία ήταν άμισθη, λειτουργούσε ανασχετικά ως προς την κατάταξη των ανδρών.

98. Βλ. περιοδικό *Αστυν. Επιθεώρηση*, τ. Ιουνίου 1997, σελ. 397

Αγρότες στο σύνολό τους οι υποψήφιοι για κατάταξη, θα έπρεπε στην περίπτωση που στρατεύονταν να αφήσουν για ένα χρονικό διάστημα τις γεωργικές ενασχολήσεις τους, γεγονός που τους υποχρέωνε να μετέλθουν διάφορους τρόπους και μέσα για να αποφύγουν την κατάταξη. Εδώ σημαντικό ρόλο έπαιζαν τα δίκτυα πελατείας - προστασίας, καθώς και η οικονομικοκοινωνική ισχύς, αφού οι ρυθμίσεις περί "αντικαταστάσεως" επέτρεπαν στους οικονομικά ισχυρότερους να εξαγοράσουν ουσιαστικά τη στρατολόγηση κάποιου οικονομικά ασθενέστερου. Η απροθυμία για κατάταξη, είχε και ένα επιπλέον λόγο: η συστράτευση στην Εθνοφυλακή για την καταδίωξη των ληστρικών συμμοριών συνεπαγόταν όχι μόνο άμεσους κινδύνους για τη ζωή των εθνοφυλάκων, αλλά και έμμεσους όμοιους, καθώς οι ληστές στρέφονταν με εκδικητική μανία εναντίον των οικογενειών και της περιουσίας τους⁹⁹.

Γνωρίζοντας η κεντρική εξουσία ότι τα όρια νομιμότητας και παρανομίας ήταν, συχνά, δυσδιάκριτα και ότι οι εθνοφύλακες από διώκτες της ληστείας μπορούσαν να περάσουν με ευκολία στο άλλο στρατόπεδο και να συνεργασθούν με τις ληστοσυμμορίες, απαγόρευσε μεταξύ των εθνοφυλάκων "οποιαδήποτε συνδιάσκεψιν, συζήτησιν ή γνωμοδότησιν περί δημοσίων υποθέσεων του Κράτους, της Επαρχίας ή του Δήμου." (άρθρο 26). Σε αντίθετη περίπτωση, οι διοικητές της επαρχίας μπορούσαν να διατάξουν τη διάλυση της Εθνοφυλακής. Για τον ίδιο λόγο ο Όθωνας απέρριψε τις προτάσεις του Υπουργείου Εσωτερικών περί μονίμου δυνάμεως της Εθνοφυλακής από τους "ικανωτέρους και όχι τους τυχόντας...". Το θεσμικό πλαίσιο που προέβλεπε τη σύσταση και τη λειτουργία της Εθνοφυλακής το καθόριζε το Βασιλικό Διάταγμα του 1843, αλλά ήδη από πρώτα χρόνια της Απόλυτης Μοναρχίας λειτουργούσαν διάφορα άτυπα σώματα Εθνοφυλακής. Παράλληλα με τη Χωροφυλακή που είχε το κύριο βάρος στην αντιμετώπιση της ληστείας και τα Τάγματα των Ακροβολιστών, στα οποία κατά καιρούς ανετίθετο ανάλογο έργο, υπήρξαν κι άλλες στρατιωτικές μονάδες, τοπικού χαρακτήρα, που ονομάστηκαν "Σώματα της Εθνοφυλακής", χωρίς να υφίσταται το θεσμοθετημένο οργανωτικό τους πλαίσιο.

Οι στρατολογήσεις στα άτυπα αυτά σώματα γίνονταν από πρώην ατάκτους, μισθοφόρους των Ρουμελιωτών καπετάνιων. Η χρησιμοποίηση αυτών των καπετάνιων (Σπύρος Μήλιος, Παπακώστας Τζαμάλας, Γεώργιος Πράπας, Δημήτριος Τζήνος κ.ά), υπαγορευόταν από την ανάγκη της καλύτερης και αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης των ληστικών συμμοριών, από άνδρες που γνώριζαν την τακτική των ληστών και με δεδομένη την αποτυχημένη

99. Ι. Κολιόπουλος, ό.π., σελ. 32.

κατασταλτική προσπάθεια των Βαυαρικών στρατευμάτων. Η ένταξη των πρώην ατάκτων στην Εθνοφυλακή μπορούσε να σημαίνει την απόσπαση κάποιων προνομίων. Έτσι εκτός από την μισθοδοσία που γινόταν από τους Δήμους, οι εθνοφύλακες μπορούσαν να προσδοκούν την ένταξή τους σε κάποια στρατιωτική υπηρεσία, δια μέσου των στρατιωτικών παραγόντων και προστατών που ήταν ευνοούμενοι της Κυβέρνησης¹⁰⁰.

Τον Ιανουάριο του 1838, με το Διάταγμα της 25.1., συγκροτήθηκαν, από τα σώματα της Εθνοφυλακής, οκτώ (8) Τάγματα στρατιωτικού Σώματος, αρχικής δύναμης 1.000 ανδρών το οποίο ονομάστηκε Οροφυλακή. Σκοπός του Σώματος αυτού ήταν "η διατήρησις της δημοσίου ασφαλείας και η υπεράσπισις των βορείων μεθωρίων του Βασιλείου". Κάθε Τάγμα αποτελείτο από το επιτελείο και τέσσερις (4) λόχους και είχε δύναμη 16 αξιωματικούς και 299 οπλίτες. Για τη διοίκηση των Ταγμάτων αυτών ιδρύθηκαν με το Διάταγμα της 11.2.1838 τρία αρχηγεία Οροφυλακής (Ακαρνανίας, Ευρυτανίας και Φθιώτιδας). Επικεφαλής σε κάθε αρχηγείο διορίσθηκε Συνταγματάρχης ή Αντισυνταγματάρχης με επιτελείο από ένα Λοχαγό, ένα Υπολοχαγό-Υπαπιστή, ένα ιατρό και ένα ιερέα. Το 1843 για τις ανάγκες ασφαλείας της Εύβοιας συνεστήθη ένας ελαφρός λόχος που τον ίδιο χρόνο εντάχθηκε στη δύναμη της νεοσυσταθείσας ελαφράς διλοχίας, η οποία με το Διάταγμα της 25.4.1844 ονομάσθηκε "Παραπληρωματικό Σώμα της Οροφυλακής", με αποστολή όμοια με εκείνη της Οροφυλακής και κυρίως τη δίωξη της ληστείας, ενώ καθορίσθηκε πως "η παρά τοις περιπολούσι προς καταδίωξιν της ληστείας αποσπάσμασι Οροφυλακής ανακριτική υπηρεσία θέλει εκπληρούσθαι παρ' Ενωμοταρχών της Χωροφυλακής"¹⁰¹. Το 1848 το 8ο Τάγμα Οροφυλακής προσχώρησε σε ληστανταρτικές δυνάμεις που εισέβαλαν από το Τουρκικό. Για την "ατιμωτικήν αυτήν πράξιν" η μονάδα αυτή καταργήθηκε και ο αριθμός της διαγράφηκε από τη δύναμη του στρατού. Ένα άλλο επίσης Τάγμα Οροφυλακής με έδρα την Πάτρα, στασίασε και λεηλάτησε το Δημόσιο Ταμείο και την Τράπεζα. Επρόκειτο για την ανταρσία του φέροντος το βαθμό του Λοχαγού, πρώην ληστή Μερεντίτη (Νοέμβριος 1847), η οποία δεν συνάντησε αντίσταση

100. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 9.

101. Πρβλ. περιοδικό *Αστυν. Επιθεώρηση* ό. π. και Ι. Κολιόπουλος ό. π. σελ. 31-32

από τις δυνάμεις της Χωροφυλακής και του Στρατού, εξ αιτίας της δειλίας που επέδειξε ο επικεφαλής Αξιωματικός Υπομοίραρχος Παπαδόπουλος¹⁰².

Τελικά τα διαλυτικά φαινόμενα που κυριάρχησαν στην Οροφυλακή, οδήγησαν στον εκφυλισμό της. Στο τέλος του 1854 τα υπολείμματα αυτής συγκεντρώθηκαν στη Θήβα και το Αγρίνιο, αναδιοργανώθηκαν από διάφορους αξιωματικούς και περιορίστηκαν στην παροχή συνδρομής προς τη Χωροφυλακή, όταν οι ανάγκες το απαιτούσαν. Για το λόγο αυτό και απεκλήθησαν Τμήματα Επικουρικής Χωροφυλακής. Ένας από τους διακριθέντες στη δίωξη της ληστείας αξιωματικούς, ο Μοίραρχος Βακάλογλου, σε αναφορά του (18.7.1856), προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, θεωρεί "άχρηστη" την Επικουρική Χωροφυλακή, αλλά και επιζήμια για την δημόσια ασφάλεια, προτείνοντας συγχρόνως την αντικατάστασή της με δύο (2) λόχους πεζικού ή με Ενωμοτίες Χωροφυλακής. Την πρότασή του δικαιολογούσε με το επιχείρημα, ότι δεν στερούνταν εμπειρίας οι Επικουρικοί στην ιχνηλασία, αλλά δεν είχαν αφ' ενός πειθαρχία και αφ' ετέρου θεωρούσαν την στρατιωτική υπηρεσία ως μέσο πλουτισμού, επομένως το συμφέρον τους ταυτιζόταν με την ύπαρξη της ληστείας και όχι με την εξάλειψή της. Προχωρώντας υποστήριζε ότι η Εθνοφυλακή "είναι μάλλον χρήσιμη", όχι ως δύναμη στρατιωτική, αλλά για τις τοπικές της γνώσεις, με τις οποίες διευκολύνετο η ανακάλυψη και η σύλληψη των ληστών. Καταλήγοντας πρότεινε την εναλλακτική λύση, όπως σε περίπτωση διατήρησης της Επικουρικής Χωρ/κής, να επιβαλλόταν σ' αυτήν Κανονισμός και πειθαρχία της (Τακτικής) Χωροφυλακής, εξάσκηση σε γυμνάσια και ενδυμασία ομοιόμορφη, δεδομένου ότι η ομοιότητα της ενδυμασίας των επικουρικών με αυτής των ληστών, είχε ως αποτέλεσμα την εξαπάτηση πολλών κατοίκων χωριών και την καταλήστευσή τους¹⁰³.

102. Για τον εν λόγω αξ/κό διενεργήθηκε έρευνα από τον Αρχηγό της Χωροφυλακής Γάλλο Φιλέλληνα, Συντ/ρχη Γκραγιάρ, από την οποία (έρευνα), προέκυψε ότι, ο συγκεκριμένος Υπομοίραρχος πέραν της δειλίας που αποδεδειγμένα είχε επιδείξει, είχε κατηγορηθεί στο παρελθόν για ανθρωποκτονία και ασέλγεια σε βάρος νεαρού άνδρα. Τα βαριά αυτά εγκλήματα και τα γνωστά σε όλους ελαττώματά του, όπως ο αλκοολισμός, η βαναυσότητα και η αρσενικοκοιλία, δεν εμπόδισαν την προαγωγή του σε Μοίραρχο, παρά τους Κανονισμούς, αφού όπως φαίνεται διέθετε την υποστήριξη του Υπουργού Ρόδιου και του Πρύτανη Σχινά. Βλ. Γ.Α.Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ. 145, α/α 71.

103. Βλ. Αναφορά Μοιράρχου Π.Βακάλογλου προς Υπ. Στρατιωτικών/Γραφείο Χωρ/κης, Γ.Α.Κ. Αρχείο Π. Βακάλογλου, Φ. Κ - 24-α.

Τα παραπάνω, σχετικά με την αναποτελεσματικότητα των ατάκτων σωμάτων ως προς την καταδίωξη της ληστείας, επαναλήφθηκαν σε υπόμνημα του Προέδρου του Δικαστηρίου Μεσολογγίου, Ευσταθίου Ηλιόπουλου, που υποβλήθηκε τον Ιανουάριο του 1857, στο οποίο μεταξύ άλλων πρότεινε να ανατεθεί η καταδίωξη της ληστείας στον τακτικό στρατό (δηλ. Χωροφυλακή και πεζικό), επειδή το "άτακτον στοιχείον υπήρξε αείποτε το συντηρούν και διαιωνίζουν αυτήν"¹⁰⁴.

Στο τέλος αποφασίσθηκε η οργάνωση των μονάδων αυτών κατά τρόπο παραπλήσιο της Χωροφυλακής, δηλαδή σε Μοίρες και Ενωμοτίες και με ανάλογους βαθμούς. Για κάποιο διάστημα όμως διατήρησαν την ενδυμασία που έφεραν αρχικά. Οι Μοίρες που σχηματίσθηκαν διατέθηκαν για ενίσχυση των Μοιραρχιών Αττικής, Βοιωτίας, Φθιώτιδας, Φωκίδας και Αιτωλοακαρνανίας. Απαγορεύθηκε συγχρόνως η κατάταξη άλλων ανδρών ενώ επετράπη η μετάταξη στη Χωροφυλακή. Με την πάροδο του χρόνου η Επικουρική Χωρ/κή απορροφήθηκε από την Τακτική Χωρ/κή, υφίστατο όμως τυπικά, μέχρι την κατάργησή της το 1906.

Ο θεσμός του Σώματος της Εθνοφυλακής, που συστάθηκε ως ένα επιπλέον στρατιωτικό σώμα επικουρικό στην αντιμετώπιση του οξύτατου προβλήματος της ληστείας, ήταν από τη φύση του θνησιγενής και δεν είχε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

Η χρησιμοποίηση πρώην ατάκτων για τη στελέχωσή του μπορεί να χαρακτηριστεί από μια άποψη θετική, αν και σε αυτή τη λύση υποχρεώθηκε να καταφύγει αρχικά η κεντρική εξουσία, λόγω της αδυναμίας των άπειρων σε τέτοιες επιχειρήσεις Βαυαρών εθελοντών. Από την άλλη μεριά η Εθνοφυλακή έχοντας ως βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα την αποκέντρωση των λειτουργιών της - μόνη αυτή από όλα τα στρατιωτικά σώματα - αφού η σύσταση και η λειτουργία της, ανήκαν πρωτίστως στις αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης, παρουσίαζε προβλήματα στην πλήρωση των θέσεων της από τη στρατολόγηση.

Στην αδυναμία του το κράτος να συντηρήσει ένα ακόμη στρατιωτικό σώμα, ανέθεσε τα έξοδα στην τοπική αυτοδιοίκηση, η οποία με τη σειρά της αδυνατούσε να ανταποκριθεί σε αυτές τις δαπάνες. Έτσι οι τοπικές κοινωνίες αφήνονταν και μάλιστα χωρίς την ύπαρξη αξιόλογων ιδίων πόρων ή την οικονομική ενίσχυσή τους, να λειτουργήσουν σχετικά αυτόνομα, για να αντιμετωπίσουν ένα πολυσύνθετο φαινόμενο όπως η ληστεία, η περιστολή της οποίας αποτελούσε για την ίδια την κεντρική εξουσία μείζον πρόβλημα χωρίς οριστική λύση.

104. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 161.

Ως προς την επιλογή των προσώπων που τίθονταν επικεφαλής των ταγμάτων της Εθνοφυλακής, αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί εύστοχη, αφού το μεγάλο προσωπικό τους κύρος και η απήχηση που είχαν στις περιοχές που δρούσαν, ιδιαίτερα δε σε αυτές που παρουσιαζόταν οξύτερο το πρόβλημα της ληστείας, παρείχαν τις εγγυήσεις για την αποτελεσματικότητά τους. Συνήθως "Αρχηγοί" των ταγμάτων τοποθετούνταν Ρουμελιώτες, όπως ο Θεόδωρος Γρίβας, ο Γεώργιος Τσόγκας, ο Ιωάννης Μαμούρης κ. ά. Η τακτική όμως αυτή της αναγκαστικής προσφυγής σε εξωθεσμικές λύσεις, δηλαδή της ανάθεσης σε καπετάνιους της στρατολόγησης ανδρών προς αντιμετώπιση εκτάκτων και επικινδύνων καταστάσεων, ήταν αντίθετη με τη χάραξη της πολιτικής της κεντρικής εξουσίας και κατά συνέπεια αρνητική γι αυτήν, αφού εν μέρει ακύρωνε την βασική στρατηγική των Βαυαρών για την εμπέδωση της δημόσιας τάξης που θα πραγματοποιείτο με την κυριαρχία της κεντρικής εξουσίας, χωρίς την παρουσία παραδοσιακών "μεσολαβητών" και συνέτειναν στην αναπαραγωγή των σχέσεων καπετάνιου/προστάτη - παληκαριών/πελατών.

Επιπλέον η στρατολόγηση από τους καπετάνιους των ανδρών και η συντήρηση των τελευταίων από τους δήμους, άφηνε πολλά περιθώρια ατασθαλιών, αφού οι οπλαρχηγοί χρέωναν το δημόσιο ταμείο για ανύπαρκτους στρατιώτες και εξανάγκαζαν έτσι τους κατοίκους να πληρώνουν υπερβολικά ποσά¹⁰⁵. Μετά την Επανάσταση που οδήγησε στην έξωση του Οθωνα η Εθνοφυλακή της Πρωτεύουσας ανέλαβε την αποκατάσταση της τάξης στην πόλη. Με το 1ο Ψήφισμα της προσωρινής Κυβέρνησης (12.10.1862), στελεχώθηκε από εθελοντές Εθνοφυλακή των δήμων Αθήνας και Πειραιά, στην οποία συμμετείχαν ιδιώτες και φοιτητές του Πανεπιστημίου. Αρχηγός της Εθνοφυλακής αυτής διορίστηκε ο Ανισυντ/ρχης Π. Κορωναίος (20.10.1862) και ελήφθησαν αμέσως μέτρα για την οργάνωσή της καθώς επίσης και της Εθνοφυλακής του Πανεπιστημίου (Πανεπιστημιακή Φάλαγγα). Κατά τη διάρκεια της Μεσοβασιλείας (1862-1863), και μετά τα "Ιουνιακά" η Εθνοφυλακή ανέλαβε την τήρηση της τάξης στην πρωτεύουσα κατόπιν αποφάσεως της Εθνοσυνελεύσεως περί αποχωρήσεως όλων των στρατιωτικών μονάδων από αυτήν (πρωτεύουσα), εξ αιτίας της εμπλοκής τους στην εμφύλια διαμάχη. Ωστόσο η έκρυθμη κατάσταση και ατιμωρησία ευνόησαν την τροπή στη ληστεία πολλών ή ακόμη την κατάταξή τους στην Εθνοφυλακή, η οποία άλλωστε είχε κατηγορηθεί και κατά το παρελθόν από τον Gordon ως "φυτώριο ληστών"¹⁰⁶.

105. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 22.

106. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 11.

Ο ίδιος ο Π. Κορωνάιος ομολόγησε ότι το σύστημα δεν πέτυχε, ενώ οι πολιτικοί εισηγητές του Βούλγαρης και Δεληγιώργης, βαθμιαία μετεστράφησαν¹⁰⁷. Ετσι το 1879, μετά την εφαρμογή του νόμου ΨΙΣΤ' "περί υποχρεωτικής στρατολογίας" όλων των Ελλήνων, καταργήθηκε το σύστημα των "κληρωτών" καθώς επίσης και το Σώμα της Εθνοφυλακής.

107. Περιοδικό *Αστυν. Επιθεώρηση*, ό.π.

3.- ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ.

"Το Σώμα της Χωροφυλακής είναι την σήμερον σώμα εθνικόν, το στήριγμα της ασφαλείας του Κράτους και η εκτελεστική δύναμις των Νόμων". (Εφημ. "Σωτήρ", Ιανουάριος 1834).

"Τα μόνα σώματα που πρόσφεραν υπηρεσίες στη χώρα, είναι η Χωροφυλακή και οι συνοριακοί φρουροί". (Ε. Αμπού "Η Ελλάδα του Οθωνα" ό.π. σελ. 168).

"Και όμως μέγα ευτύχημα θα ήτον εις την Ελλάδα, και η δημοσία ασφάλεια θα υπήρχεν εκεί πραγματική και όχι υποθετική, αν είχεν ο τόπος δύο χιλιάδας ακόμη χωροφύλακας και κανένα στρατιώτη, κανένα". "Η στρατιωτική ζωή εν Ελλάδι", (Ερμής, Αθήνα 1990, σελ. 56).

α.- Οργάνωση και Λειτουργία.

Για την αποκατάσταση της διασαλευθείσας τάξης και ασφάλειας, την επιβολή του σεβασμού προς τους νόμους και με σκοπό να εξευμενίσουν σε κάποιο βαθμό τους δυσαρεστημένους αγωνιστές του απελευθερωτικού πολέμου, οι Βαυαροί συνέστησαν τη Χωροφυλακή, η οποία οργανώθηκε κατά το υπόδειγμα της Γαλλικής Χωροφυλακής, που από την περίοδο της απολυταρχίας του 17ου αιώνα είχε συσταθεί με σκοπό την καταπίεση των εξεγέρσεων στο Παρίσι. Ο όρος GENTARMERIE που αναλύεται GENS D' ARMES, δηλαδή "άνδρες των όπλων", δεν αποδίδεται επακριβώς στα Ελληνικά με τη λέξη "Χωροφυλακή", τίτλο που έδωσε ο Σκαρλάτος Σούτσος, στον οποίο ανατέθηκε και η μετάφραση στην Ελληνική και Γερμανική γλώσσα του Οργανισμού της Γαλλικής Χωροφυλακής.

Το καταρτισθέν σχετικό Βασιλικό Διάταγμα, που είχε - όπως και τα περισσότερα Διατάγματα της εποχής - ισχύ νόμου, υπογράφηκε από τα μέλη της Αντιβασιλείας και του Υπουργικού Συμβουλίου την 20 Μαΐου/ 1 Ιουνίου 1833 και δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως την 3 Ιουνίου 1833¹⁰⁸. Σκοπός της Χωροφυλακής όπως οριζόταν από το άρθρο 1 του Διατάγματος ήταν : "...να στερεώσει και να διαφυλάττει την κοινήν ασφάλειαν, επιτηρούσα με άγρυπνον όμμα εις το να προλαμβάνηται πάσα διατάραξις της κοινής ησυχίας (σ. σ. προληπτική δράση) και να εμποδίζεται πάσα εγκληματική επιχείρησις και παρεμβαίνουσα με δραστηριότητα και ταχύτητα προς ανακάλυψιν και σύλληψιν των κακούργων οσάκις ήθελεπραχθή έγκλημα τι (σ. σ. κατασταλτική δράση)..."

108. Φ.Ε.Κ. αρ. 21, της 3-6-1833

Η εσωτερική δομή του Σώματος καθορίστηκε με το άρθρο 2, σύμφωνα με το οποίο "Το Σώμα της Χωροφυλακής είναι συμπληρωματικόν μέρος του στρατού..." και σε συνδυασμό με τα οριζόμενα στο άρ.1 "...χρέος της ιδίας είναι και να διατηρή την ισχύν των νόμων καθ' όλην την περιφέρειαν του Κράτους, κατά τα στρατόπεδα και εις τον στρατόν", φανερώνουν ότι η Χωροφυλακή είχε διπλή αποστολή. Εκτελούσε γενικά και ειδικά αστυνομικά καθήκοντα σαν "Αστυνομία Χώρας" (Landespolizei), ασκώντας την ανώτερη κρατική αστυνομία, σε αντιδιαστολή προς την "Τοπική" (Δημοτική) Αστυνομία, που ασκούσε την κατώτερη τοπική αστυνόμευση. (Με το νόμο της 27 Δεκεμβρίου 1833, "Περί συστάσεως Δήμων"¹⁰⁹, ορίστηκε ότι κάθε Δήμος είχε δικαίωμα και υποχρέωση «να ενεργή κατά τους καθεστώτας νόμους την κατωτέραν εντός της περιοχής του Δήμου τοπική και αγρονομική αστυνομία». Τις λεπτομέρειες του συστήματος αυτού καθόρισε το Διάταγμα της 31.12.1836 /12.1.1837 "Περί Δημοτικής Αστυνομίας").

Η Δημοτική Αστυνομία, αφέθηκε στους δημάρχους, οι οποίοι την μεταχειρίσθηκαν ως όργανο πολιτικών και πατριωτικών σκοπών. Έτσι ο θεσμός έλαβε μορφή αποκλειστικά κομματική και οι θέσεις του Διευθυντού, των υπαστυνόμων και των κλητήρων εξελίχθηκαν σε θέσεις τοποθέτησης "πελατών" των εκάστοτε δημάρχων - κομματαρχών. Ωστόσο είναι γεγονός ότι και η Πολιτεία τήρησε απαξιωτική στάση έναντι της Δημοτικής Αστυνομίας, θεωρώντας το έργο της, ήσσονος σημασίας σε σύγκριση με το αντίστοιχο της Χωροφυλακής.

Παράλληλα ασκούσε (η Χωροφυλακή), την "Αστυνομία Στρατού" (Στρατονομία), αποτελούσε συμπληρωματικό του τμήμα και είχε επωμισθεί σειρά από άλλα ειδικότερα καθήκοντα, όπως η εφαρμογή της νομοθεσίας για το λαθρεμπόριο, για τα δάση, για τα τυχερά παίγνια, για τον διαβατηριακό έλεγχο, αλλά πρωτίστως της είχε ανατεθεί η καταστολή κάθε στάσης, η διάλυση των παρανόμων συγκεντρώσεων ή συναθροίσεων και η προσωπική ασφάλεια του ανώτατου άρχοντα.

Το έργο της λοιπόν ήταν κατά πολύ ευρύτερο από το αστυνομικό, με την σημερινή έννοια του όρου "Αστυνομία". Οπωσδήποτε όμως την κύρια δραστηριότητά της το ΙΘ' αιώνα απορρόφησαν η δίωξη της ληστείας και οι κάθε λογής στάσεις. Με το να δώσει η Αντιβασιλεία στρατιωτικό χαρακτήρα στη Χωροφυλακή, φαινόταν να εξασφαλίζεται ο έλεγχός της από την κεντρική εξουσία, η συνοχή της και η ενιαία διοίκηση. Τα πλεονεκτήματα αυτά διασφαλιζόνταν από τη θέσμιση κεντρικής διοίκησης του Σώματος που υπαγόταν άμεσα στην Κυβέρνηση και επομένως, για την απολυταρχική

109. Φ.Ε.Κ. τ. 3 της 10-1-1834.

τουλάχιστον περίοδο, στο Θρόνο. Εξάλλου η εύκαμπτη οργάνωση με βάση τις κατά τόπους συνήθειες και ιδιομορφίες που χαρακτήριζε τη "Δημοτική Αστυνομία", δεν ήταν το καλύτερο μέσο για να εμπιστευθεί η Μοναρχία τη στήριξη της πολιτικής του συγκεντρωτισμού και των επιλογών της, για το νέο Κράτος που διαμορφώνετο.

Από τα προαναφερόμενα προκύπτει επομένως, ότι ο κατασταλτικός χαρακτήρας της λειτουργίας της Χωροφυλακής ήταν διττός: αφορούσε τόσο στην αστυνόμευση και διαφύλαξη της τάξης μεταξύ των πολιτών, όσο και στον έλεγχο της στρατιωτικής συμπεριφοράς και πειθαρχίας. Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Διατάγματος, προβλεπόταν η δημιουργία 1062 θέσεων για τη στελέχωση του Σώματος, με την εξής κατανομή: 1 Αρχηγός, 10 Μοίραρχοι, 24 Υπομοίραρχοι, 1 Καταλυματίας (δηλ. αξ/κός του οικονομικού κλάδου), 103 Ενωμοτάρχες, 120 Έφιπποι Χωροφύλακες και 805 Πεζοί Χωροφύλακες.

Η κατανομή των ανδρών αντιστοιχούσε στο χωρισμό της επικράτειας, όπως είχε συντελεσθεί με βάση Βασιλικό Διάταγμα της 3/15 Απριλίου 1833, το οποίο προέβλεπε την ύπαρξη 10 Νομών σε όλη τη χώρα, που χωρίζονταν σε επιμέρους επαρχίες, δήμους και κοινότητες. Ο Μάουρερ χαρακτηρίζει το σύστημα "αποκεντρωτικό", αρνείται ότι αυτό είχε ως πρότυπο το αντίστοιχο Βαυαρικό, ενώ αποκαλύπτει ότι η θέσπισή του θα αποτελούσε τη βάση για την οργάνωση όλης της διοίκησης, του στρατού, της αστυνομίας και των λοιπών τομέων¹¹⁰.

Είναι σαφές ότι το εν λόγω σύστημα, ήταν πλήρως ελεγχόμενο από την κεντρική εξουσία, αφού εκτός από τους νομάρχες και τους επάρχους που διορίζονταν από την Κυβέρνηση και ασκούσαν την κεντρική πολιτική στις περιοχές που διηύθυναν, η εποπτεία του κράτους στην (άμεση από το λαό) εκλογή των δημάρχων και των προέδρων των κοινοτήτων ήταν έντονη¹¹¹.

Κατ' αυτό τον τρόπο αναιρείτο το παραδοσιακό σύστημα αυτοδιοίκησης, που υπήρχε στον ελλαδικό χώρο ήδη από την εποχή της Τουρκοκρατίας και συνεπώς η εξουσιαστική αυτονομία των τοπικιστικού χαρακτήρα κέντρων, τα οποία θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ανασταλτικά ως φυγόκεντρες δυνάμεις στην απολυταρχική πολιτική των Βαυαρών. Η τοποθέτηση μίας Μοίρας Χωροφυλακής σε κάθε νομό, αποτελούσε το κύριο μέσο καταστολής και εγγύησης της κρατικής εξουσίας. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του ιδρυτικού Διατάγματος, η δύναμη κάθε Μοίρας δεν ήταν σταθερή, αλλά αυξομειωνόταν ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε νομού και την αποτελούσαν ενωμοτίες δέκα ανδρών η κάθε μία. Σε κάθε τρεις έως πέντε ενωμοτίες, διοριζόταν επικεφαλής

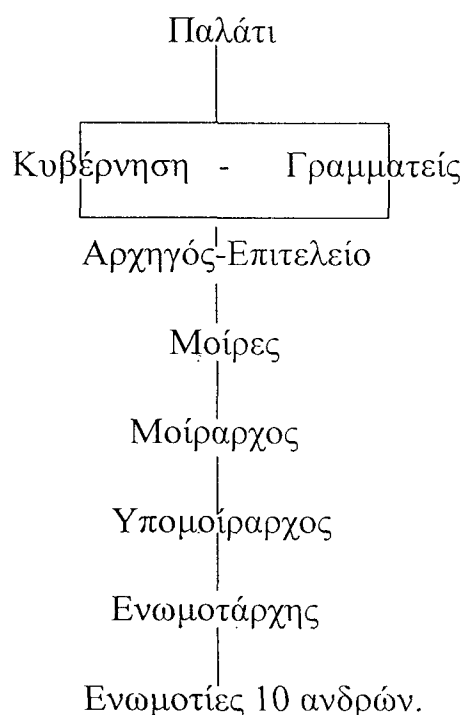
110. Γ. Α. Μάουρερ, ό.π. σελ. 470.

111. Γ. Α. Μάουρερ, στο ίδιο.

αξιωματικός, με το βαθμό του υπομοιράρχου (άρ. 6).

Ο Κανονισμός Υπηρεσίας Χωροφυλακής της 17 Μαΐου 1835¹¹², περιείχε 283 άρθρα και προσδιόριζε επακριβώς τις αρμοδιότητες, τα καθήκοντα του Αρχηγού και των λοιπών αξιωματικών και οπλιτών, τις σχέσεις με τις διάφορες διοικητικές, δικαστικές και στρατιωτικές αρχές, τον τρόπο οργάνωσης κ.ά. Το Σώμα υπαγόταν στην αρμοδιότητα τεσσάρων Υπουργείων: Στρατιωτικών, Εσωτερικών, Δικαιοσύνης και Ναυτικών. Η υπαγωγή στο Υπουργείο Στρατιωτικών αφορούσε τον τρόπο οργάνωσης, την πειθαρχία, το υλικό, τη μισθοδοσία, το προσωπικό και το στρατωνισμό. Η υπαγωγή στο Υπουργείο Εσωτερικών αφορούσε τα ζητήματα αστυνόμευσης και εν γένει "ευταξίας" της χώρας.

Η υπαγωγή στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, για ό,τι αφορούσε την λεγόμενη δικαστική αστυνομία (προανακρίσεις, εκτέλεση καταδικαστικών αποφάσεων). Στο Υπουργείο Ναυτικών υπαγόταν κατά το μέρος που επέβλεπε για την τήρηση της τάξης στους λιμένες και στα ναυπηγικά "εργοστάσια" (οιονεί Λιμενικό Σώμα). Το επιτελείο του Αρχηγού του Σώματος, που είχε έδρα την πρωτεύουσα του Κράτους (άρ. 5 και 7 του ιδρυτικού νόμου) αποτελούσαν ένας υπομοίραρχος - υπασπιστής, ένας καταλυματίας και ένας Ενωμοτάρχης. Σχηματικά η υπαγωγή και το οργανόγραμμα της Χωροφυλακής ήταν το ακόλουθο:



112. Γ.Α.Κ. Υπ. Στρατιωτικών, ΜΚ. Φ. 601.

Τα άρθρα 8 και 9 του ιδρυτικού νόμου, έθεταν περιορισμούς προκειμένου να γίνει κάποιος δεκτός για κατάταξη, όπως ηλικία (γίνονταν δεκτοί όσοι ήσαν μεταξύ 25 και 40 ετών), ανάστημα (το όριο ήταν το ίδιο με το προσδιοριζόμενο για κατάταξη στο πεζικό και ιππικό), γνώση γραφής και ανάγνωσης, τετραετής τουλάχιστον προϋπηρεσία στα Ελληνικά στρατεύματα με "έντιμον άφεσιν". Ειδικά περιλαμβανόταν στο άρ. 8 ότι οι υποψήφιοι προς κατάταξη, έπρεπε να παρουσιάσουν αποδείξεις ότι συμμορφώθηκαν με τους ορισμούς του διατάγματος της 2/14 Μαρτίου 1833, "περί διαλύσεως των ατάκτων στρατευμάτων". Αυτό σημαίνει ότι την Αντιβασιλεία την ενδιέφερε πρωτίστως η αποδεδειγμένη νομιμοφροσύνη όσων θα κατατάσσονταν, έτσι ώστε να διασφαλισθεί η εσωτερική πειθαρχία και η συνοχή του Σώματος.

Στο αμέσως επόμενο άρθρο τέθηκαν δύο εξαιρέσεις για τις προϋποθέσεις κατάταξης. Συγκεκριμένα μπορούσαν να καταταγούν και οι αγωνιστές εκείνοι του Αγώνα, εφόσον δεν είχαν συμπληρώσει το 45ο έτος της ηλικίας και ανεξάρτητα από το αν γνώριζαν γραφή και ανάγνωση. Ακόμη, κατά παραχώρηση, θα μπορούσαν να φθάσουν μέχρι το βαθμό του Ενωμοτάρχη όσοι δεν γνώριζαν ορθογραφία.

Οι εξαιρέσεις αυτές ερμηνεύονται από το γεγονός ότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στη Χώρα εκείνη την περίοδο ήταν τεράστιο και επομένως ελάχιστοι συγκέντρωναν τα προσόντα για κατάταξη, αλλά και από τη διάθεση της Αντιβασιλείας να απορροφηθούν σε τακτικούς στρατιωτικούς σχηματισμούς, οι παλαιοί άτακτοι πολεμιστές και να βρεθεί λύση στο μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί από τη διάλυση των ατάκτων σωμάτων. Δικαιολογητικά στοιχεία περί της νομιμοφροσύνης τους απαιτούνταν φυσικά και για τον Αρχηγό και τους αξιωματικούς του Σώματος, με τη διαφορά ότι ως όριο ηλικίας για κατάταξη προσδιοριζόταν το 50ό έτος.

Η Αρχηγία της Χωροφυλακής, προσφέρθηκε αρχικά στο Μακρυγιάννη, ο οποίος θεωρήθηκε κατάλληλος για τη θέση, αφού στο παρελθόν είχε διατελέσει αρχηγός της Εκτελεστικής Δύναμης Πελοποννήσου (γνωστής και ως Πολιταρχίας ή Πολιτικής Φρουράς), σώματος που συγκροτήθηκε από τον Καποδίστρια (1828) και διαλύθηκε μετά την δολοφονία του Κυβερνήτη. Ο Μακρυγιάννης δέχτηκε το προσφερόμεν αξίωμα με την προϋπόθεση να διορισθούν στο Σώμα και άλλοι γνωστοί οπλαρχηγοί του Αγώνα που είχαν παραμερισθεί, προκειμένου να γεφυρωθεί το χάσμα που είχε δημιουργηθεί μεταξύ Βαυαρών και παλαιών αγωνιστών και να επέλθει ησυχία στη Χώρα. Εν τούτοις η Αντιβασιλεία απέρριψε την πρόταση αυτή και διόρισε Αρχηγό της Χωροφυλακής (5 Ιουνίου 1833), τον Γάλλο Συνταγματάρχη Φρανσουά Γκραγιάρ.

Ο Μακρυγιάννης αφηγείται τα γεγονότα ως εξής: "Θέλουν να με κάμουν αρχηγόν της χωροφυλακής. Τούς έδωσα γνώμη να βάλουν απ' ούλους τους σημαντικούς διά να ενωθή το κράτος με τον Βασιλέα του. Τους κακοφάνη. Διορίζουν τον Γραλλιάρη τον Γάλλο και με διορίζουν κ' εμένα εις την οδηγίαν του και να βάλω τα στενά." Ούτε εις την οδηγίαν του Γραλλιάρη μπαίνω, τούς είπα, ούτε τα φορέματά μου βγάζω". Τότε σαν δεν θέλησα να μπώ εις αυτείνη την 'πηρεσία, πήρα την άδεια και με την φαμελιά μου πέρασα εις την Αθήνα, ότι είδα του κάκου κοπιάζομεν. Και δυστυχία εμάς και τής πατρίδος μας"¹¹³.

Ο διορισθείς Αρχηγός επέλεξε μόνος του τους αξιωματικούς του νεοσύστατου Σώματος, επιτυγχάνοντας να μη δημιουργήσει παράπονα και επικρίσεις (ούτε ο δυσανεστημένος Μακρυγιάννης αναφέρει κάτι επικριτικό στα απομνημονεύματά του). Άλλωστε και ο Γκραγιάρ ήταν θερμός φιλέλληνας και γνώστης των Ελληνικών πραγμάτων. Στενός συνεργάτης του Δημητρίου Υψηλάντη, πολέμησε σε διάφορες μάχες του Αγώνα (πολιορκία Ναυπλίου, μάχες Κορίνθου και Πέτα, πολιορκία Μεσολογγίου, μάχη των Μύλων -όπου και τραυματίστηκε- μάχη της Πέτρας). Το 1825 προήχθη σε Συνταγματάρχη και το Φεβρουάριο του 1833 διορίσθηκε αρχηγός του Στρατιωτικού Οίκου του Όθωνα, απ' όπου μεταπήδησε στην Αρχηγία της Χωροφυλακής μέχρι την 12 Ιανουαρίου 1835, οπότε αντικαταστάθηκε από τον Βαυαρό Ταγματάρχη Μαξιμιλιανό Ρόσνερ.

Υποστηρίζεται ότι η απομάκρυνση του Γκραγιάρ από τον ενεργό στρατό και τη Χωροφυλακή για λόγους υγείας κατά το τέλος του 1834, οφείλεται στην απόφασή του να παραιτηθεί αφού πείσθηκε για την ματαιότητα των εισηγήσεών του και προσπαθειών για αύξηση της δύναμης της Χωροφυλακής και μη παρεμβολής στο έργο της προσκομμάτων, από την Κυβέρνηση και τη λοιπή στρατιωτική ηγεσία¹¹⁴. Κατ' άλλους όμως υποστηρίζεται ότι υποχρεώθηκε σε παραίτηση, ως πολιτικά ύποπτο πρόσωπο, ένεκα πεποιθήσεων ασυμπαθών προς την Κυβέρνηση και μάλιστα ως οπαδός των θεωριών του SAINT SIMON¹¹⁵. Είναι δε αυτό πιθανό γιατί μετά από λίγο ο Γκραγιάρ, ανακλήθηκε μεν από την διαθεσιμότητα αλλά τοποθετήθηκε Φρούραρχος του Μεσολογγίου, τόπου ακαταλλήλου βεβαίως για άτομα εξασθενημένης υγείας, όπως φερόταν ότι ήταν ο ίδιος.¹¹⁶

113. Ι. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό.π. σελ. 240

114. Βλ. Χ. Δημακόπουλος, *Ο Σαινσιμονιστής FRANCOIS GRAILLARD*, Αθήνα 1979, σελ. 375 και Νικόλαος Κτενιάδης, ό.π. σελ. 81.

115. G. Eichthal, *Οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην Ελλάδα μετά το 1821*, Αθήνα 1974, σελ.39.

116. *Διαταγή Στρατο*, ύ της 31-12-1834/12-1-1835, Φ.Ε.Κ. 2/4-2-1835.

Οι κατά τα ανωτέρω επιλεγέντες, πρώτοι αξιωματικοί του Σώματος ήταν κατά βαθμό οι ακόλουθοι:

- α) Μοίραρχοι: Αντώνιος Μαυρομιχάλης, Ν.Πετμεζάς, Ηλίας Πανάς, (πρώην αρχηγοί στα άτακτα σώματα), Κων/νος Βλαχόπουλος, Δημ. Δεληγιώργης, Ιωάννης Βελέντζας, (πρώην ταγματάρχες), Δημ. Κουτσογιαννόπουλος, Γεώργιος Κλεώπας, (πρώην λοχαγοί του Πυροβολικού), Μιχαήλ Σισίνης (πρώην λοχαγός Ιππικού) και Γεώργιος Βοϊνέσκος, (πρώην υποταγματάρχης του τακτικού στρατού).
- β) Υπομοίραρχοι Α' Τάξεως: Μιχαήλ Γρίβας, Δημήτριος Τζήνος, Ιωάννης Κοτζίστας, Βασ. Αθανασίου, Γ. Μανιάτης, Γ. Παλάσκας, Μιχ. Μόστρας (πρώην αξιωματικοί των ατάκτων), Γεώργιος Πετσάλης, (πρώην λοχαγός του τακτικού) και Ροβέρτος Βρονικόφσκι, (πρώην αξ/κός του τακτικού).
- γ) Υπομοίραρχοι Β' Τάξεως: Νικ. Περατιέ, Νικ. Ροβέρτος, (πρώην λοχαγοί του τακτικού), Νικ. Ζαλοκώστας, Ι. Σολομωνίδης, Κ. Δημακόπουλος, Ι. Γούσης, Εμμανουήλ Σινετάκης, Γ.Κροκίδας, Ι.Ευσταθίου, Φραγκίσκος Βαρζίλης, (πρώην ανθυπολοχαγοί του τακτικού), Βασ.Δραγών, Χρ. Φαταούλας, Ν. Φιλάρετος και Ιωάν. Μέξης, (πρώην αξιωματικοί των ατάκτων).
- δ) Καταλυματίας (οικονομικός αξιωματικός): Γ. Παπαδόπουλος.

Η επιλογή και τοποθέτηση των αξιωματικών, επικυρώθηκαν αντίστοιχα με τα διατάγματα της 12 Ιουνίου και 26 Ιουνίου 1833, ενώ οι έδρες των τοποθετηθέντων ήταν οι εξής :

1) Νομός Αργολίδας και Κορινθίας (έδρα Ναύπλιο).

Μοίραρχος Γ. Κλεώπας
Υπομοίραρχος Α' Δημ. Τζήνος
Υπομοίραρχος Β' Βασ. Δραγών.

2) Νομός Αχαΐας και Ηλείας (έδρα Πάτρα).

Μοίραρχος Μιχ. Σισίνης
Υπομοίραρχος Α' Ρ. Βρονικόφσκι
Υπομοίραρχος Β' Χ. Φαταούλας

3) Νομός Μεσσηνίας (έδρα Καλαμάτα)

Μοίραρχος Αντ. Μαυρομιχάλης
Υπομοίραρχος Α' Ν. Περατιέ
Υπομοίραρχος Β' Γ. Κροκίδας

4) Νομός Αρκαδίας (έδρα Τρίπολη)

Μοίραρχος Δημ. Δεληγιώργης
Υπομοίραρχος Α' Γ. Μανιάτης
Υπομοίραρχος Β' Κ. Δημακόπουλος

5) Νομός Λακωνίας (έδρα Μυστράς)

Μοίραρχος Νικ. Πετμεζάς
Υπομοίραρχος Α' Γεώρ. Πετσάλης
Υπομοίραρχος Β' Ιωάν. Γούσης

6) Νομός Αιτωλίας και Ακαρνανίας (έδρα Μεσολόγγι)

Μοίραρχος Κων. Βλαχόπουλος
Υπομοίραρχος Α' Γεώργ. Παλάσκας
Υπομοίραρχος Α' Μιχ. Μόστρας
Υπομοίραρχος Β' Ν. Ζαλοκώστας

7) Νομός Φωκίδας και Λοκρίδας (έδρα Σάλωνα)

Μοίραρχος Ηλίας Πανάς
Υπομοίραρχος Α' Ι. Κοτζίστας
Υπομοίραρχος Α' Βασ. Αθανασίου
Υπομοίραρχος Β' Ι. Σολωμονίδης

8) Νομός Αττικής και Βοιωτίας (έδρα Αθήνα)

Μοίραρχος Γ. Βοϊνέσκος
Υπομοίραρχος Α' Μιχ. Γρίβας
Υπομοίραρχος Β' Ι. Ευσταθίου

9) Νομός Ευβοίας (έδρα Χαλκίδα)

Μοίραρχος Γεώρ. Βελέντζας
Υπομοίραρχος Β' Ν. Φιλάρετος

10) Νομός Κυκλάδων (έδρα Ερμούπολη)

Μοίραρχος Δ. Κουτσογιαννόπουλος
Υπομοίραρχος Β' Εμμ. Σινετάκης
Υπομοίραρχος Β' Ιωάν. Μέξης

Όπως εμφανίζεται από τις παραπάνω τοποθετήσεις, στις περιοχές της Αιτωλοακαρνανίας και της Φωκίδας, λόγω των ιδιαιτέρων συνθηκών που επικρατούσαν εξαιτίας της δράσης των ληστοσυμμοριών στην παραμεθόριο με το "Τουρκικό", τοποθετήθηκαν επιπλέον υπομοίραρχοι, για ενίσχυση και συντονισμό των αποσπασμάτων στον αντιληστρικό αγώνα. Ωστόσο από αναλυτική κατάσταση¹¹⁷ του Αρχηγείου Χωροφυλακής με ημερομηνία 28.2.1834, των Μοιραρχιών και θέσεων στις οποίες εγκαταστάθηκαν οι δυνάμεις του Σώματος, προκύπτει ότι η κατανομή του μεγαλύτερου αριθμού των δυνάμεων, δεν έγινε στις περιοχές της Στερεάς και των παραμεθόριων - ιδίως-περιοχών, τις οποίες λυμαίνονταν πολλές και ισχυρές ληστοσυμμορίες (Καλαμάτα, Χοσάδα, Καλτσοδημόπουλου, Κεφαλά κ.ά)¹¹⁸, που είχαν τα λημέρια τους στο "τουρκικό" και μπορούσαν επομένως με ασφάλεια να εξορμούσαν κατά των πλησιέστερων πόλεων και χωριών. Αντίθετα το Κράτος "υποχρεώνεται", για την δική του διατήρηση και ασφάλεια, να κρατά σε διάφορες πόλεις του Μοριά και την Πρωτεύουσα (Ναύπλιο), όλες σχεδόν τις δυνάμεις ασφαλείας που διέθετε, για να το προασπίζουν από τη συνεχή απειλή μιας γενικευμένης επανάστασης, συνακόλουθης των αλλεπάλληλων τοπικών εξεγέρσεων.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι από το σύνολο των 58 Ενωμοτιών που υπήρχαν, οι 27 τουλάχιστον είχαν τοποθετηθεί σε περιοχές της Πελοποννήσου και μόνο 12 από αυτές στις περιοχές της Στερεάς και των παραμεθόριων περιοχών (Φωκίδα, Λοκρίδα, Αιτωλοακαρνανία, Αττικοβοιωτία). Το γεγονός ότι οι βόρειες περιοχές ήταν ιδιαίτερα ευάλωτες στις επιθέσεις ληστών που εξορμούσαν από τα κατεχόμενα μέρη, επιβεβαιώνει η σύσταση (μεταγενέστερα) Σώματος Οροφυλακής (Φ.Ε.Κ 25.1.1838), ακριβώς για την καταδίωξη των ληστών σ' αυτές τις περιοχές. Τα 8 Τάγματα της Οροφυλακής, τοποθετήθηκαν στις παραμεθόριες περιοχές της Ρούμελης, ως εξής:

Τάγματα 1ο, 2ο, 3ο : Οροφυλακή Φθιώτιδας.

Τάγματα 4ο, 5ο, 6ο : Οροφυλακή Ευρυτανίας.

Τάγματα 7ο, 8ο : Οροφυλακή Ακαρνανίας.

Επομένως και σε συνέχεια των προηγουμένων, οι πρώτες παρατηρήσεις της Γραμματείας των Εσωτερικών προς την Γραμματεία των Στρατιωτικών, που έχουν διατυπωθεί¹¹⁹ μερικές ημέρες πριν από τη σύνταξη της παραπάνω

117. Γ.Α.Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ. 149, α/α 90.

118. Βλ. Κολιόπουλος ό.π., σελ. 10 και Ν. Κτενιάδης ό.π., σελ. 101.

119. Βλ. Γ.Α.Κ. ό. π. αριθ. 1440/23-2-1834.

κατάστασης, θίγουν μεν το πρόβλημα της κατανομής των δυνάμεων, αλλά μόνο επιφανειακά, αφού υποστηρίζεται ότι η κατανομή δεν ήταν "εύστοχη" σε όλες τις περιπτώσεις εξ αιτίας των προτάσεων των κατά τόπους Νομαρχών. Το ουσιαστικό πρόβλημα, σύμφωνα με την Έκθεση, ήταν η ολιγάριθμη δύναμη του Σώματος σε σχέση με την έκταση των σκοπών που είχαν ανατεθεί σε αυτό.

Σχετικά με τις τοποθετήσεις των αξιωματικών πρέπει να διευκρινισθεί ότι αυτές δεν έγιναν αμέσως μετά την έκδοση των διαταγμάτων επικύρωσής τους (ό.π), αλλά αργότερα, όταν σχηματίσθηκαν και εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές οι πρώτες Ενωμοτίες. Στις 4 Αυγούστου 1833 το Υπουργείο Στρατιωτικών γνωστοποιούσε εγγράφως¹²⁰ στο Υπουργείο Εσωτερικών, ότι σε λίγες ημέρες θα ήταν έτοιμες οι πρώτες 12 Ενωμοτίες για τις οποίες είχε προταθεί στην Αντιβασιλεία να εγκατασταθούν ανά τρεις στους Νομούς Αιτωλίας και Ακαρνανίας, Αττικοβοιωτίας, Φωκίδος και Λοκρίδος, Αργολίδας και Κορινθίας, αντίστοιχα, κάτω από τις διαταγές των Μοιράρχων Κων/νου Βλαχόπουλου, Γεωργ. Βοϊνέσκου, Ηλία Πανά και Γεωργ. Κλεώπα.

Η τοποθέτηση των Μοιράρχων στους υπόλοιπους Νομούς θα πραγματοποιείτο τις προσεχείς ημέρες προκειμένου να φροντίσουν για τη στρατολογία νέου κατώτερου προσωπικού και να προτείνουν τα σημεία στάθμευσης των Ενωμοτιών που θα σχηματίζονταν. Σχετικά με το ρυθμό οργάνωσης των σχηματισμών, παρατηρούσε ότι αυτός βράδυνε αναγκαστικά, αφού οι άνδρες έπρεπε "προτού αναλάβουν τόσην σημαντικήν υπηρεσίαν", να αποκτήσουν ανάλογη πειθαρχία και να λάβουν τις απαραίτητες οδηγίες και εντολές, πέραν των λοιπών προβλημάτων που υπήρχαν και εντοπίζονταν στην αρχική απροθυμία κατάταξης, στην έλλειψη οικημάτων για εγκατάσταση και στον εφοδιασμό με είδη ένδυσης, κλινοστρωμνής και οπλισμού.

Η καθυστέρηση ραφής των εντυπωσιακών στολών, που ήταν όπως αναφέρει ο Μάουρερ, ωραιότερες σε σχέση με εκείνες του στρατού, αποτέλεσε όντως πρόβλημα, ενώ δεν έλλειψαν και τα απρόοπτα. Στο έγγραφο επιστάται η προσοχή της "αρμόδιας επιτροπής να προσέχει εις την κατασκευήν των φορεμάτων επειδή οι ράπται έχασαν διάφορα μέτρα"... Εκτός της καλύτερης στολής, τα κίνητρα που δόθηκαν σε όσους κατατάσσονταν καταδεικνύουν την μεγάλη σημασία που είχε για τους Βαυαρούς η Χωροφυλακή. Χαρακτηριστικά ο Μάουρερ συμπληρώνει: "Για να δώσουμε μεγαλύτερο γόητρο στη Χωροφυλακή και για να προσελκύσουμε στο σημαντικό αυτό σώμα περισσότερους άνδρες καθορίσαμε μεγαλύτερους μισθούς απ' ότι είχαν οι άνδρες του τακτικού στρατού και ωραιότερη στολή. Επίσης οι αξιωματικοί κατατάσσονταν πάντοτε στον αμέσως ανώτερο βαθμό της στρατιωτικής

120. Βλ. περιοδικό *Επιθεώρηση Χωρ/κης*, έτος 13, τ. 154 σελ. 739.

ιεραρχίας από τους συναδέλφους τους του στρατού. Ακόμη και η σύνταξη στους χωροφύλακες άρχισε μόλις συμπλήρωναν τα εξήντα, καθώς και σε περίπτωση σωματικής αναπηρίας τους, εφ' όσον το ατύχημα συνέβηκε κατά την εξάσκηση της υπηρεσίας τους (άρθρ. 16, 18-20, 23-33). Εκτός απ' αυτά οι χωροφύλακες θα είχαν κι άλλα ευεργετήματα, κυρίως καλλιεργήσιμη γή¹²¹.

Η εύνοια του Κράτους προς το Σώμα, δεδομένης της μεγάλης σημασίας που είχε για την επιβολή του νεοπαγούς καθεστώτος, αποδεικνύεται και απο το ειδικό μισθολόγιο που καθιέρωσαν οι Βαυαροί για τους άνδρες της Χωροφυλακής το οποίο ήταν αισθητά ανώτερο από το αντίστοιχο μισθολόγιο των υπολοίπων στρατιωτικών¹²².

Το θέμα του οπλισμού αντιμετωπίστηκε με τη χορήγηση ελαφρών τουφεκίων Γαλλικής κατασκευής που πρόσφερε η Κυβέρνηση της Γαλλίας σε τιμές εργοστασίου χωρίς πρόσθετες επιβαρύνσεις. Τα τουφέκια αυτά αρχικά δόθηκαν στους χωροφύλακες χωρίς ξιφολόγχες, επειδή, όπως σημειώνει ο Μάουρερ, "οι Έλληνες θεωρούν συνήθως την ξιφολόγχην ως σημείον δουλείας". Όμως - προσθέτει ο ίδιος - μετά από τέσσερις εβδομάδες, "παρητήθησαν οι ίδιοι από το πλεονέκτημα τούτο και εξήτησαν μόνοι των τας ξιφολόγχας"¹²³.

Επειδή ο σχηματισμός του νεοσύστατου Σώματος δεν προχωρούσε με γοργό ρυθμό, η Αντιβασιλεία διέταξε (7 Οκτωβρίου 1833) να προωθηθούν στις θέσεις τους όσες ακόμη Ενωμοτίες είχαν σχηματισθεί καθώς και τα "εις υπηρεσίαν ευρισκόμενα αποσπάσματα της ατάκτου Χωροφυλακής". Τα αποσπάσματα αυτά, μέχρι τη διάλυσή τους θα εκτελούσαν σε διάφορες περιοχές μόνο υπηρεσία περιπολίας, με προσωρινό σχέδιο καταρτισμένο από τους οικείους Νομάρχες και Μοιράρχους. Με την ίδια διαταγή οριζόταν ότι για τον προσδιορισμό της έδρας των Υπομοιράρχων και τον τόπο εγκατάστασης των Ενωμοτιών, ο Αρχηγός της Χωροφυλακής, έπρεπε μέσα σε δύο μήνες να υποβάλλει σχέδιο, βασιζόμενο στις αναφορές των Μοιράρχων και εκτιμώντας τις ανάγκες κάθε τόπου και την προβλεπόμενη από το ιδρυτικό διάταγμα, δύναμη.

Ο Συνταγματάρχης Γκραγιάρ, στις 8 Δεκεμβρίου 1833, υπέβαλε στο Υπουργείο Στρατιωτικών σχέδιο με τίτλο "περί της εγκαταστάσεως των Ενωμοτιών εις τους διαφόρους Νομούς"¹²⁴. Εισαγωγικά παρατηρούσε ότι ένας

121. Γ. Α. Μάουρερ, ό.π. σελ. 573.

122. *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΓ', σελ.40 και περιοδικό *Εφημερίς της Χωροφυλακής*, έτους 1921, σελ. 276.

123. Γ. Α. Μάουρερ, στο ίδιο.

124. Περιοδικό *Επιθεώρηση Χωρ/κης*, ό.π., σελ. 741.

μεγάλος αριθμός εφίππων και πεζών Ενωμοτιών, έπρεπε να τοποθετηθεί στις παραμεθόριες περιοχές. Αιτιολογώντας τη γνώμη του εξηγούσε ότι οι περιοχές αυτές λόγω της γεωγραφικής τους θέσης και των σημείων επαφής με το "τουρκικό", ήταν οι περισσότερο εκτεθειμένες στη ληστεία, καθώς οι δράστες κάθε αξιόποινης πράξης είχαν την ευχέρεια να καταφεύγουν ατιμώρητοι στο τουρκοκρατούμενο έδαφος. Για τους λόγους αυτούς πρότεινε την κατανομή των Ενωμοτιών κατά τρόπο που θα εξασφάλιζε την ακώλυτη συγκοινωνία και διασφάλιση των αρτηριών, εγκαθιστώντας σε κάθε "κεφαλοχώρι" τουλάχιστον μία από αυτές (Ενωμοτίες) και υιοθετώντας το σύστημα της διαίρεσης των Ενωμοτιών σε Μισές (δηλ. των 5 χωρ/κων χωρίς επικεφαλής Ενωμοτάρχη), προκειμένου να επαρκέσει ο αριθμός τους.

Ο Γκραγιάρ, κλείνοντας την αναφορά του, παρατηρούσε ότι οι Σταθμοί των Ενωμοτιών που είχαν εγκατασταθεί, βρίσκονταν σε χωριά ή σε χάνια. Για τον ασφαλέστερο στρατωνισμό των ανδρών και την αμεσότητα της επέμβασής τους, ζήτησε να πραγματοποιηθούν μετά από επιθεώρηση αξ/κών του Μηχανικού, οι απαιτούμενες επισκευές των οικημάτων και η ανέγερση νέων. Ακόμη ζητούσε να δημιουργηθούν χώροι κρατητηρίων στα υπάρχοντα οικήματα, για την κράτηση των συλληφθέντων και υπογράμμισε την ανάγκη της μεγαλύτερης παροχής ασφάλειας των οικημάτων των Ενωμοτιών που στάθμευαν σε απόμερες τοποθεσίες μακριά από πόλεις και χωριά, κατά τρόπο ώστε σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης να είναι δυνατή η υπεράσπισή τους από δύο τουλάχιστον άνδρες.

Το Υπουργείο Εσωτερικών σχολιάζοντας το παραπάνω σχέδιο σε έγγραφό του προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, καθώς και τις αναφορές των Νομαρχών, παρατηρούσε ότι το σχέδιο του Γκραγιάρ ήταν άριστα προσαρμοσμένο με τις ανάγκες του κάθε τόπου, αλλά "ελλείπει θετικών τοπογραφικών γνώσεων παρουσίαζε πολλές ατελείας, κατά τον διορισμόν των θέσεων ως προς τον σκοπόν της αστυνομικής ασφαλείας" ενώ τα επιμέρους σχέδια των Νομαρχών (πὸν συντάχθηκαν σε συνεργασία με τους Μοιράρχους), "δεν ηυστόχησαν ...εις την διανομήν αυτών (δηλ. των δυνάμεων), κατά την οποίαν έπρεπε να συμβιβάζεται ο περιορισμένος αριθμός των δι' έκαστον Νομόν προδιορισθέντων χωροφυλάκων με τας ανάγκας αυτού, χωρίς να βλάπτεται η υπηρεσία..."¹²⁵.

Τελικά προκρίθηκε η τοποθέτηση των δυνάμεων στα σημεία που αναφέρθηκαν παραπάνω, τα περισσότερα των οποίων απείχαν βέβαια από τις παραμεθόριες περιοχές πλην όμως αποτελούσαν ζωτικό χώρο της κεντρικής εξουσίας που δεν έπρεπε να τελεί σε απειλή από αντιεξουσιαστικά κινήματα.

125. Γ.Α.Κ. Υπ. Εσωτερικών, ό.π. α/α 143.

Από τις Ενωμοτίες αυτές οι 12 που τοποθετήθηκαν στις παραμεθόριες περιοχές, με το διάταγμα της 26.2.1834 αντικατέστησαν τους εκεί διορισμένους υγειονοφύλακες, ενώ με προγενέστερο διάταγμα (14.2.1834), αποφασίσθηκε η άμεση ανέγερση οικημάτων με έξοδα του δημοσίου, αρχής γενομένης από τις περιοχές αυτές, όπου δεν υπήρχαν "ιδιαίτερα οικήματα" για τη Χωροφυλακή.

Ο Μάουρερ αναφερόμενος στο θέμα αυτό γράφει ότι μέχρι το τέλος του 1834, στις παραμεθόριες περιοχές κατασκευάστηκαν για λογαριασμό της Χωροφυλακής "ομάδες οχυρών κτιρίων". Ο ίδιος συμπληρώνει ότι υπήρχε σκέψη να δημιουργηθούν στις περιοχές αυτές στρατιωτικοί εποικισμοί κατά το πρότυπο των Αυστριακών συνοριακών φυλακίων, αλλά η σκέψη αυτή δεν προχώρησε¹²⁶.

Ωστόσο και παρά τα κίνητρα που είχαν δοθεί, η στρατολογία προχωρούσε πολύ αργά και τον πρώτο καιρό υφίστατο πρόβλημα στελέχωσης των υπηρεσιών του Σώματος. Ο Μάουρερ σημειώνει ότι μέχρι την ανάκλησή του (Ιούλιος 1834), η Χωροφυλακή διέθετε 800 άνδρες (δηλαδή είχε καλυφθεί η προβλεπόμενη δύναμη κατά τα 2/3), γεγονός που το αναφέρει ως θετικό στοιχείο, αφού αρχικά η κατάταξη ακολουθούσε ακόμη αργότερους ρυθμούς. Μπροστά στο πρόβλημα που δημιούργησε η απροθυμία κατάταξης, η Αντιβασιλεία εξέδωσε διάταγμα (31.1/12.2.1834), σύμφωνα με το οποίο προστέθηκε σχετικό άρθρο στον Κανονισμό του Σώματος (άρ. 285) που καλούσε σε κατάταξη άνδρες "μέχρι συμπληρώσεως του Σώματος".

Στις 31 Δεκεμβρίου 1834 ο Γκραγιάρ παραιτήθηκε από την αρχηγία του Σώματος για "λόγους υγείας". Τον διαδέχθηκε ο Βαυαρός Ταγματάρχης Μαξιμιλιανός Ρόσνερ, αξιωματικός της απόλυτης εμπιστοσύνης του θρόνου, διορισμένος μέχρι τότε ως Φρούραρχος του Ναυπλίου. Η παραίτηση του Γκραγιάρ, πέραν των υποστηριζομένων για τις πολιτικές του θέσεις (ό.π.), αποδίδεται κατ' άλλους στη δυσαρέσκειά του από τη μη ικανοποιητική αύξηση της δύναμης της Χωροφυλακής¹²⁷. Οπωσδήποτε και αυτή η εκδοχή έχει σοβαρά ερείσματα, αφού είναι γεγονός ότι ο προαναφερόμενος, με υπόμνημά του στο Υπουργείο Στρατιωτικών, ζητούσε την ενίσχυση της δύναμης της Χωροφυλακής και συγχρόνως ανέφερε τους λόγους μείωσης του προσωπικού, που συνίσταντο στην έλλειψη παλαιών αγωνιστών για κατάταξη, στο μικρό αριθμό του τακτικού στρατού για αναπλήρωση των απολυομένων ή φονευομένων χωροφυλάκων, αλλά και στην προτίμηση κατάταξης στην Οροφυλακή λόγω καλύτερων υπηρεσιακών συνθηκών¹²⁸.

126. Γ. Α. Μάουρερ, ό.π., σελ. 575.

127. Έτσι Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 81.

128. Γ.Α.Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ.145, α/α101, Υπόμνημα χ.χ.

Στην έκθεση του κρατικού προϋπολογισμού του έτους 1835, αναφέρεται ότι λόγω των μεγάλων δαπανών που χρειάζονταν για την ολοκλήρωση του σχηματισμού της Χωροφυλακής, η διαδικασία αυτή είχε προγραμματισθεί να πραγματοποιηθεί εντός τριετίας. Ήδη όμως στα τέλη του 1835 το Σώμα αριθμούσε 1325 άνδρες, επειδή με την έκρηξη των επαναστατικών κινημάτων της Μεσσηνίας και της Λακωνίας η δύναμή του αυξήθηκε κατά 30 Ενωμοτίες πέραν του προβλεπόμενου αριθμού¹²⁹. Αυτό σημαίνει ότι η προβλεπόμενη δύναμη υπερκαλύφθηκε σχετικά γρήγορα, αλλά και βεβιασμένα ως ένα σημείο, υπό την πίεση των εξαιρετικά δύσκολων συνθηκών δημόσιας ασφάλειας που επικρατούσαν.

Προσπαθώντας να ερμηνεύσουμε την αρχική απροθυμία για κατάταξη εκ μέρους των παλαιών αγωνιστών, με δεδομένο μάλιστα το οξύτατο κοινωνικό πρόβλημα που δημιουργούσε η περιθωριοποίηση και η οικονομική εξαθλίωση των παληκαριών (που δεν γνώριζαν άλλη τέχνη από αυτήν των όπλων), έχουμε κάποιο μέτρο των δυσκολιών και των αντινομιών που συναντούσε η κρατική εξουσία στην εμπέδωση της δημόσιας τάξης και την εφαρμογή της πολιτικής της.

Ο Μάουρερ επιχειρώντας να ερμηνεύσει το πρόβλημα αναφέρει: "Αλλά όποιος δεν ξέρει καλά τους Ελληνες και τις κομματικές τους διαφορές, δεν είναι σε θέση να καταλάβει με πόσες δυσκολίες είχαμε να παλαίψουμε. Γιατί εκτός από τη φυσική αντίδραση των Ελλήνων μπροστά σε κάθε καινούργιο μέτρο, προσκρούαμε και στα αντίθετα συμφέροντα των πρώην αρχηγών των παλληκαριών. Αυτοί εξάλλου, ποτέ τους δεν συμπαθούσαν την τάξη και τους κανόνες, πόσο μάλλον λοιπόν την Χωροφυλακή που κύριος προορισμός της ήταν η τήρηση της τάξης. Έκαναν λοιπόν ό,τι μπορούσαν για να ματαιώσουν την ίδρυση του Σώματος, δίνοντας ψεύτικες υποσχέσεις στα παλληκάρια ή διαδίδοντας λογίων - λογίων ψευτιές σε βάρος της Κυβέρνησης, στην οποία απέδιδαν τις πιο σκοτεινές προθέσεις"¹³⁰.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η (αρχική) απροθυμία για κατάταξη, οφείλετο σε τρεις βασικές αιτίες: στην διστακτικότητα και αντιπάθεια των Ελλήνων να αποδεχθούν οτιδήποτε καινοφανές, στην ιδιοτέλεια των πρώην καπετάνιων των παληκαριών και στη ροπή που αυτοί είχαν προς την αταξία και την αυθαιρεσία θεωρώντας το νέο Σώμα ως αντίπαλο και εμπόδιο σε κάθε λογής διεκδικήσεις τους.

129. Κ. Αντωνίου, *Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής*, Αθήνα 1964, σελ. 138

130. Γ. Α. Μάουρερ, ό.π. σελ. 575.

Όσον αφορά την πρώτη αιτία, πράγματι οι δυतिकότροπες μορφές οργάνωσης, όχι μόνο του στρατού (πειθαρχία, εκπαίδευση, ενδυμασία), αλλά και άλλων θεσμικών πλαισίων, όπως η διοίκηση, η εκκλησία, η νομοθεσία, προσέκρουαν στην άρνηση του κοινωνικού σώματος, που επίμονα αρνιόταν να αφομοιώσει οτιδήποτε ερχόταν σε αντίθεση με τις παραδοσιακές αντιλήψεις. Σχετικά με τις άλλες αιτίες που αναφέρει ο Μάουρερ πρέπει να σημειωθούν τα εξής: Είναι αλήθεια ότι μόνο ένα μικρό μέρος από τους καπετάνιους της προοθωνικής περιόδου επιλέχθηκε τελικά από το Υπουργείο Στρατιωτικών για να ηγηθεί της Χωροφυλακής και να την επανδρώσει. Οι περιοριστικές διατάξεις του νομικού πλαισίου περί της συστάσεως του νέου Σώματος, αλλά και η αδυναμία απορρόφησης του συνόλου των ατάκτων στρατιωτών είτε στη Χωροφυλακή, είτε στα άλλα στρατιωτικά σώματα, δεν άφηνε "αδικημένους" απλώς μερικούς καπετάνιους, αλλά εκείνους ακριβώς που είχαν πρωτοστατήσει στις εμφύλιες συγκρούσεις της μετακαποδιστριακής περιόδου (Σεπτέμβριος 1831 - Δεκέμβριος 1832). Ήταν επόμενο, λοιπόν, αυτοί οι καπετάνιοι διαθέτοντας ως κύριο μέσο την προσήλωση που είχαν τα παληκάρια στο πρόσωπό τους, να επιδιώξουν την αναπαραγωγή των σχέσεων κυριαρχίας, μέσω των (παραδοσιακών) πελατειακών δικτύων.

Ενώπιον του κινδύνου να χάσουν τα παραδοσιακά τους προνόμια, αντιδρούν, διαβάλλοντας το νέο θεσμό (Χωροφυλακή) ή υποσχόμενοι μεγαλύτερες απολαβές στους "πελάτες" τους. Ως βασική διέξοδος, μπροστά στη νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε, παρουσιαζόταν η καταφυγή στη ληστεία, απ' όπου μπορούσαν να προσπορισθούν σημαντικά οφέλη, χωρίς μάλιστα να διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο από την παράνομη δραστηριότητά τους, λόγω του τρόπου λειτουργίας του δικτύου της ληστείας¹³¹. Αποτελούσαν λοιπόν ένα είδος κοντοτιέρων (condottieri) και όπως οι οπλοφόροι που πολεμούσαν υπό τις διαταγές τους, δεν είχαν άλλο σκοπό εκτός από το προσωπικό τους όφελος, στοιχείο που τους οδηγούσε σε συχνές αλλαγές στρατοπέδων, ανάλογα με τις συγκυρίες.

Αγροτικής προέλευσης οι άνδρες που στελέχωναν τη Χωροφυλακή, είχαν βέβαια το πλεονέκτημα να γνωρίζουν καλύτερα τον τρόπο καταδίωξης των ληστών, αλλά παράλληλα ήταν ευκολότερη η μεταπήδηση στο αντίπαλο στρατόπεδο, με την προσδοκία της ελεύθερης ζωής και του μεγαλύτερου οφέλους. Η μεταπήδηση άλλωστε στρατιωτικών από τη νομιμότητα στη ληστρική - παράνομη δραστηριότητα και το αντίστροφο, ήταν συχνό φαινόμενο και οφειλόταν στην παραδοσιακή αντίληψη των ενόπλων της εποχής και στην αδυναμία του κράτους να ελέγξει και να περιορίσει τις παγιωμένες εξωθεσμικές

131. Βλ. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 193 επόμε.

σχέσεις των στρατιωτικών. Για τις τελευταίες, είναι χαρακτηριστικά τα γραφόμενα του Ε. Αμπού για την περίπτωση ενός χωροφύλακα που "λαχταρούσε εδώ και πολλά χρόνια τα γαλόνια του δεκανέα" (υπενωμοτάρχη).

Επειδή όμως δεν είχε κάποιον "προστάτη" για να τον ευνοήσει, κατέφυγε στη ληστεία. Προκειμένου να τον δελεάσουν του διαμήνυσαν ότι θα τον προάγουν, αλλά επειδή δεν τηρήθηκε η υπόσχεση που του έδωσαν, κατέφυγε και πάλι στο ληστρικό βίο μέχρις ότου επανακάμψει οριστικά στη Χωροφυλακή με το βαθμό του αξιωματικού. Και ο Αμπού καταλήγει: "Βρέθηκε ένας διοικητής χωροφυλακής που ήθελε σοβαρά να ξεπατώσει τη ληστεία. Μέσα σε μερικούς μήνες έκανε όλους τους ληστές να κρυφτούν. Αλλά βιάστηκαν να τον απολύσουν. Είχε υπονομεύσει τα θεμέλια της κοινωνίας"¹³².

Η παραπάνω ειρωνική παρατήρηση του Αμπού περί "υπονόμευσης των θεμελίων της κοινωνίας" φέρνει στην επιφάνεια μια ακόμη πτυχή του προβλήματος της οργάνωσης και λειτουργίας της Χωροφυλακής που σχετίζεται με την στάση που τήρησαν οι πολιτικοί και κομματικοί παράγοντες έναντι αυτής. Ενώ οι πολιτικές παρατάξεις συλλήβδην υπερθεμάτιζαν την ανάγκη καλύτερης οργάνωσης και στηλίτευαν τα κακώς κείμενα, παράλληλα διαπίστωναν ότι σε μεγάλο ή μικρό βαθμό κινδύνευαν να χάσουν ένα από τα ισχυρότερα ερείσματα που διέθεταν δηλαδή το στρατιωτικό στοιχείο. Η διάλυση των ατάκτων και η οργάνωση Χωροφυλακής και τακτικού στρατού απευθείας υπαγομένων στο θρόνο, θα μπορούσε να σημάνει και την απομάκρυνσή τους από τις πραγματικές εστίες εξουσίας και την αποδυνάμωση των διαπραγματευτικών τους ικανοτήτων.

Μόνιμη επιδίωξή τους ήταν η διαιώνιση των κατεστημένων πολιτικών τους λειτουργιών, έχοντας ρόλο καθοριστικό μέσα στους εξουσιαστικούς διαύλους, όπως αυτοί αρθρώνονταν στη νέα θεσμοθετημένη μορφή. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο, ότι όταν ο Αρμανσπεργκ το 1835 ζήτησε τη γνώμη τεσσάρων πολιτικών από διαφορετικά κόμματα και περιοχές, για τον περιορισμό της ληστείας, των Τάτση Μαγγίνα (Αγγλικό κόμμα) από την Δυτική Στερεά, Αναστάσιου Λοιδορίκη (Γαλλικό) από την Ανατολική Στερεά, και δύο ετεροχθόνων, των Δρόσου Μανσόλα (Γαλλικό) από τη Θεσσαλία και Αναγνώστη Μοναρχίδη (Αγγλικό) από τα Ψαρά, πήρε τελείως διαφορετικές απαντήσεις ως προς τα αίτια και την συνάφεια ληστείας και κλεφταρματολισμού, αλλά και ως προς τους ενδεδειγμένους για την καταδίωξη της ληστείας καπετάνιους, ανάλογα "με τα κομματικά ή τοπικά συμφέροντα του κάθε συντάκτη"¹³³.

132. Ε. Αμπού, *Η Ελλάδα του Οθωνος - Η σύγχρονη Ελλάδα*, ό.π., σελ. 246.

133. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 12.

Η περίπτωση του Ταγματάρχη Δημητρίου Τζήνου αποτελεί επιβεβαίωση των προηγούμενων και κυριολεκτικά "φωτογραφίζεται" από τα γραφόμενα του Αμπού. Ο συγκεκριμένος αξιωματικός της Χωροφυλακής, είχε τη φήμη σκληρού ληστοδιώκτη. Μετήλθε βίαια και πολλές φορές όχι σύννομα μέτρα για την αντιμετώπιση της ληστείας, θέτοντας στο περιθώριο κάθε προσπάθεια κομματικού παρεμβατισμού. Χρησιμοποίησε, χωρίς νομοθετική κάλυψη, το μέτρο της εκτόπισης των οικογενειών ληστών και ληστοτρόφων (η Κυβέρνηση το υιοθέτησε αργότερα με την έκδοση τριών Β. Δ, της 17.11.1838, 16.2.1839 και 16.12.1839), τηρούσε το λόγο του, ήταν αεικίνητος και αποφασιστικός, ακούραστος και απτόητος, ήταν δηλ. ο κατάλληλος άνθρωπος για την εποχή του και την ανατεθείσα σ' αυτόν αποστολή.

Όπως αναμενόταν ο κομματισμός εφρύνανε γιατί παραγκωνίστηκε και παρά την ισχυρή υποστήριξη που παρείχε στο Τζήνο ο Θρόνος¹³⁴, επιτύγχανε τη μετάθεσή του από τις Υπηρεσίες στις οποίες κάθε φορά υπηρετούσε, με την κατηγορία της χρησιμοποίησης υπερβολικής σκληρότητας έναντι των διωκομένων. Μάλιστα ο Νομάρχης Αιτωλ/νίας υπέβαλε αναφορά προς το Υπουργείο Εσωτερικών με την οποία αναφέρεται "με φρίκη" στα βασανιστήρια που είχαν υποστεί κατηγορούμενοι για λησταποδοχή, από τους άνδρες του Μεταβατικού Αποσπάσματος της περιοχής του (Δ/τής ήταν ο Μοίραρχος Φιλάρετος) οι οποίοι ακολουθούσαν τις διαταγές και το παράδειγμα του Τζήνου¹³⁵. Ωστόσο οι ανορθόδοξες αυτές μέθοδοι φαίνεται πως έφερναν αποτέλεσμα, αφού οι δημότες των πόλεων και των χωριών των περιοχών Στερεάς και Εύβοιας, με αναφορές τους προς τον Βασιλιά εξεθείαζαν την δραστηριότητα του Τζήνου η οποία είχε επιφέρει τάχιστα, θετικά αποτελέσματα¹³⁶.

Την ίδια άποψη όμως, φαίνεται πως είχαν και οι καταδιωκόμενοι, αφού οι ενωμένες συμμορίες των ληστάρχων της Αττικοβοιωτίας Νταβέλη, Ντρόλια, Πανουργιά, Καραταίρη και Μητροφονιά, λίγο πριν επιχειρήσουν την ληστεία στο σπίτι του Βουλευτή Ευβοίας Νικ. Βουδούρη (28.11.1855), σχεδίαζαν να σκοτώσουν τον Τζήνο στη Θήβα (είχε τοποθετηθεί τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου ως Δ/τής των αποσπασμάτων της Στερεάς), πλήν όμως το σχέδιο απέτυχε γιατί οι Αρχές ειδοποιημένες, τους "υποδέχθηκαν" κατά την είσοδο στην πόλη με φράγμα πυρός¹³⁷.

134. Βλ. σχετ. Μακρυγιάννης, ό.π. σελ. 284, «...ὁμῶς τον Τζήνο κι άλλους τους πίστευε (ο Βασιλιάς) και σε κακή εὐνοια πάντοτες ἦμουν»

135. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 51 και 336.

136. Γ.Α.Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ. 148.

137. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 106

Η αναγνώριση της μεγάλης σημασίας που είχε η Χωροφυλακή ως εγγυήτρια δύναμη της εκάστοτε εξουσιαστικής Αρχής, επέβαλε τη συνεχή ανάμιξη των πολιτικών στον τρόπο οργάνωσής της. Η ανάδειξή της στο σημαντικό αυτό ρόλο δημιούργησε συζητήσεις και εντάσεις, ιδιαίτερα μετά την Επανάσταση του 1843, περί του αν θα έπρεπε να υπάρχει αυτοτελές Αρχηγείο ή το Σώμα να υπαγόταν απευθείας στο Υπουργείο Στρατιωτικών και να περιοριζόταν κατ' αυτό τον τρόπο η ισχύς της.

Οι υποστηρικτές της δεύτερης άποψης θεωρούσαν ότι ο Αρχηγός της Χωροφυλακής είχε σχεδόν θέση Υπουργού της Αστυνομίας και επομένως ήταν αναγκαίος ο περιορισμός της αυτονομίας της. Η παραπάνω αντίληψη βαθμιαία μεταβλήθηκε σε κυριάρχη αντίληψη των πολιτικών δυνάμεων της εποχής αφού το Σώμα της Χωροφυλακής συνέχιζε να αποτελεί τον κύριο μηχανισμό στήριξης της εκάστοτε Κυβέρνησης, με αποτέλεσμα οποιοσδήποτε σχηματισμός αναλάμβανε την εξουσία να προβαίνει σε μεταβολές στα ηγετικά κλιμάκια του Σώματος.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω παραμέτρους καταλήγουμε σε ένα επιπλέον λόγο που εξηγεί τη λειτουργία της Χωροφυλακής, μέσα στο πλαίσιο της στρατιωτικής πολιτικής των Βαυαρών και της αντιπαράθεσης που ακολούθησε με διάφορες ένοπλες ομάδες ατάκτων. Από τη μία πλευρά βρίσκονταν οι νομοταγείς, εκείνοι που υπηρετούσαν ή ανέχονταν τη νέα Αρχή και από την άλλη οι "παράνομοι" όλοι αυτοί δηλαδή που επέλεξαν τη σύγκρουση και τον αυτοπροσδιορισμό σε σχέση με το "καινούργιο". Στην προκειμένη περίπτωση η ένταξη στη Χωροφυλακή, ισοδυναμούσε με συγκεκριμένη επιλογή, την παροχή υπηρεσιών στην Κρατική Αρχή όπως αυτή εκφραζόταν από την εκάστοτε Κυβέρνηση, προκειμένου να αντιμετωπισθεί ο κίνδυνος της υπονόμευσης της κεντρικής εξουσίας από τις φυγόκεντρες τάσεις και τον τοπικισμό.

Αυτή η επιλογή είχε για τους εντασσόμενους κάποιο κοινωνικό βάρος και πιθανόν μετρούσε αρνητικά στη λαϊκή συνείδηση, αν ληφθεί υπόψη ότι σημαντική μερίδα του πληθυσμού αντιμετώπιζε μάλλον θετικά τους ληστές, έστω κι από αντίδραση στην πολιτική των Βαυαρών. Η ληστεία αποτελούσε την ακραία μορφή αντίδρασης στην κεντρική εξουσία, ιδιαίτερα από άτομα ή ομάδες που κατείχαν οπλική ισχύ και ήσαν ή αισθάνονταν παραγκωνισμένοι. Πολλές φορές τα ληστρικά κυκλώματα σχημάτιζαν ένα (ανομοιογενές) μέτωπο εναντίον των Βαυαρών - όχι όμως καί εναντίον του θρόνου - το οποίο δημιουργούσε ανάμικτα συναισθήματα τρόμου και θαυμασμού ανάμεσα στο λαό. "...Κοινωνικές ληστείες γίνονται από αγρότες που βρίσκονται στην παρανομία, τους οποίους ο άρχοντας και η πολιτεία θεωρούν εγκληματίες, γιατί

δεν υπακούουν στις εντολές τους, ενώ οι πολίτες της αγροτικής κοινωνίας στην οποία ανήκουν ...τους θεωρούν ήρωες, εκδικητές...", θα υποστηρίξει ο συγγραφέας των Ληστών (Bandits)¹³⁸, και φαίνεται ότι στην Ελλάδα όχι μόνο της Οθωνικής περιόδου, αλλά και αργότερα, οι ληστές "υποθάλπονται" και "προστατεύονται" σε αντίθεση με την Χωροφυλακή που ως κύρια εκπρόσωπος της ένοπλης καταστολής που διέθετε το Καθεστώς, συγκέντρωνε τη μήνι όλων των αντιπάλων κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων.

Διαμορφώθηκε έτσι ένα ιδιότυπο διπολικό μέτωπο κοινωνικής αντιπαράθεσης, στο οποίο τον ένα πόλο αποτελούσαν μεγάλες μερίδες αγροτικού πληθυσμού, στελέχη των αντιπολιτευόμενων κομμάτων και παραδοσιακοί αρχηγοί οπλοφόρων και τον άλλο η Χωροφυλακή ως κύριο στήριγμα της Κεντρικής Εξουσίας. Πραγματικά πολλοί αγρότες συνεργούσαν στη ληστρική δραστηριότητα, είτε από φόβο είτε από προσδοκία για προσωπικά ωφέληματα, υποθάλποντας και διευκολύνοντας το έργο των ληστών. Από την άλλη, αρκετά συχνά, κόμματα της αντιπολίτευσης ή ισχυροί τοπάρχες χρησιμοποίησαν ληστρικές συμμορίες για την ανατροπή κάποιου κυβερνητικού σχήματος ή την εκβίασή του.

Στην πραγματικότητα λοιπόν η Χωροφυλακή, έχοντας να αντιμετωπίσει αυτό το κοινωνικοπολιτικό μέτωπο, στο οποίο οι φορείς του, αγρότες - κόμματα - "προστάτες" συνυπήρχαν μέσω των δικτύων πελατείας - προστασίας, αντιμετώπιζε ανυπέρβλητες δυσχέρειες. Ακόμη και σε μεταγενέστερα κείμενα η κατάσταση της Δημόσιας Ασφάλειας παρουσιάζεται ζοφερή: " Ούτω παρ' ημίν το έγκλημα διατελεί εν διηνεκεί επιστρατεύσει, εις δε τον κατά της εννόμου τάξεως αγώνα έχει συναμυνόμενον και συμμαχούν μέγα μέρος της κοινωνίας, εν ή εκτρέφεται και αναπτύσσεται. Ούτως εξηγείται πώς λησταί και φυγόδικοι διάσημοι ελυμαίνοντο ή ακόμη λυμαίνονται επί έτη μακρά ολοκλήρους επαρχίας, τρομεροί φεουδάρχαι του εγκλήματος, φονεύοντες, δηούντες ...απέναντι ανισχύρου πολιτείας ...Τοιούτον είναι το κακόν, όπερ η χωροφυλακή μόνη κληθήσεται εφεξής να εξαλείψη"¹³⁹

Οι ληστές εκμεταλλευόμενοι αυτό το κενό μεταξύ της κρατικής εξουσίας και του κοινωνικού σώματος και σε συνδυασμό με την οπλική τους ισχύ, μπορούσαν να διαπραγματεύονται ευκολότερα με το Κράτος. Οι κατά καιρούς αμνηστίες που χορηγούσε ο Όθωνας ήταν το αποτέλεσμα, αφ' ενός της αδυναμίας του Κράτους για οριστική αντιμετώπιση του ληστρικού φαινομένου

138. Hobsbawm E.J, *Bandits*, (οι ληστές), μτφρ. Φ. Ζαμπαθά – Παγουλάτου, εκδ. Βέργος, Αθήνα 1975.

139. Βλ. Λυκούδης Πέτρος, *Περί Οργανισμού των Στρατιωτικών δυνάμεων της Ελλάδος*, Αθήναι 1899, σελ. 166.

κι αφ' ετέρου της βούλησης των ίδιων των ληστών να διαπραγματευθούν την επιστροφή τους στη νομιμότητα με αντάλλαγμα κάποια θέση στον κρατικό μηχανισμό, κυρίως στρατιωτική.

Ο ενισχυμένος ρόλος και οι εκτεταμένες αρμοδιότητες της Χωροφυλακής καθ' όλη την Οθωνική περίοδο εξηγείται από την αποστολή που της είχε ανατεθεί, ως κύριο δηλαδή στήριγμα της νεοπαγούς κεντρικής εξουσίας και της αντιμετώπισης των ποικίλων αντιπάλων της. Ασφαλώς η κυρίαρχη "αστική" τάξη που προέκυψε μετεπαναστατικά δεν φοβάται το "ανύπαρκτο προλεταριάτο", αλλά είναι αμφίβολο αν φοβάται και "τις βαθύτατα δυσारेστημένες αγροτικές μάζες, που εξακολουθεί να εκμεταλλεύεται", όπως υποστηρίζεται¹⁴⁰ και συνεπώς χρησιμοποιεί την "αστυνομοκρατία" ως μέσο καταστολής των κοινωνικών της αντιπάλων. Και τούτο γιατί οι αγροτικές μάζες, στερούνται κοινωνικής, πολιτικής και ταξικής συνείδησης και χειραγωγούνται πολιτικά από τους κατά τόπους ισχυρούς.

Μέσα σε συνθήκες οικονομικοκοινωνικής υπανάπτυξης η πολιτική συμπεριφορά ελέγχεται απόλυτα με τα δίκτυα πελατείας - προστασίας και επομένως η υπερπολιτικοποίηση μάλλον ως αποπολιτικοποίηση πρέπει να ερμηνευθεί, δεδομένου ότι δεν θέτει ζητήματα με συγκεκριμένο ταξικό περιεχόμενο και προοπτική αλλαγής των κατεστημένων συσχετισμών. Η αντίδραση των αγροτών που αναφέραμε παραπάνω, προσλαμβάνει μόνο μια θολή και συγκεκριμένη μορφή κοινωνικής αντίδρασης, απολύτως προσωποποιημένης και αυθόρμητης.

Ο πρωταγωνιστικός ρόλος και η σπουδαιότητα της Χωροφυλακής για την καταστολή ανταρσιών, συνωμοσιών και επαναστατικών κινήματων και στήριξη του καθεστώτος, καταφαίνεται ιδιαίτερα από την αποφασιστική συμβολή της στην καταστολή των εξεγέρσεων της Μάνης (Ανοιξη έως τέλη Ιουλίου 1834) και της Ακαρνανίας (Φεβρουάριο - Απρίλιο 1836), όπου -αρχικά- τα Βαυαρικά στρατεύματα αγνοώντας την τακτική του κλεφτοπολέμου υπέστησαν ταπεινωτικές ήττες, αλλά κυρίως από τη στάση που τήρησε στο κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 η οποία (στάση) επεξηγεί την αποστολή που είχε ανατεθεί στο Σώμα.

Η Χωροφυλακή ήταν το μόνο στρατιωτικό σώμα που δεν συμμετείχε στο κίνημα αλλά αντίθετα προσπάθησε να το αποτρέψει. Απόσπασμα ανδρών της, την παραμονή του κινήματος περικύκλωσαν το σπίτι του Μακρυγιάννη για να αποτρέψουν οποιαδήποτε είσοδο ή έξοδο "μέχρι των πρωινών ωρών, ότε θα ενεργείτο η είσοδος..."¹⁴¹ ενώ ο Διοικητής της Μοιραρχίας Αττικής Μοίραρχος

140. Βλ. Β. Φίλια, *Κοινωνία και Εξουσία στην Ελλάδα*, Αθήνα 1991, σελ.99 επόμ.

141. Βλ.Κ.Αντωνίου, ό.π. σελ.269.

Κουτσογιαννόπουλος, είχε υποβάλλει σχετικό δελτίο πληροφοριών για τους κινηματίες στην Κυβέρνηση, το οποίο όπως αποδείχθηκε από την εξέλιξη των πραγμάτων δεν αξιολογήθηκε με την ανάλογη προσοχή. Ακόμη ο μοναδικός νεκρός κατά τα γεγονότα που ακολούθησαν, ήταν ο Ενωμοτάρχης Μπασδέκης, ενώ τραυματίστηκαν δύο χωροφύλακες. Περιγράφοντας τα συμβάντα ο Μακρυγιάννης αναφέρει: "Τότε πλάκωσε ο Τζήνος με πλήθος χωροφύλακες πεζούς και καβαλλαραίους κι άλλοι πολλοί, ο Σταύρο Γρίβας και δυό τάματα της Σπάρτης...και πιάνουν γύρα το σπίτι μου και περιβόλι μου...ήθελαν η εξουσία να μας έχουν κλεισμένους και να μη ρίξουν αναντίον μας όσο να φέξη να 'ρθή ο 'σαγγελέας...ρίξαν και σκότωσαν μόνον έναν νωματάρχη. Αυτός μόνον εσκοτώθη εις το Σύνταμα..."¹⁴².

Ως άμεση συνέπεια των αλλαγών που ακολούθησαν την 3η Σεπτεμβρίου, ήταν η αντικατάσταση του Αρχηγού του Σώματος Αντ/ρχη Κων/νου Βλαχόπουλου από τον Συντ/ρχη Σπύρο Μήλιο (6 Σεπτεμβρίου έως 9 Νοεμβρίου 1843). Χωρίς να υπεισέλθουμε στις λεπτομέρειες του κινήματος της 3^{ης} Σεπτεμβρίου, γίνεται αντιληπτό ότι η Χωροφυλακή παρέμεινε πιστή στο θρόνο αποτελώντας την εξαίρεση, απ' όλα τα άλλα στρατιωτικά σώματα. Οι κατά καιρούς λιποταξίες ανδρών της, δεν αναιρούν αυτή τη διαπίστωση, αφού αποτελούν μεμονωμένες αντιδράσεις δυσαρεστημένων ατόμων, που αναζητούν καλύτερη τύχη στην παρανομία και το ληστρικό βίο. Το έργο που είχε να επιτελέσει ήταν δύσκολο και για να αποτιμηθεί πρέπει να ληφθούν υπόψη οι συνθήκες μέσα στις οποίες συστάθηκε και λειτούργησε.

Δηλαδή σε μια κοινωνία που χαρακτηριζόταν από κοινωνικοοικονομική καχεξία, όπου το ανομικό φαινόμενο ήταν το κύριο συστατικό της, αποτέλεσμα πολυετούς παράδοσης τοπικών διαμαχών και εμφυλίων συγκρούσεων. Έτσι τα θεσμοθετημένα μέσα, δηλαδή η εκ των άνω επιχείρηση επιβολής προτύπων από τους Βαυαρούς (θετικό δίκαιο), αντέκρουαν στην κοινωνικά αποδεκτή, από παράδοση, ομοιόμορφη συμπεριφορά του κοινωνικού σώματος, που ήταν σύμφωνη με τους κανόνες του φυσικού/εθιμικού δικαίου, όπως αυτοί είχαν διαμορφωθεί στην ευρύτερη λαϊκή συνείδηση. Τελικά η αντίθεση μεταξύ εθιμικού και (κεντρικού) Κρατικού δικαίου, εξέφραζε την αντίθεση που απέρρεε από τη συνύπαρξη δύο διαφορετικών πολιτισμικών συστημάτων και οδηγούσε στην ανομία¹⁴³ και αναπότρεπτα στη ρήξη.

¹⁴². Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό.π. σελ. 300, 302.

¹⁴³. **Ανομία**, κατά τον Emile Durkheim είναι "...η κατάσταση έλλειψης κανόνων που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά ή η κατάσταση αβεβαιότητας ως προς το ποιο είναι το σύστημα ρυθμιστικών κανόνων που ισχύει", βλ. σχετ. λ."ανομία" σε Τσαούση *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Αθήνα, χ.χ. σελ. 28.

Επομένως οι βάσεις για τη συγκρότηση ενός απολυταρχικού κράτους, έμπαιναν αναγκαστικά παράλληλα με τη δημιουργία κατασταλτικών μηχανισμών. Στο έργο που της ανατέθηκε η Χωροφυλακή είχε επιτυχίες και αποτυχίες. Στήριξε το Καθεστώς οποτεδήποτε χρειάστηκε, ενώ ο ρόλος της στη δίωξη της ληστείας ήταν πρωτεύων αφού είχε αναλάβει το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης γι αυτό το σκοπό. Στην περίπτωση της Χωροφυλακής οι Βαυαροί πέτυχαν απόλυτα τον στόχο τους, ως προς την δημιουργία δηλαδή πιστής ένοπλης δύναμης καταστολής. Ο ίδιος ο Όθωνας σε επιστολή του προς τον πατέρα του Λουδοβίκο, καθίσταται αψευδής μάρτυρας των προαναφερομένων, αναφέροντας: "Ολόκληρος η Χωροφυλακή εστάθη πιστή στο πλευρό μου. Ίσως εάν λάβαινα εγκαίρως στα σοβαρά υπόψη τις υποδείξεις της να απεφεύγοντο τα δραματικά γεγονότα της 3ης Σεπτεμβρίου..."¹⁴⁴

¹⁴⁴. Βλ. σχετ. επιστολή της 16 Σεπτεμβρίου 1843, στο L. Bower – G. Bolitho, *Otho Ist King of Greece*, London, Selweyn and Blount, p. 124.

β.- Η Δημόσια Ασφάλεια εν γένει (1832 - 1864).

Για να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητα του κατασταλτικού μηχανισμού είναι απαραίτητη η προσφυγή σε στατιστικά στοιχεία. Ωστόσο είναι γεγονός ότι κατά την περίοδο από της συστάσεως του Κράτους έως το 1910 οι ποινικές στατιστικές δεν έχουν παρά μεμονωμένο και αποσπασματικό χαρακτήρα. Οι σύγχρονοι εγκληματολόγοι υποστηρίζουν ότι ο ορισμός του εγκληματικού φαινομένου αλλάζει, εκφράζει περισσότερο τις επιλογές, τις ανάγκες, τις προκαταλήψεις και την ιδεολογία μιάς κοινωνίας, παρά την εγκληματικότητα καθ' εαυτή. Διακρίνουν την πραγματική και την φαινομενική εγκληματικότητα, αυτήν που καταγγέλλεται και αυτήν που εκδικάζεται (και επιβάλλεται ποινή) και επισημαίνουν ένα πολύπλοκο παιχνίδι ανάμεσα στην κοινή γνώμη, τις κατασταλτικές επιλογές και την αστυνομική αποτελεσματικότητα.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω θα επιχειρήσουμε την επισκόπηση της εγκληματικότητας κατά την υπό κρίση περίοδο. Σε έκθεση¹⁴⁵ του Υπουργού Δικαιοσύνης Γ. Πραΐδη της 14 Φεβρουαρίου, 1835 περιέχεται κατάλογος των εγκλεισμένων στις φυλακές του Κράτους (107 συνολικά), καθώς και πίνακας με τα στοιχεία ταυτότητάς τους, την ηλικία, το επάγγελμα, το αδίκημα για το οποίο κρατούντο και την ποινή που επιβλήθηκε. Από τον πίνακα προκύπτει ότι οι καταδικασθέντες για φόνο ήσαν 12 και καταλάμβαναν ποσοστό 11,2% από το σύνολο των καταδικασθέντων. Τα εγκλήματα της ληστείας και της πειρατείας, ήταν εκείνα για τα οποία καταδικάστηκαν οι περισσότεροι αφού τα ποσοστά ανέρχονταν σε 42,05% και 8,4% αντίστοιχα (δράστες 45 και 9). Οι ληστείες και οι φόννοι εξακολουθούν να συνιστούν τα υψηλότερα ποσοστά των εκδικασθέντων υποθέσεων και κατά το 1838, έτος για το οποίο δημοσιεύθηκε τον Αύγουστο του 1839 έκθεση¹⁴⁶ του Υπουργού Δικαιοσύνης Α. Πάικου.

Έτσι οι υποθέσεις ληστειών ανέρχονται σε ποσοστό 39,4% (περιπτώσεις 76), ενώ οι υποθέσεις για φόνους σε 10,4% (περιπτώσεις 20). Οι φόννοι και οι αναιρέσεις¹⁴⁷ έχουν την μεγαλύτερη ποσοστιαία αναλογία στις υποθέσεις που παραπέμφθηκαν και εκδικάστηκαν από τα Κακουργιοδικεία το έτος 1858¹⁴⁸ Ανέρχονται λοιπόν σε ποσοστό 21% (9,67% και 11,2% αντίστοιχα), ενώ οι ληστείες υποχωρούν σημαντικά - σε σύγκριση με τις προηγούμενες περιόδους -

145. Βλ. Γ.Α.Κ., Υπ. Δικαιοσύνης, Φ. 13.

146. Βλ. Γ.Α.Κ., Υπ. Δικαιοσύνης, Φ. 16.

147. Σύμφωνα με το άρ. 293 του παλαιού μας Π. Ν., η αναίρεση αποτελούσε την τρίτη αυτοτελή μορφή, της εκ προθέσεως ανθρωποκτονίας (οι δύο άλλες φόνος, άρ. 288, και φαρμακεία, άρ. 289), η οποία είχε ως προϋπόθεση ότι αποφασίσθηκε και εκτελέσθηκε σε βρασμό ψυχικής ορμής.

148. Βλ. Υπ. Δικαιοσύνης, *Διαχείρισις της Ποινικής Δικαιοσύνης των δικαστηρίων και εν γένει του κράτους κατά το έτος 1858*, Αθήνα 1861.

στο ποσοστό της τάξης του 11,55% (περιπτώσεις 43). Η μείωση του αριθμού των περιπτώσεων ληστείας που εισήχθησαν στα δικαστήρια, έχει να κάνει με την απηνή καταδίωξη των ληστοσυμμοριών και την εξόντωση των μελών τους στις συμπλοκές που έλαβαν χώρα με τα καταδιωκτικά αποσπάσματα, στην περίοδο ιδίως που ακολούθησε την υπογραφή της Ελληνοτουρκικής σύμβασης για την καταδίωξη της ληστείας (Απρίλιος 1856) και συνεχίστηκε – με συνακόλουθη σχετική ύφεση της ληστείας - μέχρι το 1862¹⁴⁹

Η Ευρωπαϊκή γνώμη θεωρούσε ότι η Χώρα αποτελούσε εσμό εγκληματιών,¹⁵⁰ ιδιαίτερα μετά το λιβελλογράφημα του Λόρδου Πάλμερστον, που υποβλήθηκε ως "απολογητικό" υπόμνημα το έτος 1847 στον Πρίγκιπα Αλβέρτο και παρά τις αντίθετες επισημάνσεις του Γάλλου Επιτετραμμένου Θούνεβελ, ο οποίος τον Μάιο του 1846 ανέφερε εγγράφως στο Υπουργείο Εξωτερικών της Χώρας του ότι "...Δεν ευρίσκονται περισσότεροι λησταί εις τα όρη της Πελοποννήσου, της Αττικής ή της Βοιωτίας, από τους δολοφόνους και λοιπούς κακοποιούς που έχομεν εις την Γαλλίαν. Το έγκλημα είναι ως επί το πλείστον τυχαίον συμβάν, το οποίον προλαμβάνει πολλάκις η Χωροφυλακή και το οποίον τιμωρεί ο νόμος εν Ελλάδι, όσον και εν Γαλλία..."¹⁵¹

Υπήρχε βέβαια πλήθος ληστειών και πειρατειών, οι οποίες ασφαλώς δεν οφείλονταν μόνο στην πενία και την καταπίεση που επικρατούσε, αλλά εκδηλώνονταν μάλλον ως αποτέλεσμα του είδους της ζωής των παληκαριών και πράξεις γενναιότητας. Χαρακτηριστικό της εγκληματικότητας την εν λόγω περίοδο ήταν η μεγάλη συχνότητα των φονικών (φόνοι α' βαθμού, αναιρέσεις και απόπειρες). Οι περισσότερες των αναιρέσεων οφείλονταν σε ασήμαντες αφορμές και τελούνταν σε στιγμιαία παραφορά και έξαψη του θυμικού. Κύρια αιτία αυτών ήταν η ιδιοσυστασία των κατοίκων, το ευδιέγερτο και ευερέθιστο και όχι η αγριότητα των ηθών.

Ο Bickford-Smith¹⁵² παρέχει ειδήσεις και κρίσεις για την εγκληματικότητα στην Ελλάδα γράφοντας: "Ο ευέξαπτος χαρακτήρας των Ελλήνων είναι η αιτία όλων σχεδόν των εγκλημάτων ...το αίμα όλων βράζει. Το χέρι είναι εύκολο να φτάσει τα μαχαίρια στη ζώνη τους. Ο ένας χτυπάει, χωρίς να έχει πρόθεση να σκοτώσει ή και χωρίς να έχει καμία πρόθεση. Ο άλλος πέφτει...Παρ' όλο που είναι ευέξαπτοι, οι Έλληνες δεν είναι εν τούτοις κακοί

149. Βλ. σχετ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 118, 142, 148 και Νικ. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 272.

150. Βλ. για την απαξιωτική σημασία που αποδίδετο στη λέξη Έλληνας στο Ε. Αμπού, *Η Ελλάδα του Όθωνος*, ό.π. σελ. 68.

151. Βλ. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 252.

152. *Η Ελλάδα την εποχή του Γεωργίου του Α'*, εκδ. Ειρμός, Αθήνα 1993, σελ. 206 επόμ..

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΗΛΙΚΙΕΣ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ ΤΟ 1835

ΗΛΙΚΙΑ	ΑΡΙΘ. ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ	%
11-21	20	18,6
21-25	24	22,4
25-30	29	27,1
30-40	14	13
40-50	2	1,8
50-60	1	0,9
60-	2	1,8
Δεν αναφέρεται	15	15
Σ Υ Ν Ο Λ Ο :	107	100

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Εγκλήματα και ηλικία των φυλακισμένων το 1835

Αδίκημα	Σύνολο φυλακ.	Ετών						
		11-21	21-25	25-30	30-40	40-50	50-60	60-
Φόνος	12	3	3	4	2			
Ληστεία	45	10	11	20	4			
Πειρατεία	9		3	3	2	1		
Συμμορφία	1	1						
Κλοπή	8	2		3	2			
Παραβίαση μυστικού επιτολής	2	1			1			
Ληλασία	4	1	2	1				
Αντίσταση κατά της αρχής	2	1		1				
Εσχάτη προδοσία	2				1		1	
Αρχηνία στάσης	2			1			1	
Συμμετοχή σε στάση	11	1	2	4	3	1		

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Δίκες στα κακούργιοδικεία και στα στρατοδικεία το 1838

ΕΓΚΛΗΜΑ	ΔΙΚΕΣ	ΚΑΤΗΓΟ- ΡΟΥΜΕΝΟΙ	ΑΘΩΩΘΗΚΑΝ	ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ	ΔΕΣΜΟΔΟΤΗ ΘΥ	ΠΡΟΣΚΑΡΑ ΔΕΣΜΟ	ΕΡΚΤΗ ΦΥΛΑΚΙΣΗ	ΚΡΑΤΗΣΗ	ΚΑΤΑΔΟ- ΚΑΣΤΗΚΑΝ
Φόνος	6	6	2				3	1	4
Απόπειρα φόνου	3	3	1				1	1	2
Απείθεια στους νόμους	4	17	15				2		3
Απάτη	3	6	5				1		1
Βιασμός	3	3				1	2		3
Απόπειρα βιασμού	1	1						1	1
Αρπαγή γυναικών	3	7	5				1		2
Αποπλάνηση	5	7	5				2		2
Βιασμός παιδιών	2	2	2						
Απόπειρα βιασμού παιδιών	4	4	4						
Διγαμία	3	4	3				1		1
Παιδοκτονία	1	2	1					1	1
Στάση	3	33	33						
Αποκοπή νομισμάτων	7	13	9				2	2	4
Δολοφονία	11	17	7	6		1	3		10
Απόπειρα δολοφονίας	3	3	1		2				2
Ψευδομαρτυρία	1	2	2						
Ψευδορκία	1	1	1						
Αμβλωση	1	1	1						
Κλοπή	39	71	35		3	3	18	12	36
Κιβδηλοποιία	1	1	1						
Απόκρυψη από τη δικαιοσύνη	1	1					1		1
Ληστεία	69	229	114	49	13	44	5	4	115
Απόπειρα ληστείας	7	14	10	1	1		2		4
Ληστεία & φόνος	3	5		5					5
Αντίσταση κατά της αρχής & φόνος	8	51	14			18	4	15	37
Πειρατεία	2	2	1		1				1
ΣΥΝΟΛΟ	193	504	271	61	15	67	47	38	233

Πηγή: F. STRONG, «Greece as Kingdom or a statistical description of the country from the arrival of King Otto in 1833 to the present time», Λονδίνο 1842, σελ. 335

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Γενικόν πόρισμα των κατά την περιφέρειαν αμφοτέρων των Εφετείων εισαχθεισών και εκδικασθεισών υποθέσεων κατά το 1858 υπό των Κακουργιοδικείων.

Α/Α	Φύσις των κακουργημάτων κατ' αλφάβητον	Εισαχθεσά	Εκδικασθεσά	Εποχή καθ' ην αι αξιόποιναί πράξεις εξετελέσθησαν										Πόσοι ηθωώθησαν			Πόσοι καταδικάσθησαν								
				1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	Εκκρεμέις	Ανδρες	Γυναίκες	Δεσμά Ισόβια – Πρόσκαιρα				Θάνατα		Φυλακισθέντες	κράτησαν	
																	Ανδ	Γυν	Ανδ	Γυν	Ανδ	Γυν	Ανδ	Γυν	Ανδ
1	Αμβλώσεις	2	2							1		1		1											
2	Αναιρέσεις	42	37				1	2	2	1	2	15	11	5	16										
3	- απόπειρα	2	1										1	1	1					7	1	13			
4	Αντιστάσεις	10	9								3	4	2	1	12	1							1		
5	Απαγωγαί	23	18					2	1	1	3	7	4	5	18	1					7		8		
6	Απάται	3	3									2	1						1				1		
7	Αποπεις ασέλγεια	6	6								1	2	3		3						3		3		
8	- απόπειρα	1	1										1		1										
9	Αυτοδικία	1	1									1													
10	Βιασμοί	26	25								1	11	13	1	19						11				
11	- απόπειρα	12	12				1					3	8		6								7		
12	- συνεργεία	1	1										1		1										
13	Διατοικειρήν	1	1									1			2								1		
14	Διγαμία	5	5								2	3									5		1	1	
15	Εκβίασις	1	1				1			1	1	1			3						2				
16	Ελευθέρφυλακ	3	2									2		1	2										
17	Εμπρησμοί	1	1									1			2										
18	Ενως προς εκτελ	1	1									1			1										
19	Εξαφ Εγγραφου	1	1								1					1							1		
20	Εξύβρισις	6	6									2	4		13						2		1		
21	Ζωοκλοπαί	5	5						1	2		1	1		3						1		5		
22	Κιβδηλείαι	1	1										1										1		
23	Κλοπαί	55	51						2	5	4	21	19	4	46	3				2	21		31	2	2
24	- απόπειρα	3	3								1	1	1		1						1		1		
25	- συνέργεια	1	1										1											1	
26	Ληστεΐαι	43	32							1	13	13	5	11	30	1	34	4			6		12		
27	- συνέργεια	6	5								2	3		1	8	2			1				2		
28	Παιδοκτονίαι	3	3									1	2		1	1					1	1	1		
29	Πλαστογραφίαι	9	9						1		1	4	3		13						1				
30	Παρ υγ διατ	1	1									1											1		
31	- συνέργεια	1	1									1			1										
32	Προσβολή ηθών	4	1									1											1		
33	Τραύματα	31	39						1		2	11	16	1	45						6		21		
34	Υπεξαίρέσεις	6	5								4	3	4	4	6								1		
35	Φαρμακείαι	1	1									1					1								
36	Φόνοι	36	21						1	2		12	6	12	16		11	3	1		2		1		
37	- απόπειρα	3	4										4	1	1								1		
38	- συνέργεια	1	1									1				1									
39	Ψευδορκίαι	13	14									3	11	1	19				1		5				
Το όλον		372	326				3	4	9	13	39	134	124	46	251	11	46	7	2	4	81	2	116	2	2

Οστε ηθωώθησαν 262
Και κατεδικάσθησαν 263
525 άτομα εκ τουτων γυναίκες

ηθωώθησαν 11
κατεδικάσθησαν 10
21

Υπ Δικαιοσυνης, Διαχειρισις της ποινικης δικαιοσυνης των δικαστηριων και εν γενει του κρατους κατά το έτος 1858, Αθήνα 1861

χαρακτήρες". Ο εκ της ιδιοσυστασίας κίνδυνος επιτεινόταν και από άλλα δυσμενή εξωτερικά αίτια, όπως την ασύδοτη οπλοφορία, την αποχαλίνωση των κομματικών παθών, την αχρειότητα των πολιτικών αγώνων και ευρύτερα την άνομη διακυβέρνηση, εκδηλούμενη με την κομματική λειτουργία της Αστυνομίας (Διοικητικής και Δημοτικής), την παρεμπόδιση του έργου της Χωροφυλακής, την μέγιστη βραδύτητα και την πλημμελή απονομή της Δικαιοσύνης, την ατιμωρησία της υποτροπής, την κατάχρηση των χαρίτων, την άθλια κατάσταση στις Φυλακές και ακόμη την έλλειψη προστασίας των εγκαταλελειμμένων ή εγκληματούντων ανηλίκων.

Η οπλοφορία τιμωρείτο σύμφωνα με το άρ. 622 του Ποινικού Νόμου, αλλά οι διατάξεις του δεν εφαρμόζονταν αφού "η οπλοφορία ήταν κάτι γενικόν και συμφυές προς την ενδυμασίαν ...και πολίται ευϋπόληπτοι από του Αρεοπαγίτου και του Καθηγητού του Πανεπιστημίου μέχρι των μαθητών και των φοιτητών, έφερον μεθ' εαυτών όπλα"¹⁵³. Όταν λοιπόν τα κάθε ηλικίας και κοινωνικής τάξης ευέξαπτα άτομα έφεραν όπλα, ήταν επόμενο με ευχέρεια και χωρίς δισταγμό να κάνουν χρήση αυτών ακόμη και για ασήμαντες αφορμές.

Το κακό επιδείνωνε και άλλο άτοπο που είχε σχέση με την κακή εφαρμογή του άρ. 87 του ποινικού νόμου (περί ελαττωμένου καταλογισμού) με κατάληξη την "προμελετημένην παραβίασιν της δικαιοσύνης και κακώς νοουμένην επιείκειαν προς τους φονείς, τους αναιρέτας και τους ληστές"¹⁵⁴.

Οι δυσμενείς συνθήκες επιτεινόνταν εξ αιτίας της οξύτητας των πολιτικών αγώνων, της έξαρσης των κομματικών παθών και της ασυνειδησίας της ιθύνουσας βουλευτικής ολιγαρχίας. Κατά τις εκλογές οι πολίτες "αλληλοσφάζονταν" χάριν του ενός ή του άλλου δημαγωγού, τα κόμματα στρατολογούσαν οπλοφόρους τους οποίους χρησιμοποιούσαν για την επιβολή τρομοκρατίας σε βάρος του απλού λαού, ενώ τα όργανα της Δημοτικής και Διοικητικής Αστυνομίας προερχόμενα ως επι τω πλείστον από άτακτα, απείθαρχα και ύποπτα στοιχεία, χρησίμευαν μόνο για την υπηρεσία του κόμματος και των ισχυρών της ημέρας και υπό την καθοδήγηση των Δημάρχων-κομματαρχών διασφάλιζαν ουσιαστικά την ατιμωρησία, ασυδοσία και υπόθαλψη των κακοποιών¹⁵⁵.

153. Βλ. Γ. Ασπρέας, *Αστυνομικά Χρονικά* τ. Α', Αθήνα 1953, σελ. 106 επόμε..

154. Α. Πεταλάς, νομικό περιοδικό *Θέμις*, τ.Β' 1891, σελ. 580.

155. Γ. Ασπρέας, ό.π. σελ. 60 και Γ.Φραγκούδης, *Περί Φυλακών και φυλακισμένων*, Αθήνα 1895, σελ. 6.

Ο Δ. Βορρές, κατά τη διδασκαλία του στο Πανεπιστήμιο, χαρακτήριζε την τότε κοινωνική κατάσταση "νοσηράν" και αδιάκοπα επιτεινόμενη, εξαιτίας της ασύγγνωστης αβελτηρίας των κυβερνήσεων και των ανταγωνισμών των φατριών που είχαν σαν αποτέλεσμα την θρησκευτική και ηθική κατάπτωση, την πλημμελή εφαρμογή των νόμων, την ατιμωρησία των εγκληματούντων λόγω της χρησιμοποίησής τους για διάφορους σκοπούς "...Οι πολιτευταί παραγνωρίζοντες την υψηλήν αυτών αποστολήν κατατρίβονται εις τας ταπεινάς και αναξίας εαυτών ενεργείας της προσκλήσεως των εγκληματούντων ως φίλων, χάριν της εξασφάλισεως της ψήφου αυτών, η δε υπόθαλψις επιφόβων υποδίκων εθεωρείτο ως εν των αρίστων μέσων προς εξασφάλισιν της νίκης εν τη εκλογική πάλη"¹⁵⁶. Η βραδύτητα της εκδίκας των σε εκκρεμότητα ευρισκομένων υποθέσεων και η επι μακρού χρόνου προφυλάκιση, (πέραν των λοιπών αιτίων), συνέτειναν στη φυγοδικία και την φυγοποινία, αφού αντί της επι μακρόν προφυλάκισης σε άθλιες φυλακές, οι κατηγορούμενοι προτιμούσαν την φυγοδικία, κατά το διάστημα της οποίας τελούσαν πολλά άλλα εγκλήματα. "Αι πλείσται των παρ' ημίν ζωοκλοπών, αίς πολλάκις επακολουθοῦσι τραύματα και αναιρέσεις, τελούνται υπό φυγοποινίων ή φυγοδίκων"¹⁵⁷

Ακόμη και πολύ αργότερα, μετά τον πόλεμο του 1897, όταν οι ξένοι αντιπρόσωποι του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου ερευνούσαν όλους τους κλάδους της Διοίκησης της Χώρας, βρέθηκαν έκπληκτοι μπροστά στον αριθμό των εκκρεμουσών ποινικών υποθέσεων και δήλωσαν ότι η ύπαρξη 130 χιλιάδων δικογραφιών είναι κατάσταση που επιδρά ολέθρια στη δημόσια τάξη, στη δημόσια ηθική και στη δημόσια οικονομία¹⁵⁸

Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης ήταν πλημμελής και για άλλες αιτίες, όπως ήταν η έλλειψη οργάνωσης και ποινικού μητρώου, εξαιτίας της ανυπαρξίας του οποίου οι υπότροποι δεν τιμωρούνταν αυστηρότερα από τους για πρώτη φορά εγκληματήσαντες, αλλά και οι αφειδώς παρεχόμενες Βασιλικές χάριτες συνεπεία των οποίων οι ποινές μειώνονταν μέχρι (ουσιαστικής) ατιμωρησίας¹⁵⁹. Ειδικά για την απονομή των χαρίτων και την εφαρμογή του σωφρονιστικού συστήματος, πολλοί επιστήμονες έθιξαν το πρόβλημα εξετάζοντάς το από διάφορες σκοπιές.

156. Βλ. Δ. Βορρές *Μελέται περί των διαφόρων των φυλακών συστημάτων* Αθήνα 1881, σελ. 19.

157. Πεταλάς, ό.π. σελ. 581.

158. Βλ. Κ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία*, Αθήνα 1966.

159. Βλ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 160, 161.

Υποστηρίζεται λοιπόν σε σχετική μελέτη ότι, "υπάρχουσι καταδικασθέντες σε δεκαετή ειρκτή, οίτινες ουδέ δύο έτη έμειναν εν ταις φυλακαίς. Δι ενός διατάγματος χάριτος ο υπουργός υπέγραψε την ελευθερίαν 400 κακούργων... αρχικώς ο υπουργός διέταξε την απονομήν χάριτος εις κρατουμένους, αλλά καθ' όν χρόνον συνετάσσετο το σχέδιον του διατάγματος γράμματα των οικείων του υπουργού και των βουλευτών ανεβίβασαν τον κατάλογο των χαρίτων μέχρι 400"¹⁶⁰. Αλλού πάλι προβάλλεται ως αιτιολογία ότι οι "πλείστες των χαρίτων απονέμονται προς οικονομίαν το μέν χώρου εν ταις φυλακαίς, το δε των δαπανών προς συντήρησιν των καταδίκων"¹⁶¹.

Στην αύξηση των εγκλημάτων συνέτεινε - όχι σπάνια - η άθλια κατάσταση των φυλακών, οι οποίες απέβησαν "σχολεία" εγκληματικότητας και κάθε αποκρουστικής συμπεριφοράς. Κατ' αυτό τον τρόπο ακόμη και η βραχεία διαμονή και ο συγχρωτισμός όλων των καταδίκων, αρκούσε να διαφθείρει τον οποιονδήποτε, λαμβανομένου μάλιστα υπόψη ότι η έλλειψη εξεταστικών φυλακών (υποδίκων), οδηγούσε σε ανάμειξη υποδίκων και καταδίκων. Ωστόσο και για τις περιπτώσεις αυτές υπήρχαν όπως φαίνεται "χαριστικές" ρυθμίσεις.

Γράφει σχετικά ο Τυπάλδος: "Όταν πρόκειται να προφυλακισθεί πρόσωπον ανωτέρας τάξεως της κοινωνίας, η πολιτεία ενοικιάζει ιδιωτικήν οικίαν δια την προφυλάκισιν του καταδιωκομένου, αλλ' εν τοιαύτη περιπτώσει δεν υπάρχει συνταγματική ισότης ενώπιον του νόμου"¹⁶²

Οι επιστάτες των φυλακών είχαν ως μόνο σκοπό τον πλουτισμό και το συμφέρον της πολιτικής φατρίας που τους διόριζε. Επιστάτες των φυλακών διορίζονταν οι διακρινόμενοι "επί αμέτρω κακοηθεία" για να εκτελούν καλύτερα τις απαιτήσεις των κομμάτων. Οι περισσότερες αποφάσεις έμεναν ανεκτέλεστες, ενώ οι πλέον εύποροι των καταδίκων και οι προστατευόμενοι πολιτικά, αφήνονταν ελεύθεροι από τους δεσμοφύλακες και μόνο οι άποροι υφίσταντο την έκτιση της ποινής, αλλά χρησίμευαν και σαν όργανα εκφοβισμού όσων αρνούνταν να πληρώσουν¹⁶³. Η διαφθορά ήταν τόσο γενικευμένη και

160. Ν. Ε. Μακρής, *Πραγματεία περί εφαρμογής του σωφρονιστικού συστήματος εν Ελλάδι*, Αθήνα 1881 σελ. 22.

161. Κ. Μανιάκης, *Ποινικόν Δίκαιον*, 1900, σελ. 61.

162. Ι. Τυπάλδος, περιοδικό *Παρνασσός* 1883, σελ. 16.

163. Δαμ. Βορρές, ό.π. σελ. 88.

συνεχώς αυξανόμενη, ώστε όταν αργότερα ο (Υφηγητής) Δαμιανός Βορρές, ανέλαβε τη συγκρότηση των εφοριών των φυλακών (1881), απέκλεισε τους εισαγγελείς (!), τους νομάρχες και τους επάρχους ως ανεχέγγυα και ταπεινά όργανα κομματικών συμφερόντων.

Στην ακμή της εγκληματικότητας συνέτεινε οπωσδήποτε η μείωση του αριθμού των αστυνομικών οργάνων και η ατελής λειτουργία των καταδιωκτικών σωμάτων, κυρίως εκείνων που χειραγωγούνται άμεσα από τους τοπικούς παράγοντες. Η έλλειψη μεταφορικών μέσων και τηλεπικοινωνίας, (η εγκατάσταση του τηλεγράφου έγινε το 1859), η απουσία τήρησης αρχείων και ποινικών μητρώων και τέλος η δυσχέρεια της εξακρίβωσης ταυτότητας αποτελούσαν πρόσθετα εμπόδια στην εν γένει λειτουργία του κατασταλτικού μηχανισμού. Ειδικότερα για τον προσδιορισμό της ταυτότητας, πρόβλημα το οποίο παρουσιάζει δυσκολίες ως τις μέρες μας, η "μέθοδος" εξακρίβωσης που χρησιμοποιείτο, περιλάμβανε αναγνώριση από γνωρίζοντα το άτομο, πρόσωπα και περιγραφή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, όπως λ.χ. ουλές, σωματικές αναπηρίες, εληές κλπ. Για τις αναγνωρίσεις αυτές συντάσσονταν σχετικές εκθέσεις (αυτοψίας), όπως προκύπτει από τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στα Γ.Α.Κ¹⁶⁴.

Η παραπάνω διαδικασία για την αναγνώριση προσώπων, είχε τις ρίζες της στην κοινή εμπειρία, γνωστή από πολύ παλιά. Στην Οδύσσεια, (μτφρ. Ν. Καζαντζάκη - Ι. Κακριδή), η Ευρύκλεια προσπαθεί να πείσει την Πηνελόπη ότι ο φτωχός ξένος ήταν ο Οδυσσέας, λέγοντας (Ψ, στ. 73-75): "Όμως για ένα άλλο εγώ ολοφάνερο σημάδι θα μιλήσω, για την πληγή που του άφηκε με τ' άσπρο δόντι ο κάπρος, κει που τον έπλενα τη γνώρισα".

Τις παραπάνω (εμπειρικές) περιγραφές, ήλθε να αντικαταστήσει η δικαστική ανθρωπομετρία και η φωτογραφική μέθοδος, τις οποίες επινόησαν και θεμελίωσαν (ως ανακριτικές εφαρμογές) οι Adolphe Quetelet και Alphonse Bertillon, εφαρμόστηκαν δε στην πράξη για πρώτη φορά από την Αστυνομία του Παρισιού, τα έτη 1885 και 1841 αντίστοιχα. Στη χώρα μας, μόνο μετά το 1893 άρχισε να εφαρμόζεται η φωτογράφιση των εγκληματιών, ενώ η ανθρωπομετρική, μετά το 1909 με την δημιουργία "Εγκληματολογικής Αστυνομίας" η οποία οργανώθηκε από την Ιταλική αποστολή που ήλθε για την αναδιοργάνωση της Χωροφυλακής.

164. Βλ. *Αρχείο Π. Βακάλογλου*, Κ 24-β, α/α 328, όπου περιέχεται έκθεση αυτοψίας για αναγνώριση του φονευθέντος ληστή Γιαννάκη ΔΗΜΗΤΡΟΥ, μέλους της συμμορίας Καλαμπαλίκη, ο οποίος αναγνωρίστηκε μετά βεβαιότητας από τον πατέρα και τον αδελφό του.

γ.- Η καταδίωξη της ληστείας.

1.- Γενικά περί ληστείας.

Η κοινωνική μάστιγα της ληστείας, που ταλαιπώρησε τη Χώρα ολόκληρο τον περασμένο αιώνα και με εξάρσεις και υφέσεις έφθασε μέχρι τις αρχές του μεσοπολέμου, είχε τις προεκτάσεις της στο μακρινό παρελθόν της Τουρκοκρατίας. Η ληστεία στην ξηρά, όπως και η πειρατεία στις θάλασσες, υπήρξαν για διάφορες περιοχές και κοινωνικά στρώματα της προεπαναστατικής Ελλάδας τρόπος ζωής και μέσο απόκτησης πλούτου και δύναμης. Οι παράνομες αυτές δραστηριότητες, έπλητταν τόσο αλλόθρησκους, όσο και ομόθρησκους, φέρνοντας σε απόγνωση τις πληττόμενες περιοχές. Περιφρονώντας την επιδιωκόμενη από τους Οθωμανούς τάξη, οι πειρατές και οι κλέφτες ασκήθηκαν όχι μόνο στην τελειοποίηση των μεθόδων καταδρομής, αλλά και στη σύγκρουση με τη διοικούσα Αρχή.

Οι εμπειρίες αυτές στάθηκαν πολύτιμες για την Επανάσταση, όταν αυτή ξέσπασε, αλλά αποτέλεσαν μακροπρόθεσμα και πηγή προβλημάτων πρώτου μεγέθους για το υπό διαμόρφωση νέο Ελληνικό Κράτος, ιδιαίτερα μάλιστα αν ληφθεί υπόψη ότι η έκνομη αυτή συμπεριφορά, έχαιρε εκτιμήσεως από την τοπική κοινωνία και ουσιαστικά νομιμοποιείτο στο αξιακό σύμπαν αυτής, εξ αιτίας βέβαια και της ταύτισής της στις λαϊκές νοοτροπίες, με τον ηρωικό χαρακτήρα του παρελθόντος.

Άλλωστε ακόμη και στην αρχαιότητα όμοιες συμπεριφορές, δεν εθεωρούντο προσβλητικές, αλλά μάλλον "ένδοξες". (γράφει σχετ. ο Θουκυδίδης "...οι γαρ Έλληνες το πάλαι και των βαρβάρων οι τε εν τη ηπείρω...και όσοι νήσους είχαν,...ετράποντο προς ληστείαν...ουκ έχοντες πως αισχύνην τούτου του έργου, φέροντος δε τι και δόξης μάλλον..."). Έτσι δεν είναι παράδοξο το ότι η Αντιβασιλεία απέτυχε σχεδόν ολότελα στο πιο σπουδαίο θέμα, όπως είναι η εσωτερική γαλήνη και ησυχία για κάθε ευνομούμενη Πολιτεία.

Τα ανθρωπιστικά ιδεώδη και οι γραφειοκρατικές θεωρίες απείχαν πολύ από την νεοελληνική πραγματικότητα και παρ' ότι η κυβερνητική "σοφία" περιοριζόταν στη μάταιη όσο και κατηγορηματική θέση : "Η ησυχία είναι το πρώτο καθήκον του πολίτη"!, οι Έλληνες δεν ήταν ούτε Ευρωπαίοι υπήκοοι, ούτε θεοσεβούμενοι Ρώσοι υποτελείς. Αν είχαν διατηρήσει κάτι από τα αρχαία χρόνια, αυτό ήταν η θορυβώδης ευγλωττία τους και η κλεφτουριά. Είναι γνωστό ότι οι Σπαρτιάτες δεν κατέκριναν μια επιτυχή κλοπή συνδυαζόμενη με φόνο του εχθρού (κρυπτεία), αλλά αντίθετα την θεώρούσαν ως "ευαγή" θεσμό. (Πλάτων, Νόμοι I 633β). Ενώ λοιπόν η κλεφτουριά βασιζόταν από τη μία άποψη στην τιμημένη παράδοση, από την άλλη την περιέβαλε η δόξα του απελευθερωτικού

αγώνα και τελικά αποτελούσε για πολλά παληκάρια μια απλή αναγκαιότητα, γιατί οι Ελληνικές κυβερνήσεις δεν ήταν σε θέση να πληρώνουν τακτικά τα στρατεύματα.

Ολόκληρα νησιά ζούσαν αποκλειστικά από την πειρατεία, όπως λ.χ. η Γραμβούσα (απέναντι από την Αμοργό), που είχε μάλιστα ως προστάτιδά της, την "Παναγία της κλεφτουριάς". Η ιδέα της ληστείας και πειρατείας κάτω από θεϊκή προστασία παραπέμπει στους κλασικούς ακόμη χρόνους. Στον 6ο αιώνα π.Χ., περίοδο άνθησης της πειρατείας, ο Αιακός από τη Σάμο υποστήριζε πως εξασκούσε τη ληστεία προς τιμή της Ήρας και αφιέρωνε στο ναό της ένα μέρος από τα λάφυρα. Την θρησκευτικότητα πολλών εγκληματιών και την επίδραση της θρησκείας υποστήριξαν και οι Spencer και Garofalo, δεχόμενοι ότι οι αρχές της θρησκευτικής ηθικής αποκτούν με την κληρονομικότητα, φύση και δύναμη ενστίκτου, δηλαδή ενεργούν στον άνθρωπο ανεξάρτητα από τη λογική του.

Έτσι και οι Έλληνες πειρατές προβαίνοντας στις αξιόποινες πράξεις τους είχαν τη συνείδησή τους ήσυχη, αν προσεύχονταν και νήστευαν, ενώ αναφέρεται ότι στα πλοία τους επέβαιναν ιερείς (!) για είσπραξη του δεκάτου της λείας, υπέρ των εκκλησιών¹⁶⁵. Αλλά και τα θέσμια των ληστών, τα διέποντα την ενάσκηση του "επαγγέλματός" τους περιείχαν 16 άρθρα, από τα οποία στο 14^ο οριζόταν ότι οι ληστές «υποχρεούνται να αφιερώσωσι εις ερημοκλήσιον ή εις Μονήν τινα, ανάλογον χρηματικήν ποσότητα προς κατασκευήν Αγίας εικόνας, ή άλλου εκκλησιαστικού σκεύους, προς εξιλέωσιν των αμαρτημάτων, τα οποία τυχόν έπραξαν εκτός του κύκλου των καθηκόντων των και του παρόντος Νόμου"¹⁶⁶.

Όταν οι ληστές, μετά την παραλαβή των λύτρων, απέλυαν τον όμηρο, εύχονταν μεταξύ τους νέες επιτυχείς ληστείες, λέγοντας "και εις άλλα με υγεία", ενώ ανάγκαζαν τον απολυόμενο να εκφωνήσει για τα καταβληθέντα λύτρα "χαλάλι σας", προκειμένου να συγχωρεθεί η αδικία που είχαν διαπράξει σε βάρος του¹⁶⁷. Επρόκειτο λοιπόν για φόβο περί της Θεϊκής εκδικήσεως, την οποία θεωρούσαν ότι απέφευγαν, αν ο αδικηθείς "έλυε" αυτούς από την αμαρτία.

165. Κ. Γαρδίκας, όπ.π., σελ. 194.

166. Α. Μοσχονήσιος, όπ. π. σελ. 2.

167. Α. Μοσχονήσιος, όπ.π. σελ. 16.

Είναι λοιπόν σαφές ότι έπρεπε να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο της ληστείας, αλλά όχι με μερικά Διατάγματα στα πρώτα Φύλλα της Εφημερίδας της Κυβέρνησης. Η Αντιβασιλεία, όπως και ο Καποδίστριας πιο πριν, θεώρησαν ευθύς εξ αρχής, όλους τους άτακτους, ως ληστές που έπρεπε να εξαλειφθούν το συντομότερο, αν και μπορούσαν να μοιράσουν κλήρους και κατ' αυτό τον τρόπο να αποκαταστήσουν τους προθυμότερους από αυτούς σε περιοχές παλαίμαχων πολεμιστών. Μ' αυτό τον τρόπο θα αντάμειβαν τους παλαίμαχους αγωνιστές με υλική και ηθική υποστήριξη και θα τους εξοικείωναν προοδευτικά με την Ευρωπαϊκή πειθαρχία.

Αντίθετα οι Βαυαροί είχαν ήδη αποφασίσει μέσα σε τρεις εβδομάδες την εφαρμογή μιάς σειράς μέτρων κρατικής ασφάλειας που στρέφονταν ουσιαστικά εναντίον των ατάκτων, απαγορεύοντας όχι μόνο τη ληστεία στην ξηρά και την πειρατεία στη θάλασσα, αλλά αποφασίζοντας την διάλυση των ατάκτων σωμάτων, χαρακτηρίζοντας αυτά παράνομα και επιβάλλοντας την παράδοση των όπλων. Η απάντηση των παληκαριών στα Διατάγματα της Αντιβασιλείας ήταν σύμφωνη με τις στρατιωτικές αρετές που είχαν διαμορφωθεί από την μακραίωνη παράδοση, σύμφωνα με τις οποίες δεν θεωρείτο κατακριτέα η φυγή, αν από πεποίθηση κατέληγαν στο συμπέρασμα ότι η θυσία τους δεν θα προσέφερε τίποτα.

Μικρός μόνο αριθμός ατάκτων ζήτησαν να καταταγούν στα νέα σώματα, ενώ οι άλλοι αποτραβήχτηκαν σε απλησίαστες γωνιές των βουνών και έγιναν επαγγελματίες ληστές ή συνέχισαν τη δράση τους πέρα από τα Τουρκικά σύνορα, στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία, πράγμα που προκαλούσε και πρόσθετα εξωτερικά προβλήματα. Υστερα από την παταγώδη αποτυχία των Κυβερνητικών μέτρων, έγιναν ορισμένα βήματα συμφιλίωσης: καθιερώθηκαν παράσημα για τους αγωνιστές, μαζί με το δικαίωμα της οπλοφορίας, καθώς και σώμα Χωροφυλακής αποτελούμενο από παλαιούς αγωνιστές που διοικείτο από αξιωματικούς των ατάκτων σωμάτων του Αγώνα. Στην πορεία του χρόνου αποδείχθηκε πως δίχως τη βοήθεια αυτών των πρώην ατάκτων και ήδη νομοταγών στρατιωτών, δεν θα μπορούσαν να καταπολεμηθούν αποτελεσματικά ούτε οι οργανωμένες ληστείες στις μεθοριακές περιοχές, ούτε οι συχνές εξεγέρσεις.

Έτσι η παράδοση της Τουρκοκρατίας ζωντάνευε ξανά, μόνο που τώρα διέκρινε κανείς τους κλέφτες σε "άγριους" και σε "εξημερωμένους", δηλαδή σε αυτούς που αντιμάχονταν και σε αυτούς που υπηρετούσαν την Κυβέρνηση. Η στάση του λαού της υπαίθρου απέναντι στους ληστές, ήταν συνάρτηση δύο συναισθημάτων, του τρόμου και του θαυμασμού που γεννούσαν η εγκληματική δράση και η πρόκληση κατά της εξουσίας.

Οι ληστές έχουν ως ελεγχόμενο χώρο τα βουνά. Όταν ο εξεγερμένος θεωρεί τον εαυτό του αδικημένο από την έννομη τάξη που επιβάλλει η κρατική εξουσία, αντιδρά με τον μόνο τρόπο που γνωρίζει, αυτοδικώντας και καταφεύγει στο χώρο που μπορεί να επιβιώσει με ασφάλεια στο άμεσο μέλλον, δηλ. τα απρόσιτα για τους φορείς της εξουσίας βουνά. Τότε είναι που ο χωρικός "παίρνει τα βουνά", θεωρώντας τον εαυτό του εκτός νόμου. Οι ληστές γνωρίζουν με λεπτομέρεια το χώρο δράσης τους, έχουν με επιμέλεια δημιουργήσει τα λημέρια τους και ακολουθούν τον τρόπο ζωής που αρμόζει σε αυτές τις περιστάσεις και αποτελεί συνέχεια της μακράς παράδοσης του κλεφταρματολισμού. Είναι οι "βασιλείς των ορέων" και παρ' ότι υπερβολικός ο τίτλος που τους αποδίδεται, εν τούτοις κυριαρχούν απόλυτα στο χώρο αυτό και ουσιαστικά ασκούν κυριαρχική εξουσία.

Παραδοσιακά το βουνό θεωρείτο χώρος απροσπέλαστος, όπου έβρισκε έκφραση η ελευθερία, η δικαιοσύνη και οι ηθικοί/ άγραφοι κανόνες, σε αντιδιαστολή με τις πεδινές περιοχές του κάμπου όπου η υποταγή, η δέσμευση, η αδικία - εκμετάλλευση και η επιβολή των αξιών της νέας πραγματικότητας, αποτελούσαν συνήθη συμπεριφορά.

Η ακτίνα δράσης του κάθε ληστή ποικίλει κατά περίπτωση, ωστόσο όμως η απομάκρυνση από το χώρο που γνωρίζει, κινείται και καθορίζει, μέσω ενός δικτύου προστατών, υποτακτικών, πρακτόρων, αγγελιαφόρων, λημεριών , γίνεται ύστερα από μεγάλη ανάγκη ή για συγκεκριμένο σκοπό όπως: αναζήτηση προσωπικής αμνηστίας, συμμετοχή σε επαναστατικά γεγονότα με στόχο προσωπικά οφέλη (πλουτισμός, αμνηστία, δημιουργία "ονόματος" και γοήτρου), καταδίωξη από τα αποσπάσματα, ληστρική επιχείρηση για αιχμαλωσία ομήρου.

Η πορεία δράσης, χωρίς να ακολουθεί συγκεκριμένη σειρά, εναλλάσσεται σε χώρους μεταξύ πόλεων, χωριών, βουνού - λημεριού, όμορων βουνών και χωριών κ.ο.κ. Η επιστροφή στον οικείο χώρο του βουνού ύστερα από περιπλάνηση, προκαλεί στους ληστές συναισθήματα ανακούφισης και χαράς, εξ αιτίας της ασφάλειας που αυτός (χώρος) παρέχει από τους διώκτες τους.¹⁶⁸

Η αφετηρία του ληστρικού βίου, ξεκινά από το χωριό του ληστή και καταλήγει είτε με την απονομή αμνηστίας και επανένταξής του στην κοινωνία, είτε με τη σύλληψή του και περαιτέρω επιβολή σε βάρος του των κυρώσεων που έχει θεσπίσει η εξουσία, είτε τέλος με τον "ηρωικό" του θάνατο στο βουνό.

168. "Η χαρά των ληστών ήταν απέραντη μόλις είδαν τα περιπόθητα αυτά δένδρα (δηλ. τα έλατα), που τους προφυλάνε απ' τις καταδιώξεις της εξουσίας..." στο. Σ. Σωτηρόπουλος, *Τριανταέξι ημερών αιχμαλωσία* όπ.π., σελ.181.

Ο ληστής που πεθαίνει στο βουνό "του" θεωρείται μάλλον τυχερός, ενώ εκείνος που εκτελείται από την εξουσία, προκαλεί ανάμικτα συναισθήματα, λύπης γι αυτούς που τον αναγνωρίζουν ως τοπικό ηγέτη και ανακούφισης για τους υπολοίπους, που γνωρίζουν τις πράξεις του μέσω του τύπου της εποχής και την φήμη του ως ληστή - εγκληματία.

Ιδιαίτερα οι περιπλανώμενοι ποιμενικοί πληθυσμοί των παραμεθορίων περιοχών της εποχής (Αρβανιτόβλαχοι και Βλαχοποιμένες φερέοικοι, σύμφωνα με τον Μοσχονήσιο)¹⁶⁹, ακολουθώντας την κλεφταρματολική παράδοση που ήταν ακόμη ζωντανή, τραγουδούσαν τα κατορθώματα και το θάνατο των ληστών, με εντυπωσιακή συναισθηματικότητα και δόση υπερβολής, ώστε "οι ακροώμενοι παίδες αυτών, έξαλλοι υπό ενθουσιασμού αρπάζουσι τα όπλα και σπεύδουσι να γυμνώσωσι τινά διαβαίνοντα", όπως χαρακτηριστικά παρατηρείται¹⁷⁰.

Πέραν από την "ευθύνη" των ληστρικών τραγουδιών, σ' αυτό που σήμερα θα ονομάζαμε "αναπαραγωγή της εγκληματικής συμπεριφοράς" ή κατά τις περιστάσεις "εγκωμιασμό διαπραχθέντος εγκλήματος", δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι κατά κανόνα τέτοιες συναισθηματικές διαθέσεις και καταστάσεις, που επηρεάζουν ανάλογα και το λόγο και τη μουσική, παρατηρούνται σε αγροτικές κοινωνίες, όπου εξάλλου το τραγούδι δεν έχει χάσει και τον ομαδικό, λειτουργικό του χαρακτήρα, εφ' όσον οι κοινωνίες αυτές παραμένουν κλειστές και δεν έχουν μπει στην τροχιά της αστικοποίησής τους.

Στα τραγούδια του "ληστρικού κύκλου", ένας από τους πολυτραγουδισμένους λήσταρχους της εποχής που μας απασχολεί, ήταν ο Χρήστος Νταβέλης. Η εξόντωσή του έγινε στις 12 Ιουλίου 1856 στο Ζεμενό της Αράχωβας από τα αποσπάσματα του Μοιράρχου Πέτρου Βακάλογλου και του Υπολοχαγού Ιωάννη Μέγα. Μαζί με τον Νταβέλη εξοντώθηκαν και οι λήσταρχοι Μπελιούλιας ή Κακαράπης, Τζώπας, Φουντούκης και Ζαφείρης. Στο παρακάτω τραγούδι ο άγνωστος δημιουργός βάζει στα χείλη των ληστών ένα ανήσυχο διάλογο την ώρα της καταδίωξής τους από τα αποσπάσματα :

169. Μοσχονήσιος, ό. π. σελ. 3.

170. Μοσχονήσιος, στο ίδιο.

Μας πήρε η μέρα και η αυγή
Μας πήρε το μεσημέρι
-Κακαράπη και Νταβέλη-
Και πού θα λημεριάσουμε
Νταβέλη θα μας πιάσουνε.
Πού θα κάνουμε λημέρι
-Κακαράπη και Νταβέλη-
Σ' αυτή τη ράχη την ψηλή
Κει θα κάνουμε λημέρι
-Κακαράπη και Νταβέλη-

Η σύλληψη και η συνακόλουθη μεταφορά του ληστή στον τόπο της εκτέλεσης, με ισχυρή συνοδεία, αλλά κυρίως ο θάνατος του κατά την διάρκεια συμπλοκής με αποσπάσματα, είναι το συνηθισμένο τέλος στα τραγούδια του είδους και τη σχετική παράδοση. Στην εξόντωση ληστρικής συμμορίας και το θάνατο, αναφέρεται και το τραγούδι για τον Κοντοβουνήσιο, διαβόητο λήσταρχο της Πελοποννήσου.

Η συμπλοκή με το απόσπασμα του Μοιράρχου Δεληγιώργη, έλαβε χώρα την 6 Μαρτίου 1835. Εκείνες τις ημέρες ο λήσταρχος είχε επιστρέψει από τα μέρη του Γασκουνιού (Γαστούνης), όπου αφού σταμάτησε στο χωριό Βρύνα της Ολυμπίας, βάφτισε ένα παιδί. Είναι γνωστή η συνήθεια που είχαν οι ληστοκαπετάνιοι να κάνουν κουμπαριές, για λόγους συλλογικής ασφάλειας της συμμορίας, καθώς με την εγκαθίδρυση ενός ευρύτατου δικτύου θεσμοποιημένων φιλιών (αδελφοποιίες, κουμπαριές, υιοθεσίες), εξασφαλιζόταν η δύναμη αυτής (συμμορίας). Μετά την βάπτιση ο Κοντοβουνήσιος κατευθύνθηκε προς το χωριό Σμέρνα, σε ρεματιά του οποίου "λημέριασε". Ο Μοίραρχος Δεληγιώργης με το απόσπασμά του, οδηγούμενοι από τα ίχνη ("τορό") που είχαν αφήσει οι ληστές στο πέρασμά τους, επιτέθηκαν εναντίον τους σκοτώνοντας πέντε και συλλαμβάνοντας τους υπολοίπους. Ανάμεσα στους σκοτωμένους ήταν και ο λήσταρχος. Το περιστατικό αυτό περιέγραψε η λαϊκή μούσα ως εξής:

Να ταν η μέρα βροχερή και η νύχτα ποντισμένη
Που βάνει ο Γιώργης τη βουλή κλέφτης να πάει να γένει
Να πάει στου Πύργου τα χωριά του Γασκουνιού τα μέρη
Για να βαφτίσει ένα παιδί να βγάλει τ' όνομά του.
Το βάφτισε το μύρωσε και βγαλε τ' όνομά του
Και στο τραπέζι κάτσανε να φάνε και να πιούνε

Κι οι παγανιές τον κλείσανε κι οι παγανιές του λένε
-Προσκύνα ντεληγιώργη μου, Γιώργη Κοντοβουνήσιε
Να σου χαρίσω τη ζωή να μη σε βασανίσω.
-Εγώ δεν είμαι νιόνυφη να βγώ να προσκυνήσω
Μον' είμ' ο Γιώργης ξακουστός στον κόσμο ξακουσμένος.
-Κι ευθύς την πάλα τράβηξε γιουρούσι για να κάμει.
Μια μπαταριά του ρίξανε κι άλλη του δευτερώσαν
Η μια τον πήρε στην καρδιά κι η άλλη μεσ' το χέρι.
Κι ο Καραβίδας του λεγε κι ο Καραβίδας λέει:
-Γιώργη πουλιέται η πάλα σου διακόσια κολωνάτα.
-Παιδιά αν πουλιέται πάρτε την και δώστε πεντακόσια.
Κι αν καμ' ο Θεός και γιατρευτώ κι αν καμ' ο Θεός και
γειάνω θα κάψω χώρες και χωριά, χωριά και βιλαέτια
Θα κάψω την Αντρίτσαινα την ξακουσμένη χώρα...

Ο χωροφύλακας Νικόλαος Καραβίδας, ήταν από τα πρωτοπαλήκαρα του Μοιράρχου Δεληγιώργη. Στάθηκε όμως άτυχος. Στη μονομαχία του με τον Κοντοβουνήσιο, κτυπήθηκε στο μέτωπο και έμεινε στον τόπο. Ο ανώνυμος στιχουργός δεν είχε λόγους να αναφερθεί ειδικότερα στο θάνατο του χωροφύλακα, αφού τη λαϊκή ψυχή από τα χρόνια της σκλαβιάς, τη συγκινούσε μόνο του κλέφτη ο χαμός.

Η υποτιθέμενη απειλή του Κοντοβουνήσιου, ότι θα κάψει την Ανδρίτσαινα, πρέπει να έχει σχέση με ένα προηγούμενο περιστατικό. Ο λήσταρχος την νύχτα της 12/13 Φεβρουαρίου του ίδιου χρόνου, μπήκε στην Ανδρίτσαινα για να αιχμαλωτίσει τον Έπαρχο Ολυμπίας Λυκούργο Κρεστενίτη με σκοπό να εκβιάσει την Κυβέρνηση, προκειμένου του χορηγηθεί αμνηστία. Ο Έπαρχος όμως ειδοποιημένος - πιθανόν από μέλος της συμμορίας - είχε εγκαταλείψει την πόλη μαζί με την οικογένειά του.

Η συμπεριφορά των καταδιωκτικών οργάνων, που χαρακτηρίστηκε πολλές φορές ως βάνανυση και καταχρηστική, έδινε αντίθετα την ευκαιρία στους ανώνυμους στιχουργούς να συνθέτουν τραγούδια περιπαικτικά και σαρκαστικά, όπως το ακόλουθο λαϊκό εξάστιχο, που προέρχεται από την περιοχή της Μάνης:

Άλεσε μύλο μ' άλεσε
Και βγάλε πίτουρα στεγνά
Τα αλεύρια τραγανά
Να φαν' οι χωροφύλακες
Κι ο Νωματάρχης το σκυλί
που κάθεται στην αγκωνή.

Η παράδοση αναφέρει, ότι το τραγούδι αυτό το τραγουδούσε μια Μανιάτισσα που είχε υποχρεωθεί στην παροχή καταλύματος σε απόσπασμα στρατιωτών και χωροφυλάκων που διοικείτο από Ενωμοτάρχη. Την εν λόγω περίοδο η παροχή καταλύματος ήταν υποχρεωτική για τους κατοίκους των χωριών και η σχετική σειρά οριζόταν από την Κοινότητα. Το πραγματικό γεγονός αφορά την προσπάθεια σύλληψης του φυγόδικου για ανθρωποκτονία Χριστόδουλου Φλαρέα, από το απόσπασμα του Ενωμοτάρχη Νικόλαου Λουκά.

Φθάνοντας στο χωριό Κουτήφαρι της Μάνης το απόσπασμα, κατέλυσε στο σπίτι της μητέρας του καταζητούμενου, Κωνσταντού Φλάρινας και σύμφωνα με κατηγορητήριο που κατάρτισε ο Υπομοίραρχος Αντώνιος Ρεβελιώτης, ο Ενωμοτάρχης Λουκάς και οι ακόλουθοί του έμειναν πέντε ημέρες στο σπίτι της Φλάρινας, που τους "παρεχώρησε τα αναγκαία τρόφιμα". Στο τέλος την ανάγκασαν να πουλήσει "200 οκάδες σιτάρι εις τιμήν ευτελεστάτην επι τω λόγω ότι δεν είχε τροφήν δια το απόσπασμα". Ακόμη ο επικεφαλής βαθμοφόρος, κατηγορήθηκε ότι βασάνισε την προαναφερόμενη και γενικά μεταχειρίσθηκε την ίδια και τα ανήλικα παιδιά της με "τα πλέον απάνθρωπα και σκληρά μέσα"¹⁷¹.

Υστερα από όλα αυτά δεν υπάρχει αμφιβολία,ότι ο λαός έβαλε στα χείλη της Φλάρινας το σχετικό τραγούδι εκφράζοντας την αποστροφή του για τις καταχρήσεις και τις παράνομες αξιώσεις των στρατιωτών των μεταβατικών αποσπασμάτων¹⁷².

171. Γ.Α.Κ. Υπ. Στρατιωτικών, Φ. 514.

172. Βλ. και η *Στρατιωτική ζωή εν Ελλάδι*, Αωνόμου, επιμ. Μ. Vitti Αθήνα 1990, σελ.93 και 111 επ..

2.- Εθνικό Κράτος και (Κοινωνική) Ληστεία.

Η προσέγγιση του διφορούμενου κοινωνική ληστεία/ εθνικό κράτος, επιχειρείται μέσω ενός προβληματισμού ως προς τον χαρακτήρα της νέας εθνικοκρατικής υπόστασης της Ελληνικής κοινωνίας, αφού γεννάται το ερώτημα, αν η ίδρυση του Ελληνικού κράτους μεταμορφώνει πράγματι, από τη μια μέρα στην άλλη, αιωνόβιους πολιτικοκοινωνικούς συσχετισμούς σε πρότυπο αστικού κράτους κατά τις διδαχές του Χόμπς και του Χέγκελ, ή μήπως τις σχέσεις ανάμεσα σε επείσακτους - επίσημους θεσμούς και κοινωνίας σημαδεύει για πάνω από αιώνα, έκδηλη αναντιστοιχία. Το ζητούμενο είναι να κατανοηθεί η κοινωνική ληστεία ως "κοινωνικό φαινόμενο" που επιτρέπει την πρόσβαση σε κρίσιμα ζητήματα της ελληνικής ιστορίας, όπως: εντοπισμός των εστιών κοινωνικής σύγκρουσης σε συνάρτηση με τα επιχώρια παραγωγικά, πολιτικά και πολιτισμικά συστήματα, διαδικασία επιβολής της κεντρικής πάνω στην τοπική εξουσία, διαμόρφωση της συλλογικής λαϊκής ταυτότητας και αντιπαράβολή του λαϊκού ήθους στα κυρίαρχα ιδεολογικά σχήματα, αντιπαράθεση των θεσμικών με τους πραγματικούς - φυσικούς κανόνες κοινωνικής ρύθμισης σε τοπικό όσο και εθνικό επίπεδο.

Στην προσπάθεια για αποσαφήνιση των προηγούμενων, πρέπει να εξετασθούν τρεις βασικοί όροι, που παραπέμπουν ο πρώτος, στον τύπο του τοπικού κοινωνικού σχηματισμού μέσα στον οποίο δρα ο ληστής, ο δεύτερος στο ρόλο του ληστή στο συσχετισμό δυνάμεων που ρυθμίζουν αυτό τον σχηματισμό και τρίτος στο βαθμό κοινωνικής αποδοχής που απολαμβάνουν η δράση, ο τρόπος ζωής και οι ηθικές αξίες του ληστρικού κόσμου.

Ο κοινωνικός σχηματισμός μέσα στον οποίο κυοφορείται η κοινωνική ληστεία δεν είναι άλλος από τις προβιομηχανικές αγροτικές κοινωνίες. Όλες οι "χωρικές" κοινωνίες είναι δυνάμει ληστρικές κοινωνίες, όμως η ενεργοποίηση, έξαρση ή αποδυνάμωση της ληστρικής δράσης εξαρτώνται – κυρίως - από το τοπικό πολιτισμικό σύστημα. Στη Μεσογειακή και Βαλκανική εκδοχή της, οι παράγοντες που την ευνοούν ιδιαίτερα είναι η ύπαρξη δυναμικών ορεινών κοινωνιών, η προτεραιότητα των φορολογικών απέναντι στις έγγιες προσόδους και η διαιώνιση μιας ισχυρής παράδοσης τοπικής αυτονομίας.

Η κυρίαρχη αντίθεση σ' αυτές τις κοινωνίες, που δεν θα μεταβάλει - τουλάχιστον ως τις αρχές του αιώνα μας - η αντικατάσταση της Οθωμανικής διοίκησης από το Ελληνικό κράτος, είναι η σύγκρουση κεντρικής και τοπικής εξουσίας. Εξίσου σημαντικό για την ανάπτυξη της κοινωνικής ληστείας είναι το πολιτισμικό στερεότυπο της τοπικής κοινότητας: κλεφταρματολικές πρακτικές και αξίες, μακρά παράδοση κοινωνικών δομών και κανόνων αμοιβαιότητας, σπουδαιότητα της ένοπλης εξέγερσης στην εξασφάλιση "διευθυντικού"

δικαιώματος στις ελεγχόμενες από τους ληστές περιοχές, δεσπόζουσα θέση της κατά γέννη οργάνωσης, στάσεις επιδεικτικής επιθετικότητας.

Η λειτουργία που καλείται να εκπληρώσει η κοινωνική ληστεία στο πλαίσιο ενός παρόμοιου σχηματισμού εγγράφεται στο πεδίο της πολιτικής αντιπαράθεσης. Ο ρόλος του ληστή είναι ουσιαστικά ρόλος πολιτικός και τον εξομοιώνει με τους υπολοίπους τοπικούς ηγέτες, παρ' ότι δεν εκπροσωπεί τις ίδιες κοινωνικές δυνάμεις με αυτούς. Στο "ιδιοκτησιακό κριτήριο" της νομοταγούς τοπικής ηγεσίας, αντιπαραθέτει το "ηρωικό ή λεβέντικο πρότυπο". Ωστόσο συγκεντρώνει αρκετά από τα χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στο φορέα της εξουσίας, όπως οπλική και κοινωνική ισχύ, ηγεμονική συμπεριφορά, αποδοχή από μεγάλο τμήμα της τοπικής κοινωνίας, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι ελλείπει ένα βασικό στοιχείο εξομοίωσης με την κρατική εξουσία, δηλαδή το στοιχείο της αυτοδέσμευσής της τελευταίας με τους κανόνες Δικαίου. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ληστρική συμπεριφορά δεν διέπεται από κανόνες, (που τηρούνται μάλιστα αυστηρά, όταν αντικειμενικός σκοπός είναι η διασφάλιση της συμμορίας), αλλά οι ρυθμιστικοί "κανόνες" της κοινωνικής συμβίωσης σε τοπικό επίπεδο, που επιβάλλουν εξουσιαστικά οι ληστές, χωρίς οι ίδιοι να υπόκεινται σ' αυτούς, έχουν χαρακτήρα καθαρά εγωιστικό και αποτελούν κανόνες αυθαιρεσίας, στερούμενοι της θεμελίωσης ορθότητας που εκφράζει η αρχή της λογικής συνέπειας.

Ωστόσο η ληστεία ως μορφή δράσης και συμπεριφοράς, δε δείχνει να αντιτίθεται - κατ' αρχήν - στο αξιακό και ιδεολογικό σύμπαν της τοπικής κοινωνίας. Αντίθετα συμφωνεί με αυτό ως προς τις τελικές πρακτικές επιλογές της. Το ότι οι (γραπτοί) νόμοι του κράτους δε συμπίπτουν με τους άγραφους παραδοσιακούς νόμους της κοινότητας, δεν εμποδίζει τους ληστές στη χρήση μέσων επιβολής των τελευταίων. Μέσων που αντιτίθενται στην απόλυτη, νόμιμη, θεσμοθετημένη βία του κράτους και θεωρούνται γι αυτό παράνομα. Έτσι οι ληστές, αντιπαραβαλλόμενοι, ως έτερος πόλος, προς το κράτος επεμβαίνουν εκεί που αυτό δεν μπορεί ή δεν θέλει να επέμβει, για να επιβάλλουν αυτό που επικροτεί, ως άποψη δικαίου, ένα μεγάλο μέρος της τοπικής κοινωνίας.

Οι παραδοσιακές κοινωνίες παρουσιάζονται σε μεγάλο βαθμό, αδιαφοροποίητες ως προς την αξιακή τους συγκρότηση. Οι αντιθετικές έννοιες της **ενσωμάτωσης** και της **σύγκρουσης** ανήκουν, επομένως στο ίδιο αξιακό σύμπαν που συγκροτούν οι ίδιες αξίες και τα ίδια πρότυπα συμπεριφοράς. Αυτό επιτρέπει ώστε τα άτομα στις τοπικές κοινωνίες να μπορούν να επαναπροσδιορίζουν το ρόλο τους κάθε στιγμή. Ορθά έχει επισημανθεί λοιπόν ότι η δράση των ληστών "... σημαδεύεται από μια θεμελιακή αμφισημία που

εκφράζεται στην ταλάντευση ανάμεσα σε μια συμπεριφορά διηνεκούς εξέγερσης και το πέρασμα στην υπηρεσία των τοπικών προυχόντων ή των πολιτικών ανδρών, οι οποίοι για τους προσωπικούς τους ανταγωνισμούς, ή για τον έλεγχο της αγροτικής πολιτικής τους πελατείας, είχαν ανάγκη από μπράβους που να ξέρουν καλά τη δουλειά τους"¹⁷³

Παρ' όλα αυτά, το κράτος στη συνείδηση των ατόμων αποχωρίζεται από την κοινωνία και παίρνει τη μορφή του αντιπάλου, εχθρική και απειλητική ως ένα βαθμό προς την παραδοσιακή κοινωνία, επειδή καταστρέφει την παραδοσιακή τάξη πραγμάτων. Συνεπώς η κοινωνία ταυτίζεται με τον όμοιό της που είναι ο ληστής, αφού ο τελευταίος είναι ο μόνος που έχει τη δύναμη, μέσω της άσκησης βίας, να αντιπαρατίθεται στο κράτος - καταστροφέα των παραδοσιακών δομών.

Στην αμετάκλητη αντιπαράθεση ληστείας και κράτους, με προδιαγεγραμμένο νικητή το δεύτερο, η πλάστιγγα των θετικών συναισθημάτων των ατόμων, γέρνει αρχικά υπέρ της πρώτης. Η ληστεία ως πρακτική, συγκλονίζει το σύνολο και ενεργεί αποτρεπτικά μόνο ως προς τις τελικές της συνέπειες, που επέρχονται με το θάνατο του ένοπλου παράνομου. Ως συμπεριφορά όμως, σε μια μακρά διάρκεια, όχι μόνο δικαιολογείται και νομιμοποιείται, αλλά ακόμη και εκθειάζεται για τα πλεονεκτήματα που προσφέρει στο εξεγερμένο άτομο: ατομική αξιοπρέπεια, ελεύθερος βίος, δύναμη επιβολής, αποδοχή και εξουσία.

Στη Δυτική Ευρώπη, η παγίωση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, είχε την υποστήριξη των ευρύτερων αστικών στρωμάτων. Στην Ελλάδα αντίθετα, συντελείται αντιπαραβολή, όχι μεταξύ τοπικής κοινωνίας και ληστείας, αφού όπως είδαμε αποτελεί η ληστεία στοιχείο του τοπικού συστήματος, αλλά μεταξύ της νέας κρατικής εξουσίας και του ληστή ως εκπροσώπου, του συνόλου της παραδοσιακής κοινωνίας και της παραδοσιακής νομιμότητας. Στην ουσία ο κρατικός μηχανισμός ήταν μόνος του στην αντιμετώπισή της. Διέθετε μόνο την ισχυρή υποστήριξη των αστικών στρωμάτων των πόλεων, ενώ οι ίδιες οι δυνάμεις που διέθετε ή ήταν ανεπαρκείς ή δεν κατανέμονταν ορθολογικά.

Αυτή η πραγματικότητα επέβαλε και την ιδιαίτερη μορφή την οποία έπαιρνε η σχέση εξουσίας και ληστών. Η σύγκρουση και η συνδιαλλαγή αποτελούσαν τις εναλλακτικές μεθόδους που χρησιμοποιούσε η κρατική εξουσία για τον έλεγχο της ληστείας, που συνέβαλαν αφ' ενός στην διασφάλιση της συνοχής του συστήματος, αφ' ετέρου όμως συντηρούσαν ένα μόνιμο κλίμα ανασφάλειας.

173. Σ. Δαμιανάκος, "Κοινωνική ληστεία και αγροτοποιμενικός πολιτισμός στην Ελλάδα", στο *Όψεις της Ελληνικής Κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα* επιμ. Δ. Τσαούσης, Αθήνα 1984, σελ. 77.

Η φθορά και ο εκφυλισμός της ληστείας σε καθαρά εγκληματική συμπεριφορά αρχίζει να επέρχεται μετά το τέλος των στασιαστικών κινημάτων, σε πρώτη φάση το 1848 και τελικά μετά το 1870. Η στροφή αυτή θα εκφρασθεί και στη στάση των αγροτικών πληθυσμών που αντιμετωπίζουν πλέον λιγότερο φιλικά τους ληστές, καθώς οι τελευταίοι επεκτείνουν την τρομοκρατική τους δραστηριότητα και στα αγροτικά στρώματα.

Παρ' όλα αυτά ο λησταντάρτης θα ξαναβρίσκει το ρόλο του με κάθε αλυτρωτικό κίνημα, που περιτρέχει το 19ο αιώνα, όπου θα αμνηστεύεται και θα στρατολογείται από την κεντρική εξουσία στα διάφορα καταδρομικά ή καταδιωκτικά σώματα, συμβάλλοντας στους εθνικούς αγώνες. Μ' αυτό τον τρόπο θα αναβαπτίζεται και θα μεταβάλλεται σε ευνομούμενο πολίτη. Ουσιαστικά όμως τη συνενοχή ανάμεσα στο ληστή και τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, στο πλαίσιο μιας ενιαίας αντίληψης τους περί (εθιμικού) δικαίου, θα καταλύσει "η ρήξη στο συνεχές των λαϊκών παρανομιών", κατά τον ορισμό του Μ. Φουκώ, συνέπεια του εξορθολογισμού του κατασταλτικού - σωφρονιστικού μηχανισμού, της στερέωσης των θεσμών του συγκεντρωτικού κράτους και των γενικότερων αναπροσαρμογών της ελληνικής κοινωνίας, που απαίτησαν ωστόσο μια αρκετά μεγάλη περίοδο που διήρκεσε σχεδόν μια εκατονταετία.

3.-Αίτια της ληστείας.

Τα πραγματικά αίτια της αναβίωσης του ληστρικού φαινομένου στη μετεπαναστατική Ελλάδα εξεταζόμενα με μεθόδευση και σύστημα, μπορούν να καταταγούν σε τρεις βασικές κατηγορίες :

- α.- Σε ενδογενή γενικά και σε ενδογενή περιοδικά αίτια.
- β.- Σε εξωγενή γενικά και σε εξωγενή περιοδικά αίτια και
- γ.- Σε συντρέχοντα αίτια.

Προχωρώντας στην ουσιαστική διερεύνηση των παραπάνω κατηγοριών παρατηρούμε τα ακόλουθα:

α.- Ενδογενή αίτια:

Οφείλονται στις γενικότερες συνθήκες ζωής που επικράτησαν στη Χώρα μετά την απελευθέρωση, οι οποίες επέφεραν κλονισμό της παραδοσιακής οικονομίας με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να μην μπορούν να προσαρμοσθούν άμεσα στα νέα δεδομένα. Στη μεταπευθερωτική Ελλάδα είχε παρατηρηθεί κάμψη της επαγγελματικότητας, ακόμη και σε επαγγέλματα που από τη φύση τους δεν είχαν δεχθεί τις επιπτώσεις του πολέμου ή και ευνοούνταν από αυτόν (π.χ στρατιωτικοί, ναυτικοί) αλλά που η νέα δομή της οικονομίας της Χώρας τα είχε αχρηστεύσει. Στα αίτια αυτά αν προστεθούν οι από τον μακροχρόνιο πόλεμο και τις εμφύλιες συγκρούσεις, καταστροφές και ερημώσεις, γίνονται αντιληπτοί οι λόγοι για τους οποίους ο χωρικός του περασμένου αιώνα δεν μπορούσε να βρεί ησυχία στον τόπο του και αναζητούσε την περιπέτεια.

Η οικονομική λοιπόν εξαθλίωση του λαού έπαιξε το σημαντικότερο ρόλο στην αναβίωση της ληστείας στη Χώρα μας. Στην εξαθλίωση αυτή, ειδικότερα των αγωνιστών, συνετέλεσε και η αποτυχία των Βαυαρών να αντιμετωπίσουν το στρατιωτικό πρόβλημα που συνδεόταν άμεσα με την οικονομία και η έλλειψη προσπάθειας λήψης δέσμης μέτρων (όπως διανομή της γής, απορρόφηση των ατάκτων στους νέους στρατιωτικούς σχηματισμούς, τιμητικές αποστρατείες και συνταξιοδοτήσεις παλαιμάχων, οικονομική ενίσχυση των νησιών), προκειμένου αφ' ενός να ικανοποιηθούν οι αγωνιστές και αφ' ετέρου να επέλθει ησυχία στο Κράτος. Αντίθετα η Αντιβασιλεία έθεσε ως στήριγμα τις Βαυαρικές λόγχες, επιλέγοντας το δρόμο της σύγκρουσης και καταστολής, από τη συναίνεση.

Από το σημείο αυτό ξεκινά η δυσπιστία ανάμεσα στους ανακτορικούς παράγοντες και στον κόσμο των καπετάνιων του αγώνα. Η διάλυση από τους Βαυαρούς, των 10 ελαφρών Ταγμάτων του στρατεύματος, οδήγησε τους αγωνιστές κυριολεκτικά στους δρόμους και το χειρότερο, χωρίς την εξασφάλιση κάποιας εργασίας. Η γή είχε ερημωθεί και δεν υπήρχαν ούτε καν τα στοιχειώδη μέσα διατροφής για εκείνους που επί μία δεκαετία είχαν κρατήσει στους ώμους τους, ολόκληρο το βάρος του Αγώνα. Πόσα δεν περίμενε ο κόσμος των αγωνιστών από το κράτος, το οποίο οι ίδιοι με τις προσωπικές τους θυσίες είχαν δημιουργήσει. Κι όταν διαπίστωσε ότι το κράτος αυτό τους παραγκωνίζει και στη θέση τους βάζει τους ξένους, έπεσαν σε αθυμία και απογοήτευση. Βεβαίως υπήρχε οικονομική δυσπραγία και τα αιτήματα των αγωνιστών δεν ήταν δυνατό να ικανοποιηθούν σε απόλυτο βαθμό, όμως τα σφάλματα της Αντιβασιλείας και του Όθωνα έδωσαν τα όπλα στους καιροσκόπους της πολιτικής να χρησιμοποιήσουν τους αγωνιστές για ίδιο όφελος και να τους στρέψουν εναντίον της κρατικής εξουσίας, αποβλέποντας σε ιδιοτελείς σκοπούς. Από εδώ και πέρα αρχίζουν οι κάθε λογής στάσεις που είχαν σαν έμμεσο αποτέλεσμα, μετά την καταστολή τους, να γεμίζει ο τόπος από ληστές. Αυτή είναι η μορφή της καλούμενης πολιτικής ληστείας η οποία υπήρξε η πλέον επικίνδυνη και με τις παραφυάδες και τα πλοκάμια της είχε τη δύναμη να επηρεάζει κυβερνήσεις. Η χρησιμοποίηση των ληστών στην εκλογική διαμάχη των κομμάτων και η απονομή αμνηστίας που (αφειδώς) χορηγείτο λόγω της παρέμβασης διαφόρων πολιτικών παραγόντων, είχαν εξευτελίσει την έννοια του κράτους και είχαν διασύρει τη χώρα διεθνώς.

Η με τα ανέντιμα αυτά μέσα, διεξαγωγή του πολιτικού αγώνα ανάμεσα στις αντιμαχόμενες πολιτικές φατρίες έτρεπαν ένα μεγάλο μέρος του λαού προς την παρανομία. Στα ενδογενή αίτια της ληστείας, θα πρέπει να κατατάξουμε και την αποτυχία της αλυτρωτικής πολιτικής που εφάρμοζε το επίσημο κράτος για την απελευθέρωση των γειτονικών (υπόδουλων) περιοχών. Έπειτα από κάθε αποτυχία των αλυτρωτικών κινήματων, η χώρα γέμιζε ληστές. Αυτό ήταν φυσικό, γιατί εκείνοι που επέστρεφαν, γύριζαν ενδεείς και καθώς δεν υπήρχε οργανωμένη επιμελητεία, μεταβάλλονταν σε μάστιγες αρπαγής των αγαθών των κατοίκων των παραμεθόριων περιοχών.

Τα πράγματα είναι κατασκευασμένα από τη φύση τους, ώστε ο νικητής στρατιώτης να είναι υπερήφανος και να αντέχει στις κακουχίες, γιατί "τρέφεται" με το συναίσθημα της επιτυχίας της απόστολής του. Έτσι και οι ληστές, με ενθουσιασμό εγκατέλειπαν την παρανομία και έτρεχαν στα εθνικά προσκλητήρια των αλυτρωτικών κινήματων, επιστρέφοντας απογοητευμένοι έπειτα από κάθε αποτυχία.

Οι παραδόσεις της κλεφτουριάς και του μακροχρόνιου Αγώνα συνθλίβονταν κάτω από το θλιβερό παρόν και το κατασκότεινο μέλλον και καθώς δεν υπήρχε διέξοδος διοχέτευσης της σχολάζουσας εθνικής δραστηριότητας σε πράξεις γενναίες και ηρωικές, μοιραία έστρεφε τις ανήσυχες και ταραγμένες ψυχές των αγωνιστών στην παρανομία. Ο πληγωμένος λοιπόν εθνικός εγωισμός τροφοδοτούσε τη ληστεία.

Πλέον των ανωτέρω, στα ενδογενή αίτια περιλαμβάνονται αίτια όπως: η κακή λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών και η ανηθικότητα πολλών κρατικών οργάνων που δημιουργούσαν συνθήκες ανυπακοής και ανυποληψίας του κράτους, η ανάθεση διώξεως της ληστείας σε ακατάλληλους στρατιωτικούς ή παραστρατιωτικούς σχηματισμούς και το πολυδαίδαλο των αρμοδιοτήτων των διωκτικών αρχών, η ανάμιξη της πολιτικής στα έργα της Δικαιοσύνης και η επιείκεια των Δικαστηρίων¹⁷⁴.

Η αποπολιτικοποίηση τέλος της μεγάλης μάζας του λαού, κορυφαία εκδήλωση της οποίας (αποπολιτικοποίησης) είναι η παθητικότητα που δείχνει στα γεγονότα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843¹⁷⁵ είχε σαν αποτέλεσμα την χειραγωγή του από τις πολιτικές φατρίες των επιγόνων του κοτζαμπασισμού και δεν είναι λίγες οι φορές που ο λαός αυτός οδηγούνταν στην παρανομία συμμετέχοντας σε στάσεις και κινήματα, ή με πράξεις ατομικής εξέγερσης και αντικοινωνικής συμπεριφοράς, χωρίς ουσιαστικά να γνωρίζει τους λόγους.

β.-Εξωγενή αίτια:

Στα εξωγενή (γενικά και περιοδικά) αίτια, κατατάσσονται οι επεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας. Η δημιουργία πρακτόρων από τις ίδιες δυνάμεις που ενεργούσαν για την αποσταθεροποίηση, ιδίως όταν ήθελαν να εκβιάσουν την εκάστοτε κυβέρνηση να προβεί σε υποχωρήσεις που ευνοούσαν τα συμφέροντα τους. Η παρεμπόδιση από τις δυνάμεις αυτές, της πραγματοποίησης των σκοπών της αλυτρωτικής πολιτικής, αφού σε κάθε περίπτωση επενέβαιναν υπέρ της ακεραιότητας του Τουρκικού κράτους, προς εξυπηρέτηση ίδιων συμφερόντων.

Οι "γονείς" του νεοσύστατου κράτους ήταν (αρχικά) τα ρομαντικά ιδεώδη και η πολιτική των μεγάλων δυνάμεων. Κηδεμόνας του ορίσθηκαν οι Βαυαροί γραφειοκράτες. Η πολιτική μοίρα της Ελλάδας καθοριζόταν από ένα πολύπλοκο συσχετισμό δυνάμεων που μεταβαλλόταν διαρκώς.

174. Βλ. και Γ. Ασπρέας, *Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, Αθήναι, τ. Γ', σελ. 5.

175. Β. Φίλιας, ό. π., σελ. 150.

Ο φιλελληνισμός, ύστερα από την ορμητική εκκίνησή του, έχανε χρόνο με το χρόνο τη σημασία του, ενώ αντίθετα η αντίθεση Αγγλίας - Ρωσίας έβγαινε στο προσκήνιο, ολοένα και περισσότερο. Στο εσωτερικό η κατάσταση συνοψίζεται ως εξής :

Τη σύντομη φάση της ολοκληρωτικής βαυαρικής κηδεμονίας (1833/1835), διαδέχτηκε ένα μεταβατικό στάδιο (1835/1843) και έπειτα άρχισαν οι Έλληνες να αποφασίζουν για τον εαυτό τους, εντός των πλαισίων που οι Δυνάμεις επέτρεπαν, αφού αυτές "προστάτευαν" μια χώρα στην οποία έδιναν -με τις ενέργειές τους- την έννοια του προτεκτοράτου. Οι προσπάθειές τους επικεντρώθηκαν στην επιβολή της επιρροής τους σ' αυτή τη χώρα που την έβλεπαν σαν τον μοχλό στη λύση του Ανατολικού Ζητήματος.

Η Ρωσία υιοθετούσε το μίσος που έτρεφαν οι Έλληνες για τους Τούρκους σε "πανορθόδοξες διακηρύξεις" ως μέσο για την έξοδό της στα Δαρδανέλλια. Η Αγγλία αντίθετα, χρειαζόταν την Τουρκία για την αναχαίτιση της Ρωσικής επιθετικότητας και για την προστασία των εμπορικών της συμφερόντων. Αν η προσπάθεια της Ρωσίας - μέσω της επανάστασης του 1843 - αποσκοπούσε στην αντικατάσταση του Όθωνα με κάποιο άλλο ορθόδοξο και σλαβόφιλο ηγεμόνα, τότε το Ρωσικό κόμμα είχε αποτύχει. Η Αγγλία είχε έλθει στα πράγματα και δεν είναι παράλογο το μίσος του Πάλμερστον για τον Κωλέττη που είχε καταφέρει να ρίξει τον Μαυροκορδάτο μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, να περιορίσει την Αγγλική επιρροή και να προσανατολισθεί κάτω από την προστασία της Γαλλίας σε κάποια εθνική πολιτική.

Η Αγγλική αντίδραση όμως ήταν οξύτατη. Οι Άγγλοι ήταν αποφασισμένοι να μην εγκαταλείψουν τον έλεγχο που είχαν εξασφαλίσει στην πολιτική, οικονομική και στρατιωτική εξέλιξη του ανατολικού χώρου, έστω κι αν χρειαζόταν να χρησιμοποιήσουν τις πλέον σκληρές μεθόδους. Ο ανθελληνισμός του Πάλμερστον δεν προκαλείτο στην πραγματικότητα από μίσος για τον Κωλέττη ή τον Όθωνα "αυτό το κακομαθημένο παιδί του απολυταρχισμού", όπως τον αποκαλούσε, αλλά από κάθε εθνική ελληνική πολιτική. Η Αγγλική πολιτική επεδίωκε με κάθε μέσο την εξασφάλιση καθεστώτος "φιλειρηνικού" στην Ελλάδα, δηλαδή καθεστώτος που σε καμία περίπτωση δεν θα διατάρασσε την πολιτική της διατήρησης του status quo της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας¹⁷⁶.

Από την Αγγλία, κυρίως κινούντο τα νήματα της αναταραχής και καμμία αφορμή δεν ήταν ασήμαντη ή συκόφαντία ανόητη, προκειμένου να "βομβαρδισθούν" οι ελληνικές κυβερνήσεις με διαμαρτυρίες και απειλές, ενώ

176. Β. Φίλιας, ό.π. σελ. 166.

συγχρόνως υποδαυλιζόταν με χρήμα και λόγια η αντιπολίτευση. Την ίδια στιγμή που ο επιτετραμμένος της Αγγλίας Λάιονς, αγανακτούσε και σίγουρα όχι εντελώς άδικα για την κυβερνητική αδυναμία και την εντεινόμενη δραστηριότητα ληστρικών ομάδων, φυγάδευε (Ιούνιο 1847) τον επικηρυγμένο αρχηγό ενόπλων Γρίβα, στη Λευκάδα που βρισκόταν ακόμη υπό Βρετανική κυριαρχία.

Το 1848 - χρονιά που στην Ευρώπη κλονίζονταν οι θρόνοι και οι κυβερνήσεις προσπαθούσαν μάταια να διατηρήσουν την εξουσία τους, - στην Ελλάδα, πέραν των στασιαστικών κινημάτων, συνέβη κι ένα περίεργο περιστατικό που αποδεικνύει την ξένη παρέμβαση. Στην Πάτρα ο Λοχαγός Μερεντίτης, "πρώην ληστής, πρωτοπαλίκaro του Κωλέττη, ανταλλάξας...τον ληστρικόν βίον αντί του στρατιωτικού..."¹⁷⁷, κατάφερε με τους άνδρες του να καταλάβει το θησαυροφυλάκιο της Εθνικής Τράπεζας που περιείχε 120.000 δρχ. και απειλούσε να πυρπολήσει την πόλη, αν δεν του πλήρωναν λύτρα και δεν τον άφηναν να φύγει με πλοίο ανενόχλητος.

Οι πρόξενοι των δυνάμεων μεσολάβησαν και κατέθεσαν τις 36.000 δρχ. που μαζεύτηκαν από τους κατοίκους, ενώ το αγγλικό πολεμικό πλοίο "Σπίτφαιρ" μετέφερε τους ληστές στη Μάλτα, όπου ο Βρετανός Κυβερνήτης του νησιού, τους παρέδωσε τα "χρήματά τους", παρά τις σφοδρές διαμαρτυρίες της Ελληνικής κυβέρνησης. Οι ίδιοι οι Αγγλοι που δεν κουράζονταν να καυτηριάζουν την ελληνική ληστεία σ' όλο τον κόσμο φορτώνοντας τις ευθύνες στις ελληνικές κυβερνήσεις, είχαν προσφέρει προστασία και κλεμμένα χρήματα σε ληστές.

γ.-Συντρέχοντα αίτια :

Στα συντρέχοντα αίτια μπορούν να ενταχθούν όλες οι έκτακτες και απρόβλεπτες καταστάσεις που επέτειναν την ανασφάλεια και τη διασάλευση της τάξης, όπως ο ίδιος ο ληστρικός βίος και το νομαδικό πνεύμα της ιδιόμορφης ζωής των βλαχοποιμένων, ο αντίκτυπος από τα διεθνή γεγονότα, οι δυσμενείς επιπτώσεις από την αποτυχία της οικονομικής κυβερνητικής πολιτικής και η πλημμελής φύλαξη των συνόρων σε συνδυασμό με τις υποθαλπτόμενες στο Τουρκικό, συμμορίες. Ιδιαίτερα το τελευταίο, ευνοούσε την αναρχία που επικρατούσε στις παραμεθόριες περιοχές και συνέτεινε στην εξαθλίωση των συνθηκών ασφαλείας σ' αυτές.

177. Τ. Βουρνάς, *Το Ελληνικό 1848*, όπ.π. σελ. 37.

Η φαυλότητα των τουρκικών διοικητικών και στρατιωτικών αρχών είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται αφόρητη κατάσταση στις περιοχές αυτές, καθώς οι Τούρκοι αξιωματούχοι χρηματίζονταν και συνεργάζονταν με τους ληστές. Ωστόσο στην "εξωτερική" αυτή διάσταση του προβλήματος, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από τον Κολιόπουλο¹⁷⁸, η συμπεριφορά των Οθωμανών αξιωματούχων δεν υπήρξε πάντοτε υποβολιμαία με τη σημερινή σημασία του όρου, αφού η ληστεία ήταν συνυφασμένη με την ίδια τη δομή του κράτους και της οθωμανικής κοινωνίας και παράγωγο των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν. Οι ληστές προσέρχονταν στους δερβεναγάδες, όπου "προσκυνούσαν" δηλώναν δηλαδή υποταγή, με τον όρο να παραμείνουν στην υπηρεσία τους και να μην εκτοπιστούν από τον τόπο της καταγωγής τους. Οι τουρκικές αρχές, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση της μέγιστης δυνατής δημόσιας ασφάλειας - έστω και βραχυπρόθεσμα - συντηρούσαν αυτό το σύστημα της εναλλαγής των ρόλων διώκτη - διωκομένου μεταξύ των ληστών και χρησιμοποιούσαν αυτούς (με τη συνηθισμένη τακτική της αμοιβής), για προστασία των παραμεθόριων επαρχιών από άλλες συμμορίες.

Το σύστημα που ακολουθείτο από τους Τουρκαλβανούς δερβεναγάδες, συνίστατο στην ανάληψη της ευθύνης για προστασία και αποζημίωση των στην δικαιοδοσία τους ληστευομένων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Για το λόγο αυτό λάμβαναν ορισμένο ποσό μισθών - σιτηρεσίων ("χάρτζια"), προκειμένου να στρατολογήσουν ανάλογο με τις ανάγκες της καταδίωξης, αριθμό οπλοφόρων. Οι εν λόγω δερβεναγάδες, στην πραγματικότητα διατηρούσαν μικρότερο αριθμό οπλιτών, καταχρώμενοι τους επιπλέον μισθούς, με σκοπό τον πλουτισμό τους. Αναγκάζονταν έτσι να συνθηκολογήσουν με τους καταφεύγοντες στις επαρχίες τους ληστές, που προέρχονταν από την Ελληνική επικράτεια παρέχοντας σ' αυτούς υπόθαλψη και λαμβάνοντας μερίδιο από τα ληστρικά λάφυρα. Επρόκειτο ουσιαστικά για μια τακτική αναδίπλωσης και χρησιμοποίησης των ληστρικών συμμοριών προς όφελός τους, σύμφωνα με τις επιταγές της αλβανικής παράδοσης.

Η διαφορά στην αντιμετώπιση, αλλά χωρίς αποτέλεσμα, φάνηκε μετά τη σύμβαση του 1865, όταν καταργήθηκαν τα "δερβενλίκια" στις Τουρκικές παραμεθόριες επαρχίες και η καταδίωξη των ληστών ανατέθηκε σε τακτικά σώματα. Αποτιμώντας την νέα κατάσταση, αναφέρει αργότερα ο Π. Βακάλογλου στον Πρωθυπουργό Επαμ. Δεληγιώργη, ότι "οι αντικαταστήσαντες τους Τουρκαλβανούς, τακτικοί στρατιώτες - χουντουτιέδες, (δηλ. τακτικοί οροφύλακες), καίτοι ενεργούντες ειλικρινώς και προθύμως την υπηρεσίαν των,

178. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 57.

εισίν όμως εντελώς ανίκανοι εις την καταδίωξιν, διότι ούτε την ελληνικήν γλώσσαν λαλούσιν, ούτε τον τόπον γνωρίζουσι, οι δε στερούμενοι των δύο τούτων προσόντων, ουδέν κατά της ληστείας δύνανται να κατορθώσωσι"¹⁷⁹.

Οι προσπάθειες συνεργασίας μεταξύ των αξιωματούχων των δύο επικρατειών δεν ήταν πάντα αρμονική και τις περισσότερες φορές υπήρχε αμοιβαία καχυποψία. Την 28.5.1853 ο Νομάρχης Φθιώτιδας, Αδάμ Δούκας, αναφέρει στο Υπ. Εσωτερικών, ότι οι Οθωμανοί φοβούνται κίνημα Ελληνικό, όταν ξεσπούσε ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος και ότι οι κάτοικοι της Θεσσαλίας, θα εξεγερθούν αυτόβουλα, όταν βεβαιωθούν για την υποκίνηση της Ελληνικής Κυβέρνησης, για αναταραχή στην περιοχή, μη έχοντας εμπιστοσύνη σε κάθε λογής μεμονωμένους αρχηγούς επαναστατικών ομάδων, αφού θεωρούσαν βέβαιο ότι οι ληστανταρτικές συμμορίες που θα εξέρχονταν στο Τουρκικό θα επιδίδονταν σε διαρπαγές.

Πραγματικά οι τάξεις των ανταρτών και των ληστών, ενισχύονται από καταδίκους και υποδίκους που απέδρασαν (ουσιαστικά απολύθηκαν), από τις φυλακές της Χάλκιδας και της Καλαμάτας, με προφανή σκοπό να ενισχύσουν τα επαναστατικά σώματα. Για το λόγο αυτό και δεν εμποδίζονται από τις μεθοριακές φρουρές παρά τον εντοπισμό τους και την ενημέρωση της Κυβέρνησης, στην οποία υποβάλλεται αναφορά του Αρχηγείου Χωροφυλακής (14.10.1853), για τον εντοπισμό του καπετάνιου Θεόδωρου Ζ(ι)άκα και την εισβολή του στο Τουρκικό, με σώμα ενόπλων, για να επιχειρήσει επαναστατικά κινήματα.

Αλληλοκατηγορίες εκτοξεύονται μεταξύ του Γενικού Δερβέναγα Ηπείρου, Σουλεϊμάν Φράσαρη και του Ταγ/ρχη της Οροφυλακής, Δημητρίου Σκυλοδήμου, όπου ο μεν πρώτος υποστήριζε ότι ο αδελφός του Ελληνα αξ/κού, Δήμαρχος Θυάμου, παρείχε διευκολύνσεις και υπέθαλπε τους ληστές, λαμβάνοντας μάλιστα από αυτούς και τους συγγενείς τους χρήματα¹⁸⁰, ο δε δεύτερος ισχυριζόταν ότι ο Αλβανός δερβέναγας υποκινούσε τους ληστές για ίδιο όφελος¹⁸¹. Δεν έλειπαν βέβαια και οι ειλικρινείς προσπάθειες συνεργασίας, όπως προκύπτει από τα έγγραφα στοιχεία, οι οποίες μάλλον οφείλονταν στην πρωτοβουλία και τις προσωπικές σχέσεις των αρμοδίων αξιωματούχων.

179. Γ. Α. Κ. Αρχείο Π. Βακάλογλου, Κ 24-β, α/α 520.

180. Στο ίδιο α/α 91.

181. Βλ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 75-76.

Σε σχετική με την ληστεία έκθεση¹⁸², του Ταγματάρχη της Χωροφυλακής Αναστασίου Πλέσσα, που υποβλήθηκε στο Υπουργείο Στρατιωτικών τον Αύγουστο του 1857, ο συντάξας αυτήν αξιωματικός, αναφέρει: "...αύριον δε, προτίθεμαι να αναβώ εκ νέου επί της οροθετικής γραμμής εις θέσιν "Φτελιά", δια να προκαλέσω συνάντησιν τινα μετά του Κολιτζή Μαργαρίτη¹⁸³, του οποίου η δικαιοδοσία άρχεται εκ Ρεντίνας μέχρι Καϊτζή και επομένως να προβώ εις συνέντευξιν μετά του Δερβέναγα Δομοκού Χατζή Μουχτάρη Αλβανού. Μετ' αμφοτέρων τούτων έχων σχέσεις παλαιάς και ιδίως επηρεάζων τον πρώτον εξ ιδιαιτέρων περιστάσεων και διότι διατελούν υπό τας αμέσως διαταγάς μου ο αδελφός αυτού χωροφύλαξ Θεοδόσιος και πολλοί άλλοι συγγενείς αυτού ...και μάλιστα ο Ενωμοτάρχης Γεώργιος Στεφάνου..."

Ανεξάρτητα όμως από τις μεμονωμένες πρωτοβουλίες και συνεννοήσεις, το βέβαιο είναι πως δεν υπήρχε κοινή δράση, ενώ αντίθετα απουσίαζε η αμοιβαία εμπιστοσύνη (όχι εντελώς αδικαιολόγητα) και κάθε προσπάθεια τη σκίαζαν οι υπόνοιες. Έτσι οι δύο Ελληνοτουρκικές συμβάσεις που είχαν υπογραφεί τον Απρίλιο του 1856 η πρώτη και τον Σεπτέμβριο του 1865 η δεύτερη, με σκοπό την καταστολή της ληστείας στις παραμεθόριες περιοχές, δεν εξάλειψαν το πρόβλημα.

182. Γ. Α. Κ., Οθων. Αρχείο – Υπ. Στρατιωτικών.

183. Κολιτζής = αποσπασματάρχης, στο τμήμα (κόλι), της επαρχίας (ναχαγιέ), ενός νομού (βελαετιού). Οι κολιτζήδες ήταν βοηθοί των Ελλήνων αρματολών ή των Αλβανών δερβεναγών

4.- Μορφές της ληστείας.

Σύμφωνα με την κατάταξη του Κολιόπουλου¹⁸⁴, η ληστεία εμφανίσθηκε με χαρακτηριστικές και διαφορετικές κάθε φορά μορφές, όπως την "μεθοριακή", την "αλυτρωτική", την "κλεφταρματολική" και τη "νομαδική". Οι μορφές αυτές της ληστείας αφορούσαν την "οργανωμένη και ιεραρχικά διαρθρωμένη συμμορία στα πλαίσια ενός ευρύτερου κυκλώματος συνεργατών και συμφερόντων" και παρουσίαζαν την εξής εικόνα κατά κατηγορία:

Η μεθοριακή μορφή, αφορά τις σχέσεις της Χώρας με την Τουρκία, τις συνθήκες ασφαλείας που επικρατούσαν στη γειτονική χώρα, τις συναλλαγές των Οθωμανών και των εντοπίων στρατιωτικών και διοικητικών υπαλλήλων, την πλημμελή φύλαξη των συνόρων και το ακατάλληλο προσωπικό στο οποίο ανατίθετο αυτή και από τις δύο πλευρές. Ο τότε Πρεσβευτής των Η.Π.Α στην Ελλάδα, Κάρολος Τάκερμαν, παρατηρούσε σε υπόμνημά του προς το Υπ. Εξωτερικών της χώρας του, ότι το έργο της καταστολής της ληστείας, έπρεπε να αρχίσει από τις περιοχές του Τουρκικού, στις οποίες οι ληστές έβρισκαν καταφύγιο και αφήνονταν ανενόχλητοι, θεωρώντας ότι οι Τουρκικές αρχές καταδείκνυαν "ένοχη αδράνεια" ως προς την καταδίωξή τους.

Ωστόσο στο βιβλίο¹⁸⁵ που εξέδωσε το 1872 και αναφερόμενος στα αίτια της ληστείας υποστηρίζει ότι αυτά οφείλονται και σε άλλους παράγοντες πέραν της εχθρικής στάσης της Τουρκίας, όπως στις πολιτικές περιστάσεις, στις ξένες υποκινήσεις, στις απρεπείς ενέργειες μερίδας βουλευτών, στη συναλλαγή της Πολιτείας και των οργάνων της και στην απαράδεκτη επιείκεια των δικαστηρίων.

Τα υπάρχοντα έγγραφα μαρτυρούν για τις εκατέρωθεν (παράνομες) συναλλαγές, την εναλλαγή των ρόλων ανάμεσα σε ληστές και διώκτες και την χρησιμοποίησή τους για διάφορους σκοπούς που βέβαια δεν είχαν πάντα "εθνικό" περιεχόμενο. Έτσι ο γνωστός καπετάνιος Σωτήριος Στράτος, ένας από τους ηγέτες της επανάστασης της Ακαρνανίας του 1836, που γελοιοποίησε το Μάιο του ίδιου έτους, το καταδιωκτικό απόσπασμα που είχε αποσταλεί για τη σύλληψή του (κέρασε ρακή τους επικεφαλείς αξ/κούς Υπολοχαγό Νέζερ, Υπομοίραρχο Γρίβα και τον Εισαγγελέα Ράλλη, στο χάνι της Γραβιάς όπου συναντήθηκαν, χωρίς να τον αναγνωρίσουν), καταγγέλλεται από τον Επαρχο Ακαρνανίας, ότι με τη συμμορία του πυρπόλησε και λεηλάτησε το χωριό της

184. Γ. Κολιόπουλος, ό.π., εισαγωγή.

185. Βλ. Κ. Τάκερμαν, *Οι Έλληνες της σήμερα*, Μετάφρασις Αντων. Ζυγομαλά, Αθήνα 1877, σελ. 191-210.

οριοθετικής γραμμής, Χρυσούλια ή Κομποτάκι, εξαναγκάζοντας τους κατοίκους του να καταφύγουν στην πεδιάδα της Άρτας, δηλ. σε Οθωμανικό έδαφος, προκειμένου να ζητήσουν προστασία. Ο Έπαρχος συνεχίζει, υποστηρίζοντας ότι η ενέργεια αυτή του Στράτου, ήταν σκόπιμη και εκδηλώθηκε κατόπιν συνεννοήσεως με τον Μουσελίμη Άρτας¹⁸⁶, ο οποίος τον εφοδίαζε με πολεμοφόδια και τροφές.

Ο Οθωμανός αξιωματούχος απέβλεπε στην αύξηση του πληθυσμού της επαρχίας του, αποσκοπώντας στην είσπραξη μεγαλυτέρων σιτηρεσίων για την (εικονική) στρατολόγηση αριθμού οπλοφόρων¹⁸⁷. Οι ιδιαίτερες σχέσεις των ληστών με τους Δερβεναγάδες και η εν γένει στάση που αυτοί (ληστές) τηρούσαν, παρατηρούμενες από τη σκοπιά της ιδιάζουσας θέσης τους και των κοινωνικοπολιτικών πλαισίων της εποχής, αποκαλύπτονται από την συμπεριφορά ονομαστών λήσταρχων της περιόδου, πρώην καπετάνιων, όπως ο Αναστάσιος Καλαμάτας, που αποτελούσε μάλιστα για τις παραμεθόριες περιοχές πολλά χρόνια και ο Γιάννης Ψαρογιάννης.

Ο πρώτος, είχε υπό την προστασία του τον ληστή Δημήτριο Ματσούκα που καταγόταν από το ευρισκόμενο πλησίον της μεθορίου χωριό Μακρολίβαδο. Όταν ο τελευταίος την 8.9.1852, ως μέλος ένοπλης συνοδείας του Αλβανού υποδερβέναγα Ρεσίτ, επιχείρησε να εισέλθει στην Μονή της Αντίνιτσας, κοντά στη Λαμία και πάνω στην οροθετική γραμμή, όπου τελείτο θρησκευτική πανήγυρη, εμποδίστηκε αρχικά από τους πιστούς, επακολούθησε συμπλοκή και τελικά συνελήφθη στο Ελληνικό έδαφος από Έλληνα χωροφύλακα, κατόπιν εντολής του Νομάρχη Φθιωτιδοφωκίδας Ζυγομαλά και του Μοιράρχου Π. Δαλωνά, που είχαν προσκληθεί και συμμετείχαν στην εκδήλωση.

Ο Ρεσίτ διαμαρτυρήθηκε για τη σύλληψη και ζήτησε την απόλυση του Ματσούκα, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας όμως, ενώ ο Νομάρχης, ο Μοίραρχος και η συνοδεία τους (δύο χωρ/κες και δέκα στρατιώτες) με το συλληφθέντα ληστή επέστρεφαν στη Λαμία, βρέθηκαν αντιμέτωποι με Αλβανούς ατάκτους οπλοφόρους και πολλούς ληστές, που με αρχηγό τον Ρεσίτ τους περίμεναν σε στενωπό του δρόμου, πλησίον της οροθετικής γραμμής και οι οποίοι τους ζήτησαν την παράδοση του Ματσούκα, άλλως απείλησαν χρήση των όπλων. Ο Νομάρχης και ο Μοίραρχος εντούτοις δεν πτοήθηκαν και εκμεταλλευόμενοι το σκοτάδι της νύκτας επέστρεψαν στο μοναστήρι και από εκεί ακολουθώντας άλλο δρόμο, έφθασαν στη Λαμία όπου ο Ματσούκας παραδόθηκε στον Εισαγγελέα και οδηγήθηκε στις φυλακές.

186. Μουσελίμης ή Μουτεσελίμης, ήταν κατώτερος βαθμός της Οθωμανικής Ιεραρχίας και αποτελούσε τον αναπληρωτή ή τον αντιπρόσωπο του Τούρκου Διοικητή, περιφέρειας Σαντζακίου.

187. Γ.Α.Κ., Υπ. Εσωτερικών. Φ. 162.

Το μεθοριακό αυτό επεισόδιο είχε συνέχεια, αφού το Υπουργείο Εσωτερικών λαμβάνοντας την λεπτομερή έκθεση του Νομάρχη, ζήτησε από το Υπουργείο Εξωτερικών να απευθύνει διαμαρτυρία στην Τουρκική Κυβέρνηση για την συμπεριφορά των οργάνων της. Ο Γενικός Δερβέναγας Θεσσαλίας Νουρεντίν μπέη Κονίτσα, στον οποίο διαμαρτυρήθηκαν οι τοπικές Ελληνικές αρχές, απέρριψε τις ελληνικές θέσεις και ισχυρίσθηκε ότι η ενέργειά τους συνιστούσε προσβολή στο πρόσωπό του, αφού συνέλαβαν στρατιώτη που ανήκε στη δύναμή του. Ο Νομάρχης αντίθετα πίστευε πως οι αιτιάσεις του Οθωμανού αξιωματούχου, ήταν αστήρικτες και οφείλονταν στο γεγονός της παροχής προστασίας από αυτόν στον λήσταρχο Καλαμάτα, προκειμένου να διαπράττει επιδρομές στο Ελληνικό έδαφος. Στις ληστρικές αυτές επιδρομές (ο Καλαμάτας) βοηθείτο από τις πληροφορίες του Ματσούκα, που αποτελούσε "τον οφθαλμόν" του λήσταρχου στη Φθιώτιδα και τον οδηγό και κατάσκοπο των Τουρκαλβανών που στάθμευαν στην οροθετική γραμμή¹⁸⁸.

Οι υπόνοιες του Νομάρχη, έρχονται να επιβεβαιωθούν από σχετική αναφορά¹⁸⁹ της Μοιραρχίας Φθιωτιδοφωκίδας προς το Αρχηγείο Χωροφυλακής την 27.9.1852, όπου αναφέρεται η πληροφορία ότι ο Δερβέναγας Θεσσαλίας Νουρεντίν μπέης και ο Υποδερβέναγας Αλμυρού Χατζη Μουχτάρη, παρείχαν κρησφύγετο στους αρχιληστές Καλαμάτα, Κυριάκο και Κελεπούρη για να ωφελούνται οικονομικά. Η αναφορά κατέληγε ότι μετά την αιμοσταγή ληστεία της Γλύφας (Παραθαλάσσιου Ελληνικού χωριού της επαρχίας και του νομού Φθιώτιδος, στο μυχό του ομώνυμου κόλπου, πλησίον των τότε Ελληνοτουρκικών συνόρων, όπου στις 17 Σεπτεμβρίου 1852 ληστρική συμμορία με επικεφαλής τους λήσταρχους Καλαμάτα, Κυριάκο, Κελεπούρη και Σκαμπαρδώνη, για να ικανοποιήσει τα εγκληματικά της ένστικτα και τη μανία της, εξ αιτίας της αντίστασης των κατοίκων, προκάλεσε θηριωδίες που είχαν σαν αποτέλεσμα το θάνατο ένδεκα ανθρώπων), ο Καλαμάτας αναπαυόταν στο χωριό Χιλιαδού του Οθωμανικού, ο Κυριάκος στη Γούρα και ο Κελεπούρης με άλλους δύο πληγωμένους, ανάρρωναν υπό την "επιτήρηση" (προστασία μάλλον) του Χατζη Μουχτάρη.

188. Α.Υ.Ε./4/1, υποφάκελος "Περί του ληστού Ματσούκα" και *Εκθεση Νομάρχη Φθιωτιδοφωκίδας προς Υπ. Εσωτερικών* 5867/18.9.1852.

189. Γ. Α. Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ. 163-α.

Ο καπετάνιος στην περιοχή Ραδοβιτσίου, Ανατολικά της Άρτας, Γιάννης Ψαρογιάννης, ήταν συγγενής του Σωτήρη Στράτου και ανηψιός του δολοφονηθέντος, από την οικογένεια Σκαλτσογιάννη - Κοτσίλα, Ντούλα Μπακόλα. Τον Δεκέμβριο του 1850 κλήθηκε από τον Βεζύρη Ιωαννίνων να λογοδοτήσει για καταχρήσεις και συνεργασία με τις τοπικές συμμορίες, ύστερα από κατηγορία του Γενικού Δερβέναγα Ηπείρου Σουλεϊμάν Μπέη Φράσαρη. Ο Ψαρογιάννης αρνήθηκε να παρουσιασθεί αν δεν απομακρυνόταν από την Άρτα ο Σουλεϊμάν Φράσαρης και οι εχθροί του Σκαλτσογιανναίοι. Απαίτησε μάλιστα να διορισθεί καπετάνιος (αρχηγός των όπλων), της επαρχίας Άρτας¹⁹⁰.

Ο Φράσαρης κινήθηκε εναντίον του Ψαρογιάννη και ο τελευταίος, οχυρώθηκε με τους άνδρες του σε Μοναστήρι κοντά στη Σκουληκαριά, αφού πρώτα φυγάδευσε την οικογένειά του στο Ελληνικό. Κοντά του προσκάλεσε και τους λήσταρχους της περιοχής, Καραμπά, Γκόληδες κ.ά., σύντομα όμως αναγκάστηκε να διαλύσει τους συγκεντρωθέντες άνδρες του και να ζητήσει καταφύγιο στις Ελληνοκρατούμενες περιοχές. Οι Ελληνικές αρχές είχαν λάβει γνώση για τις προθέσεις του Ψαρογιάννη και το 9ο Τάγμα της Οροφυλακής έλαβε εντολή να παρεμποδίσει την είσοδο των ληστών στην Ελληνική επικράτεια. Ωστόσο φαίνεται πως οι δεσμοί που αναπτύσσονταν μεταξύ ληστών και διωκτών, αλλά και η διαπλοκή συμφερόντων που υπήρχε, κυριαρχούσαν των κανόνων του δικαίου και των εκδιδομένων για την εφαρμογή του διαταγών.

Έτσι ο Ψαρογιάννης βρίσκεται την 22.1.1851, στο λοιμοκαθαρτήριο περιοχής Αννίνου του Ελληνικού, σε καραντίνα, για τυχόν μεταδοτικά νοσήματα¹⁹¹, ενώ στη συνέχεια διατάχθηκε να εγκατασταθεί στο Μεσολόγγι και αργότερα στην Πελοπόννησο, πλην όμως δεν προκύπτει αν εκτελέσθηκε η τελευταία διαταγή - απόφαση εκτόπισης¹⁹². Το βέβαιο είναι ότι ο εν λόγω καπετάνιος πρωτοστάτησε το 1853 στα γεγονότα του Ραδοβιτσίου που οδήγησαν - στις αρχές του 1854 - στην εξέγερση των χριστιανών της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, αποσκοπώντας προφανώς την ανάκτηση του καπετανάτου του, (από το οποίο είχε εκδιωχθεί το 1850 πιεζόμενος από τους εχθρούς του, Φράσαρη και Σκαλτσογιανναίους), χωρίς τελικά να επιτύχει τις προσωπικές του επιδιώξεις, αφού φονεύθηκε από άνδρες του Αλβανού Δερβέναγα τον Οκτώβριο του 1853.

190. Σχετ. Αναφορά Υπ. Στρατιωτικών, 17.1.1851, Γ.Α.Κ. Φ. 163-α

191. 1723/29.1.1851 Έγγραφο Υπ. Στρατιωτικών.

192. Α. Υ. Ε 1851/4/1, έγγραφο Υπ. Εσωτερικών προς Υπ. Εξωτερικών 2834/24.2.1851.

Ενώ η εγκληματική δραστηριότητα των ληστών συνεχιζόταν, εκ του ασφαλούς στις παραμεθόριες περιοχές, οι αγροτικοί πληθυσμοί εκτός του ότι ήταν "φόρου υποτελείς" στις ληστοσυμμορίες, ταλαιπωρούνταν και καταπιέζονταν από καταδιωκτικά όργανα, εθνοφύλακες, οροφύλακες, στρατιώτες αποσπασμάτων που υποχρέωναν τους χωρικούς στην παροχή στέγης και τροφής, τους υπέβαλαν σε βασανιστήρια για να καταδίδουν ληστές, τους απειλούσαν και τους εξεβίαζαν για να τους δίνουν χρήματα. Ο Έλληνας Πρόξενος στην Πρέβεζα, ενημέρωνε την Υπηρεσία του ότι ο δραστήριος διώκτης της ληστείας στην περιοχή Ακαρνανίας, Υπομοίραρχος Νικόλαος Παζαρλής, εξωθούσε - στην πραγματικότητα - τους κατοίκους των μεθορίων στη φυγοδικία και τη ληστεία και αποσπούσε εκβιαστικά, χρηματικά ποσά από αυτούς, προκειμένου να μην συλλαμβάνει τους συγγενείς τους με την κατηγορία της λησταποδοχής¹⁹³.

Πολλές φορές η σταδιοδρομία δραστηρίων διωκτών των ληστών περιλάμβανε και περιόδους δράσης τους ως αρχιληστών ή ως συνεργαζομένων με ληστές. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Λοχαγού της Εθνοφυλακής Κορκόντζελου ή Κορκόντζηλου Δημητρίου, Αγραφιώτη πρώην κλεφτοκαπετάνιου, ο οποίος το 1835 δρούσε με συμμορία στα Ελληνικά μεθόρια. Το Σεπτέμβριο του 1836 ήταν "οδηγός" της Εθνοφυλακής κάτω από τις διαταγές του Θεόδωρου Γρίβα και συνεργάστηκε με τις κυβερνητικές δυνάμεις για την καταστολή του επαναστατικού κινήματος των Ν. Ζέρβα και Σ.Στράτου. Τον ίδιο χρόνο όμως θεωρήθηκε ύποπτος και διαγράφηκε από τους καταλόγους του Υπ. Στρατιωτικών, ενώ το 1844 αναφέρεται μεταξύ των αμνηστευθέντων από την επαναστατική κυβέρνηση ληστάρχων, Καλαμάτα, Γιαταγάνα, Χαμχούγια και Μαλίσόβα.

Το 1852 ως Λοχαγός, πληροφορεί με αναφορά του τον Έπαρχο Ευρυτανίας για συμβάντα που λάμβαναν χώρα στο Τουρκικό και σχετίζονταν με τη διασπορά φημών περί δήθεν συνεννοήσεων της Ελληνικής πλευράς με ληστοσυμμορίες, για να επιτεθούν στις Οθωμανικές περιοχές. Οι παραπάνω φήμες, σύμφωνα με τον αναφέροντα, κυκλοφόρησαν σκόπιμα από τον Χατζή Χουσεΐν Πασά, προκειμένου να διευκολυνθούν τα σχέδιά του για "εξάλειψη" του χριστιανικού πληθυσμού¹⁹⁴.

193. Βλ. Α.Υ.Ε. 1856/4/1, *Υποπρόξενος Πρέβεζας προς Υπ. Εξωτερικών*, 208/15.5.1856.

194. Γ. Α. Κ. Υπ. Εσωτερικών, φ. 163.

Ωστόσο οι Τουρκικές αρχές - που γνώριζαν το ληστρικό παρελθόν του Κορκόντζελου - πίστευαν ότι δεν επεδείκνυε τον απαραίτητο ζήλο και ειλικρίνεια στην καταδίωξη της ληστείας¹⁹⁵. Όμοια όμως δυσπιστία εκφράζεται και σε επίσημη αναφορά του Δ/τη της Μοιραρχίας Φθιωτιδοφωκίδας Ταγ/ρχη Χωρ/κής Αναστασίου Πλέσσα, ο οποίος γράφει σχετικά: "...απέστειλα εις τον κύριον Μοίραρχον Ακαρνανίας εις Φουρνάν τον Υπολοχαγόν κύριον Ν.Κουνούπην δια να κοινοποιήση προς αυτόν...και να τον αποκαταστήση προσεκτικώτερον ως προς την διαγωγήν του Διοικητού του Μεταβατικού Αποσπάσματος Ευρυτανίας Λοχαγού Κορκόντζελου, περί της οποίας ο υποφαινόμενος διατελεί εν αμφιβολία ως προς την ειλικρινή αυτού προσπάθειαν..."¹⁹⁶

Προκειμένου να διασκεδασθούν οι σε βάρος του υποψίες, ο Κορκόντζελος δραστηριοποιήθηκε και ένα μήνα αργότερα (Σεπτέμβριος 1857) εντόπισε με το απόσπασμά του το διαβόητο λήσταρχο Γεώργιο Ντρέλα¹⁹⁷ και τον εξόντωσε, έξω από το χωριό Κλειστό του τότε δήμου Κτημενίων (τον δήμο Κτημενίων αποτελούσαν τα χωριά: Φουρνά, Κλειστός, Μολόχα, Νεράιδα, Βράχα, Αραχωβίτσα, Άγιος Χαράλαμπος, Αγ. Τριάδα και Δομιανοί), στην ίδια περιοχή όπου τον καταδίωκαν τα αποσπάσματα του Πλέσσα.

Αλλά ακόμη και ο Υπολοχαγός Ιωάννης Μέγας που φονεύθηκε ηρωικά μαχόμενος κατά τη συμπλοκή με τη συμμορία Νταβέλη, το 1856, είχε κατηγορηθεί ότι συνεργαζόταν μυστικά με τους ληστές. Η κατηγορία αυτή φαίνεται ότι δεν πρέπει να στηριζόταν μόνο στο γεγονός της οργάνωσης δικτύου πληροφοριοδοτών, από το ληστρικό κύκλωμα, και της αναγκαίας συνεργασίας με αυτό, αφού σε βάρος του συγκεκριμένου αξιωματικού και του Δημάρχου Αράχωβας, ο Ανακριτής εξέδωσε ένταλμα σύλληψης, με την κατηγορία της λησταποδοχής. Η αιτιολογία μάλιστα του εντάλματος κατά το μέρος που αφορούσε το Μέγα, ανέφερε ότι αυτός "εν γνώσει και εξ ιδιοτελείας" υπέθαλψε την συμμορία του γνωστού λήσταρχου Καλαμάτα. Τελικά ο Μέγας, πληροφορηθείς για το ένταλμα από τον Γραμματέα της ανακρίσεως, δραπετεύσε πριν συλληφθεί και κατέφυγε στον Όθωνα για να ζητήσει προστασία, όπως προκύπτει από έγγραφο του Υπ. Στρατιωτικών¹⁹⁸.

195. Α.Υ.Ε 1856/4/1, *έγγραφο Τούρκου επιτετραμμένου προς τον Έλληνα Υπ. Εξ.*, 10.6.1856.

196. Γ. Α. Κ., Υπ. Στρατιωτικών, Μ. Κ., Φ. 33, αναφορά της 15.8.1857.

197. Γεώργιος Ντρέλας, λήσταρχος. Εδρασε στη δεκαετία του 1850 στις παραμεθόριες περιοχές Ευρυτανίας και Φθιώτιδας, βρίσκοντας συχνά καταφύγιο στα τουρκοκρατούμενα εδάφη. Εξοντώθηκε στη περιοχή Φουρνάς το Σεπτέμβριο του 1857, (βλ. σχετ. εφημ. *Ελπίς*. Φ. 921/1.10.1857)

198. Γ.Α.Κ. Υπ.Εσωτερικών, Φ. 163-α, αναφορά Υπ. Στρατιωτικών προς Όθωνα, 21.11.1851.

Οι εκ μέρους κρατικών οργάνων υπερβασίες και καταπιέσεις έφθαναν σε τέτοιο σημείο, ώστε ο Διοικητής της Δυτικής Ελλάδος Δημήτριος Κριεζής, υπέβαλε την παραίτησή του στην Κυβέρνηση το Σεπτέμβριο του 1845, αναφέροντας μεταξύ άλλων ότι δεν μπορούσε να ανεχθεί να είναι διοικητής σε ένα τόπο όπου "άλλοι υπάλληλοι της Κυβερνήσεως, είτε εκουσίως είτε ακουσίως, τείνουν να σπρώξωσι, δια βιαιοπραγιών τον λαόν εις το να υψώση σημαίαν στάσεως και να λάβη όπλα, δια να υπερασπίση εαυτόν..."¹⁹⁹

Η αλυτρωτική μορφή της ληστείας αφορά τη συντήρηση του πολεμικού πνεύματος και την προσπάθεια του επίσημου κράτους, αλλά και των ιδιωτικών φορέων να απελευθερώσουν τις γειτονικές με την ελεύθερη πατρίδα, τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές. Η κατάσταση αυτή είχε παγιωθεί ως επίσημη κρατική πολιτική και εξέφραζε το πνεύμα της Μεγάλης Ιδέας. Στην πράξη όμως είχε αρνητικές επιπτώσεις με αποτέλεσμα την έξαρση της ληστείας, έπειτα από κάθε αποτυχημένη απόπειρα απελευθέρωσης των υπόδουλων αδελφών. Η Μεγάλη Ιδέα υπήρχε σε δύο διαστάσεις. Το πολύ μεγάλο όνειρο ήθελε την επανάκτηση της Κωνσταντινούπολης και την ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ενός κράτους από το Βόσπορο ως την Αλβανία με όλα τα νησιά.

Η επιθυμία αυτή γίνεται κατανοητή από τα προηγούμενα ιστορικά δεδομένα και από την αδύναμη κατάσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας "του Μεγάλου Ασθενούς" κατά τον χαρακτηρισμό των Δυνάμεων, η οποία (επιθυμία) δεν ήταν τόσο απίθανη αν υφίστατο εσωτερική οργάνωση και συνέτρεχαν ευμενείς συγκυρίες. Με τα δεδομένα όμως της εποχής και με το αδιαπραγμάτευστο δόγμα της "ακεραιότητας" της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που υποστήριζαν οι Μεγάλες Δυνάμεις η συγκυρία ήταν αρνητική και επιβαλλόταν μετριοπαθής και προσεκτική αλυτρωτική πολιτική. Ο προσιτότερος σκοπός επομένως κάθε ελληνικής πολιτικής έπρεπε να αποβλέπει στη σταδιακή προσάρτηση των περιοχών που είχαν τεθεί εκτός του νεοσύστατου Ελληνικού Βασιλείου και βρίσκονταν υπό Βρετανική (Ιόνια νησιά), ή Τουρκική κηδεμονία (Ηπειρος, Θεσσαλία, Μακεδονία, Κρήτη, Σάμος). Ο σχετικά πολυάριθμος στρατός που έφθανε ακόμα και μετά την αποχώρηση των Βαυαρών τους 10.000 άνδρες (μαζί με τη Χωροφυλακή), δεν εξασφάλιζε τα σύνορα, αλλά ούτε (όπως αποδείχθηκε αργότερα) και την απόλυτη κυριαρχία του θρόνου και της Κυβέρνησης στο εσωτερικό. Έτσι "σχεδόν άοπλος" (ο στρατός) "περιοριζόταν σε κυριακάτικες παρελάσειςκαι

199. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 257.

τα λίγα πυροβόλα του αποθηκευμένα...κοιμούνταν και ονειρεύονταν την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως"²⁰⁰

Η συχνή καθυστέρηση των πληρωμών έδινε αφορμή για ληστείες και η ανικανοποίητη φιλοδοξία των 1.000 αξιωματικών (ανάμεσά τους υπήρχαν 70 στρατηγοί), μεταβαλλόταν διαρκώς, στρεφόμενη εύκολα ενάντια στην Κυβέρνηση, αφού μάλιστα δεν μπορούσε να δρέψει δάφνες σε πεδία μαχών.

Η Γαλλία και η Αγγλία ιδιαίτερα δεν επέτρεπαν άλλη εξασθένιση της Τουρκίας, ενώ η Γαλλική επιρροή μειώθηκε μετά το θάνατο του Κωλέττη (1847) και οι Αγγλικές συμπάθειες εξανεμίστηκαν εξ αιτίας του αποκλεισμού (1850).

Η πολιτική του Κωλέττη, κατεξοχήν προστάτη των καπετάνιων και ληστών της Ρούμελης, αποτελούσε μέρος της εν γένει πολιτείας του που συνίστατο στην ικανοποίηση των ερεισμάτων του, που ήταν οι Ρουμελιώτες στρατιωτικοί με απώτερο σκοπό την διατήρηση της εξουσίας, την πολιτικοκοινωνική σταθερότητα και την ελεγχόμενη αλυτρωτική πολιτική.

Κατ' αυτό τον τρόπο επιτυγχάνονταν πολλοί στόχοι, όπως η ικανοποίηση της στρατιωτικής πελατείας, ο προσανατολισμός της κοινής γνώμης στα εξωτερικά ζητήματα και η "εξαγωγή" ή ο περιορισμός της ληστείας στις παραμεθόριες περιοχές. Είναι η εποχή που η ληστεία χαρακτηρίζεται ως "συμπληρωματική" και όχι "ανταγωνιστική" των επιδιώξεων της εξουσίας²⁰¹. Όταν στις 3 Ιουλίου 1853 Ρωσικά στρατεύματα πέρασαν τον Προύθο και κατέλαβαν τις ηγεμονίες της Βλαχίας και Μολδαβίας, οι Έλληνες πολιτικοί αισθάνθηκαν ότι έφθασε η πολυπόθητη ώρα της πραγματοποίησης της "Μεγάλης Ιδέας" και ο θερμόαιμος λαός θυμόταν με συγκίνηση και δέος την προφητεία του Αγαθάγγελου που προφήτευε την "συντέλειαν της βασιλείας των Οσμανών"²⁰²

Η Ελλάδα ολόκληρη, ο λαός, ο στρατός, οι αρχηγοί της και οι ηγεμόνες της έπλεαν σε πελάγη ενθουσιασμού. Εθελοντικά σώματα και άτακτοι εισέβαλαν στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία και δρούσαν ελεύθερα γιατί τα Τουρκικά στρατεύματα ήταν απασχολημένα στα σύνορα με τη Ρωσία. Οι φυλακισμένοι, επίσημα έπαιρναν χάρη αν πήγαιναν στο μέτωπο και ανεπίσημα οι φυλακές άδειασαν τελείως από κακοποιούς που στάλθηκαν μαζικά πέρα από τα σύνορα, για να υποστηρίξουν την Εθνική υπόθεση.

200. Ε. Αμπού, *Η Ελλάδα του Οθωonus*, ό.π. σελ. 7.

201. Κολιόπουλος. ό.π. σελ. 42.

202. Βλ. Β. Ζάιντλ, *Βαυαροί στην Ελλάδα*, σελ. 272.

Η διεθνής απήχηση της διαμάχης απέκλεισε τις Ελληνικές βλέψεις, αφού οι Δυτικές Δυνάμεις δεν ήθελαν να ανεχθούν μια θεωρητικά ουδέτερη Ελλάδα, που όμως διεξήγε πόλεμο.

Η Κυβέρνηση απέκρουσε τις Τουρκικές διαμαρτυρίες περί προκλήσεων επεισοδίων στη μεθοριακή ζώνη και οι συστάσεις της Αγγλίας, της Γαλλίας και του Βασιλιά της Βαυαρίας Μαξιμιλιανού, προς την Αθήνα δεν βρήκαν ανταπόκριση. Στις 20 Απριλίου 1854 έστειλαν οι Δυνάμεις μιά απειλητική προειδοποίηση, στις 12 Μαΐου τελεσίγραφο και στις 26 Μαΐου το στόλο τους που κατέλαβε τον Πειραιά (μέχρι το Φεβρουάριο του 1857) και εξανάγκασε τη χώρα σε ουδετερότητα.

Ο αποκλεισμός πέρα από τα βαριά πλήγματα που κατάφερε στο εμπόριο, επέφερε σωρευτικά προβλήματα. Ενώ ο προηγούμενος (αποκλεισμός) του 1849/50 είχε αυξήσει τη δημοτικότητα του βασιλιά και είχε μειώσει το κύρος της Αγγλίας, ο τελευταίος ξεσκέπασε στα μάτια όλων την αμνηχανία του Όθωνα και οι Έλληνες διαπίστωναν πως δεν ήταν ο "εκλεκτός" βασιλιάς που θα υλοποιούσε την αλυτρωτική πολιτική του Έθνους. Πλέον αυτών η κατάσταση της Χώρας από άποψη δημόσιας ασφάλειας ήταν αξιοθρήνητη, αφού τα άτακτα σώματα, λυμαίνονταν την ίδια τους τη χώρα. Ο Βρετανός καθηγητής Ρόμιλλο Τζένκινς γράφει σχετικά: "...Επηκολούθησε η αγγλογαλλική κατοχή του Πειραιά και κατά τους ταραχώδεις μήνες που ακολούθησαν, οι ληστές έφθασαν μέχρι την Αττική, ακόμη δε και επί της οδού που συνέδεε την πρωτεύουσα με τον Πειραιά. Για μια ακόμη φορά πίσω από αυτή την έκρηξη υπήρχε μια πολιτική σκοπιμότης..."²⁰³.

Ανεξάρτητα από την Αγγλική θεώρηση των πραγμάτων για την Ηπειροθεσσαλική επανάσταση, είναι οπωσδήποτε γεγονός ότι τόσο πριν όσο και μετά την έκρηξη της επανάστασης, ασκήθηκαν πιέσεις στον Υπουργό Δικαιοσύνης από συναδέλφους του Υπουργούς και διάφορους καπετάνιους, για αποφυλάκιση των κρατουμένων των φυλακών "δια της νομίμου οδού"(!) Ιδιαίτερα πειστικός για την απόλυση φυλακισμένων ήταν ο Υπουργός Στρατιωτικών Σκαρλάτος Σούτσος²⁰⁴ για τον οποίο αναφερόταν ότι ο αρχιληστής Καλαμάτας, που είχε εισέλθει στο Ελληνικό έδαφος την 8.4.1853, είχε λάβει επιστολή να συναντηθεί μαζί του, για άγνωστο σκοπό²⁰⁵.

203. Βλ. JENCINS R. *The Dilessi murders*, Λονδίνο 1961

204. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 85

205. Σχετ. πληροφοριακό έγγραφο προς τον Υπ. Εσωτερικών Ι. Αμβροσιάδη, στις 13. 4. 1853, Γ.Α.Κ Υπ. Εσωτερικών, Φ. 159.

Ο Συνταγματάρχης Σκαρλάτος Σούτσος, ισχυρός παράγοντας της Αττικής, στρατιωτικός, πολιτευτής και υπουργός Στρατιωτικών σε διάφορες περιόδους, φαίνεται ότι είχε ιδιαίτερες σχέσεις προστασίας ληστρικών συμμοριών, παρά δε τις σε βάρος του υπόνοιες, τόσο από συναδέλφους του υπουργούς (ο Υπ. Δικαιοσύνης Πήλικας, υποπευόταν την ανάμιξή του στην απόδραση των φυλακισμένων της Χαλκίδας – 30 Ιανουαρίου 1854 - οι οποίοι αρχικά μεν πύκνωσαν τις τάξεις των ανταρτών και ενίσχυσαν τους εξεγερμένους επαναστάτες, αργότερα δε στράφηκαν στο γνώριμό τους ληστικό τρόπο ζωής), όσο και από αξιωματούχους της εποχής όπως ο Μοίραρχος Π. Βακάλογλου, δεν διενεργήθηκε σε βάρος του καμιά δικαστική ή διοικητική έρευνα.

Κατά την περίοδο αυτή (της Αγγλογαλλικής κατοχής), σημειώθηκαν και τρεις ληστείες που είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα και προκάλεσαν εντύπωση, με αποτέλεσμα στο Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι, αρχές του 1856, να προβληθεί ως κυριότερος λόγος παρατάσεως της κατοχής από τις αντιπροσωπείες Αγγλίας και Γαλλίας, η ελεινή κατάσταση της χώρας από πλευράς δημόσιας ασφάλειας.

Πρόκειται αρχικά για τη ληστεία στο τσιφλίκι του Άγγλου υπηκόου Edward Noel, που βρισκόταν στην περιοχή Αχμέταγα Ευβοίας και έλαβε χώρα το Μάρτιο του 1855 από τη συμμορία του λήσταρχου Ρουπακιά. Οι ληστές αφαίρεσαν χρήματα και αντικείμενα αξίας από το σπίτι του Άγγλου γαιοκτήμονα, ο οποίος απουσίαζε κατά το χρόνο της επιδρομής, συνολικής αξίας 8.000 δρχ.

Όπως ήταν φυσικό ο Άγγλος πρεσβευτής προέβη σε αυστηρότατη διακοίνωση στην Ελληνική κυβέρνηση και απαίτησε την αποζημίωση του Βρετανού υπηκόου. Η Κυβέρνηση για να διασκεδάσει τις εντυπώσεις, διέταξε την διενέργεια ανακρίσεων από ειδική επιτροπή και τελικά παραδέχθηκε ολιγωρία του καταδιωκτικού μηχανισμού της, θέτοντας στην κατάσταση της αργίας τον Διοικητή Αξ/κό της Χωροφυλακής Μοίραρχο Μιχαήλ Μόστρα.

Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, συνέβη και άλλο περιστατικό με θύμα αλλοδαπό, που αυτή τη φορά ήταν ο Γάλλος λοχαγός Βρεττώ, που υπηρετούσε στις δυνάμεις κατοχής του Πειραιά. Ο εν λόγω αξιωματικός συνελήφθη βραδινές ώρες της 23 Σεπτεμβρίου από ληστές της συμμορίας του περίφημου λήσταρχου Χρήστου Νταβέλη, καθώς επέστρεφε από τον Πειραιά στην Αθήνα. Για την απελευθέρωση του αιχμαλώτου οι ληστές ζήτησαν λύτρα που ανέρχονταν στις 30.000 δρχ., ποσό που τελικά καταβλήθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση που υπέκυψε πιεζόμενη από τις Αγγλικές και Γαλλικές απειλές. Ωστόσο για την συγκεκριμένη ομηρία, κυκλοφόρησαν φήμες περί πολιτικής της υποκίνησης προκειμένου να έχει ευμενή απήχηση στο λαό (θεωρούμενη

προφανώς ως πράξη αντίστασης) και δυσμενή αντίκτυπο για την Κυβέρνηση που είχε επιβληθεί από τους Αγγλογάλλους²⁰⁶ φήμες που δικαιολογούν εν μέρει και τη βιασύνη της Κυβέρνησης να καταβάλει τα λύτρα²⁰⁷ Αλλά και οι λοιπές συμμορίες της Αττικοβοιωτίας που επεδίωκαν την απαγωγή "Αγγλογάλλου" για να διαπραγματευτούν την αμνήστευσή τους, κατηγορούσαν τον Νταβέλη για την ενέργειά του να ζητήσει χρήματα για την απελευθέρωση του Γάλλου ομήρου, αντί να διαπραγματευθεί την επάνοδό του στη νομιμότητα²⁰⁸.

Το τρίτο περιστατικό όμως που αφορούσε την απαγωγή της κόρης του Βουλευτή Βουδούρη, στη Χαλκίδα, κατέδειξε πλήρως την κατάσταση που επικρατούσε στην ύπαιθρο και τις πτυχές της ληστείας.

Τη ληστεία διέπραξαν οι ενωμένες συμμορίες των ληστάρχων Καλαμπαλίκη, Μπελούλια ή Κακαράπη, Φουντούκη, Ρουπακιά και άλλων, που στις 28 Νοεμβρίου 1855 μπήκαν στο σπίτι του Βουδούρη και αφού αφαίρεσαν διάφορα αντικείμενα, αποχώρησαν παίρνοντας μαζί τους τρεις ομήρους, για την απελευθέρωση των οποίων ζήτησαν την καταβολή αρχικά 70.000 δρχ. και κατόπιν διαπραγματεύσεων 40.000 και την υπόσχεση αμνηστίας (που δεν ικανοποιήθηκε).

Τα λύτρα καταβλήθηκαν και οι όμηροι αφέθηκαν ελεύθεροι στις 9 Ιανουαρίου 1856, παρ' ότι, όπως κατατέθηκε από ληστή που πήρε μέρος στην επιχείρηση, προτάθηκε από λήσταρχο η καταβολή χρημάτων για την εκτέλεσή τους. Η πρόταση αυτή που δεν διευκρινίζει από μόνη της τα κίνητρα του λήσταρχου (Πανουργιάς), είναι πιθανό να εκπορευόταν από πολιτικούς αντιπάλους του Βουδούρη, αλλά δεν έγινε αποδεκτή αφού οι ληστές πιστοί στους "νόμους" τους, δεν κακοποιούσαν ή θανάτωναν τους αιχμαλώτους όταν δεν προέκυπτε πρόβλημα παραλαβής των λύτρων. Στο Βουδούρη (που ήταν κυβερνητικός Βουλευτής), χορηγήθηκε από την Κυβέρνηση ειδική αποζημίωση 25.000 δρχ. ως "περίθαλψη" με το ασθενές επιχείρημα της αναγνώρισης της προσφοράς, της οικογένειας Βουδούρη στον Αγώνα της ανεξαρτησίας.

206. Βλ. Finlay, *History*, τ. Ζ', σελ. 235-236.

207. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 103

208. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 105

Έτσι η κατάρρευση των επαναστατικών κινημάτων στις τουρκοκρατούμενες επαρχίες και η κατόπιν καταθλιπτικών πιέσεων της Αγγλίας και της Γαλλίας, διάλυση και αποκήρυξη από την Ελληνική Κυβέρνηση των ανταρτικών σωμάτων, είχαν άμεσο και οδυνηρό αντίκτυπο στη Δημόσια ασφάλεια, αφού εκατοντάδες ένοπλοι που εγκαταλείφθηκαν στην τύχη τους, επιδόθηκαν στη μόνη δραστηριότητα που γνώριζαν καλά και συνίστατο στο χαράτσι και το πλιάτσικο, ενώ η Κυβέρνηση ευθύς εξ αρχής χρησιμοποίησε ανορθόδοξες μεθόδους συνδιαλλαγής, όπως την απονομή γενικής αμνηστίας στους στρατιωτικούς και στους αποδράσαντες φυλακισμένους (Διατάγματα της 18 Μαΐου και 9 Ιουνίου 1854), που είχαν ως αποτέλεσμα να οδηγήσουν σε πλήρη ανυποληψία της Κρατικής εξουσίας.

Η κλεφταρματολική μορφή αφορά τους καπετάνιους του Αγώνα, που μετά την απελευθέρωση δεν μπορούσαν να πειθαρχήσουν στο επίσημο κράτος, το οποίο θεωρούσαν ότι τους είχε αγνοήσει, αφού δεν ήταν σε θέση να ικανοποιήσει και τις στοιχειωδέστερες απαιτήσεις τους. Οι τελευταίοι, είτε με τη μέθοδο της ληστείας, είτε με τις στάσεις και επαναστάσεις εναντίον της Κεντρικής εξουσίας, διατηρούσαν συνεχώς τη χώρα σε αναβρασμό, καθώς χρησιμοποιούσαν με διάφορους τρόπους τους οπλοφόρους που είχαν στην υπηρεσία τους.

Κάθε φορά που ο Θεόδωρος Γρίβας ή ο Νικόλαος Κριεζώτης στρέφονταν εναντίον της Κυβέρνησης, ολόκληρες οι επαρχίες που επηρέαζαν ξεσηκώνονταν και παρά τα γραφόμενα σε εφημερίδα της εποχής, ότι ήταν εσφαλμένη η αντίληψη περί της πολιτικής διασύνδεσης της ληστείας²⁰⁹, εν τούτοις είναι προφανές ότι η ληστεία αποτελούσε ουσιαστικό πολιτικό παράγοντα, που διευκόλυνε τους ισχυρούς, συνέβαλε στην επικράτηση των πολιτευομένων τοπαρχών στην εκλογική τους περιφέρεια και στηριζόταν στους δεσμούς της αμοιβαίας προστασίας που ένωναν τους πολιτικούς παράγοντες με τους καπετάνιους και τους λήσταρχους, στο τοπικό επίπεδο.

Με ενάργεια, καταγράφονται σε (ανώνυμο) έγγραφο, οι σχέσεις ληστείας και πολιτικής ζωής, με αφορμή την περίπτωση του Δημητρίου Γρίβα (γιού του Θεόδωρου Γρίβα και ισχυρού πολιτικού και στρατιωτικού παράγοντα της Ακαρνανίας), ως εξής: "Ουδείς αρνείται ,ουδέ δύναται να αμφισβητήσει ότι όταν ο Κος Γρίβας θελήσει η ληστεία καταστρέφεται....Αλλ' ο λόγος είναι αν δύναται

209. Βλ. εφημ. *Φάρος της Όθρυος*, Φ. 8.12.1857

να θελήσει...Απέναντι πολλού αριθμού ληστών ευρίσκονται άπειροι συγγενείς αυτών, την σημαίαν αναπετάσαντες υπέρ του Κου Γρίβα. Ίσως τη συνδρομή αυτού φονευθούν 5-10 ή και περισσότεροι λησταί άσημοι. Το σχέδιον δ' εν γένει είναι να φυγαδευθούν οι λοιποί εκτός του Κράτους, ούτω και εις την εξουσίαν ρίπτεται στάχτη κατά την ιδέαν αυτού, ενδεικνυομένου ότι συντελεί υπέρ της τάξεως, και οι λοιποί λησταί οικονομούνται..."²¹⁰

Οπωσδήποτε η τεκμηρίωση και η με έγγραφα αποδεικτικά στοιχεία διαπίστωση του πολιτικού παράγοντα στην υποκίνηση της ληστείας, παρουσιάζει ανυπέρβλητη δυσκολία, αφού είναι ευνόητο ότι οι ηθικοί αυτουργοί της εγκληματικής δραστηριότητα αυτής της κατηγορίας, ήταν σε θέση να συγκαλύπτουν τις σχέσεις τους με τις συμμορίες και να παραμένουν στο απυρόβλητο. Έτσι όλες σχεδόν οι μαρτυρίες είναι μάλλον γενικές και αναφέρονται αόριστα σε "πρωτεύοντα πρόσωπα", τα οποία σχετίζονταν με ληστοσυμμορίες. Οπωσδήποτε όμως αυτές οι μαρτυρίες, κάποτε προερχόμενες από εκπροσώπους της εξουσίας, αποτελούν τουλάχιστον "αποχρώσεις" ενδείξεις, για τον ρόλο ισχυρών παραγόντων στη διατήρηση - χρησιμοποίηση της ληστείας.

Ο Βακάλογλου, με αναφορά του στον Πρόεδρο της Κυβέρνησης, αναφέρθηκε σε "πρωτεύοντα πρόσωπα" που είχαν αναμίξει τη ληστεία στα κομματικά τους "πάθη" και κατηγορούσε ευθέως τους κομματάρχες της Αττικής, Σκαρλάτο Σούτσο, Δημήτριο Καλλιφρονά και Ιωάννη Φιλήμονα ως προστάτες των ληστρικών συμμοριών της Αττικής²¹¹.

Αλλά και άλλος αξιωματικός της Χωροφυλακής, ο Υπομοίραρχος Ναυπακτίας Ιωάννης Γούσης, σε αναφορά του στην προϊσταμένη του Μοιραρχία (24.11.1844), αποκαλύπτει, ότι όπως προέκυψε από ανακρίσεις, οι Δήμαρχοι Προσχίου και Αποδοτίας, "όχι μόνον υπέθαλπτον ληστές, αλλά και εκάλεσαν ληστρικήν συμμορίαν να εγκατασταθή εις την ορεινήν περιοχίν των δήμων των, με σκοπόν να δυνηθώσιν (ενν. οι δήμαρχοι), να διαταράξωσι το καθεστώς υπουργείον ή προετοιμάζον στάσιν εναντίον αυτού και υπέρ του Μαυροκορδατικού συστήματος"²¹².

210. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 257.

211. Γ. Α. Κ. Αρχείο Π. Βακάλογλου, Κ. 24-β

212. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 244.

Οι Μοσχονήσιος, Κορωναίος και Σωτηρόπουλος υπαινίσσονται την πολιτική υποκίνηση των συμμοριών, χωρίς να δίνουν συγκεκριμένα στοιχεία, παρ' ότι στην περίπτωση της απαγωγής του Βουλευτή Σωτηρόπουλου, η υπόνοια του τελευταίου ότι η απαγωγή του ήταν κατευθυνόμενη πολιτικά, επιβεβαιώθηκε εν μέρει. Ο πρόεδρος της κοινότητας Θέλπουσα, Καφετζής που είχε επιδείξει μεγάλη δραστηριότητα στην καταδίωξη του λήσταρχου Λαφαζάνη (απαγωγέα του Σωτηρόπουλου), παραπέμφθηκε στο Κακουργοδικείο, ως συμμετοχος στην απαγωγή. Κατά τη γνώμη μάλιστα του Εισαγγελέα, θα είχε καταδικασθεί, αν ο Σωτηρόπουλος, δεν φοβόταν και παρουσιαζόταν στο Δικαστήριο να καταθέσει όσα γνώριζε²¹³.

Το έργο λοιπόν των καταδιωκτικών αρχών, δεν προσέκρουε μόνο στην άρνηση των αγροποικμενικών πληθυσμών να αποκαλύπτουν τα κρησφύγετα των ληστών, είτε λόγω συμπαθείας προς αυτούς, είτε λόγω του φόβου για την τιμωρία που τους περίμενε αν μιλούσαν, αλλά συναντούσε πρόσθετες δυσχέρειες, εξ αιτίας της αντιδράσεως των φίλων και προστατών τους που ανήκαν και στην "ανωτέραν κοινωνικήν τάξην". Η περίπτωση της παρεμπόδισης της ανακριτικής εξέτασης συλληφθέντος ληστού, είναι αποκαλυπτική των αντιδράσεων ισχυρών παραγόντων στην παρακώλυση του έργου της επιβολής του νόμου.

Περί το τέλος 1847 στην επαρχία Καλαβρύτων, κινείτο ληστρική συμμορία με αρχηγούς τους Αναστάσιο Χονδρογιάννη και Αθανάσιο Κουρούσια. (Οι αδελφοί Χονδρογιάννη λυμαίνονταν το 1834 την Πελοπόννησο και είχαν επικηρυχθεί από την Αντιβασιλεία. Ο αρχηγός τους Ηλίας Χονδρογιάννης παρουσιάσθηκε στον ίδιο τον Όθωνα, σε περιοδεία του τελευταίου στην Πελοπόννησο, ζητώντας χάρη, χωρίς τελικά να παραδοθούν. Ύστερα από αλεπάλληλες συλλήψεις και αποδράσεις, συνελήφθησαν και εκτελέσθηκαν - πλήν του Αναστάση -, στις Φυλακές Παλαμηδίου το Δεκέμβριο του 1836).

Για καταδίωξή τους, στάλθηκαν μεταβατικά αποσπάσματα, τον συντονισμό των οποίων είχε ο Μοίραρχος Πανάς. Τις ημέρες αυτές συνελήφθη σε άλλη περιοχή και μεταφέρθηκε στις Φυλακές Ρίου, ο ληστής Ζώτος, μέλος της συμμορίας Χονδρογιάννη - Κουρούσια, τον οποίο ο Πανάς, ζήτησε με αναφορά του προς τον Νομάρχη Αχαΐας, να μετάγουν στην έδρα του, προκειμένου να τον ανακρίνει κατ' αντιπαράσταση με συλληφθέντες υπόπτους

213. Βλ. Γ. Ρούσσοις όπ.π. τ. 4, σελ. 345.

ληστοτρόφους και να συγκεντρώσει στοιχεία των συνεργατών του. Η αναφορά του Μοιράρχου υποβλήθηκε στα Υπουργεία Δικαιοσύνης και Εσωτερικών με σύμφωνη γνώμη του Νομάρχη, αλλά η απάντηση ήταν αρνητική με την αιτιολογία ότι "δια της μεταγωγής υπήρχε κίνδυνος δραπετεύσεως του ληστού".

Η άρνηση ικανοποιήσεως του αιτήματος, το οποίο πέραν της λογικής του βάσεως ήταν σύμφωνο με τις δικονομικές διατάξεις, αφού οι βαθμοφόροι της Χωροφυλακής επιλαμβάνονταν προανακριτικά και για τις περιπτώσεις που είχαν ενεργήσει τα μεταβατικά αποσπάσματα, θεωρήθηκε από τον ανωτέρω αξ/κό ότι υποδηλούσε έλλειψη εμπιστοσύνης ή υπέκρυπτε σκοπιμότητα. Υπέβαλε και πάλι αναφορά στο Νομάρχη, η οποία συντάχθηκε με θάρρος γνώμης και αποτελεί αψευδή μάρτυρα των (όσων αφήνει να εννοηθούν) παράνομων συναλλαγών και συγκαλύψεων.

Στην αναφορά αυτή, μεταξύ άλλων σημειώνονται τα εξής: "...όταν αι Κυβερνήσεις δεν λαμβάνουν μέτρα οριστικά εις μίαν υπόθεσιν, ποτέ αι υποθέσεις αυταί δεν αποπερατούνται αισίως και δεν εξαλείφεται το κακόν, αλλά πάντοτε μένει ίχνος τι... Γνωρίζετε ότι κάθε έγκλημα είναι ανάγκη να εξετάζεται εις την πηγήν του ...η μη λοιπόν αποστολή μέχρι τούδε ενώπιόν μας του ληστού Ζώτου, δεν μας επροξένησεν ολίγον πρόσκομμα εις το έργον της εξοντώσεως της συμμορίας ταύτης. Διότι δια να εξοντωθή μια ληστρική συμμορία, απαιτείται προηγουμένως να εξιχνιάση τις όλους τους τροφοδοτούντας αυτήν. Και ο ληστής Κουρούσιας έχει άγνωστα μέχρι τούδε καταφύγια πλησίον ληστοτροφοδοτών, και ούτω είναι δύσκολον να τον συλλάβωμεν... Διότι, τολμώ να είπω, η διαφθορά εις την χώραν είναι μεγάλη, οι δε πράττοντες κακουργήματα μεταχειρίζονται παν μέσον δια να τα καλύψουν, όσον δε περί της δραπετεύσεως, την οποίαν αναφέρει η Διαταγή, χρεωστώ να αναφέρω ότι εκείνος όστις είναι ικανός να συλλαμβάνη ληστάς, γνωρίζει κάλλιστα και πώς να τους εξασφαλίση..."²¹⁴.

Η δεύτερη αναφορά έμεινε αναπάντητη και ο Πανάς επανήλθε με νεώτερη όμοια, η οποία διαβιβάσθηκε με τις σύμφωνες γνώμες των δικαστικών και διοικητικών αρχών του Νομού, στο Υπ. Δικαιοσύνης, το οποίο πεισματικά απέρριψε το αίτημα και απάντησε με την προτροπή να λάβει γνώση ο Μοίραρχος της ληφθείσας κατά τη σύλληψη, καταθέσεως του ληστή Ζώτου, προκειμένου να "εξαγάγη εξ αυτής τα συμπεράσματά του" (!) Η συνέχεια είναι

214. Γ. Α. Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ. 165.

ενδιαφέρουσα, αφού ο Πανάς παρά τις δυσκολίες και τις αντιδράσεις, ενέτεινε τις προσπάθειές του για ανακάλυψη της συμμορίας και τελικά την νύκτα της 11/12 Μαρτίου 1848, εντόπισε τον ληστή Χονδρογιάννη και άλλους συντρόφους του, σε κρησφύγετο του χωριού Μάζι Κλειτορίας και κατόπιν συμπλοκής τους συνέλαβε.

Κατά την ανάκριση που ακολούθησε, ο Χονδρογιάννης αποκάλυψε ότι ο Κουρούσιας απολάμβανε της προστασίας ανώτερου αξιωματικού της Φάλαγγας, με τη βοήθεια του οποίου είχε αποδράσει από τις φυλακές του Ρίου και ότι είχε καταφύγει τις ημέρες εκείνες στα κτήματα του εν λόγω προστάτη του για να είναι ασφαλής. Ο συλληφθείς λήσταρχος αποκάλυψε επίσης, ότι η συμμορία του βρισκόταν σε επαφή με διάφορα "σημαίνοντα πρόσωπα" και υπέδειξε πολλούς από εκείνους που του χρησίμευαν ως πληροφοριοδότες και τροφοδότες²¹⁵.

Εκμεταλλευόμενος τις πληροφορίες ο Πανάς, έλαβε διάφορα μέτρα για την σύλληψη του Κουρούσια και μετά από λίγες μέρες απόσπασμα της δύναμής του τον εντόπισε και τον συνέλαβε. Το Υπουργείο Εσωτερικών με έγγραφό του προς το Υπ. Στρατιωτικών (5082 / 1848) ζήτησε την επιβράβευση του Πανά για τον ζήλο που επέδειξε και το Υπ. Στρατιωτικών απένειμε σ' αυτόν το παράσημο του Χρυσού Σταυρού. Φαίνεται όμως ότι η δραστηριότητά του είχε ενοχλήσει τοπικούς παράγοντες, με αποτέλεσμα μετά την παρέλευση μικρού χρόνου να μετατεθεί στην Εύβοια²¹⁶.

Τα γεγονότα αυτά που αποτελούσαν ισχυρές ενδείξεις πολιτικής διασύνδεσης της ληστείας, έρχονται να επιβεβαιωθούν με αποδείξεις σε μεταγενέστερο χρόνο. Ειδικότερα στις 7 και 18 Ιουνίου 1863 (πριν από τα περίφημα "Ιουνιακά"), ο Ταγ/ρχης της Χωρ/κής Π. Βακάλογλου, με επείγουσες αναφορές του, πληροφορεί τα Υπουργεία Στρατιωτικών και Εσωτερικών, καθώς και τον Αρχηγό της Χωροφυλακής, ότι η συμμορία του λήσταρχου Κυριάκου Μελισσόβα, συνενούμενη με τις συμμορίες των ληστών Κίτσου Λέκκα ή Νιβίτσα και Γ. Λύκου, παρέλαβαν τον οπλισμό τους από τη Μονή Καισαριανής και σκόπευαν να κατευθυνθούν στην Αθήνα.

215. Βλ. πολυσέλιδη κατάθεση λήσταρχου Χονδρογιάννη στα Γ. Α. Κ., ό.π.

216. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 282.

Ο Βακάλογλου έκανε μνεία για πολιτική υποκίνηση των συμμοριών και ζήτησε την ενίσχυσή του με δυνάμεις Χωροφυλακής, αποτελούμενες από δέκα (10) Ενωμοτίες, οι οποίες θα τοποθετούνταν ανά δύο στα Μέγαρα και την Αττική και οι λοιπές υπό την Διοίκησή του, προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι ληστές, αναφέροντας συγχρόνως ότι η δύναμη αυτή ήταν δυνατό να εξευρεθεί αποσπούμενη από τη Μοιραρχία Αττικής, η οποία διέθετε πλέον των (600) ανδρών. Η τηλεγραφική απάντηση του Υπ. Στρατιωτικών (17.6.1863), επιβεβαίωσε τις υπόνοιες του Βακάλογλου και πληροφόρησε αυτόν ότι σκοπός των συμμοριών, που ήταν πλέον πολυπληθείς, ήταν να επιτεθούν στις δυνάμεις του. Για το αίτημα του Βακάλογλου περί ενισχύσεώς του δεν έγινε καμία αναφορά.

Ο Βακάλογλου επανήλθε και με νεώτερο έγγραφό του, ανέφερε στα Υπουργεία Στρατιωτικών και Εσωτερικών, ότι ο ληστής Κυριάκος (Μελισσόβας), με ογδόντα (80) ληστές και στρατιώτες του Λεωτσάκου που είχαν λιποτακτήσει ή κατ' άλλους είχαν σταλεί από τον ίδιο το Λεωτσάκο²¹⁷, προτίθετο να κινηθεί στην Αθήνα και να επιδοθεί σε ληστείες, υποκινώντας μάλιστα και Χωροφύλακες της Αττικής. Καταλήγοντας ο Βακάλογλου επαναλάμβανε το αίτημά του για ενίσχυσή του με δύναμη χωροφυλάκων, "των οποίων η κυριωτέρα αποστολή είναι αυτή και όχι η ενδιαίτησις των εντός των Αθηνών", όπως ανέφερε χαρακτηριστικά, και πρότεινε σε αντίθετη περίπτωση, (δηλ. μη ενισχύσεώς του), την αντικατάστασή του από άλλο αξιωματικό²¹⁸.

Στα παραπάνω αναφερόμενα από τον Βακάλογλου δεν δόθηκε καμία απάντηση, ούτε φυσικά απεστάλη σ' αυτόν ενισχυτική δύναμη. Τα όσα ακολούθησαν (εμφύλια σύγκρουση "ορεινών" - "πεδινών"), απέδειξαν περίτρανα ότι ο ληστρικός "παράγοντας" είχε υπεισέλθει στην κομματική διαμάχη και πολιτικοί αρχηγοί συνεργάζονταν ή χρησιμοποιούσαν ληστοσυμμορίες, για να αναρριχηθούν στην εξουσία²¹⁹.

217. Επρόκειτο για τον Πέτρο Λεωτσάκο, αδελφό του Νικόλαου που είχε φονευθεί στην Κύθνο το 1862 κατά την επανάσταση εναντίον του Όθωνα. Ο Πέτρος Λεωτσάκος αποτελούσε "πρωτοπαλήκαρο" της παράταξης του Βούλγαρη, των λεγομένων "πεδινών".

218. Βλ. Γ. Α. Κ. Αρχείο Π. Βακάλογλου, Φ.Κ. 24-α και 24-β, α/α 70, 432, 433, 434.

219. Βλ. Γ. Ρούσσου, ό.π., τ. 4 σελ. 143.

Η νομαδική μορφή της ληστείας, σχετίζεται με τη διαμόρφωση του ελληνικού χώρου και τις σχέσεις των βλαχοποιμένων και γεωργοκτηνοτρόφων με τους ληστές.

Καθώς το επίσημο Κράτος αδυνατούσε να επιβάλει την τάξη, οι γεωργοκτηνοτρόφοι και οι νομάδες κτηνοτρόφοι προτιμούσαν καλύτερα τη φιλία με τους ληστές από την ισχνή ή ανύπαρκτη κρατική προστασία. Χαρακτηριστικά ο Ερρίκος Μπέλλ που περιόδευσε την Ελλάδα επί τριετία γράφει: "Οι ποιμένες, εξ ενστίκτου και εξ ανάγκης, είναι οι συνεργοί των και συχνά οι βοηθοί των. Αυτοί τους παρέχουν πληροφορίες περί των κινήσεων των στρατιωτών... Εις αντάλλαγμα των μεθόδων αυτών, οι λησταί σέβονται τα ποίμνια που οι Βλάχοι φυλάττουν εις τα υψίπεδα και συχνά τους δίδουν μέρος της λείας"²²⁰.

Οι αποδεδειγμένες σχέσεις των νομάδων κτηνοτρόφων, που αναφέρονταν συνήθως ως "βλαχοποιμένες", με τους ληστές, οδήγησαν στην προκατάληψη και εχθρότητα των αρχών εναντίον τους και ο τρόπος διαβίωσής τους συγκέντρωσε τα πυρά όλων των φορέων της εποχής. Στις αναφορές της εποχής, φαίνεται η σύγχυση που επικρατούσε γύρω από τις νομαδικές αυτές ομάδες, αλλά και η κυρίαρχη αντίληψη που θεωρούσε "παράνομους" τους σκηνίτες και τους πλάνητες. Ωστόσο οι ομάδες αυτές (Βλάχοι, Κουτσόβλαχοι, Αρβανιτόβλαχοι, Καραγκούνηδες, Σαρακατσάνοι), αποτελούσαν κτηνοτρόφους - νομάδες, με ιδιότυπα στοιχεία συλλογικής ζωής και υπήρξαν οι κατ' εξοχήν εκπρόσωποι του γένους (πατριάς), της κοινωνικής ομάδας των κτηνοτρόφων, με τις σταθερές ετήσιες μετακινήσεις τους, όπως τις καθόριζε η ίδια η φύση: ανέβασμα των κοπαδιών και ολόκληρων των οικογενειών στα ψηλά βουνά κατά την αρχή της άνοιξης και κατέβασμα στις αρχές του φθινοπώρου. Οι άνθρωποι κατοικούσαν σε καλύβες, ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα του παραδοσιακού πολιτισμού των νομάδων κτηνοτρόφων, ενώ το **τσελιγκάτο** αποτελούσε την μορφή ανεπτυγμένης κτηνοτροφικής μονάδας, που εξελισσόταν κάθε φορά από τη στάνη μιας εκτεταμένης και ισχυρής οικογένειας, με την προσέλευση διαφόρων μικροκτηνοτρόφων με περιορισμένες δυνατότητες.

Ο Γ. Β. Καββαδίας²²¹, διαπιστώνει πως την ποιμενική κοινωνία διείπαν αρχές και ιδέες, όπως η απομόνωση και η ανεξαρτησία, η κτηνοτροφία και ο νομαδισμός, η υπεροχή των αρρένων, η συνεργασία και η καταπολέμηση του ατομικισμού. Στο τσελιγκάτο, όμως σημειώνεται και η υπέρβαση της οικογενειακής βάσης της οικονομίας, του αμιγούς αιματοσυγγενικού δεσμού

220. Ε. Μπέλλ, *Τρία έτη εις την Ελλάδα*, Παρίσι 1881, σελ.104 – 105.

221. Βλ. Καββαδίας, *Σαρακατσάνοι, Μία Ελληνική ποιμενική κοινωνία*, Αθήνα 1991.

και η "αποδέσμευση ανθρώπινου δυναμικού"²²², γιατί οι άνθρωποι που παρείχαν εργασία στα νοικοκυριά, οι "**σμίχτες**" (δηλ. συνεργάτες ή συνεταίροι), δεν έχουν υποχρεωτικά συγγενική σχέση μεταξύ τους και αποτελούν ενδεή στοιχεία που συνδύαζαν τη ληστεία και την υπηρεσία στους γεωργοκτηνοτρόφους.

Σχεδόν όλες οι προτάσεις των αξιωματούχων της εποχής, υποστήριζαν την συνοίκιση των νομάδων σε διάφορους δήμους και τη διάλυση των τσελιγκάτων. Έτσι ο Νομάρχης Αττικοβοιωτίας το 1856, υποστηρίζει σε αναφορά του προς το Υπ. Εσωτερικών, ότι οι βλαχοποιμένες, αποτελούσαν ξεχωριστή κοινότητα και επειδή ζούσαν έξω από τα κοινωνικά πλαίσια, χωρίς την επίβλεψη των κρατικών αρχών, συνδέονταν με τους ληστές και επιδίδονταν και οι ίδιοι σε ληστείες²²³.

Το συνοικισμό των νομάδων κτηνοτρόφων πρότεινε και ο γνωστός αξ/κός της Χωροφυλακής Π. Βακάλογλου²²⁴, ενώ σε μεταγενέστερο έγγραφό του (με την ιδιότητα του Νομάρχη), προτείνει το μέτρο της παρεμπόδισης των ποιμένων από της παραχειμάσεως των ποιμνίων τους στο Ελληνικό έδαφος ή την καταβολή εγγυοδοσίας περί αποζημιώσεως τυχόν ληστευομένων, αν τους επιτρεπόταν η είσοδος στην Ελληνική επικράτεια²²⁵. Η υποχρεωτική συνοίκιση των βλαχοποιμένων, σε συνδυασμό με μια σειρά μέτρων όπως η χρηματική αποζημίωση πληροφοριοδοτών ή συλλαβόντων και φονέων των ληστών, η αστυνομική επιτήρηση λησταποδόχων και συγγενών τους (ληστών) και τέλος η μη απονομή χάριτος ή αμνηστίας σε ληστές, αποτελούσαν τις προτάσεις του Βακάλογλου για την καταστροφή της ληστείας²²⁶.

Η ληστεία όμως ανακύπτει από διαφορετικά ανθρώπινα και γεωγραφικά περιβάλλοντα και παρ' ότι είναι αλήθεια ότι το βουνό αποτελεί την κύρια πηγή της και οι νομάδες την ενίσχυσαν σημαντικά, ωστόσο δεν φαίνεται ότι είναι δυνατό να ταυτισθεί μόνο με μία από τις συνιστώσες των αγροτικοκτηνοτροφικών κοινωνιών, από τις οποίες έχει αναπηδήσει. Ορθά σημειώθηκε σε μελέτη για την ελληνική κοινωνία της εποχής εκείνης, ότι "ο ελλαδικός άνθρωπος ενάντια στην όλο και πιο γενικευόμενη καταπίεση της κοινωνικής λειτουργίας του... θα αντιτάξει μια άμυνα δίχως λογική...θα αποδυναμωθεί σε ληστεία, σε τρομοκρατία του ορεινού πληθυσμού, αγροτών μαζί και τσελιγκάδων"²²⁷.

222. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 252.

223. Γ. Α. Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ. 174.

224. Γ. Α. Κ. Αρχείο Βακάλογλου, Κ. 24-β, α/α 50.

225. Γ. Α. Κ. Αρχείο Βακάλογλου, ό.π. α/α 518.

226. Γ. Α. Κ. ό.π., Φ. Κ. 24-α, α/α 97

227. Κ. Μοσκόφ, *Εθνική και κοινωνική συνείδηση στην Ελλάδα*, σελ.107.

Οι ληστές επομένως προκαλούν ανάμικτα συναισθήματα, ακόμη και στις ορεσίβιες κοινωνίες, δηλαδή "ζούνε με αγάπη και τρόμο. Αν εμπνέουν μόνο αγάπη αυτό δείχνει αδυναμία, αν εμπνέουν μόνο τρόμο, τότε τους μισούν και δεν τους υποστηρίζουν"²²⁸. Θύματα της δράσης τους είναι όλοι οι πληθυσμοί των περιοχών στις οποίες θέλουν να επιβάλουν την εξουσία τους. Η ληστρική δράση γίνεται αυτοσκοπός, τρόπος επιβίωσης και (σε ορισμένο βαθμό) πλουτισμού, ή συνηθισμένη διέξοδος για τον αγροτικό κόσμο μαζί με τις νόμιμες διεξόδους της υπηρεσίας στη Χωροφυλακή, ή της προσκόλλησης στους πολιτευτές και τους φοροεισπράκτορες²²⁹.

Έτσι όσοι κυκλοφορούν ελκύουν την προσοχή των ληστών, επίσης οι εισπράκτορες του φόρου, ακόμη και ο πλανόδιος δουλευτής ή χωρικός²³⁰. Ωστόσο οι πηγές ανεφοδιασμού των ληστών ήταν κατά κύριο λόγο οι ποιμένες και τα μοναστήρια με τα οποία πλέκουν δεσμούς συνενοχής και αλληλοβοήθειας. Ο Μοίραρχος Βακάλογλου, χαρακτήριζε τα μοναστήρια "καταγώγια" και "άσυλα" της ληστείας και κατηγορούσε τους μοναχούς ότι συνεργαζόμενοι με τους ποιμένες και χάριν "αργυρολογίας" σκευωρούσαν σε βάρος των διωκτικών οργάνων και υπέθαλπαν συστηματικά τους ληστές²³¹.

Τα πλούτη που αποκτούνταν με τη λεηλασία κυκλοφορούσαν με τη βοήθεια ενδιάμεσων, διανέμονταν κατά τάξεις ("σκάλες") σύμφωνα με την ιεραρχία των ληστών, ενώ μερίδια καταβάλλονταν στους πληροφοριοδότες, κατασκόπους και εν γένει συνεργάτες της συμμορίας. Μέρος ή και όλο το μερίδιο γίνεται κάποιες φορές αντικείμενο επίδειξης, εκφραζόμενης με τις ενδυματολογικές συνήθειες που ανταποκρίνονται κι αυτές σε ένα σύστημα αξιών.

Σημειώσαμε ότι οι νομάδες αποτέλεσαν κύρια πηγή της ληστείας και οι μεταγενέστερες μαρτυρίες, εξηγούν το μηχανισμό των αλληλεγυοτήτων που ίσχυαν ανάμεσα στην κτηνοτροφική εκμετάλλευση, τη στηριζόμενη στο σύστημα των συγγενειών, και τους ληστές που προέρχονται κυρίως από το ίδιο περιβάλλον. Πρόκειται πάντα για ένα πλέγμα αλληλοβοήθειας και προστασίας, που επιτρέπει επίσης την ένταξη στον κύκλο των οικογενειακών οικονομιών όποιου πλούτου προέρχεται από τη λεηλασία.

228. Χ. Δερμεντζόπουλος, *Συλλογικές Παραστάσεις και νοοτροπίες...*, Διδ. Διατριβή, Αθήνα 1994, σελ. 151.

229. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 186.

230. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 238.

231. Γ. Α. Κ. ό.π., αναφορά προς Υπ. Στρατιωτικών, 16.3.1858.

Την ακριβή περιγραφή της κατάστασης, δίνει η μεταγενέστερη μαρτυρία αξ/κού, ο οποίος ως μάρτυρας στην υπόθεση για την απαγωγή των περιηγητών στο Δήλεσι (1870), κατέθεσε σχετικά: "Όλοι οι βλάχοι είναι συγγενείς μεταξύ των...πατρίδα έχουν όπου ευρίσκονται...έχουν δύο υιούς, τον ένα ληστήν, τον άλλον ποιμένα και υποστηρίζει ο εις τον άλλον. Εκάστη ομάς βλαχοποιμένων έχει συγγενείς, αδελφούς, γαμβρούς, εξαδέλφους μεταξύ των ληστών...Ο Σπανός²³² μπορεί να έχει 100.000 δραχμών. Πού τας έχει; τας έχει ο αδελφός του, ο εξαδέλφός του...Ωμίλησα με βλάχους πολλάκις, και μου είπον δεν μπορούμεν να διατηρηθώμεν άνευ ληστών, διότι υποθέσατε ομάδα η οποία είναι εις το Καρπενήσι, πρέπει να έχη ληστοσυμμορίαν, η οποία να υποστηρίξη την ομάδα..."²³³.

Υφίστατο επομένως ένα σύνολο ισορροπιών που βασιζόταν στην κατανομή των ρόλων, στην ύπαρξη συστημάτων και αντισυστημάτων που επικοινωνούσαν αλλά και συγκρούονταν, σε ένα σύνολο αξιών, κύριο συστατικό του οποίου ήταν η κυριαρχική ικανότητα μέσω της βίας. Η χρήση της βίας από την πλευρά των ληστών, είχε ως κύριο σκοπό της τον παραδειγματισμό ή την εκδίκηση στην τοπική κοινωνία και βέβαια αποσκοπούσε στην κυριαρχία τους στο χώρο δράσης τους. Το αποτέλεσμα ήταν ότι αποτέλεσε καθημερινή πρακτική και χρησιμοποιήθηκε και από τις αρχές, αφού είναι γνωστό ότι, «όταν οι άνθρωποι γίνονται ληστές η βιαιότητα γεννά τη βιαιότητα και το αίμα φωνάζει για αίμα»²³⁴.

Έτσι το εύθραυστο αυτό σύστημα κάποτε διαταράσσεται και εμφανίζονται περιπτώσεις όπου οι σχέσεις ληστών και τσελιγκάτων είναι σφόδρα εχθρικές με σκοπό την εξόντωση του ενός από τον άλλο. Αναφέρονται λοιπόν, πλήθος φόνων και ακρωτηριασμών ποιμένων, που διέπραξαν οι συμμορίες των Νταβέλη, Μπελούλια, Καλαμπαλίκη, Σπανού κ.ά, σε βάρος όχι μόνον όσων υποπτεύονταν για προδοσία, αλλά και χωρίς συγκεκριμένη αιτία, ή από λόγους προσωπικής αντιπαλότητας με συγκεκριμένο τσελιγκάτο²³⁵.

232. Ο Βαγγέλης Σπανός ή Παλαμίδας, ήταν γνωστός ληστής, βλαχοποιμένας, καταγόμενος από την Καστανιά Αγράφων, ο οποίος είχε καταταχθεί στην Α' τάξη των ληστών και επικηρυχθεί με 10000 δρχ.

233. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 250 επόμ.

234. E. Hobsbawm, ό.π. σελ. 62 επόμ.

235. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 227 επόμ.

Ομάδες βλαχοποιμένων, είναι αυτές που πληροφορούν τις καταδιωκτικές αρχές για την προσπάθεια εισόδου ληστρικών συμμοριών, μεταξύ των οποίων του γνωστού Τάκου Αρβανιτάκη, στο Ελληνικό έδαφος, το καλοκαίρι του 1870 και για το λόγο αυτό οι ληστές εκδικούμενοι, φονεύουν τρεις ποιμένες. Ωστόσο η συνεργασία των βλαχοποιμένων με τις διωκτικές αρχές δεν οφείλεται σε ηθελημένη συμπεριφορά, αλλά εξωθούνται από τα πράγματα, αφού με κάθε εμφάνιση ληστών υφίσταντο, εκτός από αυτούς, και την καταπίεση των μεταβατικών αποσπασμάτων που έσπευδαν στην περιοχή²³⁶.

Ο Βακάλογλου δικαιολογεί την συνεργασία αρχών - βλαχοποιμένων, διευκρινίζοντας ότι οι "σαρακατσαναίοι" αποτελούσαν φυτώριο των ληστών, οι δε "αρβανιτόβλαχοι" ήταν φιλικά διακείμενοι προς τις καταδιωκτικές αρχές και εχθρικοί προς τους σαρακατσαναίους. Αναφέρθηκε μάλιστα σε σχέσεις αντεκδίκησης ("βεντέτας"), που υφίσταντο ανάμεσα σε συμμορία ληστών σαρακατσάνων, με ποιμενική ομάδα ομοφύλων τους αρβανιτόβλαχων και προτείνει την παραχείμαση στη μεθόρια περιοχή της Ευρυτανίας των "αλβανοβλάχων Καραγκούνηδων", λόγω της άσπονδης έχθρας τους με τους ληστές που προέρχονταν από την άλλη ομάδα²³⁷.

Οπωσδήποτε όμως οι σχέσεις ληστών - βλαχοποιμένων, σχέσεις αμοιβαίας εξάρτησης και συμφερόντων δεν ήταν εύκολο να διαρραγούν. Η βοήθεια που παρείχαν οι ποιμένες στους ληστές, καταγράφεται με πληρότητα σε έκθεση του Ταγ/ρχη της Χωροφυλακής Αναστασίου Πλέσσα που συντάχθηκε τον Αύγουστο του 1857 και υποβλήθηκε στο Υπουργείο Στρατιωτικών²³⁸.

Την εποχή εκείνη, οι περισσότερες από τις ληστοσυμμορίες της Στερεάς είχαν μετακινηθεί στις παραμεθόριες περιοχές, απ' όπου εξορμούσαν, χρησιμοποιώντας για ορμητήριο τα τουρκοκρατούμενα εδάφη. Ο Πλέσσας, Διοικητής της Μοιραρχίας Φθιωτιδοφωκίδας, γνωρίζοντας ότι οι ληστές και συνεργάτες τους βλαχοποιμένες, φρόντιζαν να παρακολουθούν τις κινήσεις των αποσπασμάτων, θέλησε να τους αιφνιδιάσει και απέστειλε στην περιοχή της Ευρυτανίας, ένα απόσπασμα από επιλεγμένους άνδρες του, μεταμφιεσμένους σε ληστές, προκειμένου να πλησιάσουν χωρίς να γίνουν αντιληπτοί, τους ληστές και να τους επιτεθούν. Τελικά η επιχείρηση δεν πέτυχε επειδή μεσολάβησαν διάφορες συμπτώσεις, αλλά κυρίως επειδή από τη "δολιότητα" κάποιων τσελιγκάδων εντοπίστηκε η πραγματική ιδιότητα των μελών του αποσπάσματος. Σύμφωνα με τα αναφερόμενα, εντοπίζεται το πρόβλημα της

236. Γ. Α. Κ. Αρχείο Βακάλογλου, ό.π. α/α 518.

237. Γ. Α. Κ. Αρχείο Βακάλογλου, ό.π. α/α 49.

238. Βλ. Γ. Α. Κ. Υπ. Στρατιωτικών, ΜΚ, Φ. 33.

"κάκιστης" κατάστασης των μεθορίων περιοχών και της ανεπάρκειας της ευρισκομένης εκεί ένοπλης δύναμης, αλλά και η "ηθική παραλυσία" των κατοίκων και των βλαχοποιμένων.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί, ότι η ηθική κατάσταση του τόπου, ως αίτιο της ληστείας, εντοπίζεται και σε άλλα κείμενα της εποχής, όπως σε αναφορά του Υπ. Εσωτερικών προς τον Όθωνα (19.3.1852), όπου καταγράφεται ότι επισκεφθείς τον Νομό Φθιώτιδος, Γερουσιαστής, αναφέρθηκε στην άθλια θρησκευτική κατάσταση των κατοίκων του νομού και πρότεινε ως μέτρο που θα συντελούσε στην Δημόσια Ασφάλεια την αποστολή ικανού ιεροκήρυκα, αλλά και την εκπαίδευση από το Κράτος ανάλογου αριθμού πνευματικών, προκειμένου να αποτρέπουν τους κατοίκους των παραμεθορίων ιδίως περιοχών, από του να επιδίδονται στη ληστεία²³⁹.

Το ίδιο υποστήριζε σε υπόμνημά του, που υπέβαλε το έτος 1857 προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου Μεσολογγίου, Δ.Ηλιόπουλος, δηλαδή ότι πρωταρχικό αίτιο της ληστείας αποτελούσε η ηθική κατάσταση του τόπου, "η έλλειψη θρησκευτικής και διανοητικής ανατροφής" και πρότεινε ως μέτρο καταπολέμησης του φαινομένου, την εξάπλωση της στοιχειώδους εκπαίδευσης²⁴⁰.

Συνεχίζοντας ο Πλέσσας την καταγραφή του, μας δίνει τις λεπτομέρειες κινήσεως του αποσπάσματος, το οποίο βάδιζε μόνο τη νύκτα όπως συνήθιζαν οι ληστρικές συμμορίες, κατευθυνόμενο στα "παρά την οροθετική γραμμήν ελληνικά και οθωμανικά μεθόρια" για συλλογή πληροφοριών από τους βλαχοποιμένες. Οι τελευταίοι, ενώ παρείχαν πρόθυμα πληροφορίες για τα αποσπάσματα, στους υποκρινόμενους τους ληστές χωροφύλακες, ήταν αντίθετα αρνητικοί να πληροφορήσουν αυτούς για τις κινήσεις των ληστοσυμμοριών.

Η έκθεση του Πλέσσα αναφέρει σχετικά: "...δυστυχώς το απόσπασμα τούτο εις όσους των βλαχοποιμένων παρουσιάσθη, είτε ολόκληρον είτε μέρος αυτού, ως ληστρική συμμορία, παντού έλαβε πρόθυμον υπόθαλψιν και πληροφορίες αληθείς και περί της κινήσεως των αποσπασμάτων και περί των διαβημάτων των ληστοσυμμοριών και το εναντίον απήντησεν ότε εννοήθη παρ' αυτών ως καταδιωκτικόν των ληστών απόσπασμα...παρουσιασθέν εις τον αρχιποιμένα Κώσταν Τραχανάν...του εδόθη άρτος και σφάγιον. Ότε δε επρόκειτο να αναχωρήση, το εσυνόδευσε με την ακόλουθον αξιοσημείωτον ομιλίαν:

239. Γ. Α. Κ., Υπ. Εσωτερικών, Φ. 160.

240. Βλ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 158 επόμε..

Εί μεν είσθε στρατιώται υποκρινόμενοι τους ληστές δια να μας εξαπατήσητε, σας παρακαλούμεν θερμώς να μη μας πάρητε εις τον λαιμόν σας καταγγέλοντές μας. Εί δε λησταί τυγχάνετε εις το καλόν και ο Θεός και η Παναγία να σας διαφυλάττη".

Όταν το απόσπασμα παρουσιάσθηκε σε άλλη σtάνη και εκμεταλλευόμενο την απειρία νεαρού ποιμένα, έλαβε πληροφορίες για τις κινήσεις πολυάριθμης ληστοσυμμορίας των ληστάρχων Ντρέλλα²⁴¹, Ντρόλια²⁴², Φασούλα²⁴³, Χορταριά²⁴⁴ και Μπουμπουρή²⁴⁵, έγινε αντιληπτό από τον αρχιποιμένα (τσέλιγκα) Παζαρογιώργο ότι ήταν καταδιωκτικό απόσπασμα (παρ' ότι οι άνδρες του φορούσαν όλοι φουστανέλλες, όπως οι ληστρικές συμμορίες). Ο τελευταίος αφού "επέπληξε τον νέον ποιμένα δια την ευπιστίαν του", φοβούμενος οπωσδήποτε τα αντίποινα της συμμορίας για τις αποκαλύψεις, υποκρίθηκε ότι δεν αναγνώρισε το απόσπασμα και υπέδειξε σ' αυτό αντίθετη κατεύθυνση από αυτήν που κατευθύνθηκαν οι ληστές, ενώ συγχρόνως, προφανώς για λόγους εκδούλευσης ή ματαίωσης του σχεδίου καταδίωξης, ενημέρωσε εσκεμμένα, το απόσπασμα του Λοχαγού Κορκόντζελου για τις κινήσεις των δήθεν ληστών.

Το σχέδιο της καταδίωξης δεν πέτυχε, όπως προαναφέρθηκε, αλλά από τα παραπάνω καταδεικνύεται και η υποστήριξη που εύρισκαν οι ληστές από τους ορεσίβιους, άσχετα αν αυτή ήταν προϊόν μάλλον της σχέσης προστάτη - προστατευόμενου, παρά ελεύθερης εκλογής των ποιμενικών πληθυσμών.

241. Ό.π. υποσημ. 192.

242. Γεώργιος Ντρόλιας, Λήσταρχος. Εδρασε την ίδια εποχή με τον προηγούμενο στις ίδιες περιοχές και τη Βοιωτία. Τον Ιανουάριο του 1858 συνελήφθη σε ενέδρα κοντά στη Μονή Σάικας - Καροπλεσίου, μαζί με τους Φασούλα, Γιαννούλη και 9 ακόμη ληστές. (εφημ., *Ελπίς*, φ. 942/7.3.1858).

243. Φασούλας, Λήσταρχος. Σύγχρονος και συνεργαζόμενος στις παραπάνω περιοχές με τους προηγούμενους. Συνελήφθη μαζί με τον Ντρόλια.

244. Αθανάσιος Χορταριάς ή Καραθανάσης. Λήσταρχος από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1840. Αμνηστεύθηκε το 1850 για να ξαναρχίσει λίγο αργότερα τη δράση του. Το Νοέμβριο του 1855 πήρε μέρος στην απαγωγή της κόρης του Βουλευτή Ευβοίας Βουδούρη, μαζί με τους λησάρχους Καλαμπαλίκη, Μπελούλια ή Κακαράπη, Πάλλα, Ρουπακιά κ.ά. Εξοντώθηκε μαζί με το λήσταρχο Μήτρο Φονιά το Δεκέμβριο του 1856 στην παραμεθόρια περιοχή της Ακαρνανίας. (Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 54, 103, 145).

245. Γεώργιος Μπουμπουρής. Λήσταρχος, σύγχρονος με τους προηγούμενους. Εδρασε στις παραμεθόριες κυρίως περιοχές της Ευρυτανίας και Φθιώτιδας μαζί με τους λησάρχους Φασούλα, Μπλάνη, Σκαρβέλη, Μάραθο κ.ά. Φονεύθηκε στις αρχές του 1858. (Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 130 επόμε.).

5. Η Χωροφυλακή στη δίωξη της ληστείας.

Από τις καταγραφές των επισήμων φορέων, αλλά και από συγγραφείς που ασχολήθηκαν με το θέμα της ληστείας στην Ελλάδα, προκύπτει ότι η πλειονότητα των κρατικών οργάνων και οι υπηρεσίες που άσκησαν κατά καιρούς καταδιωκτικά καθήκοντα, ήσαν ακατάλληλα για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της ληστείας ή των στασιαστικών κινημάτων, εκτός από τη Χωροφυλακή που ανέλαβε το κύριο βάρος της καταστολής.

Η πανσπερμία των διωκτικών οργάνων και υπηρεσιών, είχε ως αποτέλεσμα την απουσία κοινής στρατηγικής και δράσης, την σύγκρουση αρμοδιοτήτων, τον αυτοσχεδιασμό στις ενέργειες και την έλλειψη υπευθυνότητας στην αντιμετώπιση του φαινομένου της ληστείας. Ανώτεροι υπάλληλοι του Κράτους, Δικαστικοί και συγγραφείς, στις εκθέσεις τους επισημαίνουν την ανεπάρκεια των άλλων διωκτικών αρχών και οργάνων και αποφαινόμενοι ότι η Χωροφυλακή, ήταν σε θέση να προβεί στην αποτελεσματική εκπλήρωση των καθηκόντων της.

Σταχυολογώντας τα κείμενα αυτά, πιά έγκυρες και παραστατικές είναι οι μαρτυρίες που εντοπίζονται σε τέσσερα αποσπάσματα: Το ένα απηχεί τις απόψεις του Νομάρχη Φθιωτιδοφωκίδας Λιδωρίκη, που είχε ζήσει το δράμα της ληστείας στην Οθωνική Ελλάδα σε όλη του την έκταση αφού η περιοχή στην οποία ασκούσε τα καθήκοντά του, δεχόταν την μεγαλύτερη "πίεση" ληστρικών συμμοριών και επομένως οι εκτιμήσεις του, έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα. Τα δύο άλλα, ανήκουν σε περιηγητές - συγγραφείς της εποχής, τον Γάλλο Ερρίκο Μπέλλ και το Βαυαρό αρχαιολόγο Λουδοβίκο Ρός, που περιέρχονταν την χώρα και είχαν σχηματίσει εικόνα της καταστάσεως που επικρατούσε στην ελληνική ύπαιθρο, από απόψεως δημόσιας ασφάλειας.

Το τέταρτο τέλος, αποτελεί μία από τις πιο έγκυρες και παραστατικές περιγραφές για τη σωστή επιλογή των διωκτών Αξιωματικών και την τοποθέτηση καταδιωκτικών δυνάμεων, αλλά και τη ζωή, τις ικανότητες και τις συνήθειες των ληστών και συντάχθηκε από τον Ταγ/ρχη της Χωροφυλακής Αναστάσιο Πλέσσα, αξιωματικό ικανό και έμπειρο στην δίωξη των ληστών.

Η αναφορά λοιπόν του Νομάρχη Φθιώτιδος και Φωκίδος Κ. Λιδωρίκη, που υποβλήθηκε στο Υπ. Εσωτερικών την 23 Οκτωβρίου 1848, τόνιζε ότι τα μικτά μεταβατικά αποσπάσματα, έπρεπε να "εμπιστευθώσιν εις χείρας αξιωματικών της Χωροφυλακής..." και συνέχιζε καταγγέλλοντας τα άτακτα σώματα ως εξής: "...Οι κάτοικοι επί πολλά έτη κατά συνέχειαν μαστιζόμενοι από την ληστείαν, ήτις δυστυχώς κατέστη ενταύθα συνηθεσάτη και ταυτοχρόνως ενοχλούμενοι από τους καταδιώκοντας τους ληστές (ως εκ του

ατάκτου και ακανονίστου της καταδιώξεως) κατήντησαν, αφ' ενός μεν να φοβούνται να υποδείξωσι και καταμηνύσωσι αυτούς, αφ' ετέρου δε μερικοί συνεννοούνται μετά των κακούργων...Ούτως έχοντας του πράγματος, απαιτείται πρώτον η καταδίωξις να ενεργήται υπό μίαν και μόνην αρχήν, δια να υπάρξει ενότης και συνέχεια εις όλα τα ...αποσπάσματα. Και η αρχή αυτή να είναι η Νόμιμος και Κανονική, ήτοι η Χωροφυλακή, δια να ενεργή υπό το Κράτος των υφισταμένων Κανονισμών και Διατάξεων, και ούτω να περιορίζονται αι καταχρήσεις..."²⁴⁶.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον μελετητή της ιστορίας της ληστείας στην Ελλάδα, παρουσιάζουν επίσης τα γραφόμενα του Γάλλου Φιλέλληνα Ερρίκου Μπέλλ, που περιόδευσε με συνοδεία χωροφυλάκων ολόκληρη την Ελλάδα και παρακολούθησε επανειλημμένα συμπλοκές αποσπασμάτων με ληστές, γνώρισε τα ήθη και τα έθιμα των ορεσίβιων και περιγράφει τις εντυπώσεις του με σαφήνεια, στο βιβλίο του που εξέδωσε το 1881 στο Παρίσι²⁴⁷ "...Τα σύνορα δεν είναι μακράν. Διέρχονται δια των ορέων, τα οποία δεσπόζουν της Λαμίας και της κοιλάδος και εις απόστασιν ωρών από τον νομόν αυτόν, επί του Τουρκικού εδάφους, οργανούνται συμμορίες ληστών, αι οποίαι εισβάλλουν, εν συνεχεία εις την Ελλάδα, απογυμνούνται τους χωρικούς, ληστεύουσιν τους ιδιοκτήτας, απάγουσιν τους ταξιδιώτας και διαφεύγουσιν κάθε επαγρύπνησιν, χάριν εις την ταχύτητά των δράσεώς των.

- Πού είναι οι χωροφύλακες; θα ερωτήσει αφελώς, ένας πολίτης των Παρισίων.
- Υπάρχουν χωροφύλακες εις την Ελλάδα, και είναι μάλιστα εξαιρετικοί στρατιώται μη φειδόμενοι ούτε κόπων ούδ' αυτής της ζωής των... Αλλά αυτό δεν είναι εισέτι αρκετόν και οι λησταί διαφεύγουν ως δια μέσου των κενών ενός πολύ αραιού δικτύου".

Ο Λουδοβίκος Ρός, στο βιβλίο του " Ταξίδια του βασιλιά Όθωνα και της βασίλισσας Αμαλίας στην Ελλάδα" (Χάλε, 1848), γράφει ότι: " Η Χωροφυλακή απεδείχθη πάντοτε ως εν εξαίρετον σώμα και πιστόν εις την υπηρεσίαν, ατρόμητον και ανθεκτικόν εις κάθε είδους κινδύνους και κοπώσεις".

Ωστόσο μόνο η λειτουργία Σώματος Καταστολής, δεν αρκεί να επιφέρει την εμπέδωση της δημόσιας ασφάλειας, ιδίως σε μια κοινωνία όπου ο κομματικός ανταγωνισμός με τη χρησιμοποίηση αθεμίτων μεθόδων, τροφοδοτούσε την αναρχία και ο λαός κατευθυνόμενος από τους ισχυρούς προστάτες του ή από τον οποιονδήποτε αποκτούσε την αίγλη του λαϊκού ήρωα,

246. Γ. Α. Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ. 145.

247. Βλ. Ερ. Μπέλλ, όπ.π., σελ. 104 επόμε.

λειτουργούσε ως εκτελεστικό όργανο. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι το λαϊκό αίσθημα εκφράσθηκε, στα χρόνια της απόλυτης Μοναρχίας, ακόμα και μέσα από το κίνημα του περίφημου Παπουλάκου, ενός αμόρφωτου (αλλά παμπόνηρου), σκοταδιστή καλόγερου, που επεδίωξε, χωρίς αποτέλεσμα, να μετατρέψει τη χώρα σε θεοκρατικό κράτος μεσαιωνικού τύπου, αντίστοιχο προφανώς με τα σημερινά Ισλαμικά καθεστώτα.

Η κίνησή του, που εκδηλώθηκε κυρίως από τα μέσα του 1851 και κορυφώθηκε την άνοιξη του 1852, αποσκοπούσε στην κατάργηση των σχολείων και των λογίων, ως καταστροφέων της Εκκλησίας και απαιτούσε την έξωση του Όθωνα, επειδή ήταν ετερόδοξος. Οι οπαδοί του, ένοπλοι οι περισσότεροι, απέτρεπαν κάθε προσπάθεια σύλληψής του, μέχρι που τελικά την 24 Ιουνίου 1852 καταδιωχθείς από ισχυρή δύναμη χωροφυλακής, συνελήφθη στην Καλαμάτα και οδηγήθηκε στις φυλακές. Χαρακτηριστική περί του θρησκευτικού φανατισμού που επικρατούσε, αλλά και για το αποϊδεολογικοποιημένο στίγμα του κινήματος και πολλών κινημάτων που προηγήθηκαν ή ακολούθησαν (και εκμεταλλεύθηκαν τη βαθεία θρησκευτική πίστη και αμάθεια του λαού ή τέλος την συμπαθειά του για τις παραδόσεις του κλεφταρματολισμού), είναι η αναφορά αξιωματικού ότι: "Ο απλούς λαός της Λακωνίας, ούτε κατά την εποχήν καθ' ήν ο Ιμβραήμ εξήτει να εισβάλη δεν έδειξεν τοιούτον συναγερμόν, όσον τώρα υπέρ του κακούργου Χριστοφόρου (ενν.τον Παπουλάκο). Και έμεινα, βεβαιωθείτε, εκστατικός, όταν είδα γέροντας, άνδρας, γυναίκας, ιερείς, παιδιά να δίδουν αφορμήν δια να φονευθώσι προς τον σκοπόν ν' αγιάσωσι"²⁴⁸.

Τα προσόντα των διωκτικών οργάνων, η αρμοδιότητα των σωμάτων, αλλά και η τακτική και οι ικανότητες των ληστών περιγράφονται στο υπόμνημα του Ταγματάρχη της Χωρ/κής Πλέσσα που υποβλήθηκε στον Όθωνα, κατόπιν διαταγής του, την 25 Ιουνίου 1857²⁴⁹. "...Οι αποσπασματάρχαι ανάγκη να ώσι τολμηροί, νοήμονες, αντιληπτικοί με ακριβεστάτας γνώσεις του τόπου και των προσώπων των κατοίκων, καταπειστικοί και άκρως εχέμυθοι...προπάντων δε λίαν εξησκημένοι εις τας κακουχίας...".

Συνεχίζοντας ο Πλέσσας, παραθέτει τις ιδιότητες και την τακτική των ληστών:

Έκαστος ληστής είναι εξησκημένος εις απάσας τας κακουχίας του βίου. Τα ψύχη, αι ζέσται, η πείνα, η δίψα, οι πόνοι, τα βάρη δεν έχουσιν ουδεμίαν επιρροήν επ' αυτών. Τα σκότη της νυκτός εις καμμίαν περίστασιν δεν

248. Κ. Αντωνίου, όπ.π. σελ. 341.

249. Γ. Α. Κ. Υπ. Εσωτερικών, Φ. 174.

εμποδίζουν αυτούς, ως και αι κακοκαιρίες. Διέρχονται εν ώρα νυκτός τα αποτομώτερα και δυσβατότερα μέρη εν ευκολία, εις όλας του έτους τας εποχάς...Η απομόνωσης αυτών προερχομένη εκ συμπλοκών ή άλλων περιστατικών δεν προξενεί των απομονωμένων καμμίαν δυσκολίαν. Έκαστος ληστής και μόνος μένων οικονομεί όλας τας ανάγκας αυτού, δεν τον απελπίζει καμμία δυσκολία και γνωρίζει τίνι τρόπω ν' αποφύγη τας ενέδρας. Ο ικανότερος των ληστών δεν είναι συνήθως ο γενναιότερος, αλλ' ο επιτηδειότερος, ο νοημονέστερος και ο αντέχων εις τας κακουχίας. Ο έχων ακριβή του τόπου γνώσιν και σχέσεις, ως τούτος λαμβάνει συνήθως την διοίκησιν".

Οι παραπάνω ιδιότητες, αποτελούσαν τις ιδιότητες των κλεφτών του Αγώνα και με συνέπεια ακολουθούντο από τους ληστές, που θεωρούσαν τους εαυτούς τους συνεχιστές αυτής της παράδοσης. Άλλωστε ο "καταδρομικός" πόλεμος, θεωρείτο εκείνη την εποχή ότι συνιστούσε τον κατ' εξοχήν πόλεμο των Ελλήνων, όχι μόνο εξ αιτίας της κλεφταρματολικής παράδοσης και της έλλειψης οργάνωσης των τακτικών στρατιωτικών σωμάτων, αλλά και της γεωμορφολογίας της χώρας που θεωρείτο ο "παράδεισος του πολέμου για κλέφτες πολεμιστές"²⁵⁰.

Η τακτική της συμμορίας, συνίστατο στην αυτοπροστασία της, που είχε να κάνει τόσο με την ασφαλή μετακίνησή της, όσο και με την αξιοπιστία της. Έτσι οι ληστές : "... ουδέποτε άνευ ανάγκης μεγίστης γίνονται επιθετικοί, ούτε γνωστοί, αποφεύγουν όλας τας συμπλοκάς μετά προσπαθείας μεγίστης, ή δέχονται αυτάς τότε μόνον όταν σχηματίζουν πεποίθησιν ότι νικώσι... βαδίζοντας τας νύκτας, και εν ανάγκη τας ημέρας, λαμβάνουν τα επιτηδειότερα μέτρα προς αποφυγήν των ενδεχομένων ενεδρών...Σπανίως ληστής συλλαμβανόμενος ομολογεί τους φίλους αυτού, ή τα μέρη εις ά υπεκρύπτοντο..."

Βέβαια η ασφαλής μετακίνηση της συμμορίας, εξαρτάτο σε μεγάλο βαθμό και από άλλους παράγοντες, όπως τον αριθμό των μελών της, την τροφοδοσία της και τις ικανότητες των διωκτών της. Οι πολυμελείς συμμορίες, παρείχαν περισσότερη ασφάλεια στα μέλη τους σε περίπτωση συμπλοκής με αποσπάσματα (κατά κανόνα ολιγάριθμα) και εύλογα προκαλούσαν μεγαλύτερο φόβο στις περιοχές που κινούντο, αλλά εντοπίζονταν ευκολότερα, μοίραζαν τα κέρδη σε περισσότερα μερίδια και αναγκαστικά απαιτούσαν μεγαλύτερη τροφοδοσία από τον πληθυσμό της υπαίθρου, καταπίεση που οδηγούσε σε εχθρική στάση έναντι της συμμορίας και αποτελούσε απειλή καταστροφής της.

250. R. A. H. BICKFORD SMITH, *Η Ελλάδα την εποχή του Γεωργίου του Α΄*, Αθήνα 1993, σελ. 167, 286.

Η σύσταση μιας ληστρικής συμμορίας, ανεξάρτητα από τους λόγους που είχαν ωθήσει τον αρχηγό της ομάδας ή τα απλά μέλη να γίνουν ληστές, αποσκοπούσε σε συγκεκριμένες ενέργειες. Η συμμορία έπρεπε να επιδίδεται σε μια σειρά πρακτικές ουσιαστικά θεσμοθετημένες στο πλαίσιο του σύμπαντος των ληστών αλλά και κατ' επέκταση της κοινωνίας του βουνού. Οι πρακτικές αυτές συνδυάζονταν με συγκεκριμένες λειτουργίες της ληστοσυμμορίας στην επιχώρια κοινωνία όπου κινείτο. Τέλος, η δομή και η δράση της συμμορίας διασφαλιζόνταν με μια σειρά κανόνων, που τα μέλη της τηρούσαν απαρέγκλιτα, τόσο ως προς το εσωτερικό της συμμορίας, όσο και ως προς την συσχέτισή τους με τον περιβάλλοντα χώρο. Τις κυριότερες πρακτικές των ληστών, που βασίζονταν στη μακραίωνη κλεφταρματολική παράδοση και κατά κάποιο τρόπο κληρονομούνταν από γενιά σε γενιά, αποτελούσαν: α) η προμελετημένη απαγωγή και ομηρία ("αιχμαλωσία") κάποιου σημαίνοντος προσώπου και η συνακόλουθη απαίτηση της καταβολής λύτρων για την εξαγορά της ελευθερίας του, χωρίς να αποκλείεται και η συνδιαλλαγή για απονομή αμνηστίας, β) η ληστεία πλούσιων σπιτιών ή αλλοδαπών -κυρίως- περιηγητών, αλλά και η επιβολή "φορολογίας" σε χωριά στα οποία η κεντρική εξουσία είχε ισχνή ή ανύπαρκτη παρουσία, γ) ο εκφοβισμός, η προσωπική εκδίκηση και η τιμωρία. Ειδικότερα και ως προς τις πρακτικές αυτές παρατηρούνται τα εξής:

α) Η **απαγωγή** είναι για τους ληστές η πιο σημαντική πρακτική, αφού εξασφαλίζει πολλά χρήματα και ταυτόχρονα εγκυμονεί τους λιγότερους δυνατούς κινδύνους, αφού επικρατούσε η αντίληψη ότι μέχρι την καταβολή των λύτρων και την απελευθέρωση των ομήρων, υπήρχε αναστολή της καταδίωξης των ληστών, για να μην τίθεται σε κίνδυνο η ζωή των αρπαγέντων²⁵¹. Ωστόσο η αντίληψη αυτή δεν φαίνεται να απηχεί την πραγματικότητα και σίγουρα δεν προκύπτουν ανάλογα συμπεράσματα από τις σχετικές αναφορές των αρχών της εποχής. Άλλωστε τυχόν αναστολή ή αποχή από την καταδιωκτική ενέργεια θα έρχονταν σε ευθεία αντίθεση με τις νέες εξουσιαστικές δομές που οικοδομήθηκαν και θα συνιστούσαν αυτοαναίρεση του κράτους, του οποίου (βασική) λειτουργία αποτελεί η εξασφάλιση του γενικού και όχι του ειδικού συμφέροντος. Από την άλλη, αν κάτι τέτοιο συνέβαινε πραγματικά, δεν θα ήταν αναγκαία όλα αυτά τα μέτρα προφύλαξης που λάμβαναν οι ληστές και ασφαλώς η μετακίνησή τους θα ήταν μάλλον ανεμπόδιστη. Το πιθανότερο είναι να υπήρξε χαλαρότητα στην καταδίωξη σε μεμονωμένες όμως περιπτώσεις και ύστερα από πρωτοβουλία των τοπικών αρχών²⁵².

251. Σ. Σωτηρόπουλος, ό.π. σελ. 125 και 151

252. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 236

Η απαγωγή είναι συνήθως προμελετημένη ενέργεια και καλά προετοιμασμένη. Οι ληστές γνωρίζουν μέσω των συνεργατών τους και του ευρύτερου κυκλώματος της ληστείας, λεπτομέρειες γύρω από το πρόσωπο που θα απαγάγουν. Στη συνέχεια, όλοι οι ανεφοδιασμοί, οι συνδέσεις, η επιζήτηση των λύτρων, η μεταφορά κ.ο.κ. γίνονται μέσω των ποιμένων. Υπάρχει γενικά ένα πλήρες δίκτυο σχέσεων και καταμερισμού, που ξεκινάει από το εσωτερικό των κωμοπόλεων ή των χωριών, εκτείνεται στην ευρύτερη περιφέρεια του κάμπου και αγκαλιάζει το χώρο του βουνού. Ιδιαίτερα σε ότι αφορά τη διακίνηση της πληροφορίας, το δίκτυο που δημιουργείται βασίζεται εξ' ολοκλήρου στην κοινωνική και οικονομική οργάνωση του χώρου της Ελληνικής υπαίθρου.

Τα πρόσωπα που οι ληστές συνήθως απαγάγουν, είναι οικονομικά ισχυροί παράγοντες, κτηματίες, βουλευτές, δικαστικοί, ανώτεροι κρατικοί υπάλληλοι ή συγγενικά πρόσωπα αυτών, όπως παιδιά και σύζυγοι²⁵³. Από τη στιγμή που η συμμορία κατακρατεί τον όμηρο, αρχίζει ένας μακρύς δρόμος συνεχών μετακινήσεων. Οι ληστές κρύβονται την ημέρα και μετακινούνται το βράδυ μαζί με το θύμα τους, που προσέχουν ιδιαίτερα. Το αρχικά απαιτηθέν για καταβολή ποσό, σχεδόν ποτέ δεν καταβάλλεται. Έτσι ακολουθεί ένα συνεχές παζάρεμα με τους συγγενείς του ομήρου ή με τις αρχές, που κρατά πολύ καιρό. Η θετική έκβαση της υπόθεσης απαιτεί μια ολόκληρη τελετουργική διαδικασία, μέχρι την επιστροφή του ομήρου στους οικείους του και την διανομή του τελικού ποσού των λύτρων μεταξύ των μελών της συμμορίας, ανάλογα με την ιεραρχία ("τάξη") του κάθε ληστή²⁵⁴.

β) Η ληστεία **οικονομικά ισχυρών** προσώπων, είναι ενέργεια περισσότερο ριψοκίνδυνη από αυτή της αρπαγής και ομηρίας. Απαιτεί μεγαλύτερη και πληρέστερη οργάνωση, καθώς επίσης και μεγάλη τόλμη από τους ληστές που θα εισέλθουν στις κατοικημένες περιοχές. Η είσοδος αυτή εγκυμονεί πάντα κινδύνους απρόβλεπτους: τη στρατοπέδευση καταδιωκτικών αποσπασμάτων, την ενδεχόμενη πληροφόρηση των αρχών και την εγκατάσταση ενεδρών, τον αυθόρμητο συνασπισμό των χωρικών εναντίον τους κ.ά. Κάποιες φορές όμως η επέμβαση των ληστών μέσα στον κατοικημένο χώρο, ισοδυναμεί με επίδειξη ισχύος, αλλά και ικανοποίηση τυφλής ή εκδικητικής μανίας²⁵⁵.

253. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 102-103.

254. Σ. Σωτηρόπουλος, ό.π. σελ. 197 επόμενα και Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 222

255. Βλ. για επιδρομή στο χωριό Γλύφα, στο κείμενο της διατριβής, ό.π. σελ. 137 και Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 60.

Η επιδρομή σε πλούσιο σπίτι, συνήθως πολιτικού, γαιοκτήμονα ή αλλοδαπού εισοδηματία, αποσκοπεί σε ληστεία κατόπιν πληροφοριών περί του πλούτου του ιδιοκτήτη²⁵⁶. Σύμφωνα λοιπόν με τους ληστρικούς "νόμους" οι οποίοι καθορίζουν τη νομική βάση της ληστείας, (ως μέσου αυτοσυντήρησης των ίδιων των ληστών αλλά και βοήθειας προς τους φτωχούς), καθώς και τα "καταστατικά" όρια μέσα στα οποία πρέπει να ασκείται, είναι -κατ' αρχήν- επιτρεπτές μόνο οι απαγωγές και οι ληστείες που έχουν ως θύματα πλουσίους. Οι παραπάνω αρχές, συνήθως υπερτονίζονται στα φιλολογικά κείμενα προκειμένου ο ληστής να εμφανίζεται ως εκδικητής - τιμωρός, μεγαλόψυχος και γενναϊόδωρος, εχθρός της κοινωνικής αδικίας και προστάτης των κατατρεγμένων. Ωστόσο τα πράγματα δεν έχουν ακριβώς έτσι. Ο ληστής επιλέγει τον πλούσιο για τον απλό λόγο ότι αυτός έχει χρήματα και περιουσία, ενώ ο φτωχός δεν έχει άλλο από τη ...φτώχεια του. Και παρ' όλη τη δυσχερή του οικονομική κατάσταση, αναγκάζεται συχνά να "φορολογηθεί" και να διαθρέψει δωρεάν τους φυγόδικους και τους ληστές, παριστάνοντάς τους το φίλο, για να γλιτώσει το κεφάλι του. Η εξουσία των παρανόμων δεν φαίνεται να του είναι ευχάριστη, ή τουλάχιστον πιο ευχάριστη από την εξουσία του επίσημου κράτους. Γι' αυτό και οι ληστές είναι πάντα καχύποπτοι και βλέπουν τον κάθε χωρικό ως πιθανό καταδότη²⁵⁷.

γ) Ο **εκφοβισμός**, η **εκδίκηση** και η **τιμωρία**, είναι πρακτικές που απαιτούν τη χρήση βίας. Αποδέκτες είναι συνήθως οι καταδότες των ληστών στην εξουσία, οι αντίπαλοι του πολιτικού προστάτη του λήσταρχου ή οι προσωπικοί αντίπαλοι του ληστή που επιδιώκει την εκδίκηση. Η εκδίκηση έχει προσωπικό χαρακτήρα και απαιτεί την εμπλοκή του ληστή ως ατόμου σε μια συγκεκριμένη διαμάχη, σε αντίθεση με τον εκφοβισμό και την τιμωρία που αφορούν περισσότερο τη λειτουργία του ληστή ως φορέα απονομής (πρωτόγονης) δικαιοσύνης και στήριξης του ρόλου του στην τοπική κοινωνία.

256. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 105 και Σ. Σωτηρόπουλος, ό.π σελ. 87.

257. Η φορολογία συναντάται ως πρακτική που ανακαλεί την παράδοση της Οθωμανικής επιβολής του χαρατσώματος ολόκληρων χωριών. Το χαράτσι, δηλ. η αναγκαστική εισφορά και η λυμούρα δηλ. η λεηλασία/ πλιάτσικο, είναι οι κατ' εξοχή πρακτικές των ληστρικών συμμοριών, Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 238-240 και 344

Οι χωρικοί, αλλά και οι ποιμένες (παρά τη στενή σχέση τους με τους ληστές), είναι αυτοί -κυρίως- που δέχονται τις συνέπειες της εκδικητικής μανίας των ληστών, μη αποκλειομένων όμως ακόμη και των αδελφών ή πολύ στενών συγγενών τους (ληστών)²⁵⁸

Οι προδότες και οι καταδότες έχουν την τραγικότερη μοίρα, σε σημείο που οι ακρωτηριασμοί των αυτιών ή της μύτης να θεωρούνται ευνοϊκή μεταχείριση για κάποιον που κατηγορείται για πραγματική ή υποτιθέμενη προδοσία. Η χρήση της βίας από την πλευρά των ληστών έχει ως κύριο σκοπό της τον παραδειγματισμό των υπολοίπων ατόμων στην τοπική κοινωνία και βέβαια συνεισφέρει στην επιβολή του ληστή. Η εικόνα του κάθε ληστή είναι συνυφασμένη με τη βία που χρησιμοποιεί για να επιβληθεί. Υπάρχει έτσι μια διαβάθμιση ως προς τη χρήση της από τους ληστές. Οπωσδήποτε όμως, αν θέλουν να κυριαρχούν στον αγροτικό χώρο, δεν μπορούν να αποφύγουν τη χρήση βίας, είτε ως μορφή εκδίκησης, είτε ως παραδειγματισμό προς τα λοιπά μέλη της κοινότητας.

Η ζωή των ληστών στο βουνό απαιτεί συγκεκριμένο τρόπο διαβίωσης, καθώς επίσης και συγκεκριμένες σχέσεις με τον περιβάλλοντα χώρο. Οι κανόνες λειτουργίας της συμμορίας, διασφαλίζουν τη συνοχή και την υπόστασή της στην αγροτική κοινωνία. Οι αναφορές για τους κανόνες, τους "νόμους" ή τα θέσμια των ληστών είναι πάμπολλες, με χαρακτηριστικότερη την καταγραφή του Α.Μοσχονήσιου, που αναφέρεται σε "κωδικοποίηση" του νόμου των ληστών που περιείχε 16 άρθρα²⁵⁹.

Διαγράφεται έτσι μια τυπολογία πράξεων που απορρέει από την ίδια τη δομή της αγροτικής κοινωνίας και τη λειτουργία της ληστείας ως θεσμοθετημένης πράξης αντίστασης αλλά ταυτόχρονα και ενσωμάτωσης στο ευρύτερο σύστημα. Οι νόμοι αυτοί που δεν θεωρείται ότι προσβάλλουν το Θεό και τη θρησκεία, είναι απλοί, πρακτικοί, άγραφοι και κυρίως σταθεροί, καθιερώνοντας πέραν του τρόπου διασφάλισης της συμμορίας και κάποιους κανόνες δεοντολογίας, (οι οποίοι όπως προαναφέρθηκε δεν τηρούνταν στο σύνολό τους). Η απαγωγή προσώπου απαιτεί κατ' αρχήν, την ακριβή γνώση από τους ληστές της οικονομικής του κατάστασης και την απαίτηση της καταβολής των λύτρων που μπορούν να πληρωθούν, χωρίς να καταστεί χειρότερη η οικονομική κατάσταση του θύματος, ενώ παράλληλα, δεν επιτρέπεται η κακοποίηση του ομήρου, ή η παραβίαση των συμφωνηθέντων (λ.χ. η μη απελευθέρωση του κρατουμένου μετά την καταβολή των λύτρων ή η κακομεταχείρισή του).

258. Βλ. περίπτωση ληστή Κωνσταντέλου, όπως αναφέρεται από τον Γ. Κολιόπουλο, ό.π. σελ. 209.

259. Α. Μοσχονήσιος, ό.π. σελ. 1

Οι μετακινήσεις της συμμορίας είναι απαραίτητες για να χάνουν τα ίχνη της οι διώκτες. Ο όμηρος κρατείται μέχρι την οριστική διευθέτηση της καταβολής των χρημάτων ή της θανάτωσής του. Αν η υπόθεσή του έχει αίσιο τέλος, ο απαχθείς επιστρέφει στο σπίτι του, (κάποιες φορές και με συνοδεία), ενώ οι ληστές του δίνουν δώρα²⁶⁰. Αν όμως δεν συμφωνηθούν τελικά τα ζητούμενα λύτρα, αποφασίζεται η θανάτωση του απαχθέντος. Σε καμία περίπτωση πάντως δεν απολύεται χωρίς την καταβολή των χρημάτων, για να μη "χαλάσει" ο νόμος²⁶¹. Αν η συμμορία δεχτεί επίθεση ενώ κατακρατεί όμηρο, βασικός κανόνας είναι, σε αδυναμία η φόνευση του απαχθέντος.

Η απαρέγκλιτη εφαρμογή αυτών των άγραφων κανόνων, αφ'ενός υπακούει στην τήρηση των ιδιαίτερων νόμων και αρχών της ληστρικής συμμορίας που λειτουργούν ως αντίποδας στην (εχθρική) έννομη τάξη του επισήμου κράτους, αφ' ετέρου υπαγορεύεται από την ανάγκη της διασφάλισης της ισχύος και του ρόλου της συμμορίας, τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Κατ' αυτό τον τρόπο οι ληστές, εμφανίζονται από τη μια συνεπείς στις αρχές τους και από την άλλη αποδυναμώνουν την ελπίδα ότι με την καταδίωξη και την εξόντωσή τους, χωρίς την καταβολή λύτρων, είναι δυνατή η διάσωση των απαχθέντων. Η προδοσία είναι ένας άλλος σημαντικός τομέας στον οποίο οι ληστές συμπεριφέρονται με συγκεκριμένους κανόνες. Αναφερθήκαμε στον τρόπο με τον οποίο τιμωρούν ή εκδικούνται την προδοσία ατόμων που εμπλέκονται στο κύκλωμα της ληστείας. Αλλά και η προδοσία ληστή ή η παραβίαση των ληστρικών κανόνων, συνεπάγεται βαρύτατες κυρώσεις, που ποικίλουν από τον "απλό" ακρωτηριασμό και την αποπομπή από τη συμμορία, έως την επιβολή θανατικής "ποινήs". Σ' αυτές τις περιπτώσεις ο αρχηγός της συμμορίας (λήσταρχος), απόλυτος κύριος της κατάστασης, οφείλει να αποφασίσει για την τύχη των παραβατών. Ένα σημείο ,τέλος, που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον είναι οι αρχές που διέπουν την κοινωνία των ληστών, ως προς τη σχέση τους με τις γυναίκες και εν γένει την ερωτική ζωή.

260. "Στην κόρη του Βουδούρη οι ληστές έδωσαν, όταν την απελευθέρωσαν ...λίγα χρήματα, ένα ζευγάρι βραχιόλια, δύο καρφίτσες, δύο δαχτυλίδια και τα σκουτιά της" Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ.105. Πρβλ και Σωτηρόπουλος, ό.π.,σελ. 202 και 211

261. Μοσχονήσιος, ό.π. σελ. 18.

Εδώ παρατηρούμε ένα πρωτοφανή πουριτανισμό, απότοκο όχι τόσο της συντηρητικής κοινωνικής τους φιλοσοφίας, όσο των αναγκών που αντιμετωπίζουν στις συνθήκες της σκληρής παρανομίας. Ο ληστής αρνείται πεισματικά κάθε ερωτική συνάφεια, αρνείται ακόμη και να ανεχθεί την απλή παρουσία της γυναίκας στη ζωή του²⁶².

Η γυναίκα είναι κάτι ξένο, κάτι επικίνδυνο που μπορεί να τον καταστρέψει. Από την ώρα που η προσοχή του θα στραφεί προς τα εκεί, δεν έχει ελπίδες να επιβιώσει. Ο έρωτας θα προσβάλει βάνουσα τους νόμους του, θα αποσυναρμολογήσει τις σχέσεις του με την ομάδα, θα τον φέρει σε άμεση σύγκρουση με τις μικρές και συντηρητικές κοινωνίες των χωριών, που του προσφέρουν άσυλο, εφόδια και πληροφορίες για τη κίνηση των αποσπασμάτων. Ο ληστής που θα περιφρονήσει αυτούς τους νόμους, γοητευμένος από τα θέλητρα κάποιου θηλυκού, θα αντιμετωπίσει κατ' αρχήν τις συνέπειες, μέσα στην ίδια τη συμμορία, η οποία στην καλύτερη περίπτωση θα τον αποβάλει. Μετά απομονωμένος από το περιβάλλον των παρανόμων, θα βρεθεί εκτεθειμένος στην ήδη δεδομένη εχθρότητα των χωρικών, με αποτέλεσμα την καταδίωξη και την εξόντωσή του. Η κατάληξη αυτή δεν νοείται απλά ως φυσική συνέπεια της αποβολής από τη συμμορία, αλλά όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, ως εκδήλωση της θείας οργής, ιδίως αν έχει διαπράξει βιασμό²⁶³. Έτσι η αποχή από τον έρωτα, περιβάλλεται και από ένα μεταφυσικό μανδύα και αποκτά καθαρά ηθική διάσταση.

Πέρα από το γεγονός της δυσκολίας εξάλειψης των ληστρικών συμμοριών εξ αιτίας των παραπάνω πρακτικών που εφάρμοζαν και της εν γένει ασκητικής ζωής των μελών τους, οπωσδήποτε καθίσταται σαφές ότι στη διατήρηση της ληστείας συνέτεινε και η ανύπαρκτη παρουσία του κράτους, ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Προς ενίσχυση της κρατικής επιβολής ο Πλέσσας υποστήριξε την αύξηση της αστυνόμευσης, η οποία μέχρι της συστάσεως και λειτουργίας αποτελεσματικής διοικητικής Αστυνομίας στις επαρχίες, θα έπρεπε να ασκείται από την (τακτική) στρατιωτική δύναμη που θα εμφορείτο όμως από αστυνομικό πνεύμα και τακτική και όχι από τη λογική των "φουσάτων"(στρατοπέδων).

262. Βλ. άρ.16 του ληστρικού "κώδικα" στο Α. Μοσχονήσιος, ό.π. σελ. 3.

263. "Αν όμως ο κλέφτης κάνει τέτοια αμαρτία μαγαρίζεται κι είναι αδύνατο να μη σκοτωθεί ή να μην πιαστεί σε λίγες μέρες..." Βλ. Σ. Σωτηρόπουλος, ό.π. σελ. 194.

Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι "το όπλο και το ξίφος δεν δύνανται να επαρκέσουν εις την καταδίωξιν της ληστείας. Ανάγκη μέχρι συστάσεως διοικητικής κατά τας Επαρχίας Αστυνομίας, να έχωσι τοιούτον πνεύμα οι διοικούντες την ένοπλον δύναμιν και να το εξασκώσιν επιτηδείως...".

Αξιολογώντας τις ικανότητες των διαφόρων στρατιωτικών σωμάτων και της Δημοτικής Αστυνομίας, τόνιζε ότι οι καταλληλότεροι αξιωματικοί για τις ιδιαιτερότητες που παρουσίαζε η καταστολή της ληστείας, ήταν οι αξ/κοί της Χωροφυλακής και οι προερχόμενοι από την Οροφυλακή, επειδή οι μεν πρώτοι πέραν της εμπειρίας που διέθεταν, ασκούσαν διφυές έργο, δηλαδή στρατιωτικό και αστυνομικό - ανακριτικό, οι δε δεύτεροι επειδή είχαν συνηθίσει στη σκληραγωγία. Παρουσιάζοντας μια πτυχή της πολιτικής διασύνδεσης της ληστείας, ασκεί δριμεία κριτική στο θεσμό της Δημοτικής Αστυνομίας και ουσιαστικά την απορρίπτει "καθόσον η υπάρχουσα δήθεν Δημοτική Αστυνομία, όχι μόνον κατ' ουδέν ωφελεί, αλλά είναι επιζήμιος δίδουσα πληροφορίας πάντοτε μακράν της αληθείας, ένεκα των επιτοπίων ατομικών και κομματικών συμφερόντων".

Στα γραφόμενα του Πλέσσα, παρατηρούμε τις εύστοχες επισημάνσεις του, ότι οι διώκτες του εγκλήματος κινούνται σε άλλο επίπεδο, με διαφορετικές αρχές και τυπολογία από τους λοιπούς δημόσιους λειτουργούς και στρατιωτικά σώματα, (στοιχεία που χαρακτηρίζουν την αστυνομική οργάνωση στις μέρες μας), και συνακόλουθα προκαλούν τον φθόνο και την αντιζηλία. Έτσι - καταλήγει συμπερασματικά - "...η Χωροφυλακή ευρίσκεται εκθεμένη απέναντι του καταδιωγμού του προερχομένου εκ των εκδικήσεων". Το γεγονός αυτό οδήγησε στο να "χρεώνονται" στη Χωροφυλακή τα νομοθετικά κενά, οι γραφειοκρατικές αγκυλώσεις, τα πελατειακά δίκτυα, οι επιλεκτικές ευαισθησίες των κρατούντων ή τα ελλείμματα διαφάνειας που υπήρχαν σε πολλούς θεσμούς, ενώ αντίθετα ο απλός κόσμος ξεχνώντας προς στιγμή τα κακουργήματα των ληστών, θαύμαζε την περιφρόνησή τους προς την καθιερωμένη κοινωνική τάξη. Αλλά "δεν είναι μικρόν πράγμα να βλέπεις έναν άνθρωπο επαναστατούντα κατά της κοινωνίας και των νόμων αυτής...ο οποίος είναι βεβαίως μέγας κακούργος, αλλά ο δυστυχής λαός στρεφόμενος γύρω του, δεν βλέπει τίποτε άλλο μέγα, ούτε μεταξύ των στρατιωτικών, ούτε μεταξύ των πολιτικών, ούτε μεταξύ των επιστημόνων. Βλέπει μόνον μικρότητα, ευτέλεια και ψεύδη. Ανδράρια ...ληστές οι οποίοι περιφέρονται εις τα πόλεις με το προσωπίον εντίμων υποκειμένων....

Ο μικρός κόσμος δεν ευρίσκει τίποτε άλλο να θαυμάσει, παρά μόνον τους εξέχοντας εις το κακόν, τους μεγάλους ληστές...", γράφει στα 1898 ο Ιωάννης Κονδυλάκης²⁶⁴, και σκιαγραφεί τις αντιλήψεις της εποχής.

Ο E. Hobsbawm²⁶⁵, αναφερόμενος σε συμπεριφορές ληστών, όπου η πραγματικότητα και ο θρύλος ενώνονται και συγκρούονται συνεχώς, σημειώνει ότι " οι αγροτικές κοινωνίες διακρίνουν καθαρά τους κοινωνικούς ληστές, που αξίζουν ή πιστεύεται πως αξίζουν τέτοια επιδοκιμασία, από τους ληστές που αν και διαθέτουν φήμη προξενούν φόβο ή και θαυμασμό, εν τούτοις δεν τους εκτιμούν καθόλου". Ωστόσο η διάκριση ανάμεσα σε κοινωνικούς ληστές και ληστές κοινούς εγκληματίες, μοιάζει να είναι προβληματική, με βάση και όσα έχουν προαναφερθεί, αφού συγχέονται στις ενέργειές τους στοιχεία που δύσκολα συγκροτούν στο επίπεδο των συμπεριφορών, ανεξάρτητα μοντέλα δράσης. Οπωσδήποτε όμως αποτελεί αντικείμενο θαυμασμού, εκείνο που δεν είναι στις δυνατότητες του καθενός, δηλαδή η άρνηση της καθιερωμένης τάξης, καθώς και η προνομιακή ένταξη - μέσω της βίας - στη μισητή αυτή τάξη.

Η διαφορετικότητα προσέγγισης στο ζήτημα επιβολής της δημόσιας τάξης και σεβασμού του νόμου, ανάμεσα στους κρατούντες και το λαό οδηγούσε αναπότρεπτα σε συγκρούσεις. Η απόφαση της Αντιβασιλείας να ζητήσει από τους κατοίκους της Μάνης, να επιδείξουν έναν άλλο τρόπο σεβασμού της δημόσιας ασφάλειας και όχι τον απειλητικό εκείνο με τους απειράριθμους πύργους τους, με άλλα λόγια να τους γκρεμίσουν, άναψε τη φωτιά²⁶⁶. Την απόφαση αυτή, δεν δέχθηκαν οι Μανιάτες, υποστηρίζοντας ότι οι πύργοι πέρα από τις κατοικίες τους, αποτελούσαν και μέσο προστασίας, στις μεταξύ τους χρόνιες διαμάχες που έπαιρναν τη μορφή εχθροπραξιών.

264. Βλ. «Ληστών Ιστορία», περιοδ. *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Αύγουστος 1998, σελ. 538.

265. E. Hobsbawm «Ληστές», ό.π. σελ. 46-47.

266. Τους πύργους της Μάνης αποφάσισε η Αντιβασιλεία, κατόπιν προτάσεως του Μάουρερ, να κατεδαφίσει, για να εξαφανίσει το μίσος και τις αντεκδικήσεις μεταξύ των Μανιατών και για να επιβάλλει την ησυχία στην περιοχή αυτή. Βλ. σχετ. Δικαίου Βαγιακάκου, "Οι πύργοι της Μάνης", στο *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τ. 3ος, 1969, σελ. 74.

Η αντίληψη αυτή, σε συνδυασμό με το γεγονός της καθολικής οπλοφορίας του πληθυσμού, παρά τη νομοθεσία περί απαγόρευσής της, εκφράζονται παραστατικά σε δημοτικό τραγούδι²⁶⁷, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως "Μανιάτικη Μασσαλιώτιδα" :

Κατόπιν αυτών η Αντιβασιλεία, διέταξε την άνοιξη του 1834, τον στρατηγό Χέρτλιγγ, να στείλει δύο λόχους του 11ου Βαυαρικού συντάγματος πεζικού "όπως τεθή ειρηνικώς τάξις εις τα των πεπλανημένων Μανιατών". Κάθε στρατιώτης της αποστολής εκείνης, έλαβε μόνο δέκα φυσίγγια και κανένα μέτρο υποστήριξης της πορείας του τμήματος εκείνου δεν προβλέφθηκε. Η κακή εκτίμηση της κατάστασης, η άγνοια των Βαυαρών για τις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες και η ευφύια των Μανιατών, οδήγησαν τους Βαυαρούς στρατιώτες στην Αρεόπολη (Τσίμοβα), όπου αφού εγκαταστάθηκαν ανενόχλητοι σε μερικούς πύργους, αποκλείσθηκαν από τους Μανιάτες και αφού πολιορκήθηκαν στενά, άλλοι μεν επιχείρησαν έξοδο και κατάφεραν να διαφύγουν, άλλοι δε (36 στον αριθμό) συνελήφθησαν αιχμάλωτοι. Οι τελευταίοι, υπέστησαν όλη την καταφρόνηση των Μανιατών και αφού αποπλίσθηκαν και αναγκάσθηκαν να χορέψουν ημίγυμνοι, στη συνέχεια πουλήθηκαν στην Κυβέρνηση που δέχτηκε να εξαγοράσει την ελευθερία τους, σε τιμή εξευτελιστική, που ανερχόταν σε μία σφάντζικα²⁶⁸ για κάθε ένα.

267. «Ημείς βλάχοι δεν είμαστε παντιέρες να βαστούμεν
μόν' μαθημένοι είμαστε τ' άρματα να κρατούμεν...
κι αν θέλει ο Βασιλέας μας, όλοι τον προσκυνούμε
τούτα τα τρία ζητήματα να στείλει αγαπούμε:
Το πρώτο δια τ' άρματα, δεύτερο δεκατίαν
και τρίτον είν' οι πύργοι μας, πόχουσι την αντρείαν.
Οντας να βλέπωμε εμείς, οι πύργοι να χαλούνε,
τι τήνε θέμε την ζωήν, δεν πάμε να πνιγούμε»,
Δικαίος Βαγιακκάκος, όπ.π.

268. **Σφάντζικα**: παλαιό Αυστριακό νόμισμα, που κυκλοφορούσε επί Καποδίστρια και ισοδυναμούσε με 95 χρυσά λεπτά, βλ. εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 56.

Το παραπάνω περιστατικό δεν ενέβαλε σε σκέψεις τους Βαυαρούς, οι οποίοι απέστειλαν στο Γύθειο, τέσσερις (4) λόχους Βαυαρικού στρατού, υπό τον συνταγματάρχη Στρούντς, για να καταστείλουν την εξέγερση, αγνοώντας τις συστάσεις του Μοιράρχου Πετμεζά για συνεννόηση με τους τοπικούς παράγοντες. Έτσι οι Βαυαροί στρατιώτες με τη βαριά στολή, αντιμετώπισαν πάνω σε άνυδρα, πυρακτωμένα οροπέδια σκληρούς στασιαστές, εμπειροπόλεμους στον καταδρομικό αγώνα μαχητές, σχεδόν αόρατους εχθρούς, που δεν μπορούσε να δαμάσει η ευρωπαϊκή τακτική, αφού ήταν αδύνατο λόγω της μορφολογίας του εδάφους, να αναπτυχθούν στρατεύματα και να υποστηριχθούν από πυροβολικό. Φορείς των παραδοσιακών τους αντιλήψεων οι Μανιάτες, αρνούνταν να παραδοθούν και αντιστέκονταν μέχρι θανάτου, θέλοντας πάνω απ' όλα να αποφύγουν την ταπείνωση του ξαρματώματος, την αναπόφευκτη συνέπεια της σύλληψης. "Είναι προσβολή να παραδώσεις τ' άρματα, χωρίς να ρίξεις ντουφεκιά..." δήλωναν χαρακτηριστικά στον Μοίραρχο Πετμεζά, σε μια απόπειρα του τελευταίου περί συνδιαλλαγής και αποφυγής της αιματοχυσίας²⁶⁹.

Η Κυβέρνηση αφού αντιλήφθηκε το μάταιο των προσπαθειών καταστολής, κατέφυγε στην γνωστή λύση της παλιάς παραδοσιακής μεθοδολογίας: αντί να πυροβολούν τους επαναστάτες, προσέφεραν αποζημίωση, αμνηστία και αποκατάσταση σε στρατιωτικά αξιώματα, στους αρχηγούς τους. Ο Μοίραρχος των Επιτελών Μοράντης, ανέφερε προς τον Αρχηγό της Χωροφυλακής, την 28 Ιουνίου 1834 ότι : "Καθημερινώς έρχονται από τα χωριά άνθρωποι δια να καταταχθούν εις την Χωροφυλακήν...Οι καπεταναίοι όμως και οι αφεντάδες ζητούν να καταταχθούν με τον βαθμόν του Μοιράρχου, όπως έγινε δια τον Κατσάκον, λένουν δε ότι αυτοί επολέμησαν περισσότερο από αυτόν και δικαιούνται πίο πολύ τον βαθμόν του μοιράρχου"^{270,271}. Τελικά η τάξη στη Μάνη αποκαταστάθηκε, κατά τα τέλη Ιουλίου του 1834, κατόπιν των υποσχέσεων που έδωσε η Κυβέρνηση, της διαμεσολαβήσεως των Ελλήνων αξιωματικών, συνταγματάρχων Τζανετάκη Γρηγοράκη και Ιωάννη Μαυρομιχάλη, των Μοιράρχων Πετμεζά και Κατσάκου Μαυρομιχάλη και της ανταπόκρισης της Χωροφυλακής στα καθήκοντά της.

²⁶⁹. Βλ. «Μανιάτικα ξαρματώματα», περιοδ. *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Νοέμβριος 1996, σελ. 724

²⁷⁰. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 120.

²⁷¹. Ο Αξιωματικός της Χωροφυλακής, Ηλίας Κατσάκος Μαυρομιχάλης, ήταν υπασπιστής του Όθωνα και συνόδευσε αυτόν στη Βαυαρία για το γάμο του με την Αμαλία. Εκεί προσβληθείς από χολέρα απεβίωσε, σε ηλικία 33 ετών και ετάφη στο Μόναχο στις 8 Νοεμβρίου 1836. (Βόλφ Ζάιντλ, ό.π., σελ. 306 και Ν.Κτενιάδης, ό.π. σελ. 202).

Πραγματικά η αφοσίωση του Σώματος στο καθεστώς, αναγνωρίστηκε από την Αντιβασιλεία, αφού ο ίδιος ο Μάουρερ, αναφέρει ικανοποιημένος ότι "...το Σώμα της Χωροφυλακής ανταποκρίθηκε στα καθήκοντά του και εξετέλεσε τις ειδικές εντολές που του ανατέθηκαν με τόση ευσυνειδησία...Γι αυτό τους εμπιστευόμασταν πάντοτε τις πιο λεπτές και δύσκολες αποστολές, όπως λόγου χάρη...την καταστολή της εξέγερσης στη Μάνη το 1834..."²⁷²

Το 1835, αμέσως μετά την καταστολή της επαναστατικής εξέγερσης της Μεσσηνίας, οργανωμένες και πολυμελείς συμμορίες, κατέρχονταν στα πεδινά και αφού εισέρχονταν στις κατοικημένες περιοχές, επέβαλαν τους όρους τους. Στην Πελοπόννησο και ειδικά στους νομούς Αχαΐας, Ηλίας και Αρκαδίας, δρούσαν οι ονομαστοί λήσταιρχοι Χονδρογιανναίοι, ενώ σε ολόκληρη την Πελοπόννησο δρούσε την ίδια περίοδο ο λήσταιρχος Κοντοβουνήσιος, που είχε καταστεί φόβητρο της περιοχής. Εναντίον των ανωτέρω λήσταιρχων αγωνίστηκαν οι Μοίραρχοι της Πελοποννήσου Αντώνιος Μαυρομιχάλης, Δημήτριος Δεληγιώργης, Νικόλαος Πετμεζάς και Ηλίας Πανάς. Ο Δεληγιώργης την 7 Μαρτίου 1835, κατόρθωσε να εγκλωβίσει τον λήσταιρχο Κοντοβουνήσιο στην περιοχή Αγίας Παρασκευής Ολυμπίας και να εξοντώσει τον ίδιο και ολόκληρη τη συμμορία του²⁷³.

Τον επόμενο χρόνο (1836), ο Δεληγιώρης σε συνεργασία με το Μοίραρχο Αχαΐας Ηλία Πανά, εντόπισαν και εξόντωσαν και τη συμμορία των αδελφών Χονδρογιάννη.

Ωστόσο η κατάσταση της δημόσιας ασφάλειας στη Στερεά Ελλάδα, ήταν πολύ χειρότερη από της Πελοποννήσου, εξ αιτίας και της γειννίας της περιοχής με το Τουρκικό και της σχετικής ευκολίας των συμμοριών να διέρχονται τα σύνορα.

Τον Αύγουστο του 1835 ο Δ/τής της Μοιραρχίας Φθιωτιδοφωκίδας, Ιωάννης Βελέντζας, στην παραμεθόριο περιοχή της Ρεντίνας, κατόρθωσε να αποκλείσει πολυάριθμη ληστοσυμμορία και να τη διαλύσει. Από τα 100 μέλη της συμμορίας, 40 σκοτώθηκαν στη μάχη και άλλοι τόσοι τραυματίστηκαν ή συνελήφθησαν. Ο Βελέντζας είχε αναπτύξει σχέδιο δικής του εμπνεύσεως για τη δίωξη της ληστείας, σύμφωνα με το οποίο έπρεπε να προσεταιρισθεί τους ληστοτρόφους και τους μικροληστές για άντληση πληροφοριών, ως προς τους σκοπούς και τις κινήσεις των συμμοριών. Η τακτική αυτή κίνησε υποψίες και κατηγορήθηκε επίσημα από άλλους αξιωματικούς, ως δράστης υπόθαλψης των ευρισκομένων στην περιοχή του ληστοσυμμοριών²⁷⁴. Τέθηκε σε διαθεσιμότητα

272. Γ. Α. Μάουρερ, ό.π. σελ. 575

273. Βλ. περιοδ. *Επιθεώρηση Χωρ/κής*, Ιούνιος 1983, σελ. 437

274. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 168.

από τον Υπουργό των Στρατιωτικών και παραπέμφθηκε σε Στρατοδικείο το οποίο τελικά τον αθώωσε (11 Μαρτίου 1837). Ακολούθως τοποθετήθηκε στη Φάλαγγα με το βαθμό του Ταγματάρχη, αλλά όχι για πολύ αφού κατηγορήθηκε εκ νέου για συνωμοτικές τάσεις και συνελήφθη. Η εν γένει πορεία του, χαρακτηρίζεται από παλινωδίες και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της παραδοσιακής αντίληψης με την οποία διακατέχονταν οι αγωνιστές της εποχής. Γενναίοι και ανυπότακτοι, υπερέβαιναν συχνά τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, είτε ως προμάχοι των αλυστρωτικών κινημάτων, είτε ως πρωτοστάτες των διαφόρων στάσεων, επιζητώντας την επανάκαμψη στη νομιμότητα με την χορήγηση αμνηστίας και την βαθμολογική τους προαγωγή²⁷⁵.

Στη Δυτική Στερεά Ελλάδα, ανέπτυξε δράση και ο Μοίραρχος Αιτωλοακαρνανίας Κων/νος Βλαχόπουλος, ο οποίος κατά τη διετία 1834 – 1835 είχε σημαντικές επιτυχίες και συνέβαλε αποφασιστικά και στην καταστολή της επανάστασης στην Ακαρνανία, την οποία είχαν εξεγείρει ο Νικόλαος Ζέρβας, ο Σωτήριος Στράτος, ο Δήμος Τσέλιος και άλλοι καπετάνιοι.

Οι Συνταγματικές και πολιτικές αλλαγές που επήλθαν μετά την Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, είχαν σοβαρές πειπτώσεις στη δημόσια ασφάλεια. Η χαλάρωση των διοικητικών και κατασταλτικών μέτρων, το πνεύμα απείθειας προς τους νόμους και ο έντονος ανταγωνισμός των κομμάτων, αποθράσυναν τα κακοποιά στοιχεία και έδωσαν νέα πνοή στη ληστεία. Η ενέργεια των επαναστατών να αποφυλακίσουν αδιάκριτα, άγνωστο αριθμό φυλακισμένων²⁷⁶ πολλοί από τους οποίους είχαν καταδικασθεί για ληστεία, και η εν συνεχεία έκδοση σωρείας Διαταγμάτων αμνηστιών και χαρίτων, όχι μόνο οδήγησε σε πλήρη περιφρόνηση των κανόνων δικαίου, αλλά ενισχύει την άποψη ότι τελικός σκοπός ήταν η αμνήστευση όλων των ληστών, για προφανή κομματικά οφέλη. Ο προεκλογικός σάλος και τα κομματικά πάθη είχαν κορυφωθεί από τις αρχές Ιουνίου 1844 και οι ξένες επιρροές και επεμβάσεις συντελούσαν οπωσδήποτε στη γενική αναταραχή.

275. "Γενναίον παλικάρι ο Βελέτζας, τον κατάτρεξαν τόσες φορές και τον φυλάκωσαν εις τ' Ανάπλι και τράβησα κ' εγώ τόσα δεινά κ' έξοδα όσο να σωθή...τον είχα δεκαεφτά ημέρες κρυμμένον εις το σπίτι μου...Κι όσο να γλυτώσω αυτούς και τον Βελέτζα, εγώ ξέρω τι ξόδιασα και τι τράβησα να μην ειπούνε την αποστασία ληστεία". Βλ. Στρατηγού Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα*, ό.π. σελ. 273.

276. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 40.

Διάφοροι οπλοφόροι επιτίθονταν στους διοικητικούς υπαλλήλους που μετέφεραν τις κάλπες, αρπάζοντας αυτές, ενώ η νοθεία, οι πιέσεις και οι απειλές σε βάρος των ψηφοφόρων ήταν συνηθισμένο φαινόμενο. Ληστρικές συμμορίες εξορμούσαν από το Τουρκικό, τρομοκρατούσαν και κακοποιούσαν τους πολίτες και αναμειγνύονταν ενεργά στον προεκλογικό αγώνα²⁷⁷.

Η κομματική συναλλαγή και το προεκλογικό όργιο έφθασαν σε τέτοιο σημείο, ώστε υποχρεώθηκε ο ίδιος ο Όθωνας να παρέμβει²⁷⁸ για να αποκαταστήσει την τάξη ή να επιβάλλει κυρώσεις σε κομματιζόμενους κρατικούς λειτουργούς. Χαρακτηριστικά αναφέρεται περιστατικό της περιόδου, σύμφωνα με το οποίο ο Υπουργός Δικαιοσύνης της Κυβέρνησης Μαυροκορδάτου, Ανδρέας Λόντος, ζήτησε εγγράφως από τον Μοίραρχο Δ/τή της Μοιραρχίας Αχαΐας, Δημήτριο Πανταζόπουλο, να τον "βοηθήσει" στις εκλογές. Ο αξιωματικός αρνήθηκε, υπενθυμίζοντας στον Υπουργό ότι η ιδιότητά του ήταν ασυμβίβαστη με κομματικές παρεμβάσεις, αλλά ο Λόντος επέμεινε, αποστέλνοντας δεύτερο έγγραφο με το οποίο αξίωνε εκτέλεση της εντολής του. Ο Μοίραρχος Πανταζόπουλος δεν κάμφθηκε και προ αυτής της καταστάσεως, απέστειλε τα έγγραφα του Υπουργού στον Όθωνα, ο οποίος αγανακτισμένος από τη συμπεριφορά του Υπουργού, ζήτησε την άμεση παύση του από τον Μαυροκορδάτο²⁷⁹.

Από το έτος 1848 και στα αμέσως επόμενα έτη, η ληστρική δράση, ουσιαστικά αναζωπυρούμενη από πλήθος συγκυριών (ταραχές και στάσεις 1847 - 1848, διακυβέρνηση Κωλέττη, αμνηστευτικά Διατάγματα ληστών και επαναστατών, επανάσταση Θεσσαλίας, Αγγλογαλική κατοχή), συνεχίσθηκε με ένταση. Ωστόσο μετά την υπογραφή της Ελληνοτουρκικής Σύμβασης, του Απριλίου 1856, για την καταδίωξη της ληστείας και σε μικρό σχετικά χρονικό διάστημα από της εφαρμογής της, η ληστεία υπέστη σοβαρά πλήγματα.

277. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 247.

278. «...έστειλα εις την Μεγαλειότη του να βγή να 'συχάση τον λαόν». Στρατηγού Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα*, ό.π. σελ. 331.

279. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 247

Στις περιφέρειες της Αιτωλοακαρνανίας και Φθιωτιδοφωκίδας, μεγάλος αριθμός ληστών συνελήφθησαν ή φονεύθηκαν, ενώ στην Πελοπόννησο η τάξη αποκαταστάθηκε πλήρως. Η πλέον εντυπωσιακή επιτυχία των αρχών ασφαλείας, ήταν η συστηματική καταδίωξη και εξόντωση πολυμελούς ληστοσυμμορίας, των ονομαστών ληστάρχων Νταβέλη, Φουντούκη, Κακαράπη, Ζαφείρη και Τζώπα που δρούσαν στις περιοχές της Αττικής και Βοιωτίας. Το ενδιαφέρον χρονικό της καταδίωξης και τελικής καταστροφής της συμμορίας, έχει ως εξής:

Στις 29 Ιανουαρίου 1856, ο διοικητής του αποσπάσματος Λιβαδειάς, Υπομοίραρχος Α. Μοσχοβάκης, ανέφερε στον προϊστάμενό του Μοίραρχο Βακάλογλου, ότι τρία αποσπάσματα Χωροφυλάκων, συνεπλάκησαν στη Θέση Λουκίσια με την συμμορία Νταβέλη (που αριθμούσε 13 μέλη), με αποτέλεσμα να υπάρξουν απώλειες εκατέρωθεν. Από τους ληστές φονεύθηκαν δύο και συνελήφθη ένας, ενώ από τη δύναμη των αποσπασμάτων, υπήρχαν τέσσερις νεκροί²⁸⁰. Από τον Απρίλιο μέχρι τον Ιούλιο, φαίνεται πως αρχηγός της συμμορίας ήταν ο Νταβέλης, που παρά το νεαρό της ηλικίας του φημιζόταν για τις ηγετικές του ικανότητες και τα εμφανισιακά του προσόντα²⁸¹.

Στα μέσα Απριλίου η συμμορία αιχμαλώτισε τρεις κατοίκους της περιοχής Αγίων Θεοδώρων, τους οποίους απελευθέρωσε μετά την καταβολή λύτρων, ενώ στις 23 Μαΐου λήστεψε πολλούς διαβάτες στην οδό Αθήνας - Πειραιά. Πληροφορίες ανέφεραν ότι πιθανός σκοπός της συμμορίας ήταν η σύλληψη επισήμου προσώπου και η εκβίαση της Κυβέρνησης για παροχή αμνηστίας²⁸². Η συμμορία περιφερόταν ακόμη και πλησίον της πρωτεύουσας, χρησιμοποιώντας ως κρησφύγετο το Πεντελικό Όρος, στοιχείο που έδωσε την ευκαιρία να κυκλοφορήσουν και διάφορες φήμες, για την σχέση του Νταβέλη με την Σοφία Λεμπρέν, την περίφημη δούκισσα της Πλακεντίας²⁸³.

280. Βλ. Γ. Α. Κ. Αρχείο Π. Βακάλογλου, Κ. 24-β.

281. Χ. Δερμεντζόπουλος, ό.π. σελ. 204, 215

282. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 143

283. Ωστόσο αυτή η φήμη φαίνεται να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αφού η δούκισσα πέθανε σε ηλικία 69 ετών το έτος 1854, ενώ ο κατά πολύ νεώτερος Νταβέλης, εμφανίζεται στο προσκήνιο το 1854 και κυρίως το 1855 με την απαγωγή του Γάλλου λοχαγού Μπρεττώ και φονεύεται σε ηλικία 24 ετών το 1856.

Παλαιό λαϊκό ανάγνωσμα για το λήσταρχο, αγνοεί εντελώς την Γαλλίδα δούκισσα και τον εμπλέκει ερωτικά με μια Ιταλίδα κόμησα την Λουίζα Μπανκόλι, η οποία αποτέλεσε και την αιτία της έριδας του Νταβέλη με τον πρώην σύντροφό του και κατοπινό διώκτη του Υπολοχαγό Μέγα, που έλαβε τέλος με τον κοινό τους θάνατο στα γεγονότα του Ζεμενού. βλ. και Χ. Δερμεντζόπουλος, ό.π. σελ. 191, 215 και Π. Γιαννουλάκης, *Κούφια γή*, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 255.

Στις 16 Ιουνίου ο Νταβέλης και η συμμορία του πέρασαν με πλοίο, από το Πόρτο Γερμενό στη Βοιωτία (θέση Καλαμιώτισσα) και κατευθύνθηκε στη Μονή του Οσίου Λουκά. Ακολούθησε εξαντλητική και χωρίς προηγούμενο καταδίωξη από διάφορα αποσπάσματα και με συνδρομή των κατοίκων πολλών χωριών της περιοχής που κλήθηκαν να συμμετάσχουν στην καταδίωξη. Αλλά ο προκλητικός λήσταρχος, βασιζόμενος στην τόλμη του, την ευκινησία, την σύμπραξη με τους άλλους λήσταρχους και στο θρύλο που είχε δημιουργηθεί γύρω από το όνομά του, πίστευε ότι ήταν ασύλληπτος. Για να πειράξει μάλιστα το Μοίραρχο Βακάλογλου που τον καταδίωκε, έστειλε σημείωμα που έγραφε: "Ρε Μοίραρχε, σαν σου βαστά, δεν έρχεσαι να παίξουμε δυό τουφεκιάς"²⁸⁴.

Εκατοντάδες θρύλοι συνόδευσαν τον Νταβέλη, του οποίου το πραγματικό όνομα ήταν Χρήστος Νάτσος και αρχικά ασχολήθηκε επαγγελματικά ως γαλακτοπώλης της Μονής Πετράκη. Σε συμπλοκή με χωροφύλακες που πήγαν να τον συλλάβουν ως λιποτάκτη, σκότωσε έναν και αναγκάστηκε να καταφύγει στο βουνό, ζητώντας προστασία από το ληστή Μπελούλια που ήταν συγγενής της μητέρας του.

Οι λαϊκές δοξασίες του απέδιδαν υπερφυσικές και / ή δαιμονικές ιδιότητες, ότι μπορούσε δηλ. να βρίσκεται σε πολλά σημεία ταυτόχρονα, ότι ήταν τραγοπόδαρος, ότι τον συνόδευσαν δαίμονες κ.ά. Το ίδιο το όνομα του Νταβέλη σημαίνει "το παληκάρι, τον τολμηρό άνθρωπο..."²⁸⁵, αλλά και το "διάβολο" (διάβολος - διαβέλης - νταβέλης). Οπωσδήποτε η ονοματοδοσία και οι θρύλοι αυτού του τύπου, παραπέμπουν ουσιαστικά στις παραστάσεις που είχε ο λαός για τους ληστές και τις ιδιαιτερότητες της κάθε προσωπικότητας, όπως αποδίδονται από το λαϊκό μύθο²⁸⁶.

Στις 12 Ιουλίου οι ληστές κατέφυγαν στην Μονή Ιερουσαλήμ του Παρνασσού, απ' όπου αφού ανακαλύφθηκαν αναγκάστηκαν να αναχωρήσουν και καταδιωκόμενοι οχυρώθηκαν σε ύψωμα μεταξύ Δαυλίδας και Διστόμου στο Ζεμενό, πολιορκούμενοι από τα αποσπάσματα. Η σύγκρουση που ακολούθησε, περιορίστηκε αρχικά σε ανταλλαγή πυροβολισμών, από τις ασφαλείς θέσεις των οχυρωμάτων, σύμφωνα με την πρακτική που ακολουθείτο τόσο από τα αποσπάσματα, όσο και από τους ληστές, αποσκοπώντας οι μεν στην περικύκλωση και παράδοση ή καταστροφή των ληστών, οι δε στην εκμετάλλευση της νύκτας για την διαφυγή τους²⁸⁷.

284. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 311 και Κ. Αντωνίου, ό.π. σελ. 363.

285. Δερμεντζόπουλος, ό.π. σελ. 146.

286. Βλ. και Π. Γιανουλάκης, ό.π. σελ. 266

287. Βλ. *Η στρατιωτική ζωή εν Ελλάδι*, ό.π. σελ. 169 επόμε. και Έκθεση Βακάλογλου προς Υπουργείο Στρατιωτικών/ Γραφείο Χωρ/κής, αριθ. 856/18.7.1856, Γ.Α.Κ. Αρχείο Βακάλογλου, ό.π..

Οι θέσεις παρέμειναν αμετάβλητες μέχρι τις 5 το απόγευμα, όταν αφού έφθασαν ενισχύσεις των αποσπασμάτων με επικεφαλής τον Μοίραρχο Βακάλογλου, διατάχθηκε από τον τελευταίο έφοδος εναντίον των ληστών. Ο Υπολοχαγός Μέγας, έφθασε πρώτος στο οχύρωμα του Νταβέλη και αφού φόνευσε ένα ληστή, πυροβολήθηκε από το λήσταρχο στο στήθος και έπεσε νεκρός. Η γενικευμένη επίθεση είχε ως αποτέλεσμα την εξόντωση 18 ληστών μεταξύ των οποίων βρίσκονταν οι λήσταιχοι Νταβέλης, Μπελούλιας, Ζαφείρης και Φουντούκης, ενώ συνελήφθη ο λήσταρχος Τζόπας με τέσσερις συντρόφους του.

Η φήμη της ληστοσυμμορίας Νταβέλη, ήταν τέτοια ώστε η ολοσχερής εξόντωσή της προκάλεσε απογοήτευση στις λοιπές ληστρικές συμμορίες, αλλά και ανακούφιση στους δοκιμαζόμενους πληθυσμούς. Σε ψήφισμά του το δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Χαιρώνειας, εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του στους Βασιλείς, την Κυβέρνηση και το Μοίραρχο Πέτρο Βακάλογλου, "αιωνία μνήμη" στον υπολοχαγό αποσπασματάρχη Ιωάννη Μέγα και ευαρέσκεια στους στρατιωτικούς και πολίτες που έλαβαν μέρος στην επιχείρηση²⁸⁸.

Τον Απρίλιο του 1858 (13.4.1858), ανακαλύφθηκε από το απόσπασμα του Επικουρικού Υπομοίραρχου Δημ. Τζίπρα, η ληστρική συμμορία του Καλαμπαλίκη, στη θέση Λάκκα Αττικής. Η συμπλοκή που έλαβε χώρα οδήγησε σε εξόντωση των ληστών και σύλληψη του τραυματισθέντα λήσταρχου Καλαμπαλίκη, ο οποίος υπέκυψε στα τραύματά του μετά από λίγες ώρες²⁸⁹. Ο θάνατος του Καλαμπαλίκη, που αποτελούσε πρότυπο για πολλούς ληστές της εποχής, "ο αντιπροσωπευτικότερος ίσως ληστής, βασιλιάς μεταξύ των άλλων βασιλιάδων των ορέων και επιβλητική προσωπικότητα"²⁹⁰, έρχεται ως επίλογος σε μια μακρά περίοδο δράσης των ληστρικών συμμοριών, αφού στα τέλη του 1858 και ύστερα από την απηνή δίωξη των αποσπασμάτων της Χωροφυλακής, υπήρχαν στη Στερεά υπολείμματα μόνο από αυτές (συμμορίες).

288. Γ. Α. Κ. Αρχείο Π. Βακάλογλου, ό.π.

289. Γ. Α. Κ. Αρχείο Βακάλογλου, ό.π..

290. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 211, 221.

Μετά από τα παραπάνω πλήγματα, η ληστεία παρουσίασε ύφεση, μέχρι την εκλογική πάλη των Βουλευτικών εκλογών του 1861, που αποτέλεσε το έναυσμα για την Οκτωβριανή επανάσταση (10 Οκτωβρίου 1862), την έξωση του Όθωνα και την ανωμαλία που ακολούθησε κατά τη διάρκεια της Μεσοβασιλείας (1862 - 1864). Πολύ πριν αρχίσουν οι εκλογές, η Χωροφυλακή διατάχθηκε να παύσει την διάθεση συνοδευτικής δύναμης στους φοροεισπράκτορες, οι οποίοι όπως προκύπτει από έγγραφα της εποχής ανήκαν, στην πλειοψηφία τους, στη χορεία των πολιτικών φίλων των κυβερνητικών υποψηφίων και είχαν λάβει εντολή να μην εισπράττουν, μέχρι πέρατος των εκλογών, φόρους²⁹¹.

Υπό την ανοχή ή και καθοδήγηση του Όθωνα η Κυβέρνηση εξαπέλυσε προεκλογικό όργιο και εξέδωσε εγκυκλίους διαταγές προς τις πολιτικές και στρατιωτικές αρχές, να καταπολεμηθούν με όλα τα μέσα οι αντιπολιτευόμενοι²⁹². Ωστόσο από ανέκδοτα ιστορικά στοιχεία, προκύπτουν αντιδράσεις που εκδηλώθηκαν από όργανα της εκτελεστικής εξουσίας, τα οποία δεν δέχτηκαν την εκβιαστική επιβολή υποχρεώσεων παράνομων και άσχετων με τα καθήκοντά τους. Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να παρατηρήσουμε ότι η άποψη πως τα κρατικά όργανα ιδίως των δυνάμεων καταστολής, υπηρετούν τυφλά ανήθικες καταστάσεις, δεν είναι απολύτως ορθή. Σε πλείστες περιπτώσεις, συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: κάθε τι που έρχεται σε αντίθεση με το δημόσιο αίσθημα, γίνεται αντιληπτό πρώτα από τα όργανα αυτά και καταπολεμάται στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, με τα "αθέατα" μέσα που βρίσκονται στη διάθεσή τους. Βεβαίως ο κανόνας λέει, ότι οι ασκούντες κάθε φορά την εξουσία, θέλουν τα εκτελεστικά όργανα, κυβερνητικό φέουδο, για αθέμιτους και θεμιτούς σκοπούς και ενώ μεταπίπτοντας στην αντιπολίτευση ζητούν την αδράνειά τους, επανερχόμενοι στην Κυβέρνηση επιδιώκουν με κάθε τρόπο τη χειραγωγήσή τους.

291. Βλ. επιστολή Ταγ/ρχη Χωρ/κής Γ. Κροκίδα, της 24.2.1861, Γ.Α.Κ. Συλλογή Βλαχογιάννη, Φ. 190.

292. Κων/νος Αντωνίου, ό.π. σελ. 387

Η Βασιλική ανάμιξη στη "βορβορώδη εκλογική πάλη"²⁹³, των εκλογών του 1861 και οι πολιτικές πρακτικές που ακολουθήθηκαν, παρουσιάζονται ανάγλυφα, μέσα από τα έγγραφα στοιχεία, που αφορούν την αλληλογραφία που αντάλλαξαν δύο διάσημοι άνδρες της εποχής. Πρόκειται για τους Γεώργιο Κροκίδα, που υπηρετούσε τότε με το βαθμό του Ταγματάρχη Χωροφυλακής, ως Δ/τής της Μοιραρχίας Αρκαδίας²⁹⁴ και του (εξαδέλφου του) Λέοντα Μελά, αντιστασιακού του Αρείου Πάγου, πολιτικού και συγγραφέα²⁹⁵.

Την 24 Φεβρουαρίου 1861, ο Κροκίδας λαμβάνει την επιστολή του Λέοντα Μελά, στην οποία ο τελευταίος τον προειδοποιεί ότι "υπουργικός τις προβλέπων αποτυχίαν ως εκ της δικαιοσύνης και ευθύτητός σου, και επιθυμών ή να σε εκδικηθεί ή να σε απομακρύνει αυτόθεν ως μη συναινούντα εις αισχρουργίας και παρανομίας...", "συνέταξε και δημοσίευσε σε εφημερίδα που προστατευόταν από τον εν λόγω πολιτικό, συκοφαντικό δημοσίευμα, για μεροληπτική δράση του Κροκίδα στην περιοχή ευθύνης του. Ο Κροκίδας αφού έλαβε την επιστολή και το συνημμένο σε αυτήν απόκομμα της εφημερίδας, που αναφερόταν στο πρόσωπό του, απαντά στον Λ. Μελά και αναφέρεται στις αήθεις Κυβερνητικών και Αντικυβερνητικών υποψηφίων και με την αμερόληπτη στάση του και την κριτική του διάθεση, μας δίνει πιστή εικόνα του γενικού κλίματος που επικρατούσε.

Περισσότερο κατηγορεί τους κυβερνητικούς υποψηφίους (Βάρβογλη και Ρεβελιώτη), που με τις απρεπείς τους ενέργειες έδωσαν όπλα στους πολιτικούς τους αντιπάλους. Παρατηρεί ότι οι ίδιοι εξέθεσαν την Κυβέρνηση και μείωσαν ηθικά τα κρατικά όργανα με τις προσπάθειές τους να τα ρίξουν στην κομματική διαπάλη, για να πετύχουν εκείνο που μπορούσαν να πετύχουν και μόνοι τους, χωρίς τον διασυρμό των οργάνων. "Της Κυβέρνησης την υπόληψιν επροφύλαξα, μη ενδώσας εις μωράς και ανήθικους απαιτήσεις ανθρώπων τινών, ουδένα έχόντων ιερών.....άτινα σήμερον απαρτίζουν την Κυβέρνησιν.....δυναμένων να πατήσωσιν οπουδήποτε, όπως φθάσωσιν όπου σκοπούσιν,

²⁹³. Χαρακτηρισμός που έδωσε ο Κροκίδας, ό.π.

²⁹⁴. Ο Κροκίδας, που υπήρξε συμφοιτητής των Λέοντα Μελά και Κων/νου Γενοβέλη στο Νομικό Τμήμα της Ιονίου Ακαδημίας, θεωρείτο αξιωματικός με σπάνια για την εποχή του μόρφωση και κριτικό πνεύμα που εξέπληττε όχι μόνο τους συναδέλφους του, αλλά και την πολιτική ηγεσία της εποχής. βλ. σχετ. *Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα*, τ.36, σελ. 200 και Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 179.

²⁹⁵. Βλ. για την δραστηριότητά του και την φιλολογική του προσφορά σε εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα*, τ. 41, σελ. 209.

αν και δεν υπήρχεν ουδεμία ανάγκη της χρήσεως μέσων βιαίων, παρανόμων και ανηθίκων προς επιτυχίαν του συνδυασμού των..." γράφει χαρακτηριστικά ο Κροκίδας, ενώ συνεχίζοντας αναφέρει ότι "τέλος πάντων δια των επισήμων εγγράφων αποδεικνύεται ότι πολύ πριν αρχίσουν αι εκλογικαί εργασίαι, εγώ απέσυρον τους χωροφύλακας άπαντας από τους εισπράκτορας κι έπαυσα πάσαν καταδίωξιν, κατά συνεννόησιν μετά του Νομάρχου, δια να μη αποδοθή εις την Κυβέρνησιν πρόθεσις βιαίας επεμβάσεως".

Όλα αυτά τελούσαν σε γνώση και των αντιπολιτευομένων υποψηφίων οι οποίοι όμως "δεν διαψεύδουν αυτά (δηλ. τα γραφόμενα σε βάρος του Κροκίδα), διότι και ούτοι του αυτού φυράματος είναι ...και ευχαριστούνται να με βλέπουν πολεμούμενον απ' αμφοτέρων των μερών...". Η έκδηλη αγανάκτηση του Κροκίδα, ακολουθεί τη σθεναρή στάση που αντέτεινε στην τρομοκρατία και φανερώνει τις προσπάθειες κάμψης του φρονήματος που ασκήθηκαν στα κρατικά όργανα.

Η εκλογική παρωδία τελείωσε και όπως ήταν επόμενο οι εκλεκτοί της Κυβέρνησης επικράτησαν. Η νίκη τους αυτή όμως ήταν Πύρρεια, γιατί ο αναβρασμός που ακολούθησε, προκάλεσε θύελλα εξεγέρσεων που ανέτρεψε το Οθωνικό καθεστώς.

Οι ασθενικές Κυβερνήσεις δεν κατόρθωσαν να επουλώσουν τις πληγές όχι από τις ενδημικές στάσεις, αλλά ιδίως από την Ναυπλιακή επανάσταση η οποία εξερράγη τον Φεβρουάριο του 1862 και κατεστάλη τελικά, αφού περιορίσθηκε εκεί .Ο Όθωνας επέδειξε τότε άκρα επιείκεια, αλλά αυτό δεν αρκούσε, αφού οι αντιδυναστικές δυνάμεις ήδη προετοιμάζονταν καλύτερα, περιμένοντας την ευκαιρία που δεν άργησε να έλθει. Εκμεταλλευόμενοι την περιοδεία του βασιλικού ζεύγους στην επαρχία, προκάλεσαν το βράδυ της 22 Οκτωβρίου 1862, ταραχές στην πρωτεύουσα (αφού προηγουμένως είχαν εκδηλωθεί κινήματα στη Βόνιτσα, το Μεσολόγγι και την Πάτρα), κατάληψη των Ανακτόρων και έλεγχο της Κυβέρνησης από προσωρινή, υπό την προεδρία του Βούλγαρη, που κήρυξε έκπτωτο τον Όθωνα.

Οι δυνάμεις καταστολής στο μεγαλύτερο τμήμα τους αποσυντέθηκαν, πλήν της Χωροφυλακής που όπως και το 1843 παρέμεινε πιστή στο καθεστώς. Πολλοί άνδρες των στρατιωτικών σωμάτων, εγκατέλειψαν τα στρατόπεδα και βρήκαν την ευκαιρία για «επέμβαση» σε βάρος ιδιωτικών ή δημόσιων περιουσιών. Όπως και στην περίοδο 1843 - 1844, έτσι και στην περίοδο που ακολούθησε την έξωση του Όθωνα, αφέθηκαν ελεύθεροι κατάδικοι και υπόδικοι, ο αριθμός των οποίων έφθανε τις τέσσερις χιλιάδες (4.000) ! Οι περισσότεροι από αυτούς κατηγορούντο για ληστείες και όπως ήταν φυσικό

επιδόθηκαν, στον γνώριμό τους ληστρικό τρόπο ζωής²⁹⁶. Μεταξύ των αποδρασάντων κακοποιών, ήταν και ο αρχιληστής Κυριάκος (Μελισσόβας), ο οποίος μετά την έξοδό του από τις Φυλακές, σχημάτισε πολυμελή συμμορία από λιποτάκτες, κυρίως του Τάγματος Λεωτσάκου.

Η συμμορία εντοπίσθηκε την 18 Ιουνίου 1863 από απόσπασμα Χωρ/κής και χωρικούς κοντά στο Λιόπεσι και καταδιώχθηκε χωρίς αποτέλεσμα. Την ημέρα εκείνη οι ληστές, πιθανόν κατόπιν προσυνηγορήσεως με την παράταξη των "Πεδινών" του Βούλγαρη, έφθασαν στην Αθήνα και οχυρώθηκαν στη Μονή Ασωμάτων. Η Κυβέρνηση Ρούφου αναστατώθηκε με τη ληστρική αυτή εισβολή και ανέθεσε στον Υπουργό Στρατιωτικών Π. Κορωναίο, που ανήκε στην μερίδα των "Ορεινών", να εξουδετερώσει τους ληστές. Ωστόσο τα μέτρα ήταν σπασμωδικά και αφελή, αφού ο Κορωναίος διέταξε το τάγμα του Λοχαγού Πέτρου Λεωτσάκου να περικυκλώσει τη Μονή και να εξοντώσει τη συμμορία.

Το τάγμα όμως αυτό το αποτελούσαν οπαδοί των "Πεδινών" και αφού ήλθε σε συνεννόηση με τους ληστές, δεν έπραξε τίποτε εναντίον τους. Ο Κορωναίος τότε διέταξε τον Ταγ/ρχη της Χωροφυλακής Ν. Ζαλοκώστα, να επιτεθεί με τις δυνάμεις του κατά των ληστών, στέλνοντας προς ενίσχυσή του και δύναμη Εθνοφυλακής, Ιππικού και Πυροβολικού, ενώ συγχρόνως συνέλαβε καθ' οδόν και οδήγησε στο Φρουραρχείο τον Λεωτσάκο. Τα πράγματα όμως εξελίχθηκαν δραματικά αφού οι «Πεδινοί» σε αντίποινα συνέλαβαν αμέσως τους υπουργούς Αλ. Κουμουνδούρο και Δημ. Καλλιφρονά και απαίτησαν και πέτυχαν την απόλυση του Λεωτσάκου.

Ο Αρχηγός της Χωροφυλακής, Συνταγματάρχης Αρτέμιος Μίχος, οπαδός των "Πεδινών" και επομένως αντίπαλος του "Ορεινού" Κορωναίου, διέταξε τον Ζαλοκώστα να εγκαταλείψει την πολιορκία του Κυριάκου και να παρουσιασθεί στο Αρχηγείο. Ο Ζαλοκώστας παρέμεινε στη θέση του, αλλά το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεων του, τον εγκατέλειψαν, με αποτέλεσμα οι ληστές να μπορέσουν να διαφύγουν κατά τη διάρκεια της νύκτας. Ήταν πλέον φανερό ότι η εμφύλια σύρραξη βρισκόταν προ των πυλών και πραγματικά οι συμπλοκές που ξεκίνησαν στις 19 Ιουνίου, εξελίχθηκαν σε σκληρές μάχες.

Ο υπολοχαγός Αριστείδης Κανάρης, γιος του ναυάρχου, σκοτώθηκε στην προσπάθειά του να αποτρέψει κατάληψη των Ανακτόρων από τους "Πεδινούς", αρκετοί υπουργοί παραιτήθηκαν και η χώρα βρισκόταν χωρίς Κυβέρνηση. Στις 20 Ιουνίου δόθηκε η βιαιότερη απ' όλες τις μάχες με επίκεντρο την Εθνική Τράπεζα, ο Διοικητής της οποίας, Γεώργιος Σταύρου, ήταν κομματικός φίλος των "Πεδινών". Την Τράπεζα υποστήριζε δύναμη της Χωροφυλακής με

296. Βλ. Γ. Α. Κ. Αρχείο Βακάλογλου, Φ. Κ 24-α και Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 146.

επικεφαλής τον λοχαγό Λεονάρδο, ενώ σε "συνδρομή" της έσπευσαν εκτός από δυνάμεις πεζικού και οι ληστές του Κυριάκου²⁹⁷. Εννοείται ότι οι ληστές σκόπευαν μάλλον στην λεηλασία της Τράπεζας, παρά στην ουσιαστική προστασία της και προφανώς, ελάχιστα ενδιαφέρονταν για τις πολιτικές εξελίξεις. Τελικά με την παρέμβαση των πρέσβων των τριών Δυνάμεων, επιτεύχθηκε την 20 προς 21 Ιουνίου ανακωχή, παύση των εχθροπραξιών και σχηματισμός νέας Κυβέρνησης του Μπενιζέλου Ρούφου. Τα στρατιωτικά τμήματα που είχαν εμπλακεί στις συγκρούσεις απομακρύνθηκαν από την πρωτεύουσα, ενώ στη σύρραξη αυτή τα θύματα ήταν περίπου διακόσια²⁹⁸. Την βαριά ατμόσφαιρα συντηρούσε και μετά τη λήξη του εμφύλιου σπαραγμού, η παρουσία των συμμοριών που κινούντο με άνεση στα περίχωρα της πρωτεύουσας. Ο λήσταρχος Κυριάκος, φυγαδεύτηκε από τους πολιτικούς του φίλους και κατέφυγε στα γύρω βουνά, για να αμνηστευτεί²⁹⁹ στη συνέχεια με τη μεσολάβηση του "προστάτη" του, Δημητρίου Βούλγαρη.

Από τους ληστές της συμμορίας του, αρκετοί κρύφτηκαν στην Πάρνηθα, άλλοι στην Πεντέλη και οι περισσότεροι στο δάσος του Δαφνίου, απ' όπου τους καταδίωξαν αποσπάσματα Χωροφυλακής και ένοπλοι κάτοικοι της περιοχής. Εκτός των ληστών του Κυριάκου, δρούσαν στην Αττική και άλλες συμμορίες, με κυριότερη αυτή του διαβόητου Κίτσου (Λέκκα ή Νιβίτζα), ο οποίος είχε υπηρετήσει στην Εθνοφυλακή, σύντομα όμως πέρασε στην παρανομία και επιδόθηκε στη ληστεία στα Μεσόγεια. Σύμφωνα με τις πληροφορίες έπασχε από ρευματισμούς στο ένα πόδι και δεν ήταν ευχερής η συνεχής μετακίνησή του³⁰⁰. Πιθανόν αυτός να ήταν και ο βασικός λόγος για τον οποίο απέφευγε να απαγάγει πρόσωπα προκειμένου να μην προκαλεί την καταδίωξή του από αποσπάσματα. Προτιμούσε την (εκβιαστική) απόσπαση χρημάτων, από τους εύπορους της περιοχής που δρούσε, με αντάλλαγμα την προστασία που τους παρείχε. Περνώντας στην Πελοπόννησο, αποσυνδέθηκε από το κύκλωμα προστασίας που φαίνεται πως του παρείχε κάλυψη στην Αττική, εντοπίστηκε από τη Χωροφυλακή και φονεύθηκε σε συμπλοκή κοντά στη Νεμέα το 1867³⁰¹.

297. Γ. Ρούσσο, ό.π. τ. 4, σελ. 185.

298. Γ. Ρούσσο, ό.π. σελ. 188.

299. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 198.

300. Γ. Α. Κ., Αρχείο Βακάλογλου, ό.π., Απόρρητη διαταγή Ταγ/ρχη Βακάλογλου προς Ανθυπομοίραρχο Κρικελλόπουλο στις 9.4.1866, με πληροφορίες για κινήσεις αρχιληστή Κίτσου.

301. Γ. Κολιόπουλος, ό.π. σελ. 208.

Τα πολιτικά γεγονότα που οδήγησαν στην έξωση του Όθωνα και ιδιαίτερα τα γεγονότα της Μεσοβασιλείας (1862 - 1864), αποτέλεσαν γενεσιουργούς παράγοντες για την επίδοση στη ληστεία πολλών νέων, καταδίκων ή υποδίκων που αφέθηκαν ελεύθεροι, αλλά και στρατιωτικών. Ο Ταγ/ρχης Βακάλογλου σε αναφορά του προς τον Πρωθυπουργό στις 19 Ιουλίου 1863³⁰², αναφέρει ότι τα "λυπηρά γεγονότα των Αθηνών (δηλ. τα "Ιουνιακά") εξώθησαν στη ληστεία και στρατιωτικούς, ακόμη και της Χωροφυλακής". Οπωσδήποτε όμως τα γεγονότα αυτά επιβεβαίωσαν ότι η αποτελμάτωση της πολιτικής ζωής της χώρας και ο παρασκηνιακός αγώνας των φατριών, αποτελούσαν την βασική αιτία για την αδυναμία εξάλειψης του ληστρικού φαινομένου που είχε υπεισέλθει στην κομματική διαμάχη, ως παράγοντας επιρροής.

Η διακοίνωση των τριών πρεσβευτών που εκδόθηκε για την κατάπαυση των εμφυλίων συγκρούσεων του Ιουνίου 1863, στιγματίζει τις αχαλίνωτες φιλοδοξίες των πρωταιτίων και φέρνει στην επιφάνεια την αλήθεια καταγράφοντας ότι "...δεν υπάρχουν παρά μόνο ένοχοι φιλοδοξίαι των οποίων την βαθύτατη αθλιότητα τίποτε δεν ημπορεί να αποκρύψει και αι οποίαι διαφιλονικούν εφήμερον εξουσίαν, αδιάφοροι προ του κινδύνου να ρίψουν το Έθνος ολόκληρον εις άβυσσον, όπου δύνανται να καταποντισθούν αι τύχαι του"³⁰³.

Συμπερασματικά η καταδίωξη της ληστείας, δεν απαιτούσε μόνο την αντιμετώπισή της από ένα (ισχυρό) σώμα καταστολής, αφού οι Έλληνες πολίτες, κυβερνώντες και κυβερνώμενοι, αντιμετώπιζαν κατά κανόνα το πρόβλημα της δημόσιας τάξης, άλλοτε με τρόπο κομματικά ή προσωπικά ιδιοτελή και άλλοτε επιπόλαιο αδιάφορο. Στην συγκεκριμένη ελληνική πραγματικότητα, θα ταίριαζε απόλυτα αντί για το ερώτημα: "από τους φύλακες ποίος θα μας φυλάξει;" (Quis custodiet ipsos custodes), το ερώτημα : "από τους εαυτούς μας ποίος θα μας φυλάξει;"

302. Γ. Α. Κ. Αρχείο Βακάλογλου, ό.π..

303. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 331 και Γ. Ρούσσοις, ό.π. σελ. 191.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κατά την Οθωνική τριαντακονταετία (1833 - 1862), τέθηκαν τα οργανωτικά θεμέλια του νεοελληνικού κράτους. Η απόπειρα επιβολής εκ μέρους των Βαυαρών και η τελική επικράτηση νέων θεσμικών πλαισίων σημασιοδότησε το κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι σε τέτοιο βαθμό, που οι θεσμικές αυτές ρυθμίσεις να αποτελέσουν για πολλές δεκαετίες μία ικανοποιητική απάντηση στα ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας του Ελληνικού κράτους. Ωστόσο το εγχείρημα αυτό ενείχε από τη φύση του στοιχεία που το καθιστούσαν δύσκολο στην εφαρμογή, δεδομένου ότι οι επαγγελίες των Βαυαρών για την συγκρότηση του κράτους, είχαν ως πρότυπο τη δυτικοευρωπαϊκή κοινωνική πραγματικότητα, όλως διάφορη από την Ελληνική.

Το γεγονός αυτό καθιστούσε αναπόφευκτη τη δυσλειτουργία των θεσμών και δημιούργησε κοινωνικές εντάσεις, καθώς ο κοινωνικός χώρος αρνείτο την εκ των άνω επιβολή ξένων προτύπων και επέμενε να αυτοπροσδιορίζεται με βάση όχι την επείσακτη, αλλά την εγχώρια, παραδοσιακή πραγματικότητα. Η δυσπροσαρμοστικότητα αυτή των δυτικογενών θεσμικών πλαισίων στον κοινωνικό χώρο, υποχρέωνε κάποτε την κεντρική εξουσία σε αναδιπλώσεις και τακτικές υποχωρήσεις, ποτέ όμως δεν ακύρωνε τη βασική κατευθυντήρια πολιτική γραμμή του εκσυγχρονισμού, όπως αυτός διαγραφόταν από την πολιτική βούληση των Βαυαρών. Έτσι παρά τις αλεπάλληλες υποχωρήσεις και αντιφάσεις της θεσμοθετημένης κεντρικής πολιτικής εξουσίας, η προικοδότηση του ελληνικού κράτους με νέους θεσμούς ήταν μία αδήριτη πραγματικότητα, που άλλαζε σταδιακά τους όρους της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης.

Για να αποκατασταθεί και να παγιωθεί η δημόσια τάξη, χρειαζόταν δύναμη επιβολής και τη δύναμη αυτή την προσωποποιούσε ο κατασταλτικός μηχανισμός. Χωρίς την ύπαρξη νομικού πλαισίου και την δημιουργία οργανωμένων και πειθήνιων διωκτικών σωμάτων, οποιαδήποτε απόπειρα θεμελίωσης των νέων οργανωτικών δομών, στη δεδομένη συγκυρία της Ελληνικής κοινωνίας, ήταν καταδικασμένη να αποτύχει. Αυτό το γνώριζαν οι Βαυαροί και προνόησαν εγκαίρως να εξασφαλίσουν για τα πρώτα δύσκολα χρόνια της Μοναρχίας, αυτή τη δύναμη επιβολής. Ήταν το Βαυαρικό επικουρικό σώμα, η συγκρότηση του οποίου πραγματοποιήθηκε πριν την άφιξη των Βαυαρών.

Ο Όθωνας και η Αντιβασιλεία αποπειρώνται από την πρώτη στιγμή την εξασφάλιση της συναίνεσης για την πολιτική τους αλλά επέσειαν παράλληλα την απειλή για πάταξη κάθε ενέργειας που θα αντιστρατευόταν αυτήν (την πολιτική). Πότε η πειθώ και πότε η επίδειξη της κατασταλτικής δύναμης ήταν τα μέσα για την υλοποίηση των πολιτικών τους επαγγελιών.

Αν η προηγούμενη απόπειρα της Καποδιστριακής διακυβέρνησης σταμάτησε βίαια το Σεπτέμβριο του 1831, οι Βαυαροί διέθεταν τα ερείσματα - στήριξη Μεγάλων Δυνάμεων και ένοπλη δύναμη που τους συνοδεύει - για να επιβάλουν την πολιτική τους και να επιβληθούν ως αδιαμφισβήτητη νόμιμη εξουσία.

Ωστόσο αυτό που αμφισβητήθηκε έντονα κατά την πρώτη δεκαετία του Όθωνα, ήταν η "βαυαροκρατία". Οι Βαυαροί που περιέβαλαν τον νεαρό Μονάρχη και δημιουργούσαν ένα κλειστό κύκλωμα εξουσίας, από το οποίο οι εγχώριες κοινωνικές ηγέτιδες δυνάμεις ήταν αποκομμένες.

Ο απόλυτος και συγκεντρωτικός τρόπος άσκησης της εξουσίας από τον βασιλιά, αμφισβητείται κατά όμοιο τρόπο, αλλά η αμφισβήτηση αυτή δεν απευθύνεται στο πρόσωπο του Μονάρχη καθ' εαυτό. Αντίθετα όλοι προσβλέπουν σ' αυτόν, για να ικανοποιήσουν τις προσωπικές και πολιτικές τους φιλοδοξίες. Τόσο πριν την παραχώρηση του Συντάγματος (1844), όσο και μετά, η συμμετοχή στον κρατικό εξουσιαστικό μηχανισμό ακυρώνει οποιαδήποτε πρόθεση αμφισβήτησης του συστήματος και αντιθέτως, αποβλέπει στην καλύτερη και αποτελεσματικότερη απόσπαση της συναίνεσης.

Το ζητούμενο στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή της Οθωνικής διακυβέρνησης, είναι τι κράτος ήθελαν να οικοδομήσουν οι Βαυαροί, με ποιά μέσα, αλλά και ποιά ήταν η εναλλακτική λύση. Στα ερωτήματα αυτά έχουν δοθεί οι απαντήσεις στο εισαγωγικό κείμενο. Πρέπει να επαναληφθεί όμως ότι, όσον αφορά το ζήτημα της εναλλακτικής πολιτικής πρότασης οι όποιες αναφορές στο "αντιμοναρχικό" και "δημοκρατικό" κίνημα της Οθωνικής περιόδου, είναι μάλλον επιπόλαιες και αγνοούν τις ολότελα διαφορετικές κοινωνικές συντεταγμένες της μετεπαναστατικής Ελλάδας, από αυτές που υπάρχουν στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα.

Όπως προαναφέρθηκε, αμφισβήτηση του θεσμού της Βασιλείας δεν υπήρξε, ενώ ο ίδιος ο Όθωνας απώλεσε τη συναίνεση μόλις τα τελευταία χρόνια της βασιλείας του, προφανώς λόγω της έκδηλης δυσφορίας του πληθυσμού περί μη δικαίωσης των εθνικών του στόχων, για να αντικατασταθεί αμέσως στο θρόνο από ένα άλλο ετερόδοξο, τον Γεώργιο Α' της δυναστείας των Γκλύξμπουργκ. Είναι χαρακτηριστικό για τις κυρίαρχες αντιλήψεις που επικρατούσαν, ότι στο αρχικό δημοψήφισμα για την εκλογή νέου βασιλιά, οι βασιλικές υποψηφιότητες συγκέντρωσαν το σύνολο σχεδόν των ψήφων (περίπου 240.000), ενώ "υπέρ της δημοκρατίας" ως πολιτεύματος, ψήφισαν μόνο 23 εκλογείς!³⁰⁴.

304. Γ. Ρούσσος, ό.π. τ. 4 σελ. 19

Ο περιορισμός της Μοναρχίας μέσα στα όρια μίας συνταγματικά κατοχυρωμένης πολιτικής θέσμησης ήταν αιτούμενο για όλη την Οθωνική περίοδο. Από το σημείο αυτό και μετά το κύριο μέλημα των πολιτικών / κομματικών σχηματισμών περιορίζεται και αποδύεται σε έντονο αγώνα για τη νομή της εξουσίας, με βάση τη λογική της εξυπηρέτησης των πελατειακών αναγκών. Οι λαϊκές μάζες μένουν στο περιθώριο του πολιτικού και κοινωνικού στίβου, παροπλισμένες και εγκλωβισμένες μέσα στα στενά πλαίσια των οργανωμένων δικτύων πελατείας - προστασίας, επιζητώντας την ικανοποίηση προσωπικών και οικογενειακών ωφελημάτων. Έτσι εξηγείται και η παραχώρηση πρωτοποριακών δικαιωμάτων όπως του δικαιώματος της καθολικής ψηφοφορίας, αφού με τους όρους που διαμορφώθηκε η κοινωνική και πολιτική οργάνωση της Χώρας, τέτοια δικαιώματα εξασφάλιζαν αποτελεσματικότερα τις συνθήκες απόσπασης της λαϊκής συναίνεσης και απονεύρωναν οποιαδήποτε προσπάθεια δυναμικής ρήξης και αντιπαράθεσης με ταξικό περιεχόμενο. Προς αυτή την κατεύθυνση λειτούργησαν και ο θεσμός των μικροκαλλιεργητών ιδιοκτητών, παραχωρημένης από το Κράτος γής, καθώς και η συνεχώς διογκούμενη υπαλληλοποίηση στον δημόσιο τομέα, εργαζομένων³⁰⁵.

Υπό το πρίσμα αυτών των διαπιστώσεων θα πρέπει να ειπωθεί και η πολιτική εσωτερικής ασφάλειας που εφαρμόσθηκε την συγκεκριμένη περίοδο, ως πολιτική που απέβλεπε στη δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων που επέτρεπαν την παγίωση του καθεστώτος και σε καμία περίπτωση δεν αποτέλεσε το μέσο για την υλοποίηση κάποιας αλυτρωτικής πολιτικής.

Η πολιτική αυτή που στην ιστορία έχει περάσει με το όνομα Μεγάλη Ιδέα, αποδείχθηκε όνειρο απραγματοποίητο, που απευθυνόταν περισσότερο στο εσωτερικό της χώρας και απέβλεπε σε λόγους εσωτερικής κυρίως πολιτικής κατανάλωσης. Από την επισκόπηση της όλης κατάστασης γίνεται αντιληπτό ότι παρά τις καλές προθέσεις του Όθωνα, η πολιτική που ακολουθήθηκε για το αλυτρωτικό ζήτημα, δεν τοποθετήθηκε ποτέ στη σωστή βάση, δηλαδή της διπλωματικής προσέγγισης των Δυνάμεων με σοβαρά συγκροτημένες προτάσεις, αλλά εκδηλωνόταν με αδέξιο και βερμπαλιστικό τρόπο.

Ως προς την χάραξη της στρατιωτικής πολιτικής και τον σχηματισμό σωμάτων πιστών στο καθεστώς, οι Βαυαροί δεν ακολούθησαν τη Καποδιστριακή τακτική, δηλαδή το μετασχηματισμό των υπαρχόντων ενόπλων σωμάτων, αλλά προχώρησαν στην πολιτική της ρήξης με το παρελθόν και την

305. Κ. Τσουκαλάς, ό.π. σελ. 140.

εξ υπαρχής οργάνωση κατασταλτικού μηχανισμού, κατά τα Δυτικά πρότυπα. Από τα πρώτα μέτρα που λήφθηκαν ήταν η διάλυση των άτακτων στρατευμάτων, προτεραιότητα που οι Βαυαροί θεωρούσαν αναγκαίο όρο, με δεδομένη την έλλειψη εμπιστοσύνης έναντι των παραδοσιακών οπλαρχηγών. Οι τελευταίοι με το μεγάλο προσωπικό κύρος και την οπλική ισχύ που διέθεταν, θα μπορούσαν να αποτελέσουν αυτόνομο εξουσιαστικό πόλο μέσα στο νέο κράτος και θα έθεταν εν αμφιβόλω την κυριαρχική εξουσία της νέας Αρχής. Επιχειρήθηκε λοιπόν η διάλυση των δυνάμει επικίνδυνων αυτών σωμάτων και ο πλήρης αφοπλισμός τους, καθώς και η αποκοπή των στρατιωτών από τα παραδοσιακά πελατειακά δίκτυα και η ενσωμάτωσή τους μέσα στους νέους όρους πολιτικής οργάνωσης.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του στόχου ήταν η ύπαρξη μίας κεντρικά οργανωμένης μισθοδοσίας προς τους στρατιωτικούς, οι οποίοι απολαμβάνοντας τον κρατικό μισθό δεν θα είχαν λόγους να συνεχίσουν τις παραδοσιακού τύπου συνήθειες και δεσμεύσεις.

Ωστόσο η επιχειρηθείσα αποκοπή των στρατιωτικών από τα οργανωτικά σχήματα του παρελθόντος, που συνίστατο στην λειτουργία προσωπικών στρατών των οπλαρχηγών και σε πελατειακές σχέσεις, δεν είχε πάντοτε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, ιδίως μάλιστα στις περιπτώσεις εκείνες που η ίδια η κεντρική εξουσία αναγκάστηκε να προσφύγει στους παραδοσιακούς τρόπους αντιμετώπισης των κρίσεων. Πολλοί ένοπλοι αρνήθηκαν να υποταγούν στα μέτρα της νέας εξουσίας, απέρριψαν τη στρατιωτική οργάνωση και πειθαρχία που ήθελαν να επιβάλουν οι Βαυαροί και προσέφυγαν σε προσφιλείς από το παρελθόν μορφές αντίδρασης : τη ληστεία και την παρανομία.

Εδώ θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι ενώ η πειθαρχία δυτικού τύπου και η ανάλογη οργάνωση και περιβολή στολής (τα "στενά" όπως αναφέρονται χαρακτηριστικά), ήταν αναμφίβολα ξένα προς την ελληνική ιδιοσυγκρασία και πρακτική και οπωσδήποτε προκάλεσαν αντιδράσεις, σε καμιά περίπτωση δεν απέτελεσαν καθοριστικό παράγοντα για την προσφυγή στη ληστεία. Μέσα στο γενικότερο κλίμα της μετεπαναστατικής αναστάτωσης και εξ αιτίας της αδυναμίας του νέου κράτους να εντάξει το σύνολο των άτακτων στρατιωτικών, στη διαμορφούμενη νέα κατάσταση πραγμάτων και να τους προσφέρει τα μέσα συντήρησης, αυτοί εξωθήθηκαν να επιστρέψουν στη λογική των λεηλασιών της υπαίθρου. Στις συνθήκες αυτές επωάσθηκε εν πολλοίς το πρόβλημα της "κοινωνικής ληστείας".

Πραγματικά ο αριθμός των αιτήσεων για ένταξη στα τακτικά σώματα, μετά την αρχική δυσπιστία, ήταν μεγάλος, αλλά μόνο ένας περιορισμένος αριθμός πρώην άτακτων γινόταν δεκτός σ' αυτά, ιδιαίτερα δε στη Χωροφυλακή

που αποτελούσε την αιχμή του δόρατος του κατασταλτικού μηχανισμού. Οι απορρίψεις των αιτήσεων είχαν ως δικαιολογία ότι η υπέρβαση του προβλεπομένου αριθμού των εντασσομένων θα δημιουργούσε πρόσθετα οικονομικά βάρη στον κρατικό προϋπολογισμό, που ήταν αδύνατο να αντέξει το, σε οικονομική δυσπραγία, κράτος. Άλλοτε οι απορρίψεις των αιτήσεων ήταν εκ των πραγμάτων αναπόφευκτες, δεδομένου ότι τα εκάστοτε Διατάγματα έθεταν όρους και προϋποθέσεις κατάταξης, όπως ηλικία, γραμματικές γνώσεις και κυρίως επίδειξη "νομιμόφρονος" διαγωγής, που ήταν δύσκολο να πληρούνται για το σύνολο των ενόπλων. Αλλά και από τους κατατασσόμενους, υπήρξαν περιπτώσεις που επειδή ένιωθαν να υφίστανται αδικίες ή παραγκωνισμό από την εξουσία, - ιδιαίτερα κατά την πρώτη δεκαετία που οι Βαυαροί κατείχαν τις υψηλότερες και περισσότερο καίριες θέσεις στον στρατιωτικό μηχανισμό - προτίμησαν την εκούσια έξοδο από τη νομιμότητα και την καταφυγή στο ληστρικό τρόπο ζωής.

Η διάρρηξη των σχέσεων των ενόπλων με το κράτος και το πέρασμα στην παρανομία, δεν δημιουργούσε σταθερά περιχαρακωμένα πλαίσια συμπεριφοράς και δράσης. Η μεταπήδηση από το ένα στρατόπεδο στο άλλο αποτελούσε συχνό φαινόμενο και ο "παράνομος" διαπραγματευόταν την επανάκαμψή του στη νομιμότητα επιζητώντας αμνηστία, ή ακόμη εξασφαλίζοντας μία καλύτερη από την προηγούμενη, θέση στον τακτικό στρατό, λειτουργώντας ως "διώκτης" των παλαιών συντρόφων του. Έτσι το κράτος, από την αδυναμία του να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το ληστρικό φαινόμενο, αναγκάστηκε να γίνει το ίδιο συμμετοχο σε τέτοιου είδους διαπραγματεύσεις. Ωστόσο τα συσταθέντα τακτικά ένοπλα σώματα, παρά τις λειτουργικές τους αντινομίες και αντιφάσεις και παρά τα προβλήματα αποδοχής που συνάντησαν, δεν απέστησαν της κύριας αποστολής τους, που ήταν η στήριξη του Θρόνου.

Η Χωροφυλακή ήταν το σώμα εκείνο που χαρακτηριζόταν όσο κανένα άλλο, από την αφοσίωσή του στο καθεστώς. Είχε στρατιωτικό χαρακτήρα και επέβλεπε, μεταξύ των άλλων, και την πειθαρχία των υπολοίπων στρατιωτικών σωμάτων, έχοντας ένα χαρακτήρα στρατονομίας. Πρωτοστάτησε στις περισσότερες επιχειρήσεις καταστολής εξεγέρσεων και σήκωσε το μεγαλύτερο βάρος του αγώνα εναντίον της ληστείας, ενώ ήταν το μοναδικό σώμα το οποίο δεν συμμετείχε στις εξεγέρσεις του 1843 και 1862 διατηρώντας την συνοχή του. Η δράση της συχνά ερχόταν σε αντίθεση με το λαό που βρισκόταν σε συνεχή αναταραχή, επηρεασμένος καθώς ήταν, υποσυνείδητα, από τη μακροχρόνια συνήθειά του να αντιδρά ποικιλότροπα σε κάθε είδους καταπίεση και συνειδητά, από την παραγνώριση των θυσιών του, την οικονομική καχεξία, την παρουσία άσχετων με την ελληνική πραγματικότητα Βαυαρών και

"ετεροχθόνων" σε καίριες κρατικές θέσεις. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, πολύ γρήγορα εκδηλώθηκαν ομαδικές και ατομικές φυγόκεντρες τάσεις από τη νομιμότητα, που εξελίχθηκαν σε ολοκληρωτική άρνηση της κρατικής εξουσίας : περιστασιακά με τη μορφή των εξεγέρσεων και μόνιμα με την τροπή στη ληστεία.

Οι κατά καιρούς αμνηστίες δεν περιόρισαν καταλυτικά τη ληστρική δράση, επειδή δόθηκαν ευκαιριακά, στα πλαίσια του προσεταιρισμού των ληστών σε πολιτικές διαμάχες, καθώς και σε πρόχειρα οργανωμένα απελευθερωτικά κινήματα, που τροφοδοτούσαν τη γνωστή, φιλόδοξη πολιτική της "Μεγάλης Ιδέας".

Σημαντικό ρόλο στη διαιώνιση της ληστείας διαδραμάτισε η αντιφατική και ανεδάφικη σε πολλά σημεία της, σχετική νομοθεσία, παρά το γεγονός ότι η αυστηρότητα των ποινών του Ποινικού Νόμου, αρχικά τουλάχιστον, επέφερε αποτέλεσμα και διακήρυξε τις βασικές θέσεις του νεοπαγούς καθεστώτος για επιβολή, καθώς και η δημιουργία - μάλλον για λόγους απορρόφησης των άτακτων - μιας δυσκίνητης και ετερόκλητης καταδιωκτικής πολυαρχίας.

Τα διάφορα στρατιωτικά, παραστρατιωτικά και αστυνομικά σώματα, όπως η Εθνοφυλακή (1833-1879), η Οροφυλακή (1838-1854), η Επικουρική Χωρ/κή (1854-1906), η Δημοτική και Διοικητική Αστυνομία, αποτελούσαν αλληλοσυγκρουόμενα ημίμετρα, πρόχειρα οργανωμένων, ελλειμματικών σε δύναμη και κομματικά ελεγχόμενων, κατασταλτικών σωμάτων, που δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν το σοβαρό πρόβλημα της ληστείας, ή και είχαν όφελος από τη διατήρησή της.

Ένα μέρος παλαίμαχων αγωνιστών της Επανάστασης εντάχθηκε μετά το, 1835 στη Βασιλική Φάλαγγα. Το τιμητικό και συνταξιοδοτικό αυτό σώμα, συστάθηκε για να απορροφήσει ένα μέρος επιφανών οπλαρχηγών, οι οποίοι δεν μπορούσαν να συνεισφέρουν ουσιαστικά στα νέα σώματα, όπως πίστευαν οι Βαυαροί, αλλά είχε και ένα δεύτερο σκοπό: την ενσωμάτωση των παλιών ηγετικών στελεχών των άτακτων στρατευμάτων και την αποκοπή των παραδοσιακών δεσμών με τους έμμισθους οπλοφόρους τους. Στην ουσία αφόπλιζε αυτούς τους αγωνιστές, τους αποξένωνε από τα παλικάρια τους και τους έθετε σε "τιμητικό" και ελεγχόμενο περιθώριο. Η προικοδότηση των Φαλαγγιτών το 1838, με καλλιεργήσιμες γαίες λειτούργησε προς την ίδια κατεύθυνση, όμως οι περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες του κράτους, μόνο μέχρι ενός σημείου έφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Το ζήτημα των Φαλαγγιτών ταλαιπώρησε επί δεκαετίες την πολιτική ζωή και προκάλεσε οξύτατες πολιτικές συγκρούσεις.

Η προσπάθεια των Βαυαρών να οργανώσουν ένοπλα σώματα, πιστά στην κεντρική εξουσία, καθώς και μια σειρά μέτρων όπως η Ποινική Νομοθεσία, η

σύσταση Εκτάκτων Δικαστηρίων, η θεσμοθέτηση των χαρίτων, η επιβολή της θανατικής ποινής, ήταν πλήρως εναρμονισμένα με τις Ευρωπαϊκές αντιλήψεις περί της συγκρότησης του αστικού κράτους και της πρωτογενούς και κυριαρχικής εξουσίας που αυτό ασκεί και αποτέλεσαν τα "όπλα" των Βαυαρών για την επιβολή καθεστώτος ασφάλειας στη Χώρα. Βεβαίως η μεταφορά των δυτικοευρωπαϊκών προτύπων και η δημοσίευση των νόμων στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, δεν συνεπάγονταν την άμεση και χωρίς αντιδράσεις εφαρμογή.

Οι δυσκολίες που ανέκυπταν στην εφαρμογή, λόγω της ιδιαιτερότητας των Ελληνικών πραγμάτων, υποχρέωναν τις κυβερνήσεις σε συχνές διαφοροποιήσεις, όταν έπρεπε να αντιμετωπίσουν στην πράξη κάποιο πρόβλημα. Έτσι οι αλλεπάλληλες αντιδράσεις, οι πολιτικές παρεμβάσεις, οι πελατειακές σχέσεις, οι συχνά δυσεφάρμοστες εξαγγελίες και η καταφυγή σε παραδοσιακές μεθόδους αντιμετώπισης των κρίσεων, υποχρέωναν την κεντρική εξουσία σε αναδίπλωση. Όπως σημείωνε η εφημερίδα "Αθηνά", "δεν αρκεί η καλή προαίρεσις, η θεωρητική γνώσις και της ψυχής η δύναμις. Χρειάζεται και γνώσις του τόπου, των περιστάσεων και των ανθρώπων"³⁰⁶.

Η άγνοια του κοινωνικού χώρου, η παρερμηνεία των διαθέσεων του λαού που ήρθαν να κυβερνήσουν, αλλά και οι έριδες των τοπικών παραγόντων, στοίχισε στους Βαυαρούς. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να τους καταλογισθεί η ευθύνη της αποτυχίας, σε ότι αφορά τις προσπάθειες για οργάνωση δημόσιας τάξης, επιβολή μιας ενιαίας αντίληψης νομιμότητας, δημιουργία και αποτελεσματική λειτουργία κατασταλτικών - σωφρονιστικών μηχανισμών. Οι παλινωδίες και τα λάθη της πολιτικής τους, σε καμία περίπτωση δεν ακύρωσαν το στόχο τους, ο οποίος κατά μεγάλο μέρος τελικά επιτεύχθηκε.

Ο Λούντβιχ Ρός εξέφραζε το όλο πρόβλημα απλά: "Το χάσμα μεταξύ Μεσαίωνα και σύγχρονης εποχής στην Ευρώπη είναι τριακοσίων ετών. Θα μπορούσε ίσως κανείς να το μειώσει ή να το γεφυρώσει, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι δυνατό να σκεφθεί κανείς πως οι Έλληνες, θα μπορούσαν να βρεθούν μ' ένα σάλτο από το Μεσαίωνα στον παράδεισο της ευνομούμενης Πολιτείας"³⁰⁷. Σ' αυτό το σημείο εντοπίζεται και το όλο πρόβλημα της κρατικής επιβολής στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, και γεννά το ερώτημα: αν η ίδρυση του ελληνικού κράτους μεταμορφώνει πράγματι, από τη μια στιγμή στην άλλη, αιωνόβιους πολιτικοκοινωνικούς συσχετισμούς σε πρότυπο αστικής δημοκρατίας, κατά τις διδαχές του Ρουσσώ, ή μήπως τις σχέσεις ανάμεσα σε επίσημους (επίσημους) θεσμούς και κοινωνίας σημαδεύει, για πάνω από αιώνα, έκδηλη αναντιστοιχία.

306. Ν. Κτενιάδης, ό.π. σελ. 64

307. Β. Ζάιντλ, ό.π., σελ. 141

Η (αναπόφευκτη) αντίδραση μεγάλου μέρους της ελληνικής κοινωνίας, δεν ακύρωσε ωστόσο, παρά τις αναδιπλώσεις και παλινωδίες της κρατικής πολιτικής, το ούτως ή άλλως δυσεφάρμοστο εγχείρημα των Βαυαρών και πρέπει να αναγνωρισθεί ότι την περίοδο αυτή, μπήκαν οι βάσεις - αδιάφορο αν ήταν οι ορθότερες και αν ανταποκρίνονταν ή όχι στις ελληνικές παραδόσεις - για ένα οργανωμένο κράτος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Ακολουθεί Παράρτημα με την παράθεση κάποιων χαρακτηριστικών εγγράφων από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη αυτή.

960

Dr. Joseph L. Thompson

202

2. 12. 3.

[illegible][illegible]

Lógica em Português

Tabelas para a lógica Comparativa Explicativa e Prática

Lógica em Português	Lógica em Português	Tabelas da Lógica em Português		To do	Lógica
		Proposições Verdadeiras	Proposições Falsas		
Lógica em Português	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	4	4	8	
Lógica em Português	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	2	1	2	Proposições
	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	5	1	6	Proposições
Lógica em Português	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	4	4	8	
	em Português	1	1	1	
Lógica em Português	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	1	1	1	Proposições
	em Português	5	1	6	Proposições
Lógica em Português	em Português	2	1	2	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	6	4	10	
Lógica em Português	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	1	1	1	
	em Português	5	4	9	

πρὸς Ἀπογραφὰς.

Ἐξακτος κατὰ τὴν 28. Ὀκτωβρίου 1834 -

090

Ἐξοφῶν ἐν ἑαυτῷ	Ἐξοφῶν ἐν ἑαυτῷ	Ἐξοφῶν ἐν ἑαυτῷ		Ἔσο- δα	Ἐξοφῶν
		Ἐξοφῶν ἐν ἑαυτῷ	Ἐξοφῶν ἐν ἑαυτῷ		
Ἀπογραφὴ ἑαυτῷ	ἐν ἑαυτῷ	2	0	2	
	ἐν ἑαυτῷ ἑαυτῷ	1	0	1	
		3	0	3	
Ἀπογραφὴ ἀρχῆς καὶ ἑαυτῷ	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
		4	0	4	
Ἀπογραφὴ ἀρχῆς καὶ ἑαυτῷ	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
		3	0	3	
Ἀπογραφὴ ἀρχῆς καὶ ἑαυτῷ	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
	ἐν ἑαυτῷ	1	0	1	
		3	0	3	
Ἀπογραφὴ	ἐν ἑαυτῷ	8%	8%		
	ἐν ἑαυτῷ	8%	8%		
Ἀπογραφὴ ἀρχῆς					
Τὸ ἑαυτῷ		4	1	5	
Τὸ ἑαυτῷ		5	1	6	
Τὸ ἑαυτῷ		4	0	4	
Τὸ ἑαυτῷ		5	0	5	
Τὸ ἑαυτῷ		6	0	6	
Τὸ ἑαυτῷ		3	0	3	
Τὸ ἑαυτῷ		3	0	3	
Τὸ ἑαυτῷ		4	0	4	
Τὸ ἑαυτῷ		3	1	4	
Τὸ ἑαυτῷ		3	0	3	
Τὸ ἑαυτῷ		8%	8%	1%	
Τὸ ἑαυτῷ		46%	11%	58	

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ
ΓΑΚ



Ἀπογραφὴ ἐν τῷ ἑαυτῷ 1834
ἀρχῆς καὶ ἑαυτῷ
Ἐ. Γ. Γαλαξίδης

[illegible]

τὰς δὲ τῆς ἰσότητος δυνάμει
 καὶ τὰς ἀσυνάκτοις μέρει ἐπὶ τῶν
 συμβαλόντων τούτων διατὰ μὲν ἀπο
 ποδύοντα καὶ τὰς ἀσυνάκτοις, καὶ δια
 τὰς τῶν καὶ τῶν ἑ. ἀσυνάκτοις τὰ
 τραβιζῶν καὶ τῶν ἀπο τὰς ἀσυνάκτοις,
 ματὰ δὲ τῶν καὶ τῶν ἀσυνάκτοις οὐκ
 ὡς τὰς μὲν ἀσυνάκτοις δυνάμει
 διατὰ τὰς ἀσυνάκτοις καὶ τῶν ὅτι
 ἀσυνάκτοις. ἀσυνάκτοις διατὰ τὰς ἀσυνάκτοις
 μετὰ μὲν τὰς ἑ. ἀσυνάκτοις τὰς
 καὶ τῶν ὅτι τῶν τὰς
 Ἄρα καὶ τῶν ἀσυνάκτοις ἀσυνάκτοις
 καὶ τῶν ἀσυνάκτοις ἀσυνάκτοις



ΓΕΝΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

- About E., (Αμπού Εντμόντ), *Η Ελλάδα του Όθωνος*, μτφρ. Α. Σπήλιου, επιμ. Τ. Βουρνά, εκδ. Τολίδη, Αθήνα χ. χ.
- *Ο βασιλιάς των Ορέων*, μελέτη – εισαγωγή Τ. Βουρνά εκδ. Τολίδη, Αθήνα χ. χ.
- Αντωνίου Κ. - *Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής*, Αθήνα 1964
- Ανώνυμος., - *Η στρατιωτική ζωή εν Ελλάδι*, επιμ. Mario Vitti, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1990.
- Appert B., - *Συμβουλαί αληθούς φίλου της Ελλάδος προς όφελος των εν ποινική αποικία του κράτους φυλακισμένων*, Αθήνα 1860.
- Ασπρέας Γ., - *Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, Αθήνα 1932.
- Ασδραχάς Σ., - Από τη συγκρότηση του αρματολισμού, ένα ακαρνανικό παράδειγμα, στο *Ελληνική κοινωνία και οικονομία στον ΙΗ΄ και ΙΘ΄ αιώνα*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1982.
- *Σχόλια*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993.
 - *Ζητήματα Ιστορίας*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1983.
- Βαγιακάκος Δ., - *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τ. 3^{ος}, 1969.
- Beccaria C., - *Περί εγκλημάτων και ποινών*, μτφρ. Α. Κοραή, α΄. εκδ. 1802
- Βέλτσος Γ., - *Κοινωνιολογία των θεσμών. Ο θεσμικός λόγος και η εξουσία*, εκδ. Παπαζήση – Αθήνα 1977.
- Βερέμης Θ. - «Κράτος και Έθνος στην Ελλάδα : 1821-1912», στο Δ. Τσαούση (επιμ.) *Ελληνισμός, Ελληνικότητα*.
- Βορρές Δ., - *Μελέται περί των διαφορών των φυλακών συστημάτων*, Αθήναι 1881.
- Bower L.,- Bolitho G., - *Otho Iist King of Greece. A Biography*, London 1939.

- Βουρνάς Τ., - «Η ληστοκρατία σαν πρόβλημα των πρώτων φάσεων του ελεύθερου εθνικού μας βίου», εισαγωγή στο Ε. About, *Ο βασιλεύς των Ορέων*, εκδ. Τολίδη χ. χ.
- *Το Ελληνικό 1848*, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1997.
- Γεωργίου – Νίλσεν Μ. - *Η Ελλάδα του Άντερσεν* εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1997.
- Γαρδίκας Κ., - *Εγκληματολογία*, εκδ. Τζάκα, Αθήνα 1966.
- Γιανουλάκης Π., - *Κούφια Γή*, εκδ. Ανιχνευτές, Θεσ/νίκη 1998.
- Δαμιανάκος Σ., - *Παράδοση Ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1987.
- Δαμιανάκος Σ., - «Κοινωνική Ληστεία και Αγροτοποιομενικός πολιτισμός στην Ελλάδα» στο Δ. Τσαούση (επιμ.) *όψεις της Ελληνικής κοινωνίας.....*, Αθήνα 1984.
- ΔΙΑΒΑΖΩ, - *Περιοδικό*, τ. 275 (1991).
- Δασκαλάκης Η., - *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα, Κομοτηνή 1985.
- Δερμετζόπουλος Χρ., - *Συλλογικές παραστάσεις και νοοτροπίες στο Ελληνικό Ληστρικό Λαϊκό Μυθιστόρημα 1900-1930*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1994.
- Δηλιγιάννης Θ., Ζηνόπουλος Γ., *Ελληνική νομοθεσία από του 1833, Αθήνα 1860 – 1870*.
- Δημαράς Κ. Θ., «Η Ιδεολογική υποδομή του νέου Ελληνικού κράτους», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΓ', Αθήνα 1977
- Δημακοπούλου Χ.,- *Ο Σαινσιμονιστής FRANCOIS GRAILLARD*, Αθήνα 1979.
- Δωροβίνης Θ., - «Θανατική ποινή : η πρώτη εφαρμογή και η υποδοχή της στη νεώτερη Ελλάδα», *Νομικό Βήμα*, τ. 29 (1981).

- Eichtal G.,** - *Οικονομική και Κοινωνική Κατάσταση στην Ελλάδα...* Αθήνα 1974.
- Ζάϊντλ Β.,** - *Βαυαροί στην Ελλάδα*, Αθήνα 1984.
- Finlay G.,** - *The Bankruptcy of the Greek Kingdom* Blackwood's Edinburgh Magazine (9^{ος} / 1843).
- Foucault M.,** - *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Αθήνα 1987
- Hobsbawm E.,** - *Οι ληστές*, μτφρ. Φ. Ζαμπαθά – Παγουλάτου, εκδ. Βέργος, Αθήνα 1975.
- Jencins R.,** - *The Dilessi Murders*, Λονδίνο 1961.
- Ηλιόπουλος Τ.,** - *Περί της Βασιλικής προνομίας της Χάριτος*, Αθήνα 1888.
- «ΘΕΜΙΣ»,** - *Περιοδικό*, τ. Β΄. (1891).
- Καλλιγιάς Π.,** - *Θάναος Βλέκας*, εκδ. Γαλαξία, Αθήνα 1962.
- *Περί Φυλακών*, Πανδώρα τ. ΙΖ΄. (1866).
- Καββαδίας Γ.,** - *Σαρακατσάνοι, μια Ελληνική ποιμενική κοινωνία*, Αθήνα 1991.
- Καραβίδα Κ.,** - *Αγροτικά*, Αθήνα 1978
- Κασομούλης Ν.,** - *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων, 1821 – 1833*, επιμ. Γ. Βλαχογιάννη, Αθήνα 1939 – 1942.
- *Ημερολόγιον*, επιμ. Ε. Πρωτοψάλτη, Αθήνα 1968.
- Κιουρτσάκης Γ.,** - *Προφορική Παράδοση και ομαδική δημιουργία*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1983
- Κιτρομηλίδης Π.,** - «Ιδεολογικά ρεύματα και πολιτικά αιτήματα: προοπτικές από τον 19^ο αιώνα», στο *Όψεις της Ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα*, επιμ. Δ. Τσαούση, Αθήνα 1984.

- Κολιόπουλος Γ.,** - *Ληστές : Η κεντρική Ελλάδα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1988.
- «Το ληστρικό φαινόμενο στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα», στο *Όψεις της Ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα*, επιμ. Δ. Τσαούση.
- Κονδύλης Π.,** - *Θεωρία του Πολέμου*, εκδ. Θέμελιο, Αθήνα 1998.
- Κοταρίδης Ν.** - *Παραδοσιακή Επανάσταση και Εικοσιένα*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα χ. χ.
- «Από τις Φατρίες στα κόμματα. Πολιτικές συσσωματώσεις στη μετεπαναστατική Ελλάδα», στο *Νεοελληνική Κοινωνία – Ιστορικές και Κριτικές προσεγγίσεις*, επιμ. Θ. Σακελλαρόπουλος, Αθήνα 1993.
- Κορωνάιος Π.,** - *Σκέψεις επί της εμπεδώσεως της τάξεως και των αιτίων των κωλύοντων αυτήν*, Αθήνα 1869.
- Κροκίδας Γ.,** - *Περί Χωροφυλακής. Απάντησις προς τον λοχαγόν κύριον Χ. Δημητρακόπουλον*, Αθήνα 1867.
- Κουράκης Ν.,** - *Ποινική Καταστολή*, Αθήνα – Κομοτηνή 1985.
- Κτενιάδης Ν.,** - *Ελληνική Χωροφυλακή, τ.Α΄.*, Αθήνα 1960.
- Λυκούδης Π.,** - *Περί Οργανισμού των Στρατιωτικών δυνάμεων της Ελλάδος*, Αθήνα 1899.
- Μακρής Ν. Ε.,** - *Πραγματεία περί εφαρμογής του σωφρονιστικού συστήματος εν Ελλάδι*, Αθήνα χ. χ.
- Μακρυγιάννης Ι.,** - *Απομνημονεύματα*, εισαγωγή – πρόλογος Β. Σφυροέρας εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1996.
- Μανιάκης Κ.,** - *Ποινικόν Δίκαιον*, Αθήνα 1900.
- Μανωλεδάκης Ι.,** - *Η προστασία της Δημοσίας Τάξεως κατά τον Ελληνικόν Ποινικόν Κώδικα*, Θεσ/νίκη – Αθήνα 1970.

- Μανωλεδάκης Ι.,** - *Ηδιαλεκτικήέννοια των εννόμων αγαθών*, Θεσ/κη 1973
- Maurer G. L.,** - *Ο Ελληνικός λαός*, μτφρ. Ο. Ρομπάκη, επιμ. Τάσου Βουρνά, εκδ.Τολίδη, Αθήνα 1976.
- Marx K.,** - *Η 18^η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987.
- Μοσχονήσιος Α.,** - *Το κάτοπτρον της εν Ελλάδι ληστείας*, Ερμούπολις 1869.
- Μοσκόφ Κ.,** - *Εθνική και κοινωνική συνείδηση στην Ελλάδα*, Αθήνα χ.χ.
- Mendelsson – Bartholdy,-** *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1972.
- Μπεκαρία Τσ.,** - *Περί αδικημάτων και Ποινών*, μτφρ. Α. Κοραή, Παρίσι 1823
- Μπέλλ. Ε.,** - *Τρία έτη εις την Ελλάδα*, Παρίσι 1881.
- Νέεζερ Χρ.,** - *Απομνημονεύματα. Τα πρώτα έτη της ιδρύσεως του Ελληνικού Βασιλείου*, Αθήνα 1963.
- Νιτσιάκος Β.,** - *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1992.
- Πανταζόπουλος Ν.-** *G. L. von Maurer. Η προς τα ευρωπαϊκά πρότυπα ολοκληρωτική στροφή της νεοελληνικής νομοθεσίας*, Θεσ/νίκη 1968.
- Παπαγεωργίου Σ.,-** *Το Ελληνικό Κράτος (1821-1909)*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1988.
- Παπαρηγόπουλος Δ.,** - *Σκέψεις ενός ληστού ή η καταδίκη της κοινωνίας*, Αθήνα 1861.
- Παπαρηγόπουλος Κ.,** - *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1970.

«ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», - Περιοδικό, τ. 16 (1883).

Πετρόπουλος Ι. – Κουμαριανού Αικ., - *Η Θεμελίωση του Ελληνικού Κράτους*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1982.

Πεταλάς Α., - *Μελέτη περί μεταρρυθμίσεως των φυλακών του Ελληνικού Κράτους*, Αθήνα 1906.

Πετρίδης Π., - *Πολιτικοί και Συνταγματικοί θεσμοί στη νεότερη Ελλάδα*, Θεσ/νίκη 1990.

Πήλικας Σ., - *Απομνημονεύματα της Υπουργίας Σπυρίδωνος Πήλικα*, επιμ. Ι. Πήλικα, Αθήνα 1893.

Πουланτζάς Ν., - *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, εκδ. Θεμέλιο, χ.χ.

Petropoulos J., - *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833 – 1843*, Princeton 1968.

Ρικάκης Αντ., - *Σκέψεις περί καταδιώξεως της ληστείας*, Αθήνα 1870.

Ρούσσοις Γ., - *Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1975.

Strong F., - *Greece as a Kingdom*, Λονδίνο 1842.

Σακελλαρόπουλος Θ., - *Θεσμικός μετασχηματισμός και Οικονομική ανάπτυξη*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1991.

- «Κράτος και Οικονομία στην Ελλάδα», στο *Νεοελληνική Κοινωνία: Ιστορικές και Κριτικές προσεγγίσεις*, επιμ. Του ιδίου, εκδ. Κριτική, Αθήνα 1993.

Σαρρής Ν., - *Οσμανική Πραγματικότητα, Η Κοινοτική Οργάνωση (της Ελληνικής κοινότητας)*, τ. II, εκδ. Αρσενίδης, χ. χ.

Smith-Bickford R.A.H., - *Η Ελλάδα την εποχή του Γεωργίου Α΄*, μτφρ. Λ. Παπαδάκη, εκδ. Ειρμός, Αθήνα 1993.

Σβορώνος Ν., - *Επισκόπηση της νεοελληνικής κοινωνίας*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1977.

- Σιμόπουλος Κ., - *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, Αθήνα 1985.
- Strong Frederick - *Greece as a Kingdom*, Λονδίνο 1842.
- Σωτηρόπουλος Σ.,- *Τριανταέξι ημερών αιχμαλωσία και συμβίωση με ληστές*, εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 1998.
- Τίρς Φρ., - *Η Ελλάδα του Καποδίστρια*, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1972.
- Τρουπάκη Ν., - *Η Αστυνομία παρ' Έλλησιν*, Αθήνα 1904.
- Τσαπάρας Σ., - *Η πολιτική ηγεσία και οι ξένοι στη νεότερη Ιστορία της Ελλάδας (1821-1920)*, τ. Α'. εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1998
- Τσαούσης Δ. Γ. - *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Αθήνα χ. χ..
- Τσαούσης Δ. Γ. - *Όψεις της Ελληνικής Κοινωνίας τον 19^{ον} αιώνα*, Αθήνα 1984.
- Τσαούσης Δ. Γ. - (Επιμ). *Ελληνισμός, Ελληνικότητα*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1998
- Τσουκαλάς Κ., - *Κοινωνική ανάπτυξη και Κράτος*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1993.
- Τσουραμάνης Χ., - *Η ληστεία*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1992.
- Tuckerman C., - *The Greeks of To – Day*, (Οι Έλληνες της σήμερον) μτφρ. Ζυγομαλά, Αθήνα 1877.
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, - *Διαχείρισις της ποινικής δικαιοσύνης των δικαστηρίων και εν γένει του κράτους κατά το έτος 1858*, Αθήνα 1861.
- Φίλιας Β., - *Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα. Η νόθα αστικοποίηση 1800 – 1864*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991.
- Φραγκούδης Γ., - *Περί φυλακών και φυλακισμένων*, Αθήνα 1895.